FAİK
BULUT

Küresel Çağda İslam 2

KADIN VE TESETTÜR

Cumhuriyet Kitapları
İnceleme

FAİK BULUT

Küresel Çağda İslam 2

KADIN VE TESETTÜR

Cumhuriyet Kitapları

YAYIN KURULU
Doğan HIZLAN (Başkan), Emre KONGAR, Ataol BEHRAMOĞLU,
Egemen BERKÖZ, Hikmet ÇETİNKAYA, Turhan GÜNAY, Deniz SOM

YAYIN YÖNETMENİ
Zeynep ATAYMAN

GÖRSEL YÖNETMEN
Haydar BEY

GRAFİK TASARIM
Ahmet SUNGUR

DİZGİ/SAYFA DÜZENİ
Serpil ÜNAY

BASKI
Kurtiş Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

DAĞITIM
CK Cumhuriyet Kitapları

1. Baskı: Ocak 2008

Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Prof. Nurettin Mazhar Öktel Sk.
No:2 34381 Şişli - İstanbul
Tel : (0212) 343 72 74
Faks: (0212) 343 72 65
ckk@cumhuriyet.com.tr
www.cumhuriyetkitaplari.com

Yayın Hakları Cumhuriyet Kitapları'na aittir.
Tanıtım amacı dışında izinsiz alıntı yapılamaz.

Faik Bulut

KADIN VE TESETTÜR

Faik Bulut, Kars/Kağızman doğumludur. Gazi Eğitim Enstitüsü mezunu olup '68 Kuşağı'ndandır.
12 Mart döneminde Filistin'e gitti; Ortadoğu'da yedi yıl kaldıktan sonra Türkiye'ye döndü. 1985'te gazeteciliğe başladı. Çeşitli gazete ve dergilerde muhabir-köşe yazarı olarak çalıştı.
1990'da ilk kitabını yazdı. İslam tarihi, İslamcı örgütler, Ortadoğu, Arap dünyası, Filistin ve Kürt meseleleri üzerine yayınlanmış 24 kitabı vardır. Arapça, İngilizce, Fransızca, Kürtçe ve Farsça bilmekte; Türk, Arap ve Batı medyasında siyasi yorumcu olarak analiz yapmayı sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM
İslam Ülkelerinde Kadının Konumu
Günlük Hayatta Kadınlar 9
Suudi Arabistan: Kur'alı Aşk Oyunu 10
Suudi Arabistanlı Kadının Gerçek Talebi 12
Suudi Arabistan: "Kadınlar İçin Plaj" Önerisi 16
Suudi Arabistan: Kadınlara Mahsus Lüks Otel 17
Suudi Arabistan: Kadından Karikatürcü Olur mu? 19
Suudi Arabistan: Kadınları Dayaktan Koruma Kanunu 20
Suudi Arabistan'da Travesti Olmak 21
Suudi Arabistan: Evlilikte Denklik Tartışması! 22
Suudi Arabistan: Rakam ve Olayların Diliyle Kadın 23
Suudi Arabistan: Kadın İçin Milli Diyalog 26
TV Kanalında Aşk Serüveni 28
Suudi Arabistan: Sanal Dünyadaki Kadınlar 31
Bahreyn: Erotik Tiyatro Skandalı 32
Erkekle Yalnız Kalmanın Cezası!.. 33
Libya: Kadın Refakatsiz Yurtdışına Çıkamayabilir 33
Fas: Başörtülü Kadın Resmi,
Ders Kitabından Çıkarılıyor 34
Sokağa Atılan Evli Kadınlar! 35
Moritanya: Meclis'te Kadın Var... 36
Faslı Kadın İmam-Hatipler 37
Arap Kadın Forumu 38

Arap Kadını Birleşmiş Milletler Raporunda 39
Arap Kadın Demokratik Forumu Çağrısı 41
Ortadoğu'da Kadın 42
Körfez Kadınları Şeriatı Sorguluyor 48
Tunus: Kadın ve Tiyatro 50
Pakistan: Kur'an ile Evli Kadınlar 51
Erkekler, Kadın Kriketçileri Seyredemez! 53
Pakistan: Şerrir Kadın Bakan Öldürüldü! 54
Sevgililer Gününe Saldırı 54
Malezyalı İslam Bacıları 55
Müslüman Kadınlara Bekâret Kemeri! 58
Malezya: Kadın, Saçını Tıraş Edemez! 59
Kadın Artist, Peygamber Ailesinden Özür Diledi 59
Kadınlara Mahsus Spor İzleme Seansları 60
Nevval el Saadawi Mısır'dan Kaçtı 60
Mısır: Vurun Başörtülüye! 62
Mısır: Haz Karşılığı 12 Manda 64
Mısır: Kadın TV Programcısı Kaçtı 64
Mısır: Kadın Yönetmene Suçlama 66
Mısır: Tesettürlü Kadınlara Mahsus Cafe 68
Mısır: Çıplaklığa Karşı Kampanya! 69
İran: Kadınlar Adası 70
İran: Şefkat Evi ve Cezaevi 70
İran Kadın Hareketi 75
İran: Kadına Gözdağı ve Kırbaç 79
İranlı Kadın Gazeteci 80
Filistin: Kadına Çifte Kuşatma 81
Yemen: Gerileyen Kadın Hakları 82
Arap Kadınının Durumu 86
Körfez Kadını Hak Arayışında 89
Arap Kadınlarının Muhasebe Dönemi 94
Arap Kadınının Rolü 96

Afganistan: Kadın İçin Ne Değişti? 98
El Kaideci Kadınların Anatomisi 102
İşyerinde Çarşaflarını Açan Kadınlar 105
Kadın Konferansı ve İslam 106
Irak: Savaş ve Kadın 108
Ülkelere Göre Tesettür 109
Suriye: Çifte Kurban Kadın 112
Suriye: Kadınlara Özel Bahçe 113
Lübnan: Müslüman ve Hıristiyan Kadınlar 114
Ürdün: Kraliçe Ranya ve Kadın Meselesi 119
Ürdün: Kraliçe Başörtüsünü Yorumluyor 123
Türkiye: Kadına 3 Dakikada Bir Şiddet 123
Türkiye: Kadınlar ve Türbeler 125
Kuveyt: Kadınlara Hem Serbest Hem Yasak 127
Körfez Ülkelerinde Kadın ve Evlilik 128
İranlı Ayetullah: Kadınlar İmam Olabilir 130
Fetva: Kadın Hükümdar Olabilir 130
Kadın, Kamu Görevlisi Olabilir mi? 131
Kadın, Devlet Başkanı ve Yargıç Olabilir mi? 138
Arap Kadınının Siyasete Katılımı 143
Faslı ve Arap Kadınların Durumu 144
Cezayir: Kadınlar, Erkekleri Geçti 149
Belçikalı Müslüman Kadının Dramı 152
İspanya'da İmam Aleyhine Dava 153
Irak Kürt Bölgesi: Kadına Dayağa Devam 153
Iraklı Kadın Portreleri 157

II. BÖLÜM

Kadın Hakları ve Teorik Açılımlar 163
Suudi Rejimi ve Erkeklik 163
Resmi Veriler Işığında Suudi Kadını 168
Televizyondaki Yanlış Kadın Programı 170
Batı ve Arap Kadını 171

El Saadawi: Sünnet Edilmeye Karşıyım 176
El Saadawi: Kadınlar İstismar Kurbanı 179
Batılı Önünde Zelilce Eğilmek! 181
Mısır: Kadınlar Günü Hatıraları! 183
Mısırlı Erkeklere Kadın Kuşatması! 185
Yasak Kitaplar, Din ve Kadın 187
Filistin: Hamas'ın Kadın Siyaseti 191
İslam Dünyasında Kadının Kurtuluşu 195
Rezillik Tuzağına Düşmemek İçin 204
"Kadınlar Günü'nde Kutlanmaya Değer Ne Var?" 205
Kadınlar Truva Atı mı? 208
Çağdaş Kadına İslam Mirası 213
Arap Kadın Öykü ve Romancılığı 217
Ortadoğu'da Kadın ve Medya 221
Arap Kadınının Yol Haritası 224
Türban Takmak Demokratik Hak,
Çıkarmak Döneklik 227
Kur'an'ın Kadınca Yorumu 228
Türban: Gerçek Mücadeleyi Perdeliyor 230
Kadınlar Günü ve Sahtekârlık 234

III. BÖLÜM

Töre Cinayetleri 237
Suriye: "Töre Cinayetlerini Kınayalım!" 237
Filistin'de Töre Cinayetleri 238
Türkiye: Kusursuz Töre Cinayetleri 239
Töre Cinayetine Evet Ama Nasıl? 243

Sonsöz 249
Dizin 257

I. BÖLÜM

İSLAM ÜLKELERİNDE KADININ KONUMU

GÜNLÜK HAYATTA KADINLAR

Gerekçe: Arap-İslam dünyasının en zayıf noktalarından biri kadın ve cinselliktir. İslam ülkelerindeki kadınların durumu hakkında ayrıntılı, güvenilir ve sağlam veriler bulmak zordur. Kadınların toplumsal, siyasal ve sosyo-ekonomik durumları sadece Batılılar tarafından değil, aynı zamanda İslam ülkelerindeki erkek ve kadınlar tarafından da irdelenip sorgulanmaktadır. Kadın tartışmaları yapılırken, ister istemez bu meselenin içine İslam, Kur'an ve şeriat girmekte; din eksenli yahut din dışı zeminde yoğun değerlendirmelere yer verilmektedir. Dolayısıyla hem çok merak edilen hem oldukça kapalı, belli ölçüde gizemli bir dünyanın kapılarını aralayabilmek umuduyla İslam ülkelerinden çeşitli örnek olay ve analizlere yer verdik.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta daha var: İslam dünyası yekpâre değildir. Çok renkli, zengin ve farklı uygulamalar söz konusudur. Din ile törenin, inanç ile geleneğin, İslam ile feodal ve modern hayat tarzlarının iç içe geçtiği büyük bir coğrafyadaki kadınlardan söz ediyoruz. Müslüman topluluklar arasında örgütlenen bir dizi İslamcı parti, örgüt, tarikat ve sivil toplum kuruluşu var. Bu hareket ve oluşumların hepsi aynı değildir; aralarında bir dizi farklılık bulunmaktadır. Bunların, kadınlara bakış açıları da birbirinden ayrı olabiliyor. Sözgelimi İran'da kadınlar siyasi hayata ve sisteme (şeriat kuralları doğrultusunda) aktif katılım sağlarken,

Suudi Arabistanlı kadınlar, yaşamın bazı alanlarını kullanamıyorlar. Lübnan Hizbullah örgütünün saflarındaki kadın militanlar sıcak çatışmaya giremiyorlar ama cephe gerisinde yoğun lojistik ve kitlesel faaliyetlerde bulunabiliyorlar. İslam dünyasının en yaygın politik İslamcı hareketi olan Müslüman Kardeşler, özellikle 1980'lerden itibaren kadınları örgüt saflarında çalıştırıyor. O halde, İslam dünyasındaki kadınların durumu feodalite ve modernitenin karışımı olarak algılanabilir.

Carnegie Endowement for International Peace adlı bir Amerikan kuruluşunun Eylül 2007 tarihli araştırma raporunda, İslam dünyasındaki kadınların durumu ele alınırken bazı doğru saptamalar yapılmasına rağmen, kimi bölümlerdeki belirlemelere önyargılar egemendir. Şöyle ki; rapor, İslami hareketlerin yekpâre olmadığını kabul etmekle birlikte, kadınların bu hareketler içindeki yerlerini farklı görmekten kaçınıyor. Kadınların hiçbir haktan yararlanmadıkları noktasında yoğunlaşıyor. Müslüman kadınların deneyimlerine dayanarak hak-hukuk elde etme yeteneklerinden kuşku duyuyor. Ayrıca Müslüman topluluklardaki kadın mücadelelerini değerlendirirken, Batılılarca belirlenmiş kalıpsal kadın hakları ölçütlerini temel alıyor. Bu ölçüte bakarak, herhangi bir İslami hareket veya ülkedeki kadın haklarının "ileri" ya da "geri" olduğuna karar verebiliyor!

Suudi Arabistan: Kur'alı Aşk Oyunu

Suudi Arabistan'ın kuzeyindeki Hail şehrinde, 6x4 santimetre boyutunda farklı renklerle boyanmış kartlardan oluşan "fısıldayış-dokunuş" kuralı uyarınca seçilen kartlar aracılığıyla eşler arasında bir aşk oyunu oynanıyor. Erkek bir kart çekerek, kadınına armağan ediyor. Kadın kartı alıp, üzerindeki genelde erotik aşk şiirlerinden oluşan dizeleri okuyor. Bir dönem milli şiirleriyle Arap dünyasını ayağa kaldıran ve Suudi Arabistan krallarının yoz/skan-

dalvari ilişkilerini teşhir eden, bir rivayete göre Suudi petro-dolarlarıyla nemalandıktan sonra kendini aşk şürlerine ve erotik şürlere veren ünlü Arap şairi Nazar Qabbani'nin şu dizeleri de bu şans kartlarına yazılmış: *Ey kara gözlü kadın/ Ey yağmur gözlü kadın/ Rabbimden sadece iki şey dilerim/ bu gözleri ebedi billah böyle güzel kılsın/ bu iki kara inciye methiye düzebilmek için ömrümü iki gün daha uzatıversin diye...*

Hail kentindeki bu kart oyunu, gerçekte çiftler arasında huzurlu bir evliliğin sürdürülmesi amacıyla yapılan rehberliğin bir parçası. Doğru bir ifadeyle, erkeğinin bir başka kadınla ilgilenip birlikte olmasını engellemeye yönelik kadınca bir eğitim/önlem. Rehber, kadına, erkeğini mutlu ve memnun etmenin yollarını öğretiyor. Her renkli kartta, tavsiye ve önerilerin yanı sıra, eşlerden birinin gönlünü alıp aklını çelebilecek edebi cümleler ile erotik dizeler bulunuyor. Ancak eşler, çektikleri bu kartları sadece yatağa girerken ve uyumadan önce birbirlerine gösterebiliyorlar.

Erkeğe öğüt ve öneriler arasında şöyle cümlelere rastlanabiliyor: Eşinizin zor günlerinde (regl, gebelik, doğum vs) psikolojisi bozulabiliyor. Onu yalnız bırakmayın; yumuşak ve sevgi dolu bir dokunuşunuz, onun moralini düzeltir.

Kur'a çekimiyle aşk ve evlilik oyunu, Suudi Arabistan toplumunun belli bir kesiminde rağbet görmüş olsa da, büyük çoğunluk, bu rehberliğin cinsel bilgilendirme amacını aştığını, kamu ahlakı ve toplumsal zevk sınırlarını ihlal ettiğini ileri sürdü. Kartlardaki yazılara bakanların iddialarına göre, kartlar düpedüz seks çağrıları yapıyor; neredeyse seks çağrışımlarının dışına çıkmıyor.

Yarı resmi *el Vatan* gazetesi, bu söylentileri boşa çıkarmak için Sosyolog Abdullah el Harbi'nin görüşüne başvurdu: "Bu rehberlik tarzı evliliğe olumlu katkı yapıyor; eşlerin kolay anlaşmalarını ve sorunlarını ortak çözmelerini sağlıyor."

Suudi Arabistanlı Kadının Gerçek Talebi

"Genelde Arap kadınları özelde S. Arabistanlı kadınlar, geçmişte ve bugün ulusal ve uluslararası alanda hiç ilgi çekmediler. Kadınların hakları da hiç merak konusu olmadı. Halbuki ülkenin mevcut bunalımında, ulusun dirilişinde en önemli rolün kadınlara düştüğü görülmektedir.

Cahiliye (İslam öncesi) dönemde kadınların hakları yeniyor ve sürekli çiğneniyordu. İslam geldikten sonra sosyal bir denge kurmak suretiyle insanoğluna 'ebedi' mutluluk bahşetti. Sonuçta kadın güç sahibi, muktedir olurken (süper bir varlık olmamakla birlikte), erkek kadının özgünlük ve imtiyazını tanımak suretiyle onun gücünü sağlamlaştırdı. Diğer bir deyişle kadın ile erkek, kendi doğal konumlarını korudular. Yan yana durmak ve sırt sırta vermek suretiyle birbirlerinin tamamlayıcısı oldular; İslam uygarlığını şiir, edebiyat ve çeşitli bilim dallarında zenginleştirdiler.

Son derece üretken olan kadınlar aile ve aşiret sistemi içindeki saygın konumlarını almayı başardılar. Kadınlar aşiret mensuplarına bakmak, onları beslemek, giydirmek ve korumakla görevliyken; erkekler de beşikten mezara kadar kadını koruyarak ona saygı göstermekteydi. Özellikle yalnız kadınlar, dullar, yetimler ve boşanmış olanlar aşiret sisteminin o korumacı düzeninin himayesinde yaşıyorlardı.

Bu sistemin egemen olduğu Suudi Arabistan toplumu, petrolün keşfedilip çıkarılmasından sonra da değişmedi. (Kuruluş yıllarında) Devlet, aşiretlere, kendi topluluklarını (mensuplarını) himaye etme ve şeriat kurallarına uyumlu biçimde işlerini yoluna koyma yetkisi tanıdı. Bu arada aşiret efradı arasında eğitim-öğretim seferberliği başlattı. Ne yazık ki (kuruluşun ilk yıllarındaki) bu seferberlikten kadınların nasibi daha az oldu. Mekke'de 4, Cidde'de 5 ve Medine'de sadece bir okul kız eğitimine ayrılmıştı. Cidde'de El Ehliye Kız Okulu (1974) ile birlikte El Nasifiye Okulu

(1950) açılmış oldu. Suudi Veliahdı Saud bin Abdülaziz, 1951'de ülkenin ilk kız okulunu başkent Riyad'da açtı ve buraya kendi kızlarını göndererek diğer ebeveynlere örnek oldu. Bu örnek okul 1970'te ülkenin ilk enstitüsüne dönüştürüldü. 1956'da ise Kral Saud'un kızları, Mabarrat-ül Kerimat adıyla bir merkez daha açtılar. Bunu Prens Talal bin Abdülaziz'in Kral Abdülaziz Mabarrat adlı merkezinin açılışı izledi. Ancak her iki okul, kız çocuğunu eğitme konusunda istenen/beklenen sayıya erişemedi. Ebeveynler, her nedense, kızlarının Mısır'a gidip eğitim görmelerinde inat ettiler. Bu durum, Suudi Arabistan Kralını daha fazla kız okulu açmaya mecbur etti. 1960'larda Kız Eğitimi İçin Genel Başkanlık adıyla bir üst düzey okul açıldı ve son derece nitelikli akademisyenler burada görevlendirildi.

Şartlar ve ortamın değişmesine paralel olarak kadınlar daha özgün alanlarda eğitim görmeye başladılar. Birçok kadın, hayatın başka dallarında yeni roller üstlendiler. Örneğin Kral Saud'un kızları Kral Saud Mabarrat adlı okulu yönetme işini üstlendiler, ki son derece muhafazakâr bir toplumda bu okulda kadınlara şiir ve edebiyat öğretilebiliyordu. Bundan ötürü kadın şair ve yazarlar, çeşitli mahlaslarla (kod isimleri, sahte isimler) birçok yerde yazabiliyorlardı. O tarihlerde Mısırlı, Filistinli ve Suriyeli kadınlara eskiden yasak olan öğretmenlik, Suudi kadınların mesleği haline geliverdi.

Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı 1960'ta kurulunca, Kral Saud'un denetimi altında sağlık, eğitim ve tarım bakanlıklarıyla işbirliği içinde dev bir proje başlatıldı: Kırsal ve Kentsel Toplumsal Kalkınma Merkezi. Bu bağlamda16 yeni merkez açıldı. Okumayazma seferberliği kapsamında kadınların mesleki eğitim, kurs ve okumalarına yönelik önemli adımlar atıldı. Kadınların sosyal kalkınmadaki rolleri ve önemleri ön plana çıkarıldı.

Ek olarak, kadınlar kendi aralarında kooperatifler ve yardım dernekleri kurdular. Kızları eğitme ve yoksullara beceri (ev işleri,

el işleri) kazandırma görevini üstlendiler. Böylece Suudi toplumu, örf ve dini kurallar çerçevesinde kadınların okula ve işe gitmelerini benimsemiş oldu. Kadınların çalışma hayatına katılmaları hem sosyal dayanışmayı güçlendirdi hem de kadının çalışmasını bir ayıp/ bir ar gibi gören anlayış değiştikçe, çalışan kadının maddi geliri aile bütçesini takviye etti ve dolayısıyla aile bağları daha da güçlenmiş oldu.

Kırdan kente göçle birlikte bazı ilişki ve rollerde değişim yaşandı. Ailenin geçimi, aile reisliği ve erkeğin ailedeki önceliği gibi kavramlar yeniden sorgulanıp irdelenmeye başlandı. Ender olsa bile sadece kadının kazandığı parayla yaşayan aile erkeklerine rastlanabiliyor. Yabancı uyruklu işçilerin Suudi Arabistan'da çalışmaları, aile içi ilişkileri de etkiledi ve zaman zaman İslami değerler sistemine aykırı durumlar ortaya çıktı. Pek fazla maddiyatçı ve tüketimci aile tiplerinde dağılmalar baş gösterdi. Keza tüketim toplumunun bazı olumsuz görünümlerinden etkilenen vatandaşlar var. Dolayısıyla yurttaş ve toplum birçok değerini yitiriyor. Fakat bu sosyal kırılmalardan etkilenenler yalnızca kadınlar değil. Oysa yabancı meslektaşlarının izinden giden (Arap) medya, kadını koruyan yasaların aynı zamanda toplumun diğer katmanlarını da himaye ettiğini görmezlikten gelerek, tek yanlı yargıda bulunuyor.

Doğrusu, Suudi kadınının ilgi alanları sayıca fazla ve hayli çeşitlidir; aynı zamanda öncekinden daha kuvvetlidir. Sosyo-ekonomik değişimlerin ışığında, maalesef kadınlar şeriat temelli haklarından büyük ölçüde vazgeçmiştir, kadını koruyup kollayan yaygın aşiret törelerinin değişimini istemektedir. Çünkü kadınların ailelerinin geçimini sağlayabilecekleri ve dolayısıyla ailenin sorumluluğunu üstlenebilecekleri sanılıyor. Bu noktada kadınların kazandığı haklar çiğnenmiş; çalışan kadının durumu istismar edilmiştir. Kadınlar büyük sosyal ve psikolojik sorunlarla karşılaşmış, sonuçta mahkeme salonları boşanmak isteyenlerle dolup taşmıştır. Nafakadan tutun da velayet meselesine kadar hemen her konuda sorunlar yaşanmaktadır. Sosyal parçalanmışlık ortamında durum

daha karmaşık bir hal almış, zayıf aileler dayanışma ve himayedan yoksun kalmış, herkes paranın peşine düştükçe ahlaki bakımdan yozlaşma artmıştır. Kişisel çıkarlar kanunun önüne geçmiş, eşitlik diye bir şey kalmamıştır. Adam kayırma, irtikap, rüşvet ve yolsuzluk yükselen değer oldukça, sosyal denge bozulmuştur. Bu da başta kadınlar olmak üzere aileyi daha fazla üzmüş, kadınların daha fazla aile yükünü çekmesine yol açmıştır. (Kadınlar) Yabancı rüzgârların etkisinde kalmakla, medyanın tasvir ettiği o çekici kadın tipinin cazibesine kapılıp taklit yoluna başvurmaktadırlar. Mesela estetik ameliyatla güzelleşme olayı, çoğu ölümle sonuçlanan psikolojik rahatsızlıklara da yol açmaktadır.

Şimdilerde kadınlar birçok etkenden ötürü acı çekiyorlar. Sosyal düzlemde, bu acı olduğu gibi topluma yansımaktadır. Değerler sistemi, ayak uydurulamayacak bir hızla değişiyor. Bireysel düzlemde bakılırsa, medya aracılığıyla beyni yıkanan kadın, kendi gerçek benliğini yakalayamayacak/kavramayacak derecede afallamıştır. Yasal noktadan ele alınırsa, lüks hayat tarzının bir esiri ve bağımlısı haline gelmiş olan kadın, kendisini korumayı öngören yasa maddelerinin en asgarisini bile kullanamaz durumda kalmıştır. Kadınların talep, acı ve şikâyetlerine toplumun aldırmayışına şaşırmamak gerek! Başka bir ifadeyle, kadın üç tür haksızlıkla karşı karşıya kalmıştır: Kendi kendinin neden olduğu haksızlık, küresel rüzgârın etkisiyle değişen yasaların, erkeğin haysiyetini ayaklar altına alan anlayışın yol açtığı haksızlık ve nihayet kuvvetlinin zayıfa dayattığı haksızlık!

Kadınların şikâyetlerini ele alacak olursak, bunların mümkün olduğunca çözüme yarayacak biçimde öncelikli olmaları gerektiğini anlamalıyız. Bu noktada, her toplum daha saygın bir hayat ve temel ihtiyaçların (yiyecek, barınak, eğitim, iş ve himaye teminine yönelik) karşılanması için kuruluşlar (vakıf, dernek, vs) kurmalıdır. Lüks maddeler ise bir toplumun refaha doğru gitmesiyle birlikte gündeme gelebilir. Çünkü lüks hayat, esasında zenginlerin, sosyete

takımının özenip yaşadıkları bir yaşam biçimidir. Bu kesim, kültürel ve tarihi miraslarını çabucak kaybeder. Halkla arasına ciddi bir mesafe koyar. 11 Eylül olayından sonra Batı'ya açılma denilen şey, esasında halktan uzak duran sosyete/aristokrat Suudi sınıfının Batı'nın baskı ve şikâyetlerinin gereklerini yerine getirmesinden başka bir şey değildi. Suudi orta tabakasının, daha çok meslek sahibi ve aydınlardan oluşan bir kesimin lüksü ise genelde emekçi kesiminkine daha yakındır. Bunların lüksten amacı, daha saygın bir hayat düzeyine ulaşabilmektir. Bu iki kesimde, kültürel miras kuşaktan kuşağa geçedurur. Bu durumda, Suudi kadınının sorunlarını, sosyal sınıflara göre tasnif etmek gerekir. Aksi taktirde, bu yöndeki hiçbir çaba gerçekçi olmaz. Sözgelimi yoksul ve gariban Suudi kadınının araba kullanma, ehliyet alma diye bir derdi olmadı, olamaz da. Böyle bir kadın, araba sürmeyi rüyasında bile görmeye cesaret edemez. O halde, 'Suudi kadının araba sürme hakkı' denen şeyi sorgulamak durumundayız: Hangi kadın kesimi araba sürmeyi istiyor? Araba kullanmak bir lüks mü yoksa temel bir ihtiyaç mı? Zaten konumu bozuk olan, kendini henüz bir yere oturtamayan bir kadının lüks ihtiyaçları elde etmeye yönelik bir talebi olabilir mi? Hali vakti yerinde olan, bir dediği iki olmayan sosyete kadınlarının, kendi seviyelerine çıkmaları yani kendileriyle eşit bir statü elde edebilmeleri için acaba toplumda yerleşik olan değerler sisteminin değiştirilmesi ve ülkede çoğunluğu oluşturan yoksul kadınları anlayıp onlara sempati duyulabilmesi için çaba sarf edebilir mi?" (Fehda bint Saud bin Abdülaziz, *el Hayat*, 19 Şubat 2007)

Suudi Arabistan: "Kadınlar İçin Plaj" Önerisi

Suudi Arabistan'da yapılan bir akademik araştırma sonucunda, Kızıldeniz'e bakan "Cidde sahillerinin turizm ve dinlenme amaçlı kullanılması" için bir öneri sunuldu. Cidde'deki Kadın Girişimi'nin inisiyatifiyle Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da kadınlar için yeni bir üniversite açılıyor.

Eğitim Fakültesi öğrencisi Emel Şeyh'in hazırladığı doktora tezinde (Nisan 2007 tarihli) şu ibareler yer alıyor: "Körfez'in çekim merkezi sayılan Dubai'deki turizm ve ekonomik yatırımlar için inşa edilegelen tesisler göz önüne alındığında, bu ülkeyle çok yönlü rekabet yapılması amacıyla Cidde'nin sahillerinin değerlendirilmesi; plaj olarak halka açılması ve kadınlar için özel plajlar yapılması gerekmektedir. Körfez bölgesinde Dubai ve Katar gibi rakip ülkelerle yarışabilmenin biricik yolu, özel mülk haline getirilmiş sahillerin bir an önce kamulaştırılması; Suudi toplumunun nefes almasının yollarının açılması zorunludur. Beyrut ve İskenderiye gibi kentlerin temel özelliği denize, dolayısıyla dış dünyaya açılmış olmalarıdır. Cidde, tam da böyle bir kenttir. Bu şehir, mutlaka bölgenin başat turizm merkezlerinden biri haline getirilmelidir."

Burada ilgilenilmesi gereken şey, küreselleşmenin gerekleri ve dayatmaları doğrultusunda her şeyi metaya, ticarete çevirme anlayışıdır. Serbest piyasanın iki temel kuralı yani rekabet ve kâr söz konusu olunca, dini yorumlama açısından en tutucu sayılan Vahabiliğin egemen olduğu Suudi Arabistan'da bile, Batılı yaşam tarzı (turizm) bir özlem ve bir düş haline gelebilmektedir. "Kadınlara mahsus plaj" ise serbest piyasanın muhafazakâr türevi oluvermektedir.

Suudi otellerinde kadınlar için havuz yok. Sadece erkekler yüzme havuzunu kullanabilirler. BBC News kanalının kadın muhabiri Rachel Reid'in otel yöneticilerine ısrarı üzerine, "kadınlara mahsus havuzda yüzme saati" ayarlanabilmiş. (BBC News, 5 Mayıs 2007)

Suudi Arabistan: Kadınlara Mahsus Lüks Otel

Suudi Arabistanlı bir grup iş kadını, ülkede bir ilk gerçekleştiriyor. Başkent Riyad'ın göbeğinde "kadınlara mahsus otel" açıyorlar. 2005 yılında inşaatına başlanan otel, Ekim 2007'de tamamlanıyor.

Beş yıldızlı otelde 25 tekli ve çiftli oda bulunuyor. Her şey kadınlara göre düzenlenmiş; saunalar, sağlık ve spor klüpleri, toplantı ve kokteyl salonları...vs. Otelin temizlikçisinden güvenlik görevlisine, işletme müdüründen garsonuna kadar tüm personel kadınlardan oluşuyor. Personelin sadece % 10'u Suudi kökenli, diğerleri başka ülkelerden.

Otelin adı Luthan; bu, "kafa dinleyebilecek bir mekân aramak için sıvışmak; güvenilir bir sığınak bulmak amacıyla kaçmak; stresten kurtulmak amacıyla bir huzur yuvası peşinde koşmak" anlamlarına geliyor. Arapça "Lewza" yani "sığınak" sözcüğüyle özdeşleşmiş durumda. Halkla ilişkiler sorumlusu, otel için, "kadın kadına" ve "kadından kadına" tanımını daha uygun buluyor. Genelde işkadınları düşünülerek tasarlanmış otelin, "karışık fikirlerden kurtulmak", "düşüncelerde berraklaşmak", "yorgun düşmüş beyni dinlendirmek" için rahatlatıcı ve huzur verici bir işlev görmesi de öngörülüyor. Otele abone olmak şart; yıllığı 200 dolar. Ancak eğer abone müşteri, grupla kalacaksa, yıllık masrafından ona göre indirim yapılıyor.

"Kadınlar oteli" veya "kadınlara mahsus otel", nasıl adlandırılırsa adlandırılsın, Suudi Arabistan'da alışılmadık bu durum hem olay yaratmış hem de farklı tartışmalara neden olmuş. Tutucu dinci çevrelere göre, şehirlerarası veya milletlerarası yolculuklara tek başına çıkması kanunen yasak olan kadınların, otellerde yalnız kalmaları ahlaka aykırı. Başka şehirlere gidecek iş kadınlarının, oradaki yakın akrabalarının yanında kalmasını şart koşuyorlar. Konuya iş hayatı açısından bakanlar ise, kadınların otellerde yalnız başlarına işleri nasıl çekip çevirebileceğini merak ediyorlar. Ayrıca kadınların otele refakatçi almaları durumunda, bunların cinsiyetinin yaratacağı sorunlar da bulunuyor. Öte yandan, kadınlara mahsus otel fikri, diğer alanlarda benzer işletmelerin kurulup kurulamayacağı yolundaki önerileri de beraberinde

getiriyor. Mesela kadınlar hastanesi, kadınlar kulübü, kadınlara mahsus spor tesisleri ve eğlence yerleri gibi. (*El Hayat*, 19 Haziran 2007)

Suudi Arabistan: Kadından Karikatürcü Olur mu?

Arap-İslam ülkelerinde kadınlar bazı haklar elde etmelerine rağmen hâlâ hayatın birçok alanına giremiyorlar, girmekte zorlanıyorlar; girseler bile küçümseniyorlar. Arap kadınları arasında sayısız gazeteci, köşe yazarı, edebiyatçı bulunuyor. Gelgelelim karikatür, "erkek işi" olmayı sürdürüyor. Erkeklere kalırsa, "karikatür ince bir mizah gibi görünse de sert bir dili, yılan sokarmış gibi acı verici bir anlatım tarzı var; özünde bir cins-i latif ve son derece duygusal olan kadının, karikatür çizmesi onun doğasına aykırıdır!"

Suudi Arabistanlı karikatürcü Hune Heccar, bu görüşe itiraz ediyor: "Herkesin kendini ifade etme biçimi ayrıdır. Bunun erkeği kadını olmaz! Ben, karikatür çizmek suretiyle kendi fikirlerimi kamuoyuna yansıtıyorum. Yaptığım işe, fikirsel cihat olarak bakılabilir. Zira erkekler, yirmi yıl boyunca karikatür alanını tekellerine alıp, çizgilerinde kadını aşağılayan, onu bir güldürü, bir mizah unsurunun ayrılmaz parçası olarak tasvir ettiler. Karikatür yoluyla kendini savunma zamanı gelmiştir artık. Ayrıca ben yanlış gördüğüm sapkın ve aykırı davranışları olan herkesi, kadın erkek ayrımı gözetmeksizin, çizgilerime yansıtıp kamuoyuna mizah olarak sunarım."

Suudi Arabistanlı sosyolog Umeyme el Minbari, "karikatür alanında bulunmaması, kadınların toplumsal sorunlarını çözmesini güçleştiriyor" görüşünü savunuyor. Zira, öyle sorunlar var ki, sadece kadınlar onu bilip dillendirebilir, çizgilerine yansıtabilirler. (*El Şarq el Awsat*, Cidde, 25 Şubat 2007)

Suudi Arabistan: Kadınları Dayaktan Koruma Kanunu

Suudi Arabistan, şeriat kurallarının en katı uygulandığı ülkelerden biri. Yanı sıra kadın ve çocuklara yönelik şiddet, orada çok yaygın.

Küresel post-modernliğin etkisi mi, Allah korkusu mu, yoksa Amerikan gazabının kâbusu mu, bilinmez ama Vahabi yorumun egemen olduğu bu krallıkta, son zamanlarda kadınlara bazı kırıntı haklar tanındı. Bu haklardan biri de, Bakanlar Kurulu içindeki uzman heyete havale edilen, şiddete maruz kalan kadın ve çocukları himaye etmeyi öngören yasa tasarısı.

Milli Aile Güvenliği Programı'ndan sorumlu (kadın) Dr. Maha el Munif, yakından ilgilendiği ve içinde yer aldığı tasarının kapsamını açıkladı: "Kendim de şiddet karşıtı faaliyetlerin içinde yer alıyorum. Şiddet mağduru kadın ve çocukları korumak; her ikisinin de istismarını önlemek amacıyla bir üst kurul oluşturuldu. Geniş yetkilerle donatılacak bu kurul, ilgi alanında kararname ve yasalar çıkarabilecek; mağdur kadın ve çocukların haklarını savunmak üzere yargı kurumlarına başvurup şikâyetçi olabilecek. Kadınlar bilinçlendirilecek; sağlık kadrosundakiler, böyle bir olay karşısında nasıl davranacaklarına dair kurs görecekler."

Dr. El Munif, kadın ve çocukları hedef alan şiddet fenomeninin son altı yılda arttığına işaret ediyor.

Yerinde noktayı koyalım: Şubat 2007'de toplanan Arap Sağlık Konferansı'na katılan Faslı Dr. Abdulvedud Harbuş, geçen yıl ülkesinde çocuklara yönelik 309 bedensel ve cinsel şiddet olayı tespit edildiğini belirtirken; meslektaşı Cemile Biye, "Arap dünyasındaki en tehlikeli fenomen, çocukların maruz kaldıkları cinsel taciz ve tecavüz örnekleridir," dedi. (Turki el Süheyl, *el Şarq el Awsat,* Riyad, 26 Şubat 2007)

Suudi Arabistan'da Travesti Olmak

Suudi Arabistan'da ilk dönme (travesti) ameliyatı, yaklaşık 40 yıl önce Cidde şehrinde gerçekleşti: Ahmed isimli zat, Hamide oluvermişti. Hatırlıyorum, haberi yazan gazete sabahın erken saatlerinde tükenmişti. Çarşı pazardaki herkes bu olaydan bahsediyordu. Üzerine kuş konacak kadar pala bıyıklı erkekler, şanlarına leke sürüleceğinden korkuyorlardı. Daha pimpirikli olanlar ise erkekliklerinin tehlikede olduğundan endişeye düşerek, 'Acaba bu travestilik belası bulaşıcı mıdır?' diye sormaktan kendilerini alamıyorlardı. 'Ya rabbim, bu günleri de mi görecektik?' sözleriyle yakaranların haddi hesabı yoktu!

Olayı bilimsel temelde açıklayamayanlar, bin bir tefsir ve tevile başvuruyorlardı:

— Muhtemelen adam, günün birinde kadın iç çamaşırlarını giyivermiş; bir de bakmış ki dişilik/kadınlık okuyla kalbinden vurulmuş!

— Yok kardeşim, büyük ihtimalle bu bir büyücünün marifetidir!

— Aslında hiçbiri değil; olay tümüyle uydurmadır, asparagas bir haberden ibarettir!

Rivayeder, ilgili hastanenin bir doktorunun açıklamasıyla son buldu: 'Eğer yalan söylüyorsam olaya tanık olan iki gözüm önüme aksın! Ahmed, ameliyatla kadın oluverdi.'

Ameliyatın olduğu günlerde, bir cami imamı, Ahmed'in Hamide oluşunu Cuma hutbesinin baş konusu olarak ele almış; mümin cemaati, 'ahir zamanın getirdiği musibet ve belalara' karşı uyarmıştı. Dehman Mahallesi'nden bir işsiz ise, dönme Hamide ile nişanlanacağını ilan ederek, 'Onunla evleneceğim! Eh, elbet Allah ikimizin de rızkını verir,' demişti.

Bütün o sohbet, dedikodu, uyarı ve yorumları erkek egemen

bir toplumun üstünlük kompleksine, kadına tepeden bakan aşağılayıcı tavrına bağlamak mümkün.

Neden kırk yıl öncesinin olayını hatırlayıp, yazdım? Çünkü 6 Mart 2007 tarihli *el Şarq el Awsat* gazetesinde şöyle bir haber yer almıştı: S. Arabistan'da 60 kişi, cinsiyetinin tayini için nihai tıbbi kararı bekliyor. Dr. Salih Cemal ise, 25 yıllık bir sürede ülkede tam 300 kişinin cinsiyet değiştirme ameliyatının gerçekleştirildiğini açıkladı. Doktor, çifte cinsiyet olaylarının yakın akraba evliliklerinden kaynaklandığını belirterek bu konuda uyarıda bulundu.

Burada önemli olan şudur: 40 yıl önce hakkında kıyamet koparılan dönmelik olayı, bugün toplumda sıradan bir hadise olarak karşılanıyor! Ne erkekliklerine güvenenler şöyle bir bıyık buruyor, ne de erkekliklerinden korkanlar 'acaba bıyıklar gidecek mi?' diye telaşlanıyor. (Muhammed Sadık Diyab, *el Şarq el Awsat*, 7 Mart 2007)

Suudi Arabistan: Evlilikte Denklik Tartışması!

Suudi Arabistan şeriat mahkemelerince görülen eşleri 'zorla ayırma ve boşatma' davaları, dini hukuk açısından tartışmalara yol açıyor. Ülkede evlilikler, genelde töre ve aşiret kuralları çerçevesinde gerçekleşiyor. Ailelerin hasep-nesep (soy sop) kuralına ağırlık vermeleri, kişisel tercihleri sınırlandırıyor. Dolayısıyla mahkemelerin eşleri 'zorla ayırma'ya ilişkin kararları, törelerle çelişiyor, aile ve toplumsal bünyede yaralar açıyor. Bazı din adamları nikâh kıyma işlemi sırasında 'soyda denklik' kuralını temel alırken, diğerleri buna karşı çıkıyorlar. Bu durum kafaları iyiden iyiye karıştırıyor; evli çiftleri sürekli tedirgin ediyor.

Yüksek Ulema Heyeti üyesi Şeyh Abdullah bin Mani'e, 'nikâh kıyma esnasında Hz. Peygamberin sünnetini (davranışlarını)

temel ölçüt olarak aldıklarını; evlenecek eşlerde takva (Allah'tan korkma ve O'nu sayma), salih amel (iyi huyluluk, dine uygun davranış), şeriata uyma gibi şartlar arandığını; fitne ve düşmanlık gibi kötülüklere bulaşıp bulaşılmadığına bakıldığını' vurguluyor. Şeyh Abdullah, bunun yanı sıra 'nesep ve evlilikte denklik' için muhakkak dinsel ve toplumsal yanların göz önünde bulundurulması gereğine işaret ediyor. Çünkü töre ve gelenekleri ihlal eden her davranış, toplumda kargaşa ve husumete neden olabilir ve evlilikleri olumsuz yönde etkileyebilir. Sözgelimi evliliğin üzerinden uzun bir süre geçtikten, özellikle eşler çoluk çocuğa karıştıktan sonra açılacak "nesep ve denklik" davaları ortalığı karıştırmaktan, bir yuvayı boş yere yıkmaktan başka bir şeye yaramazlar.

Şeriat Mahkemesi kadısı İbrahim el Hudeyri, şunları söylüyor: 'Suudi Arabistan toplumu, Hz. Muhammed'in torunları olmakla diğer toplumlardan ayrılırlar. Dolayısıyla nesepleri uymayan, soy sop bakımından birbirinden farklı derecelerde bulunan ailelerin, eğer anlaşabiliyorlarsa, evliliklerini barış içinde sürdürmelerinde, aslında İslam'a aykırı olan törelere itibar etmemelerinde büyük bir fayda var. Çünkü İslam, üstünlüğü soy sopa değil, dine bağlılık esasına dayandırmıştır. Burada velilerin müdahale edip, iyi yürüyen evlilikleri bozma hakları yoktur. Sadece belli ölçüde nasihatte bulunabilirler.' (Hude el Salih, *Riyad,* 8 Mart 2007)

Suudi Arabistan: Rakam ve Olayların Diliyle Kadın

Suudi Arabistanlı kadın işverenlerin elinde toplam 60 milyar riyal (16 milyar dolar) sermaye bulunuyor. Cidde Ticaret Odası kayıtlarına göre kadın sermayedarlar, en fazla emlak ve hisse senetlerine yatırım yapıyorlar.

Veriler ışığında Suudi Arabistanlı kadınların profiline bakalım: Toplam okul mezunları arasında kadınların oranı % 56.5; kadınlar ülkedeki yatırımcıların % 14.11'ini oluşturuyorlar. Kamu

sektöründe % 30, eğitimde % 84.1 ve sağlıkta (doktorluk) % 40'lık bir oranla temsil ediliyorlar. Yatırım fonlarının % 20'si kadınlara ait. 20 bin küçük ve orta boy işletmenin sahibi de kadınlar. Kadınların toplam yatırım hacmi içindeki payı % 21. (*El Şarq el Awsat*, 20 Mart 2007)

Kız Üniversitesi Araştırma Merkezi Müdürü Dr. Nura el Şamlan başkanlığında yapılan bir araştırmaya (2007) göre, Suudi Arabistan'da son 20 yılda boşanma oranı % 25'lerden % 60'lara tırmandı. Boşanmaya neden olan en önemli sebep, eşlerin evlilik sözleşmesinde belirtilen hak ve ödevleri iyi bilmemeleriymiş. Tehlikenin boyutunu gören yetkililer, evlilik hayatına ilişkin kurs ve seminerler düzenliyorlar. (*El Hayat*, Riyad, 20 Mart 2007)

Suudi Arabistan'ın Mekke şehrindeki bir kız okulunda çıkan yangın (11 Mart 2002) sırasında dışarı çıkıp kurtulmak isteyen kız öğrenciler, Dini Ahlak Zabıtası (mutavva-dini gönüllü polisler) tarafından engellendi. Panik sırasında örtünemeyen 800 öğrenci, can havliyle sokağa fırlamak istediler. Fakat Ahlak Zabıtası ve erkek bekçiler tarafından dışarıda önleri kesilen ve sopa zoruyla yeniden okula sokulan kızlardan 15'i öldü, 50'si de yaralandı.

Olay üzerine Suudi Arabistan yönetimi, bağımsız çalışan kız okulunu milli eğitim bakanlığına bağladı; din görevlisi yöneticilerini de azletti.

Yangın olayı, Suudi yönetimini kadın sivil savunma ekipleri yetiştirmek üzere harekete geçirdi. Öncelikle çalışma yasasındaki "İslami kurallara ve törelere aykırı işlerde kadınlar çalıştırılamaz" maddesi değiştirildi. (BBC News, 25 Mart-1 Mayıs 2002)

Suudi Arabistan'ın Medine şehrinde 18 yaşını doldurmuş kızlar ile kadın ve annelere yönelik cinsel eğitim programları, Mart 2007'de başladı. 3 günlük seminerlerle biçimde uygulanan programın ismi, "Çocuklarımızı Cinsel Yönden Eğitme ve Tacizlerden Koruma" olarak açıklandı. Seminerlerde şimdiye kadar özellikle genç kızlar arasında cinsel konulara ilişkin yanlış bilgiler-

le önyargılar eleştirilip düzeltiliyor, yerine bilimsel bilgiler sunuluyor. Keza, ailelerin çocuklarının cinsel sorunları karşısında takındıkları tepkisel tutumların sakıncaları anlatılıyor. Öğretmenlerin öğrencilerin cinsel bunalımlarını aşmalarını öngören yöntemler açıklanıyor. Doğal olarak bu cinsel seminerlerin tümü, ülkede geçerli olan İslam şeriatı kuralları çerçevesinde ele alınıyor. Din ile bilimin cinselliğe yaklaşımı birlikte öğretilmeye çalışılıyor. Bu arada "çocuğumu uygunsuz bir durumda yakalarsam ne yapmam gerekir, çocukları cinsel tacizden nasıl koruyabilirim; tacizci ve tecavüzcülerin belirgin karakteristikleri nelerdir; eşcinselleri nasıl tanıyabiliriz?" türünden sorulara yanıtlar aranıyor.

Suudi Arabistanlı kadınlar son derece iddialı ve hırslı görünüyor. 5 Nisan 2005 tarihli BBC News'in soruşturmasına Cidde şehrinden katılan öğrenci Lama (22), " Suudi kadının diğer ülkedeki hemcinslerinden farklı olmadığını göstermek için bir rol alıp oynamayı" düşünüyor. Öğrenci Baiyane (17), "kadının nereye kadar okuyacağı önemli değil; zira, o kendi istediğini yapabiliyor" diyor.

Öğrenci Rutana (21), Suudi kadınının çok zeki ve hırslı olduğunu iddia ediyor. Onların sözlerine kulak verilmesi gerektiğine işaret ediyor. Çevirmenlik yapan Hesna (27), dine hizmet edecek bir yayınevi kurmayı düşlüyor. Ev kadını Esma (21)'nın işi çok zor: Ev işi, kocasına hizmet, hamilelik ve okula gitme arasında denge kurmayı deniyor. Öğrenci Ebla (22), Suudi kadınının erkekten aşağı kalır yanının olmadığını kanıtlama çabasında. Öğrenci Rozana (21)'nın dünyası daha küçük: Mutlu bir anne ve eş olmakla yetiniyor.

Değişik bir konu daha: Nisan 2006'ya kadar kadınların alışveriş merkezlerinde iç çamaşırı satması ve alması yasaktı. Bu kanun kalkınca, kadınlar hemcinslerinin iç giysilerini alıp satabilecekler. Daha önce bu malların alışverişi, erkekler tarafından yapılıyor ve sadece erkek müşterilere satılıyordu.

Suudi Arabistan: Kadın İçin Milli Diyalog

12-14 Haziran 2006 günleri arasında Suudi Arabistan'ın Medine şehrinde Suudi Arabistanlı kadınlar "milli diyalog" başlığı altında, 18 maddelik hak ve ödevlerini tartıştılar. Çağrılan 70 kişinin yarısı kadınlardan oluşuyordu. Kral Abdülaziz Milli Diyalog Merkezi'nin düzenlediği bu toplantıların ilki, 15-18 Haziran 2003 tarihinde başkent Riyad'da yapılmıştı.

Şiddet ve terörün bölgeyi kasıp kavurduğu, özellikle Suudi Arabistan toplumunda farklı yansımalarının olduğu bir ortamda, tartışmalar siyaset-şiddet-kadın eksenine oturtuldu. Katılımcılar arasında dinsel, mezhepsel ve liberal eğilimler bulunuyordu.

Tutucu ve bağnaz dinci eğilim yanlıları, kadının toplumdaki rolünü görmezlikten gelerek daha çok aile-ev-kadın ilişkisine yoğunlaştılar. Fakat ülkedeki ekonomik gelişmişlikten ötürü kadınların eğitim-sağlık alanlarında çalışma haklarını kabul etmek durumunda kaldılar. Buna rağmen aynı kesim, "iş hayatına katılsalar bile, kadınlar için belli çalışma alanlarının belirlenmesini, böylece İslam şeriatının bıraktığı zengin ve kutsal mirasın bu şekilde korunabileceğini" savunup durdu.

Buna karşı çıkan ılımlı İslamcılar ile liberaller, kadınlara geniş ölçekli haklar tanınmasından yana tavır takındılar. Kadınların ülke kalkınmasında oynayabilecekleri önemli rollere değinerek, bu alandaki eksikliğin en kısa zamanda telafi edilmesini; özellikle kadınların iş hayatına katılmalarını talep ettiler. Hayatın çeşitli alanlarında kadınlara imkân tanınması için yeni kanun ve kararnamelerin çıkarılmasını önerdiler.

Sunulan tebliğler arasında gayretli ve cesaretli olanlar da vardı: Kadın-erkek ayrımına son verilmesi, iki cins arasında tam eşitlik sağlanması ve daha önemlisi şeriat ile toplumsal örf/âdet arasına kesin çizgiler konulmasını içeren önerilerdi bunlar. Önerilere

tepki duyanlarla destekleyenler arasında sert tartışmalar, ağız kavgaları yaşandı. Tutucu çevreler, önerileri, Batı taklitçiliğine yönelik ahlaki yozlaşmayı getirecek görüşler olarak nitelediler.

İlginç olan, toplantı tarihinden bir hafta önce liberallerle tutucu dinciler arasında kadın merkezli tartışmaların başlamış olmasıydı. Mekke'deki kutsal merkezlerde imamlık yapan Dr. Saud el Şerim, Cuma hutbesini bu meseleye ayırarak, kadın konusunda 'Kur'an ve Sünnet" kurallarına bağlı kalınmasını istedi. Tutucu dinci kesim de benzer bir bildiri yayınladı: "Müslüman Kadın, şeriatça öngörülen vecibelerini yerine getirmekle yükümlüdür!"

Muhalif kesim ise, "kadın ve erkek eşitliğine" ağırlık veren bildiriler yayınladı. Burada dikkati çeken bir şey, toplantının yapıldığı Medine kentinden 32 kadının, "şeriat kurallarına sıkı sıkı sarılalım; kadın hakları konusunda Batılı söylemlere asla kulak asmayalım, Batılı taleplerin ardından sürüklenmeyelim" yolundaki açıklamasıydı.

Suudi Arabistan yönetimi, geçmiş önerileri de göz önüne alarak yeni yasalar çıkardı. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir: Kadınların diplomat olarak tayin edilmesi, kadının eşinden bağımsız biçimde karar vermesi, eskiden erkek tekelinde olan ticaret sicilinin çıkarılma hakkının kadınlara da tanınması ve bağımsız ticari faaliyette bulunması.

Özetle, Suudi Arabistanlı yazar Cafer el Şayib'in 17 Mayıs 2006 tarihli el Cezire.net sitesinde belirttiği üzere, hükümetin alttan alta teşvik ettiği, ancak güçlü dinci/yobaz çevrelerin korkusundan bir türlü ön plana çıkaramadığı bu tür milli diyaloglar dizisinden somut bir sonuç elde edilemedi; proje, tutucu İslamcıların engeline takıldı. Kadınlara hak-hukuk verilmesi yönündeki umutlar bir başka bahara kaldı.

* * *

TV Kanalında Aşk Serüveni

El Ray TV kanalında (Suudi Arabistan) 'Aşk Serüveni' programını sunan kadın doktor Fevziye el Dureym, son derece dengeli ve akıllı davranıyor. Kadın-erkek ilişkilerini ele alıyor; eşler arasında evlilik, cinsellik, cinsel uyum yahut benzeri sorunlara çözümler arıyor. İzleyicilerin mahrem sorunlarını dahi bilimsel bir üslupla yanıtlıyor.

Arap dünyasında tabu sayılan bir konuyu cesaretle ele alan bu program, kendi formatında bir ilki oluşturuyor. Geçenlerde bir grup Suudi Arabistanlı koyu dindar erkek, program konuğu oldu: Yüzleri gölgelenmiş ve sesleri değiştirilmişti. Ama evlilik ve cinsel deneyimlerini anlatırlarken samimi davrandılar. Kadınlarıyla yaşadıkları cinsel sorunları, yatak ilişkilerini açık açık dile getirdiler. Sevişme anlarında partnerlerinden ne istediklerini, ne beklediklerini açıkladılar. Sözgelimi bir erkek, sevişme sırasında karısının polis üniforması giymesinin kendisini tahrik edeceğini belirtti. Böylesine cüretkâr arzular, program yapımcısı dahil herkesi şaşırtmasına karşın çok beğeni topladı. Dr. Fevziye el Dureym, bu tür istek ve arzuların 'kesinlikle kişisel özgürlükler çerçevesinde ele alınıp saygı duyulması gerektiğini ve üniformayla sevişmek isteyen erkeğin arzusunun cinsel yaşamda yaygın değil ama farklı bir davranış olduğunu; yine de her farklı/aykırı davranışın mutlaka karşı tarafın yani partnerinin rızasıyla uygulanabileceğini' belirterek, muhtemel tepkileri önledi; ortalığı yatıştırmasını bildi. Programı izleyen biri şu sonucu çıkarabilir: Cinsel ilişkilerde yasak/haram sayılan her şey, aslında herkesçe malum ve bilinen bir durumdur.

Özetle, tabuları yıkmaya hizmet eden ve Arap dünyasında ender rastlanan bu tür programların cinsel sapıklıkların önlenmesi, doğru tercihlerin yapılması ve cinsel hayatı haram sayan anlayıştan kurtarılmasında önemli bir rolü olacaktır.

El Yom TV kanalında yayınlanan başka bir programı izleyin-

ce, Körfez Ülkeleri açısından tehlike çanlarının çaldığını hissettim: Gençlerin dünyasında cinsel ve başka konularla ilgili büyük bir boşluk var. Program konuklarından biri olan psikiyatrist, "Bir Lise Öğrencisinin Kaşkolu" adlı kitabından konuya ilişkin örnekler sundu. Buna göre Körfez Ülkelerinde, özellikle Suudi Arabistanlı genç erkekler arasında karşı cinse özenti yaygın bir hal almış. Bu imrenme ve özenme, ilkokul çocuklarına uzanacak kadar yaygınlaşmış. İşin garip tarafı bu fenomen yeni değil, neredeyse 40 yıldan beri varmış. Toplumun görmediği, görmek istemediği bu durum sosyal ve kültürel boşluktan, belki de rahatsızlıktan kaynaklanıyor. Programın bir bölümünde, sokaklarda aylak aylak oturan veya son model arabalarıyla habire dolaşıp duran uzun saçlı, kadınsı davranışlar sergileyen Suudi Arabistanlı gençler gösteriliyor. Ülkenin ahlak zabıtalarıyla köşe kapmaca oynayan bu gençler, Körfez bölgesinin bir illeti, bir marazi halin tipik kanıtıdır. Çünkü aileden başlayıp yüksek okulda devam eden süreç içinde gençler yanlış eğitiliyorlar; yaşamlarında büyük boşluklar, kara delikler var. Kız-erkek ilişkileri arasına kesin barikatların kurulduğu bir toplumda, karşıt cinslerin birbirlerine özenmeleri kadar normal bir şey olamaz. İyi bir eğitim, cinselliğin okul müfredatlarına konmasını da içerir. Arap toplumu, bu önemli noktayı görmüyor, görmek istemiyor. Kaldı ki İslam dini bile, evlilik hayatı ve cinsellik üzerine zengin malzemelerle doludur. Kuşkusuz gençler arasında yaygın olan anormal davranışlar başka Arap ülkelerinde de var. Fakat katı kaide ve kurallara yönetilen Suudi Arabistan'da, bu anormallikler uç noktalara kadar varabiliyor.

Yeri gelmişken belirteyim; Körfez Ülkelerinde cinselliği konu alıp işleyen bir televizyon programını daha izledim: Program konuğu, "Suudi Arabistan'da Aşk" isimli kitabın İbrahim Badi'den başkası değildi. İlk basımı bir ay içinde tükenen kitapta, S. Arabistan'da teşhircilik, röntgencilik ve açık saçıklık gibi eğilimlerin ne denli yaygın olduğuna dair bir dizi örnek bulunuyor. Cinsellik

ve erotizm konusunda yılda ortalama 50 kitap yayınlanıyor bu ülkede. Buradan şu sonuç çıkıyor: Haram, yasak ve günah sayılan cinsel hayat, o potansiyel enerjisiyle, başka yerlerden patlak veriyor; kendini dolaylı yollardan ifade ediyor ve zaman zaman televizyon kanallarında tartışılabilecek kadar ivme kazanıyor. (Zahra Mer'i, *el Quds el Arabi,* 10 Mart 2007)

Mart 2007'de Suudi Arabistanlı bir kız, kendisini evlenmekten alıkoyan babası aleyhine "velayetin düşürülmesi" için mahkemeye başvurdu. Hamis Meşit kentinde yaşayan genç kız, "böyle giderse bir türlü istediğimle evlenemeden evde kalmış bir kız olacağım" dedi. İstedikleri ücreti alamayan avukatlar davayı savunmayı reddedince, ülkedeki insan hakları kuruluşu davacı kızın kendilerine başvurmasını istedi. (*El Quds el Arabi,* 14 Mart 2007)

Bir Suudi Arabistanlı genç kız (öğretmen), aynı okulda (Cidde) çalıştığı meslektaşının kocasını evlenmek üzere kaçırınca, 250 bin riyal (yaklaşık 65 bin dolar) cereme (mihr, başlık) ödemek zorunda kaldı. Öte yandan Suudi Planlama Bakanlığı'nın yaptığı son araştırmaya (2006) göre, geçen yıllarda boşanma oranında % 20'lik bir artış kaydedildi. Görücü usulü evliliklerin % 65'i boşanmayla sonuçlanıyor. Aynı zamanda diliminde 70 bin nikâh kıyma işlemine karşılık 130 bin boşanma işlemi gerçekleştirilmiş. "Evde kalmış kız" kategorisinde yaklaşık 1.5 milyon kadın bulunuyor. (*Suudi el Vatan* gazetesi, 14 Mart 2007)

İki kutsal şehirden biri olan Mekke'de nikâhtan hemen sonra yani gerdeğe girmeden gerçekleşen boşanma oranı % 50'nin üzerinde seyrederken, kimi bölgelerde bu oran % 62'ye yükselebiliyor. Bunu, evlilikten bir-iki yıl sonra boşanma oranları izliyor. Uzmanlara göre, boşanmaların başlıca sebepleri arasında şunlar sayılabilir: Geçmiş dönemin olumsuz birikimleri, gençlerin içinde bulundukları boşluk, uyuşturucu alışkanlığı, ekonomik sıkıntılar, mürebbiyelerin etkisi, vs. (*El Quds el Arabi*, 25 Temmuz 2007)

Planlama Bakanlığı verilerine göre, 1999 yılı sonu itibarıyla

Suudi Arabistan'da yaşayan toplam 4.5 milyon kadından 1 milyon 530 bini 30 yaşının üzerinde olup evlenmemişti. Buna karşılık 2 milyon 683 bin evli kadın bulunmaktaydı. Kadınların evlenmeme nedenleri arasında yükseköğrenime devam ederken evlilik yaşını kaçırma, bir işyerinde çalışma, yakın akrabalardan denk erkek bulamama, iyi bir meslek sahibi bulana kadar evlenmeyi geciktirme, 250 bin riyal gibi çok külfetli başlık parası/evlilik masrafının karşılanamaması, vs. bulunuyor. Evlilik masrafından kurtulabilmek için, erkekler yabancı kadınlarla evliliği tercih ediyorlar; 1999 tarihinde ülkeye 1200 yabancı gelin getirilmişti. (*El Quds el Arabi,* 30 Temmuz 2007)

Suudi Arabistan: Sanal Dünyadaki Kadınlar

Sosyal hayattan mahrum bırakılmış Suudi kadınları, kendilerini ifade edebilmek amacıyla internet siteleri ve sanal günlükleri (blog) kullanmaya yöneliyorlar. Halk içinde uluorta söylemediklerini, bu kanalla dillendiriyorlar. Üniversitede yabancı dil öğrenimi gören Ferah Aziz, "İngilizce yazmayı seviyorum. İnternet yoluyla derdimi anlatabiliyorum," diyor. Bu kız öğrencinin kullandığı site ve sanal günlüklerdeki konular, esasında resmi çevrelerin sansürüne pek takılmıyor. Ancak sanal iletişim araçlarını yakından izleyen tutucu erkekler, bu kanalla dışarıyla ilişkiye geçmenin İslam dinine aykırı olduğunu ileri sürüyorlar. Örneğin Havva rumuzlu kız, daha çok aşk hayatı ve din üzerine yazılar yazıyordu. Sık sık yurtdışı gezileri yapan Havva, "sanal günlükte aşk maceralarıyla romantik çılgınlıklarını yazabilen biricik kadın olduğunu" söylüyor. Havva'ya göre en büyük günahı ise, "bu aşk serüvenleri arasında sıklıkla Allah ismini geçirmek" imiş. Aşk ve benzeri serüvenler ülkede hâlâ tabu olduğundan, sanal günlüğü Temmuz 2005'te kapatıldı. Kendisine destek veren olduğu gibi, "oh olsun, sen misin aşk meşk işlerine bulaşan!" deyip gözdağı verenler de.

Suudi sansür mekanizması, geyik muhabbetlerine pek aldırmasa da bunları yakından izliyor. Fakat güvenlik açısından Suudi yönetiminin hışmına uğrayanların başında porno, uyuşturucu, din ve terör gibi konuları işleyen siteler geliyor. Yasaklanan sitelerin % 95'i pornodur. Aynı zamanda Suudi rejiminin kara listesindeki bazı siteler (ticari, siyasi, dini, kişisel) ile içeriden iletişim kurmak da yasaklanabiliyor.

Resmi sansürün yanı sıra İslami çevrelerin sanal âlemden yaptıkları baskı ve ailelerin denetimleri de söz konusu. Kendi adına site açıp bir süre evinden yazışan bir kadın, bir süre sonra ailesinin durumdan kuşkulanması üzerine sanal günlüğünü kapamak zorunda kalmış. Anlaşılan Suudi liberalleriyle tutucuları arasındaki meydan savaşı, şimdi internet sitelerine de sıçramış. (Raşid Ebu el Samh, *Christian Science Monitor*, Cidde, 18 Haziran 2006)

Bahreyn: Erotik Tiyatro Skandalı

Mart 2007'de düzenlenen İlkbahar Kültür Şenliği'ndeki bir tiyatro gösterisi yüzünden Bahreyn parlamentosunda kıyamet koptu. Enformasyon Bakanlığı'nın himayesinde gerçekleşen organizasyon çerçevesinde sahne alan Lübnanlı ünlü bestekâr/şarkıcı Marcel Khalife ile Bahreynli şair Kasım Haddad'ın etkinlikleri sırasında gösterilen slaytlarda "seks ve erotizmi çağrıştıran ibareler bulunduğu" gerekçesiyle, muhafazakâr Sünni ve Şii milletvekilleri etkinliğin hemen durdurulmasını ve sorumlular hakkında soruşturma başlatılmasını istediler. Her iki sanatçıya eşlik eden tiyatro ve dans grubunun gösterilerini de "seksi" bulan İslamcı milletvekilleri, sanatsal etkinlikleri, "dini kurallara, genel örf ve ahlaka aykırı" olarak nitelediler. Görülen lüzum üzerine, bir araştırma komisyonu kuruldu. Buna karşı çıkan liberal milletvekilleri, tutucu kesimleri, "ülkedeki özgürlük ortamını boğmak"la ve parlamentoyu da "kendi iradesini vatandaşa dayatmak"la suçladı. Soruşturmanın açılması halinde, toplumsal muhalefeti tırmandıra-

caklarını belirten liberaller, ülkedeki 52 sivil toplum kuruluşu tarafından desteklendi. Sivil kuruluşlar, yerli basında paralı ilanlar yayınlatarak olayı kınadılar.

İslamcılarla liberaller arasındaki çatışma, devreye Sünni ve Şii İslami derneklerin girmesiyle ulusal bir kutuplaşmaya dönüştü. Bahreyn Şii Uleması'nm önde gelen ismi Ahmed Kasım şöyle dedi: "Bu festival, sahneye çıkanların aşk adına insan aklını çelmeye yönelik açık bir çağrısı olup, tümüyle ahlaksızlığı teşvik etmektedir. Hele sahne alan tiyatro ekibinin etkinliği, hepten dine meydan okumaydı. Ülkedeki geçerli olan tertemiz dini değerler ile kurallara aykırı bir etkinlik yapılmış oldu." (*El Şarq el Awsat,* 20 Mart 2007)

Erkekle Yalnız Kalmanın Cezası!..

Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) bir kız öğrenci, bir erkek arkadaşıyla arabanın içinde baş başa vakit geçirdiği için, mahkeme tarafından suçlu bulundu. Mahkeme, "özel bir mekânda, akrabası olmayan bir erkekle yalnız kalmak"tan suçlu bulup, her iki sanığı 1500'er dinar para cezasına çarptırıldı. (Gulfnews. com, 11 Mart 2007)

Libya: Kadın Refakatsiz Yurtdışma Çıkamayabilir

Ortadoğu ve dünyayı kaplayan gerileme rüzgârı, Libya'yı sarmış durumda. Bu gerilemeler birçok alanda yaşanıyor ama daha çok kadın özelinde somutluk kazanıyor. Hükümet, "40 yaşının altındaki kadınların refakatçi almadan ülke dışına çıkmasını yasaklayan" bir karar aldı. Kadın çevrelerinin itirazları karşısında suskun kalan hükümet, sınır kapılarındaki giriş-çıkışlarda kararı fiilen uygulamaya soktu. 7 Mart 2007 tarihli resmi *el Cemahiriye* gazetesi, kararı sert bir dille eleştirdi: "20 yıldan beri ilk kez alınmış böyle bir karar, bütün devlet mekanizmasının ilkel/geri olduğu

yolunda bir izlenim vermesi açısından pek aptalca; özgürlükleri ihlal etmesi bakımından ise son derece yanlıştır. Karar, Libya'nın imzaladığı insan hakları sözleşmesine hepten aykırıdır. Ülke kanunları, vatandaşlarını, barış zamanında ikamet ve seyahat haklarını kullanmakta serbest bırakmıştır. Keza kadın ile erkek eşitliğini güvence altına almıştır. Bu kararın uygulanması demek, kadın avukat, gazeteci, işveren, pilot ve öğretim görevlilerinin de refakatçi alarak dolaşma mecburiyeti anlamına gelir."

Gazete, bu kararnameye karşı yargı yoluna başvurulması yolunda bir çağrı da yaptı. Basın ve kamuoyunun yoğun tepkisine dayanamayan hükümet, kısa bir süre sonra bu kararından vazgeçti ama hiç belli olmaz!

Fas: Başörtülü Kadın Resmi, Ders Kitabından Çıkarılıyor

Fas, krallıkla yönetilen, Akdeniz ve Atlas Okyanusu kıyısındaki bir Arap ülkesi. Fransız kültürünün yoğun etkisi altında. Krallık hanedanı, soyunu İslam peygamberinin Hz. Ali ve Fatıma'dan doğma büyük oğlu Hz. Hasan'a bağlıyor. Hz. Hüseyin soyundan gelenlere "seyyid" unvanı verilmesine karşılık, Hz. Hasan evlatları "şerif" diye çağrılıyorlar. Bu yüzden Fas Kraliyet Ailesi, "müminlerin emiri" olarak kabul ediliyor.

Arapça'nın resmi dil olduğu ve İslami hükümlerin belli ölçüde siyasal-toplumsal hayatı yönlendirdiği Fas, küreselleşmenin etkisiyle dine dayalı müfredatında değişiklikler yaptı: Örneğin başörtülü bir anne ile tesettürlü kızının fotoğraf ve resimlerini, ders kitabından çıkarmakla yetinmedi; Kur'an'da "kadınların örtünmesini emreden ilgili sureyi" de kitaplardan sildi.

Bir hatırlatma: Başörtüsünün radikal İslamcılar tarafından istismar edileceğinden korkan/çekinen birçok İslam ülkesi de benzer müfredat değişikliklerine başladılar. Yani olay laiklik temelin-

de ideolojik değil, tamamen köktendincilere karşı alınmış asayiş ve siyaset temelinde pragmatik bir önlemden ibaret.

Din dersi öğretmenleri ile ilahiyatçılar, "bu değişikliğin ABD ve Batı'nın baskısıyla gerçekleştiğini; bu tür bir eylemin, İslam'ın esaslarını yıkmaya yol açacağını, dinin gereğince giyinmeyen ve eğitim alan kızların yanlış elleri teslim edilip kötü yollara düşebileceğini" ileri sürüyorlar.

Fas yönetimi, köktendincilerin düzenlediği miting ve yürüyüşlerde başörtüyü savunan sloganların atılmasını yasaklamış. Milli Eğitim Bakanı Ebulkasım Semir, şu görüşü savunuyor: "Açıkçası, türban kadın için neyse sakal da İslamcı erkek için odur. Her ikisi de dini gereklilikler yerine, politik sembol oluvermiş. Siyaset (dinci) simgesi olan başörtüyü kitaplara koyarsak, tek bir siyasal parti, küme veya fraksiyonun amaçlarına hizmet etmiş oluruz. Oysa eğitim herkes içindir, öyle olmalıdır. (Richard Hamilton, BBC News, Rabat, 6 Ekim 2006)

Sokağa Atılan Evli Kadınlar!

Faslı erkekler, talak-ı selase (üç kez boş ol diye bağırma) ile rahatlıkla kadın ve ondan doğan çocuklarını boşayıp sokağa atabiliyorlardı. Zira bu, şeriatı dayanak alan yasanın kendilerine tanıdığı bir haktı. Bu nedenle binlerce kadın ülke sokaklarında dilenciliğe veya bedenlerini satmaya mahkûm edilmiş oluyor.

Şimdi yeni medeni haklar çıkarılıyor. Buna göre erkekler, "boş ol" deyip kadınları sokağa atmanın hesabını yargıda vermek mecburiyetinde kalacak; kadınlar ise erkeklerine "itaat" etme yasal yükümlülüğünden kurtulmuş olacaklar. Yeni kanunun adı Mudavene, "Eşitlik Bahanı" adlı kadın kuruluşunu çok umutlandırmış. Yasa, her şeyden önce evli kadına "anne ve eş olma"nın getirdiği hakları sunabilecek. Yasa lehine büyük gösteriler düzenlendi.

Ülkede hayli yaygın olan geleneksel dinci ve muhafazakâr çev-

reler, Mudavene'nin İslam dininin altını oymaya, insanları dinden soğutmaya neden olacağına dair endişeler taşıyorlar. Bu kesimler, 2000 yılında kadın haklarından yana olan demokrat, ilerici, modern ve laik çevrelerin düzenlediği mitinglerdekinden daha büyük kalabalıkları sokaklara döktüler; aleyhte tezahüratlar yaptılar.

Bunlardan biri de Adalet ve Ruhaniyat (İman) Derneği'nin meşhur yöneticisi Nadya Yasin'di. O tarihte henüz tasarı halinde sunulan yasaya karşı çıkan Yasin, "Mudavene, İslam'a aykırıdır ve yabancıların etkisiyle hazırlanmıştır," diyordu. (Stephanie Irvine, BBC News, 11 Ekim 2003; Pascale Harter, BBC News, Rabat, 28 Ocak 2004)

Moritanya: Meclis'te Kadın Var...

Bir yandan Afrika kabile geleneklerine sıkı sıkıya bağlı, öte yandan Kuzey Afrika'daki diğer Arap ülkeleri (Cezayir, Fas, vs) gibi Batı kültürünün etkisinde bulunan Moritanya, uzun süre bir Arap ülkesi olup olmayacağı yolunda kararsız kaldı. Bu yoksul devlet, biraz da petro-dolarların hatırına 1973'te 22 Arap ülkesinden biri olduğunu ilan etti. Moritanya, askeri darbeleri ve rejim istikrarsızlığıyla da ünlüdür.

Çoğunlukla Berberi ve Araplardan oluşan ve Büyük Salıra çöl geleneklerinin egemen olduğu Moritanya'da kabile töreleri, Batılı değerler ve resmen kabul edilmiş Arap-İslam kültürü arasında çok yönlü bir rekabet vardır. Bunlardan biri de kadınların toplumdaki yeridir.

İngiliz yayın kuruluşu BBC News'un 10 Mart 2007 tarihli Arapça bülteninde, kadının konumu hakkında sunulmuş rapora bakalım: "Şu anda parlamentoda 18 kadın milletvekili bulunuyor. Ayrıca kabinede ve emniyet kuvvetlerinde kadın görevliler var. Moritanya kadını başarılı tüccarlar ve işverenler olarak da tanınır-

lar. 2003 yılındaki başkanlık seçimlerinde bir kadın adaylığını koymuş, ancak anımsamaya değmeyecek sayıda oy alabilmiş.

Moritanyalı kadının bu seçkin konumunu, tarihi birikime bağlayanlar var. Tarih araştırmacısı Fatıma bint Abdülvahab, 'Afrikalı ve Arap hemcinslerine oranla Moritanyalı kadınlar toplumda saygın bir yere sahip olmalarını Sinhace (kabile) geleneklerine borçludurlar. Sinhace topluluğunda kadınlar, siyaset dahil hayatın birçok alanına aktif biçimde katılıyorlarmış. Seyyah İbn Batuta gibi ortaçağ tarihçilerinin yazılarında bu olguya dair izlenimler yer almış' diyor.

Kadın öğretmen Ayşe bin Seydi'ye göre; "Moritanyalı kadınlar cumhurbaşkanı olabilecek kapasitedeler ama İslam dini, kadının toplum lideri olmasını engelliyor. Buna rağmen ülkede kadınlar milletvekili, rektör, dekan, belediye başkanı olabiliyorlar."

Mart 2007'deki başkanlık yarışında, seçim bürosu işlevini gören çadırların çoğu kadınlar tarafından çekip çevriliyor ve ilgili adayın propagandası yapılıyordu.

Faslı Kadın İmam-Hatipler

Türkiye'deki İmam-Hatip okullarından mezun olan veya halen okula devam eden yüzlerce, binlerce kız-kadın bulunuyor. Okul mezunlarının imamlık görevini yapmaları gerekir. Fakat burası Türkiye; laiklik ilkesinin yanı sıra egemen din kültürünün erkekçe yorumu var. Kadınlar camide cemaate imamlık edemez. Kadınlar bir cenaze namazına katıldılar, Cuma namazında erkeklerin yanında saf tuttular diye kıyametler kopmasının üzerinden iki yıl bile geçmedi.

İslami kuralların daha rahat yorumlarında, kadın veya erkek, her Müslüman'ın aynı zamanda "imam" olduğuna değinilir; buna dair örnekler verilir.

Burada değinmek istediğimiz ülke Türkiye'den ziyade Fas'tır. Ehlibeyt mensubu olmasından ötürü kutsal sayılan ve "Emir'ül

Müminin" (Ümmet'in İmamı/Önderi/Yöneticisi) sıfatıyla anılan Kraliyet Ailesi'nin yönettiği bu ülkede, değişimler birbirini izliyor. Bunlardan biri de kadınların "imam-hatip" okullarına devam edip mezun olmaları. Tarihinde ilk kez beş kız "imam" öğrenciyi mezun eden Fas'ta, program gereği kızlar "mürşit" (konularda yol gösterici, bilgilendirici, irşat edici) diye anılıp, camide cemaate namaz kıldırmanın dışında din hizmetleri verebilecekler. Mürşit kadınlar, dini tartışma ve sohbetlere katılacak; özellikle kadınlar arasında dini faaliyette bulunabilecekler. İnanan kadınlar, "erkeklerden dini bilgiler öğreniyorduk ama hiçbir erkek, bir kadın vaiz-imam kadar bizi anlayıp öğretemez," diyorlar.

Din İşleri Bakanı Ahmed Tevfik, "Radikal İslamcılara karşı duyarlı ve sağlıklı bir toplum için, kadın imam-hatiplerin şart olduğunu" söylüyor. (Richard Hamilton, BBC News Arapça bülten, Rabat, 25 Şubat 2007)

Gaye yine değişmiyor: Siyasi çıkarların hatırı için, haydi kadınlar İmam-Hatip okullarına!

Yasadışı köktendinci Adalet ve İhsan hareketinin Genel Sekreteri Abdülvahid Mütevekkil, "yasayı amaçtan soyut biçimde ele alırsanız, erkeklerin tekelinde olagelen alanlara girmiş gibi görünen kadınlar adına sevinirsiniz; oysa somut zeminde bakarsanız, bunun, dini denetim altında tutmak ve İslamcı muhaliflerine göz açtırmamak için yapıldığını kolayca görürsünüz," diyor. (Hamilton, agy.)

Arap Kadın Forumu

Kadınlar Günü (2007) münasebetiyle Uluslararası Arap Kadınları Forumu (UAKF), İngiltere'nin başkenti Londra'da yapıldı. Forumda kadının sosyo-ekonomik kalkınmadaki rolü tartışıldı. İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın sponsorluğunda düzenlenen toplantılara katılan üst düzey İngiliz yetkililer, Avrupa Birliği'nin

(AB) Arap kadınlarının ticari faaliyette bulunmaları için yaptığı katkılara değinerek, İngiliz kadınların 40 milyar dolarlık ticari yatırımlarını örnek gösterdiler. AB temsilcileri ise kadınların yatırım ve mesleki eğitim projelerine (Ortadoğulu kadınların ekonomik ağının kurulması amacıyla) 5 milyar euro gibi büyük bir destekleme fonu ayırdığını açıkladılar.

UAKF Başkanı Hifa el Keylani, konuya ilişkin şu açıklamayı yaptı: "Bu toplantıda Arap kadınlarının toplumdaki rolü üzerinde yoğunlaşıyoruz. Çünkü sosyo-ekonomik bir kalkınmanın motorunun kadınlar olduğuna inanıyoruz. Eğitimli ve olanak sahibi kadınlar, orta boy (KOBİ gibi) işletmeleri rahatlıkla kurup işletebiliyor. Şimdi de ekonomiye ivme kazandıracak orta ölçekli projelere el atıyoruz. Ortadoğu bölgesinde insan kaynaklarına yeterli yatırım yapılmadığını görüyoruz. Buraya el atabilirsek, işsizlikle mücadelede önemli mesafeler alabiliriz. 300 milyon nüfuslu Arap dünyasının yaklaşık 100 milyonu 12-24 yaşları arasında. İş imkânı bulamayan kalabalık bir kesimdir bu. Kadınlara yatırım yolları açılırsa, toplumun yarısı kendiliğinden kazanılmış olur. Erkek ve kadın işletmeciler arasında tecrübe alışverişi şarttır. Uzmanlara göre, bu işin başarılması halinde gelecekte bölgemiz büyük dönüşümlere tanık olacaktır."

Aynı tarihte Arap Kadın Diplomatlar Forumu, Avusturya'nın başkenti Viyana'da bir toplantı düzenledi. Çeşitli ülkelerden birçok uzman kadının katıldığı forumda, Arap kadınının kalkınma hamlelerindeki rolüne ilişkin deneyimler aktarıldı. (*El Şarq el Awsat*, 9 Mart 2007)

Arap Kadını Birleşmiş Milletler Raporunda

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Arap İnsani Kalkınma Raporu (2005)'nun baş gündem maddesine, "Arap Dünyasında Kadının Yükselişi" başlığını koydu. Kemal Derviş

yönetiminde hazırlanan raporda: "Vatandaş, üretici, anne ve bacı sıfatıyla kadına tam katılım hakkı tanınması ve kendisine eksiksiz yetki verilmesi, Arap ülkelerinin güç kaynağını oluşturacak ve Arap dünyasını daha zengin, daha gelişmiş, daha müreffeh, daha etkili kılmış olacak ki, bu, insani kalkınmanın daha üst düzeye sıçraması anlamına gelecektir" ibaresi yer alıyor.

Rapor, bölgedeki belli ülkelerde kadının konumuna ilişkin bazı değişim işaretleri ve ilerleme sağlandığına değinmekle birlikte, cinsler arasında eşitliği sağlama konusunda birçok engeller bulunduğuna değiniyor. Göz boyamaya yönelik yüzeysel reform ve düzenlemelerin bölgeyi kaplayan şiddet, işgal ve terör ortamında pek etkili olamayacağına vurgu yapıyor. Rapora göre kadının ilerlemesinin önündeki en büyük engel, üretim ekonomisinin ihtiyaçları ve uluslararası alanda kabul gören temel kurallar ile Ortadoğu'da yerleşik töre ve gelenekler arasındaki çelişkinin nasıl giderileceği noktasında yatmaktadır.

Raporda şu ibareler yer alıyor:

"Arap dünyasında kadını teşvik edip aktivitesini desteklemek, insani kalkınma konusunda ipi göğüslemek anlamına gelir. Kadın hakları için sıkı çalışmak, kuşaklar boyu kadın haklarına ilişkin açılmış kampanyalar ile onu destekleyen bölge hükümetlerinin onyıllardan beri elde ettikleri birikimlerinin zirvesi demek olur. Batı tarafından sıkça hedef tahtasına konulan İslamcı hareketler arasında son 50 yılda büyük değişimler gözleniyor. Yönetişim ve demokrasiye bakışlarında siyaset değiştirmiş olanları var. Bunlar, birçok olayda kadın haklarının kazanılması konusunda topluma öncülük edebilirler. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen Arap toplumunun dışında seyreden büyük bir akım, İslamcıların iktidara gelmeleri halinde özgürlük ve demokrasiyi yok edeceklerini, özellikle kadın haklarına yasaklar koyacaklarını tahmin ediyorlar."

Rapor bir tespitle bitiyor: "Sonuç olarak, Arap dünyasındaki her seviyede alınan bütün kararlar tamamen erkeklerin tekelindedir." (UN News, 7 Aralık 2006)

Arap Kadın Demokratik Forumu Çağrısı

Aralık 2004'te Yemen'in başkenti Sana'da toplanan Birinci Arap Demokratik Kadın Forumu, bölge ülkelerini, uzun vadeli demokratik reformlar yapmaya ve kadının politik yaşama katılmasını sağlayacak yasalar çıkarmaya çağırdı. Toplantıyı düzenleyen İnsan Hakları İçin Arap Bacılar Forumu, "kadının siyasi yetkiyle donatılması, Arap dünyasında politik reformların ilk gerekli adımıdır" tespitini yaptı. Yemen İnsan Hakları (kadın) Bakanı Emet-ul Âlim el Susuwa'nın himayesinde gerçekleşen ve çeşitli ülkelerden 72 Arap kadınının katıldığı foruma ayrıca insan hakları savunucularıyla sivil toplum kuruluş temsilcileri de katıldı. Önde gelen politik şahsiyetler, siyasi parti başkanları ve diplomatların yakından izlediği forumda kadınların bölgedeki durumu çeşitli yönleriyle ele alındı. Çalışma atölyeleri sürecinde Arap ülkelerindeki demokrasi eksikliği; mevcut siyasal, yasal ve kültürel tehlikeler değerlendirildikten sonra, kadınların konumuna ilişkin şu saptamalar yapıldı:

"İşgal, iç çatışma, küreselleşme, tek kutuplu bir dünyanın varlığı gibi birçok nedenle evrensel insan hakları kuralları gözetilmemektedir; bağlı olarak milli duyguların baskın olduğu ve işbölümü fikrinin yaygınlaştığı bir ortamda cinsler arasında eşitlik yoktur ve kadınlar aşağılanmaktadır. Arap toplumunda kadın haklarını savunacak lobi ve oluşumlar son derece zayıftır. Kırsal alanlarda kadınlar arasında okuma yazma bilmeyenler yaygındır. Bazı Arap ülkelerinde eğitim kurumlarına kabul sırasında cinsiyet ayırımı yapılmaktadır. Kötü eğitim ile medyanın oynadığı olumsuz rol, kadınlara dair basmakalıp işlevler yüklemektedir. Kamu alanına ve özellikle politik arenaya kadının çıkmasını istemeyen köktendinci çevrelerin yarattığı yobaz/tutucu bir ortamda, yapılması öngörülenler engellenebilmektedir. Kadınların maddi durumları kötüdür; yoksulluk kadın ile özdeş hale gelivermiştir. Kimi Arap ülkelerindeki bazı ayrımcı anayasa maddeleri, kadının siyasi hak-

larını hepten inkâr etmektedir. Kimi Arap ülkelerinde anayasa ile yargısal yapı arasında bir uyum/eşgüdüm olmadığı için, anayasaca tanınmış bazı haklar bile, kadının aleyhine işlemekte; cinsiyet ayrımını gözeten/öngören bazı yasa metinleri (medeni kanun, vatandaşlık ve cezalara ilişkin yasa maddeleri gibi) anayasalarda yer alabilmektedir. Ulusal yasalar, uluslararası alandaki sözleşme ve kanun değişikliklerine ayak uydurmaktan uzaktır.

Arap ülkelerindeki politik reformun özü, kuvvetler ayrılığı ile iktidarı paylaşmayı kabullenmektir. 2010 yılına kadar kadınların yürütme, yasama, yürütme ve siyasi partilerde % 30 oranında temsil edilmeleri elzemdir. Ulusal ölçekteki bütün kanunlarda mevcut olan kadına karşı ayrımcılığı içeren maddeler iptal edilmeli; bunlar uluslararası sözleşmelerde benimsenen cinsiyet eşitliğini öngören maddelere uyacak biçimde düzenlenmeli. Yasa tasarılarının hazırlanması sürecine kadınların katılımı sağlanmalı; seçim yasalarında, kadının temsiliyetine yer verilecek biçimde değişiklikler yapılmalıdır. Kadının siyasi hayata katılımını destekleyecek medya yayınları yapılmalı. Okul müfredatlarında insan hakları kuralları bir ders maddesi olarak okutulmalı. Seçimlerde kadın adayların eğitilmeleri için kurslar açılmalı. Kadın adaylara mali yardımlar yapılmalı. Kadın kuruluşlarıyla insan haklarına ilişkin oluşumlar etkin (çalışır) hale getirilmeli; kadını güçlendirme programları hayata geçirilmeli. Küreselleşmenin olumsuz etkileriyle tek kutuplu dünyanın kötü sonuçlarına karşı lobiler oluşturulmalı. Benzer biçimde sosyal kuruluşlar ile açık fikirli dinci akımlar arasında kadınların siyasi hayata katılmaları için lobi faaliyetleri yapılmalı. (*Yemen Times*, 13 Aralık 2004)

Ortadoğu'da Kadın

Esad Ebu Halil, California Devlet Üniversitesi (Stanislaus-ABD) Siyasal Bilimler Profesörü olup, aynı zamanda California Üniversitesi (Berkeley) bünyesinde faaliyette bulunan Ortadoğu

Araştırmalar Merkezi'nde araştırma görevlisiydi. Prof. Ebu Halil; Arap-İslam dünyasındaki kadın haklarının Batı'da algılanışı; Batılıların bölge kadınına bakışları ve çok daha önemlisi, kadının bugünkü geri/kötü konumunda Batı'nın sorumluluğu ya da diğer adıyla sömürgecilik ile kadının sömürülmesi/ezilmesi arasındaki ilinti gibi ilginç noktalara değiniyor. Arap kadınına yer yer Batılı bir gözle (ve Amerikan çıkarları açısından) bakmasına rağmen Prof. Ebu Halil'in yazısı, Batılıların yanlış tutum ve politikalarına eleştirileri de içeriyor. Makale, madalyonun iki yüzünü de göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Özetliyoruz:

"Ortadoğu'daki (İsrail dahil) hiçbir ülkede cinslerarası eşitlik yoktur. Cinsiyetçilik ve kadının hor görülmesi fenomeni İslam ve bölgeye özgü olmaktan çok evrenseldir. Ortadoğulu kadının karşılaştığı genel sorunları tartışırken, onların farklı yaşam tarzlarıyla bulundukları ortam genellikle gözden kaçmaktadır. Basmakalıp tiplere alışkın Batılıların gözündeki Ortadoğulu kadınlar edilgen, zayıf, güçsüz ve tümüyle tesettürlü tiplerdir. S. Arabistanlı kadınların çetin yaşam koşulları –araba kullanmalarına izin verilmemesi gibi– sanki bütün Ortadoğulu ve İslam dünyası kadınları için temel ölçü birimiymiş gibi ele alınmaktadır. S. Arabistan'ın İslam ve cinsiyeti algılama biçimi, onun katı tutumunun kendine özgü bir türevidir; ki Afganistan'daki Taliban bu türevi model olarak alıvermiştir. Oysa birçok İslam ülkesinde kadınlar sosyo-politik haklardan yararlanabilmektedir. Sözgelimi Mısır, kadınların kocalarına karşı boşanma davası açmasının yöntemlerini yasalaştırdı. Tunus'ta çocuk aldırma yasal, çok kadınla evlenme yasaktır. Suriye, Ürdün, Mısır, Irak ve Tunus'ta kadınlar başkan yardımcılığı ve bakanlık yapagelmektedirler.

Belirtmek gerek: Ortadoğulu kadının durumu son derece zordur. Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi din adamları –ki hepsi erkektir– bölge toplumlarını en aşırı, en olağanüstü ve tutucu dini yorumlarla yönlendirip etkilemişler. Öyle ki kadın aile, toplum

ve devlet içinde bir yük haline gelmiş/getirilmiştir. Zayıf birtakım hadislere bakılırsa, kadının toplumun imamı (önderi) olması veya iktidarın kilit mevkilerinde bulunması yasaktır. Bangladeş, Pakistan ve Türkiye gibi İslam ülkeleri kadınlar tarafından yönetiliyorsa da Arap ülkelerinde kadınların parlamentodaki temsil oranı, dünyadaki benzerlerinin çok gerisindedir. Kuveytli kadınlar daha yeni seçme hakkına kavuştular. İsrail'de sadece bir kadın (Golda Meir) hükümet başkanı olabilmişti.

Müslüman din adamlarının iktidardaki ağırlığı çok büyüktür; onlar, aynı zamanda eğitim dalında da pek etkindirler. Ortadoğu (İsrail dahil) aşırı derecede din adamlarının esiri olmuş; bir türlü medeni kanunları çıkaramıyor. Koskoca bölgede sadece Kıbrıs'ta farklı dinlerden insanların evlenmeleri serbest kılınmıştır. İslam'da cinsiyetçi ayrımcılığın (çok kadınla evlenme, aybaşı halinin tabu sayılıp cinsel ilişki kurulmaması, mirasta cinsiyet ayırımı ve kadının kocasına itaat etmesi, vs) onanıp ebedileştirilmesi, gerçekte şu yahut bu noktasıyla ondan önceki iki dinin Hıristiyanlık ile Yahudiliğin kültür ve uygulamalarından kalmadır.

Ortadoğulu kadının aşağı konumunda dinlerin büyük sorumluluğu vardır. Fakat mesele salt dinlerden ibaret değildir. Esasen örf ve âdetlerin, kültürün bu kötü durumun kalıcılaşmasında baskın bir rolü vardır. Örneğin kadının sünnet edilmesi, dinden ziyade, tarih boyunca kuşaktan kuşağa aktarılagelmiş çeşitli kültürlerin bir kalıntısıdır. İslam geleneğinde, bu işlemin yapıldığına dair zayıf bir Peygamber hadisi vardır; uygulamalar da seyrektir. Keza, şu 'töre cinayeti' denen şeyin temelinde İslam yoktur. Dahası, şimdilerde Ortadoğulu kadının ezilmişliğinin simgesi gibi görülen şu tesettür kıyafeti bile, Hıristiyan Bizans'tan İslam kültürüne geçivermiştir.

Ortadoğu'daki kadının ezilmişliğindeki Batı'nın rolü genellikle karanlıkta tutulur, gösterilmez. Halbuki Batılı sömürgeciler, Müslüman kadının kötü durumu için timsah gözyaşları döküp; bu

yüzden İslam dinine veryansın ederlerdi. Oysa tarihi sürece bakıyoruz, ortaçağda Hıristiyan polemikçiler İslam dinini, 'kadınlara karşı müsamahakâr, sosyal ve cinsel meselelerde aşırı hoşgörülü olmak'la suçlamışlardı. Batı'nın Müslüman kadına yönelik tutumu en iyi haliyle bile sinsi ve riyakârdır. Leyla Ahmed, İslam dünyasında kadın ve cinsellik konusunda bir araştırma yayınladı. Buradaki Batılı tavrı, 'sömürgeci feminizm' olarak niteledi. L. Ahmed'e göre sömürgeci feminizm şudur: Müslüman kadınların haklarının şampiyonluğunu yapaduran sömürgeci görevliler, kendi ülkelerindeki kadın haklarına karşı durmayı marifet saymışlar! Dolayısıyla Ortadoğu'daki kadının statüsü, İslam ve bölge kültürünü paramparça etmek amacıyla kullanılmıştır. Sömürgeci feminizmin mirası direnmektedir. Yerel hükümetler ve yerli kadın düşmanları tarafından değeri beş para edilen Ortadoğu'daki feminizm, esasında sömürgeciliğin bizdeki bir uzantısıdır.

Bugünlerin Ortadoğu'sunda işlerin bu hale gelmesinde Batılı devletlerin (özellikle ABD'nin) sorumluluğu inkâr edilemez. 1950'lerden itibaren Amerikan hükümetleri, S. Arabistan İslamı'nı destekleyip beslediler; köktendinci İslamcı gruplara para ve silah yardımında bulundular. Bölge kadınına eziyet eden, onu kurtuluştan alıkoyan bizzat bu fanatik oluşumlardı. Bölgedeki birçok despot yönetim Batı'nın askeri ve ekonomik yardımı sayesinde ayakta duruyor. İç baskılar, dışarıdaki baskılardan güç ve kuvvet alarak sürüyor.

S. Arabistan, Amerikan riyakârlığının Ortadoğu'daki açık bir örneğini oluşturuyor. İnsan haklarını gözeten ciddi ve itibarlı hiçbir siyaset, S. Arabistan krallık hanedanının bu alandaki berbat tavrını görmezlikten gelemez. Dünyanın en baskıcı rejimlerinden biri olan S. Arabistan, cinsiyet ayırımcılığını, kadını küçük görmeyi ve aşırı dinci tutumları kurumsallaştırıp, içselleştirmiştir. İslam'ın Vahabi yorumunun, hiçbir ülkede benzeri yoktur. (Vahabi öğretiyi izleyen Katar, geçmişte kadını olumsuz etkileyen et-

kenleri ortadan kaldırmak için sosyo-politik reformlar başlatmasını bildi.)

Suudi hanedanını destekleyen ABD, aynı zamanda oradaki insan haklarının sürekli ihlaline ve kadınlarla erkeklerin reform yapmaya yönelik taleplerine sırtını çevirmiş oluyor. İran ile Libya'nın insan haklarına ilişkin siyasetlerini dikkatle izleyen ve onlara kırık not verebilen ABD, nasıl oluyor da aynı şeyi müttefiki S. Arabistan için yapmıyor?

Suudi petrolü, İslam dünyasındaki en yobaz dincilerle en bağnaz dini yorumların ve en katı dini kurumların kurulup yayılmasına yardım etmektedir. ABD'nin S. Arabistan'a desteği, İslam'da reform konusuna da bu açıdan zarar vermiştir, vermektedir. Vahabiliğin Suudi kolunun baş hedefi kadındır: Onların politik hakları inkâr edilir, imtiyazları ellerinden alınmıştır, erkeklerden daha alt kademedeki eğitim kurumlarına tıkılıp kalmışlardır; kadınlar hâlâ erkeklerin vesayet ve velayeti altındadır; dini ahlak zabıtaları, uygulamalarını kadınlar üzerinde denemektedir.

ABD'nin bölgeye yardım programlarının kadınlara hiçbir yararı yoktur. Çünkü Amerika'nın dış yardım programları ihtiyaçlara göre belirlenmiyor. Kanada'nın yardım programı, yoksulların ve kadınların desteklenmesini öngörmektedir. Hükümet dışı sivil kuruluşlarla kadın örgütlerini destekleyeceğine, ABD Ortadoğu'daki savunma sanayiini ve askeri sanayiyi finanse etmektedir. Bu tür programlar, söz konusu ülkelerde daha fazla yolsuzluğa, rüşvete ve yozlaşmaya yol açmaktan başka bir işe yaramaz.

Batı'daki birçok hayırsever kuruluş, bölgedeki sivil kuruluşlara yardım yapma yönünde bir politika değişikliği yaptı. Çünkü Arap ülkelerindeki sivil toplum kuruluşları, devletin hasmane tutumuyla köktendinci İslamcıların saldırıları arasına sıkışıp kalmışlar. Bu tür kuruluşlar, özellikle kadınların yönettiği oluşumlar, özellikle ABD'nin ekonomik yardımlarından yararlanabilmeliler. Bazı kuruluşlar (Dr. Nevval el Saadawi yönetimindeki Mısır kadın hareketi) özel Amerikan yardımı alabiliyor.

ABD, gelecekte itibarlı yeni bir dış politika gütmek istiyorsa; dost, müttefik, düşman ayrımı yapmaksızın, şu dindendir veya bu dindendir farkı gözetmeksizin, insan haklarını ihlal eden; dil, din, cins ve ırk ayırımı yapan her Ortadoğu ülkesini 'insan hakları ihlalcisi' ilan edebilmelidir. Oysa bölgemizde Hıristiyan ve Musevilere yönelik hak ihlallerine ilişkin olaylar/haberler, Amerikan medyasının (ve Amerikan yöneticilerinin) daha fazla ilgisini çekmektedir. Bu kayırmacılık, Ortadoğu kadınına yönelik siyasette de gözlenmekte, ABD, kadın hakları ihlallerine önem vermemektedir. Halbuki Amerikan dış politikasının gündem maddelerinden biri de kadın konusu olmalı. ABD'nin Suudi kadınının berbat durumuna ilişkin bir sözü, bir diyeceği, bir politikası var mı? Kulak dikmiş hâlâ bekliyoruz! Usame bin Ladin'in Afganistan'daki Taliban tarafından korunması meselesi, Suudi kadınının aşağılık konumundan daha fazla ABD yönetiminin dikkatine mazhar olabilmektedir! Peki, kadınları bu aşağılık konuma düşürüp orada tutanlar, ABD'nin Sovyet işgaline karşı desteklediği bu Bin Ladin gibileri değil miydi?

ABD, yozlaşmış ve çürümüş rejimleri desteklemek için milyonlarca dolar sarf edeceğine, birçoğu kadınlarca yönetilen Ortadoğulu sivil kuruluşlara yardım etmelidir. Washington, Ortadoğu kadınının kurtuluşuna yardım edebilir. Bu kadınlar kendi kendilerini özgür kılabilirler ancak para ve malzemeye ihtiyaçları vardır. Ne yazık ki ABD, uygun olmayan bir zamanda son derece tartışmalı bir yardımı, sadece Nevval el Saadawi'nin başını çektiği bir kadın hareketine (Mısır) sunmakla yetindi.

Amerikan hükümeti, geçmişin tehlikeli/gizli sömürgeci siyasetinden uzaklaşmalı; kadın erkek eşitliği için mücadeleyi, İslam dinini kötülemekle eşdeğer tutmamalı, ikisini özdeşleştirmemelidir." (*International Relations Center: Foreign Policy in Focus*, Cilt 5, sayı 30, Eylül 2000)

Körfez Kadınları Şeriatı Sorguluyor

Son zamanlarda özellikle Körfez ülkelerindeki kadınlar arasında erkekleri kadınlardan üstün gören Kur'an ve şeriat hükümlerini sorgulayan sesler yükseliyor. Genç kadınların benimsemeye ilgi gösterdikleri bu "dini olmayan" marazi akım, gerçek anlamlarını idrak etmeksizin (Peygamber) hadislerine eleştirel bir gözle bakıyorlar. Küçümseme eğilimi yalnız Doğulu erkekte bulunmuyor; Doğulu kadınların bilinçaltına da yerleşmiş. Kadınlar, kendilerine erkeklerin gözleriyle bakıyorlar; boşanma konusunda düzenlenen bir konferansta belirtildiği üzere: "kadın sadece erkeğin yardımcısı" yani onun "kulu ve kölesi" olarak görülüyor.

Dini olmayan bu marazi durumun nedenleri hakkında farklı görüşler var: Kadılık (İslam'daki yargı) kurumu, erkek lehine hükümler veriyor; din âlimlerinin hutbe ve fetvaları, kesinlikle erkeği kayırıyor; dini kisveye (şeriata) bürünmüş örf ve âdetler zaten erkek damgasını taşıyor. Konferansta konuşan bir kadının dediği gibi: "İslam dini ve şeriatı şaibeli hale getiren bu erkek egemen bakış açısını gündemden düşürmek için hurma ağacını sallar gibi sistemi sarsmanın zamanı gelmedi mi?"

Tebliğci (dini yayan, dini eğitim veren) Süheyla Zeynelabidin, yerleşik ama şaibeli dini kanaatlerin sarsılmasında önemli bir oynayarak, Suudi Arabistanlı genç kızların dini eğitime bakış açılarını değiştirdi.

Süheyla'nın söylediklerine bakalım: "Kur'an ve Sünnet (Peygamberin edimleri, günlük davranışları) kurallarına aykırı biçimde şeriat hükümleri katılaştırılmıştır. Mesela kadının görüşünü almadan evli çiftleri boşamak veya boşanmaya zorlamak, güya kadının 'yetersiz, eksik etek' olmasından kaynaklanıyor. Bu kişisel bir görüştür ve sübjektivizm (öznelcilik) içerir; din kuralında yanlış 'kıyas'a (önceki bir örnekle karşılaştırma) dayanır. Zira bu kıyas-

lama, İslam tarihinde Kays kızı Fatıma'nın ücret verip karısını boşayan bir erkeğe dair naklettiği bir hadise dayandırılmış. Hal böyle olunca, kendisini dövmekten, içki içen veya uyuşturucu kullanan erkeğinden şikâyetçi olan her kadın, resmi boşama davası açmaksızın ve çocukların velayetinin kimde kalacağına aldırmaksızın, kestirme yoldan ücret alma karşılığında boşanma yolunu tercih ediyor. Kadının 'yetersiz ve aklının kısa olduğu' yolundaki şeriat hükmü veya dini algılama tarzı, Suudi Arabistanlı genç kızların ruhlarında sarsıntı yaratmıştır. Kızlar, "Acaba böyle bir hüküm gerçekten şeriat kuralı mı, yoksa kabile (aşiret) töresinin bir mirası mı," diye soruyorlar. Erkek egemen toplumda, kadınlara ilişkin yanlış kavram ve zihniyetin kesinlikle değişmesi gerekir. Hatalı hükümler, erkeği tam yetkili kılmış; ona aile reisliğinin yanı sıra, kadının velayetini alma, ona yaşam boyu çocukmuş gibi muamele etme hakkını vermiş. Halbuki İslam dini kadına bağımsız bir hukuki ve mali kişilik sunmuş; onu kendi kendisinin velisi tayin etmiştir. Bunun tersini ileri sürenler kesinlikle İslam'a aykırı davranıyorlar. Daha kötüsü, kadınların dini eğitimi konusunda bunalıma yol açıyorlar."

Suudi Arabistanlı kimi din âlimleri İslam'daki önemli yeri ve işlevine değinerek; "kadınların gerçek şeriat hükümlerine dayanarak haklarını aramalarını; bu konuda umutlu olmalarını, bu dünyada gerçekleşmezse bile ahirette adaletin mutlaka yerini bulacağını" belirtiyorlar. Âlimlere göre her dönem için geçerli olan, kadın ve erkeğe eşit mesafede duran şeriat kurallarıyla, dönem dönem ortaya çıkıp kadınlar aleyhine hükümleri içeren içtihadlar arasında fark vardır.

Kadınlar arasında hayli popüler olan vaiz ve tebliğci (dini yayan, dini eğitim ve propaganda yapan kimse) Amru Halit diyor ki; "Hutbe ve vaazlara ek olarak dini eğitim tarzı erkek bakış açısına dayandırılmış; özellikle erkeklerin sorunlarını çözmeye has-

redilmiştir. Oysa hep ihmal edilip görmezlikten gelinen kadın sorunlarının da hutbe, vaaz ve dini eğitimler sırasında verilmesi gerekir. Kadınlara yönelik dini eğitim, vaaz ve sohbetlerin konuları da son derece basit ve yüzeysel kalmıştır. Dikkat ediniz; Hz. Muhammed'i ilk koruyan ve O'nun peygamberliğini ilk kabul eden bir kadındır (Hz. Hatice); Mushaf-ı Şerif, Hz. Hafsa'ya (Peygamber kızı) emanet edilmiştir. Hz. Ömer, hazineden ilk krediyi, kendisine iş kuran Atabe kızı Hind'e vermiştir. Hz. Muhammed, pazar denetimini (dini zabıtalık) Abdullah kızı El Şifa'ya vermiştir."

Kadın vaiz ve hatip Dr. Nevval el Ahd ise, "İslam Şeriatmda Kadın Hakları isimli bir belgenin hemen yayınlanmasını, bunu ilgili makamlardaki erkeklerin de imzalamasını" istiyor. (Suudi Arabistanlı kadın gazeteci Hude el Salih, *el Şarq el Awsat,* Riyad, 1 Mart 2007)

Körfez kadınlarından söz etmişken, dikkat çekici bir noktaya değinelim: Söz konusu devletlerin (S. Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri) uyruğu olan 45 bin iş kadını, toplam 100 milyar dolar hacminde ekonomik faaliyet yürütüyor. (*El Qabas* gazetesi, Kuveyt, 29 Ekim 2007)

Tunus: Kadın ve Tiyatro

Tunus'ta düzenlenen geleneksel bir kültür festivalinin 23. yıldönümünün ana gündemi, kadın ve tiyatro idi. Festival boyunca amatör kadın tiyatro sanatçılarının yaratıcılıkları sergilendi; Tunuslu kadının profesyonel tiyatro deneyimi aktarıldı. Sergilenen belgelerle gösterime sunulan oyun ve fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla, Tunuslu kadınlar onyıllar boyunca tiyatro sanatında önemli roller icra etmişler. (*el Quds el Arabi*, 2 Mart 2007)

Tunuslu İslamcılar ile rejim muhalifi laikler, 9 Mart 2007 tarihinde, "örtünme dahil, kadın haklarının her bakımdan tanınma-

sı"nı içeren bir belgeye ortak imza attılar. Yönetim karşıtı yasadışı El Nahda (İslamcı) hareketinin önde gelen ismi Ziyad el Devleti, belgeyi, "Arap-İslam dünyasında laiklerle İslamcıların imzaladıkları ilk ortak bildirge" olarak tanımladı. Belgenin imzalanmasında Haklar ve Özgürlükler İçin Tunus 18 Ekim Grubu isimli hareketin büyük rolü oldu. Hareket İslamcı, laik ve komünist çevrelerden oluşuyor.

Ülkenin ilk devlet başkanı Habib Burgiba, Fransa'nın laiklik ilkesi ve Atatürk'ün kıyafete ilişkin reformlarından önemli oranda etkilenerek, yönetimi (1956-87) boyunca kılık-kıyafet kanununu sıkı sıkıya savunmuş; iktidarının son demlerinde kadınların örtünmelerine karşı alınan sıkı tedbirleri 1981'de yumuşatmıştı. Ancak darbeden sonra, özellikle İslamcı muhalefetin iktidarı almak için silahlı suikast ve tertipler dahil her yola başvurduğu, alternatif bir güç olarak ortaya çıktığı bir dönemde, darbeci yönetim yeniden katı önlemler aldı. Kanunun 108. maddesi, "tesettüre bürünen, başörtülü olan herkesin, kadınların yasal haklarından mahrum edilmesini" öngörüyor. 1980-90 yılları arasında ise, daha çok siyasi nedenlerle hükümet tesettürlü kadınlara karşı sert önlemler aldı." (IslamOnline, 11 Mart 2007)

Pakistan: Kur'an ile Evli Kadınlar

Pakistan'ın Sind eyaletindeki zengin toprak ağalarıyla feodal çevrelerde kadınlar, Kur'an ile evlendiriliyorlar. Evlilik işlemi şöyle gerçekleşiyor: Ailenin hazırladığı tören sırasında, aday kız Müslümanların kutsal kitabı Kur'an'a el basarak yemin ediyor: "Allah'ın kitabıyla evlenmiş bulunuyorum. Artık kendimi ona adayacağım ve ölene kadar böyle kalacağım." Kur'an ile veli kızlar, ömür boyu kapalı bir yerde kalıyor; birinci dereceden yakınları dışında erkeklerle asla görüşmüyor. Bir erkeğin böyle kızlarla evlenmeye yeltenmesi veya ilişkiye girmesi halinde, "ilahi bir lanete uğ-

rayacağı" konusunda yaygın bir inanç var. Sind eyaletinde yaklaşık 10 bin kızın Kur'an ile evli olduğu sanılıyor.

Peki, bu adet nereden çıkmış?

Toplumbilimci ve uzmanlar arasında yorum farkları bulunuyor; kimine göre, bu esasen İslam'da olmayan bir gelenek olup, Hindu inancının etkisiyle Pakistan toplumuna geçmiştir. Kimi, olayı, "feodal zenginlerin mülkiyetlerini korumaya yönelik ve aile içi evliliğe dayalı bir kadim gelenek" olarak yorumluyor. Zira bu tür evliliğe razı olan genç kız, bütün miras haklarından feragat etmiş oluyor. Kimi yorumculara bakılırsa, söz konusu fenomen, Hindu inancından ziyade son derece karmaşık olan aşiret sisteminin sosyal ürünüdür; çünkü çok büyük arazilere sahip olan aşiret reisi, maraba ve çiftçileri kendi mülkü gibi gördüğünden, onların geleceklerine kendisi karar verebiliyor.

Kur'an ile evlenme, her zaman istenilen amaca ulaşmıyor; özellikle kızlar, bazen kaçamak yapabiliyorlar: Örneğin yakın zamanlarda kutsal kitaba kendini adayan bir kız hamile çıkınca, kıyamet kopmuş! Bütün baskılara rağmen kız, yemin billah ederek, "ne olduğunu, nasıl olduğunu bir türlü anlayamadığını ve asla cinsel ilişkide bulunmadığını" söylemiş. İş oluruna bırakılmış ve kız bir çocuk doğurmuş. Bunun üzerine doğuran kız, Bakire Meryem ve babasız çocuk da Tanrı'nın oğlu muamelesi görmüş.

Mevcut Pakistan hükümeti, özellikle Devlet Başkanı Pervez Müşerref bu geri geleneğin ortadan kaldırılması için gayret ediyorlar. Kadınları Koruma Yasa tasarısı, bu tür evlilikleri gerçekleştirenlerin cezalandırılmasını öngörüyor.

Pakistanlı aşiret törelerinde kadınla erkeğin kaçamak yollardan ilişki kurmaları, genellikle ölüme varan cinayetlerle sonuçlanır. Özellikle şeriat kurallarıyla örtüşen Peştu kabileleri arasında yaygın olan ve "Karo-Kari" adı verilen bu cezalandırma yöntemine göre, aşiret reisi, zinacı kadın ile erkeği, suçun işlediği yerde

kendi eliyle katleder. Bununla birlikte, aşiretlerarası geleneklerde böyle bir ilişki, bazen uzlaşmayla da sonuçlanabilir. Şöyle ki: suç/kabahat işleyen kadınla erkek nikâhlanmak zorunda kalırlar. Buna karşılık erkek tarafına mensup (ailesi, akrabası veya aşiretinden) bir kız, bedel olarak suçlu kadının erkek yakınlarıyla evlendirilir. Ayrıca silah, at ve yüklü bir başlık verilir. Başlık geleneği yaygındır; genelde kızın babasına başlık (Peştu töresine göre) veriliyor. Belucistan, Pencap ve Sind eyaletlerinde ise başlık, bizzat geline (nakit para, mal veya mülk biçimde) ödenir.

Sırf intikam almak veya aşağılamak için, hasım/düşman kabul edilen bir aşiretten herhangi bir kız yahut kadına, karşıt taraftan mevcut erkeklerin tümü peş peşe tecavüz edebiliyor.

Erkekler, Kadın Kriketçileri Seyredemez!

İslami yasaların egemen olduğu Pakistan, ilk kez Uluslararası Kadın Kriketçileri kendi ülkesinde ağırlayacak. Farklı ülkelerden gelecek kadın kriketçiler, Kasım 2007'de Pakistanlı meslektaşlarıyla yarışacaklar.

Kriket şampiyonasına hazırlanan Pakistan için bu, şeriat kurallarını uygulama bakımından "kadın sporcuları oynamaya teşvik eden daha ılımlı-esnek" bir ülke imajı yaratsa da, sonuçta din temelinde kadın-erkek ayrımının üstünü örtemiyor. Bakınız nasıl? Evet doğru, mevcut yönetim Pakistanlı kadın kriket oyuncularına, eskiden olduğu gibi uzun gömlek şalvar giydirerek oyun sahasına sürmüyor. Tersine, bu yıl Lahor şehrinde düzenlenecek olan yarışmalarda, kadınlar "uluslararasmca kabul edilmiş spor kıyafetleri" giyecekler. Ancak kadınların maçlarına mahrem erkek alınmayacak. Sporcu kadınların sadece yakın erkek akrabaları ile ilgili spor kuruluşunun erkek yetkilileri maçları seyredebilecekler! (AFP, 2007)

Pakistan: Şerrir Kadın Bakan Öldürüldü!

Pakistan Sosyal Refah Bakanı Zilla Huma Usman (Şubat 2007) Pencap Eyaleti'ndeki bir halk toplantısı esnasında kafasından kurşunlanarak öldürüldü. Katil, fanatik dinci Muhammed Server, "şeriat kurallarına göre yaşamadığı ve bu haliyle kadınlar arasında kötülük saçtığı için onu cezalandırdım" dedi. Katil, 2003 yılında dört hayat kadınını öldürmüş ve birçoğunu yaralamış olmasına rağmen (şeriatın dine iyiliği emret, dine kötülüğü menet kuralı gereğince) çıkarıldığı mahkeme tarafından serbest bırakılmıştı. Tutuculuğuyla ünlü Gujranwala'da gerçekleşen bu seri cinayetlerin, yerel dinci ileri gelenlerin teşvik ve desteğiyle yapıldığına dair birçok bulguya rastlandı. (AFP, 22 Şubat 2007)

28 Mart 2007'de Pakistan'ın başkenti İslam'abad'da medrese eğitimli kız öğrenciler, bir genelevi basarak patronunu kaçırdılar. Dinci kızlar, kendilerini İslam'a aykırı işleri engellemekle görevli sayıyorlar.

Sevgililer Gününe Saldırı

Keşmirli İslamcı kadınlar, Sevgililer Günü'nü protesto etmek amacıyla sokaklara döküldüler. Bu münasebetle vitrinlerini süsleyen bazı işyerleri ve restoranlara saldırdılar. Sevgililer gününü anımsatan kartpostalları yaktılar; kutlayan çiftleri dövüp hırpaladılar. Bu arada bu günü anımsatan yayınlar yapmaması yolunda gazeteleri uyardılar. Srinagar bölgesindeki olayları gerçekleştirenler, kendilerine Milletin Kızları (Dohtaren-e Millet) adını veriyor. Ülkedeki diğer İslamcı dernekler (Sosyal Kötülüklere Karşı Forum gibi) ile birlikte sokaklara çıkıp Batı yapımı film ve benzeri kültürel etkinliklere saldırıyorlar; İslami olmayan bu etkinlikleri yasaklıyorlar. Hareket sözcüsü Aasiya Andrabi, "Müslüman çoğunluğun yaşadığı Keşmir'de Batı kültürünün yerleşmesine müsaade etmeyeceğiz," diyor. (AFP, 14 Şubat 2007)

Malezyalı İslam Bacıları

Malezya, ekonomik başarıları ve İslami (şeriat) uygulamalarıyla dünya kamuoyunda adından çokça söz edilen bir ülke. Türkiye, 22 Temmuz 2007 genel seçiminde iktidara gelen AKP'nin 1982 Anayasası'nda büyük değişiklikler yapma girişimiyle birlikte "türbana, dini cemaatlere özgürlük verilmesi, toplumun tabandan İslamileştirilmesi, laikliğin budanması, vs" noktalarında yoğunlaşan tartışmalar, şu soruyu ön plana çıkardı: "Malezya olur muyuz?"

1957 tarihli Malezya Federal Anayasası, "Federasyonun dini İslam'dır" maddesini içermekle kalmıyor; aynı zamanda parlamentonun dine ilişkin konularda ve İslam dininin yol göstericiliğinde kararlar alabileceğini öngörüyor. Çünkü Malezya nüfusunun % 60-61'i Müslüman, % 19.2'si Budist, % 9.1'i Hıristiyan ve % 6.3'ü de Hindu'dur.

Ülkedeki İslamcı önder ve şahsiyetlerin dip ataları Yemenlidir; İslam, 13. yüzyılda Malezya'ya tüccarlar aracılığıyla yayılmıştır.

Diğer kümelere karşı başından beri bir milli-dini kimlik niteliği taşıyan İslam, köktendincilik rüzgârlarının etkisiyle son 10 yılda siyasal İslamcı bir özellik kazanmış; iktidara geçtiği dönemde ise tepeden tabana doğru dikey-yatay biçimde toplumun derinlerine kadar yayılmıştır. Bu yüzden "şeriat gelir" yolundaki şakalar gerçek olmakla kalmamış, aynı zamanda laikler ve diğer inanç mensuplarının ağzına kilit vuracak kadar ciddi bir tahakküm aracı oluvermiş. Bu aymazlıktan yakınan din özgürlüğü savunucusu avukat Malik İmtiyaz, inanç değiştirmek isteyenlerin haklarını aradıkça, "ölüm tehditleri" alıyor, posterleri sokaklara asılarak açıkça hedef gösteriliyor.

İnanç serbestisi sadece sözde kaldı. Zira Anayasa'nın "herkes istediği dine inanmakta ve ibadet yapmakta serbesttir" yolundaki maddesi, 1999'da Malezya Yüksek Mahkemesi tarafından şöyle değiştirildi: "Müslümanlar, bunun dışındadır. Din değiştirmek is-

teyen herhangi bir Müslüman, öncelikle Şeriat Mahkemesi'ne başvurup onay almak zorundadır."

13 eyaletten oluşan Malezya'nın sınırlı birkaç eyaletinde katı ve farklı biçimde uygulanmakta olan şeriat kuralları, giderek ülkenin genel atmosferi üzerinde toplumsal/manevi bir baskı oluşturmuştur. Sözgelimi, sadece üniversitelerde (İlahiyat, İslam okulları) mecburi olması öngörülen türban giyme zorunluluğu, birçok kamusal alana öyle yayılmış ki; pratikte Müslüman olmayan kadınlara da türban takılması yolunda baskı yapılmaya başlanmış. Üniversite girişinde erkekler ile kadınların şeriata uygun biçimde nasıl giyineceklerine dair uyarı panoları bulunuyor.

Okul, kütüphane, kantin, bilgisayar odaları gibi toplu yerlerdeki masaların üzerine "brother" (erkek kardeş) ve "sister" (bacı) ibareleri konulmak suretiyle haremlik-selamlık uygulaması var. Bu kurallara sıkı sıkıya uyulmasa da, zihniyet olarak kabul edilmesi bile İslamcı resmi ve dinci sivil toplum baskısının önemini gösteriyor.

Medeni haklara (evlilik, boşanma, miras gibi) şeriat mahkemeleri bakarken, diğer davalarla modern mahkemeler ilgileniyor. Fakat zaten Müslüman olan yargıçlar, son zamanlarda modern mahkeme ve davalarda da şeriat kurallarına aykırı düşmeyecek biçimde hükümler verebiliyorlar.

Yasal zorunluluk ve toplumsal baskı (ve maddi teşvikler) yüzünden, önceleri şaka olarak algılanan şeriat kuralları öyle bir hegemonya kurdu ki, 10 yıllık sürede türbanlı tesettürlü kadınların oranı % 80'e kadar yükseldi.

Malezya'da toplumsal taban kazanan İslamlaşma, erkek egemen bir uygulamanın yaygınlaşmasına yol açıyor: Örneğin, AİDS hastalığı taşıyan yaklaşık 65 bin kişinin bir adada yaşamaya mecbur edilmesi yolunda görüş belirten ve fetva veren din âlimleri var.

Keza, çok kadınla evlenme şartları yasal düzlemde zorlaştırıl-

masına rağmen (ikinci eş almak isteyen erkek, ilk eşinden imza almalı ve bunu Şeriat Mahkemesi'nde onaylatmalı) bin bir hileye başvuruluyor. Eyaletler arasındaki yasal farklılıklardan/boşluklardan yararlanan erkekler, kendi durumuna uyan eyalete gidip işlerini çözebiliyorlar. Bazı erkekler ise, kuma alma tehdidiyle mevcut eşlerini "istedikleri her şeyi yapmaya zorluyorlar" ya da tam tersi, "iyi yemek yapamıyorsun, çocuklara iyi bakamıyorsun" bahanesiyle başka eş alabiliyorlar. Erkekler, ev dışında iş ve eğlence hayatının müdavimi olurken, kadınlar geçim derdi, çoluk çocuk bakımı peşinde ömür çürütüyorlar.

Malezyalı kadınlar eğitim sorunu çözmüş gibiler. Fakat bu eğitim, yaşamın gerçeklerine uymuyor. Üniversite lisans programında bulunan kız oranı % 60 ama kadınların sadece % 40-47'si çalışma hayatında. Kadınlar, erkek ücretlerinin sadece % 47'si oranında ücret alabiliyorlar. Parlamentonun sadece % 13'ü kadınlardan oluşuyor. 3 çocuk sahibi olan havayolları hostesleri işlerinden ayrılmak zorundalar ama erkek meslektaşları için çocuk sınırlaması bulunmuyor.

Malezya'da 14 girişimci kadın derneği bulunuyor. Eğitimini İngiltere'de tamamlamış Meryem Süleyman ise "Batılı değerler ile İslam değerleri arasında parçalanmış hissediyor" kendini.

Sister in İslam (SIS), "İslam Bacıları" isimli sivil toplum oluşumun sorumluları arasında ülkenin siyasi şahsiyetlerinin yakınları bulunuyor: Zeyna Enver, Eski Başbakan Muhammed Mahathir'in kızı Marina ve şimdiki Başbakan Ahmed Bedewi'nin kızı Nori Abdullah bunlardan. SIS, dünyaca ünlü reformcu feminist bir dernek. Kur'an ve İslam külliyatını kadın gözüyle yorumlamak suretiyle kadınlara belli oranda özgürlük alanları açabiliyor. İslami kuralları, erkek egemen bur yorumun tekelinden kurtarmak istiyor. (bkz; *Hürriyet,* 25 Eylül 2007; Ayşe Böhürler, *Yeni Şafak,* 25-27 Eylül 2007; Ece Temelkuran, *Milliyet,* 26-27 Eylül 2007)

Müslüman Kadınlara Bekâret Kemeri!

9 Şubat 2007 tarihli bir ajans haberi, okuyanı hem güldürecek hem şaşkınlıktan dudak ısırtacak nitelikte: Malezyalı bir İslam âlimi (din adamı), Müslüman kadınların bekâret kemeri takmalarını önerdi!

Suudi gazetesinde yazan Muhammed Sadık Diyab, bu trajikomik olayı eleştiriyor: "Haberi duyunca ne yapacağımı şaşırdım. Bu öneri kadar kadını aşağılayan bir şey olabilir mi?

Anlamadığım şudur: Bizler, neden kadına kafaya takmışız, takıp duruyoruz. Kadın üzerinden gerginlikler yaratıp teoriler üretiyoruz. Sizin bizim gibi bir insan olan kadın, sanki bir başka gezegenden, meçhulden gelen bir yaratıkmış muamelesi görüyor. Fetvalara, âlimlerin din araştırmalarına ve beyanlarına bakın; kadına ilişkin görüşler, kâinata ilişkin görüş ve önermelerden çok daha fazla! Güya kadını anlamak, onun doğasını, ruh dünyasını ve sosyolojisini incelemek adına ortaya atılan bir sürü insan, aslında kadın üzerinden tezler, teoriler üretip uyduruyorlar. Simon de Beauvoire yaşayıp bunları görseydi, sanırım şu sözüyle yetinmezdi: 'Kadın, sadece kadın, insan varlığının kadın olmasının mânâsını anlayabilir."

Bu münasebetle, Suudi Arabistanlı yazar Emira Kaşgari'nin yazdığı 'Kadın Neden Topluma Problem Oluyor' isimli kitabını okudum. Kaşgari şunu sorguluyor: Kadın neden dünya âlemin merkeziymiş ve evrensel sorunların esas sorunlarından biriymiş gibi algılanıp, bütün projeksiyonlar ona çevriliyor? Kadına dair onca araştırma, inceleme, teori ve tez varken neden bunlardan hiçbiri ufkumuzu açıcı değil ve beynimizde şimşekler çakmıyor? Kadın, insan sınıfına dahil değil mi? Anlaşılması pek mi zor bir varlık? Yoksa erkeğin yararlandığı yasal ve medeni haklardan yararlanmamanın doğurduğu bir ortam mı kadını bu anlaşılmaz hale soktu?

Yazar Kaşgari son derece haklı: Erkekle bir tutulmayan ka-

dın, onca gürültü patırtı arasında kime kulak vereceğini, aklını kime teslim edeceğini bir türlü bilemiyor. İyisi mi, kadın geldiği o meçhul gezegene yeniden dönüversin; zira yaşadığımız gezegende geceler karanlık, koçlar toslaşıp duruyorlar. Kim bu karmaşada kellesini korursa, o başarılı sayılır." (18 Şubat 2007)

Malezya: Kadın, Saçını Tıraş Edemez!

Melazya'da ödüllü bir aktris olan Şerife Emani, rolü gereği başını kazıttı. Bu sıradan olay, din âlimlerinin tepkisine yol açtı. Daha önce kuzguni saçlarıyla parfüm reklamlarının vazgeçilmez tipi olan Şerife Emani rol icabı (geçici) dazlaklığı seçince, gazete sayfalarının birinci sayfalarında haber konusu oldu. Selangor Eyaleti Müftüsü Muhammed Temyiz Abdülmecid, din adamlarının tepkisini dile getirip fetvayı verdi: "İslam'da kadınların kafalarını kazıtmaları haramdır. Kadınların erkek, erkeklerin kadın gibi aşırı hareketlerde bulunması günahtır." Perak eyaletindeki müftü Harrusani İdris ise, sanatçıların genel durumdan şikâyet etti: "Kadın oyuncular daha popüler olma uğruna, dinimizi yozlaştırıyorlar. Biz Müslümanlar, daha iyi tanınmak amacıyla dinimizi feda edemeyiz, etmemeliyiz. Enformasyon Bakanlığı gibi ilgili kurumların, bu konularda kural koymaları gerekir." (*Hürriyet,* İstanbul, 15 Haziran 2007)

Kadın Artist, Peygamber Ailesinden Özür Diledi

İslami kural ve yasaların geçerli olduğu Malezya'da, Roşna Mat Aris isimli sanatçı, 30 Ocak 2007 tarihinde çıktığı bir televizyon (talk-show-TV3) programında İslam peygamberinin eşini küçük düşürmekle suçlandı.

Aslında sanatçı kasıtlı davranmamış, kendisini aklamak için söz arasında bir örnek vermişti: "Bana, 'Kendinden genç bir er-

kekle nasıl birlikte oluyorsun?' diye soruyorlar. Halbuki, Hz. Muhammed kendisinden yaşça büyük olan eşi Hatice ile evlenmişti. Ne var bunda yani!"

Bu sözler üzerine TV3 kanalının yayını, Malezya'nın RTÜK'ü tarafından anında kesilmiş, kadın sanatçıya yoğun tepki gösterilmişti. Bunun üzerine Aris, basına verdiği demeçte, "Gerçekten kastım bu değildi; eğer sohbetim sırasında kimseyi incitecek bir şey söyledimse, çok pişmanım ve özür dilerim," dedi. (AFP, 24 Şubat 2007)

TV3 ve nt7 özel kanalları, dünya çapında gürültü koparan Danimarkalıların Muhammed Peygamber'i karalayan karikatürlerini kasıt olmadan yayınladıkları için, birer ay kapatılmışlardı. Özür dilenmiş, iş tatlıya bağlanmıştı.

Kadınlara Mahsus Spor İzleme Seansları

Kelantan, köktenci Pan-Malezya İslamcı Parti'nin katı kurallarla yönettiği biricik eyalet konumunda. 2007 Şubat ayının ikinci haftasında, aynı eyalette Kadınlararası Spor Oyunları düzenlendi. Spor etkinlikleri, kadının İslam'daki yerini, kadın-erkek ilişkilerini yeniden tartışmaya açtı. Kelantan yönetimine göre, erkekler sadece oyunların açılış törenine katılabilecekler; etkinlikleri seyredemeyecekler. Buna karşı çıkan Perlis Eyaleti müftüsü Asri Zeynelabidin, "kadınlar edeplice (şeriata uygun) giyinmişlerse, erkeklerin yarışmaları izlemesinde dini açıdan herhangi bir sakınca yoktur" yolunda fetva verdi. Müftü, İslam tarihinden bir örnek sundu: "Hz. Muhammed'in zevcesi (eşi) Aişe, dini kurala göre giyinip at yarışlarına katılırdı." (AFP ve *The Middle East Times*, 13 Şubat 2007)

Nevval el Saadawi Mısır'dan Kaçtı!

Doktor Nevval el Saadawi, Mısır ve Arap kadın hareketinin öncülerindendir. Kadına dair farklı ve ses getiren kitaplarıyla Batı

ve Arap dünyasında haklı bir ün yapmıştır. Birkaç kitabı Türkçe'ye çevrilen 75 yaşındaki el Saadawi, aynı zamanda bilinçli, birikimli bir aydın ve muhaliftir; demokrasi ve laiklik savunusunda hem kararlı hem de tutarlıdır. Genelde şeriat kurallarına, özelde İslam dininin kadına yönelik kısıtlamalarına karşı çıkar, dini dogma ve öğretileri bilim temelinde eleştirir. 1990'lı yıllarda kökten İslamcı, yobaz ve dincilerden ölüm tehditleri aldı. Uzunca bir süre yurtdışında yaşadı. Dine eleştirel bakışı yüzünden, 2001'de şeriat uyarınca "kocasından boşanması gerektiği" yolunda aleyhine açılan dava Kahire'deki ilgili mahkeme tarafından reddedildi. 2005 yılında "devlet başkanlığına birden fazla aday olabilir" yolunda yasa çıkınca, bu makam için adaylığını ilan etti; rakibi Hüsnü Mübarek'i eleştirdi. Bu kez, İslamcılara ek olarak hükümet çevresinden tehditlerle karşı karşıya kaldı.

Şubat 2007'de ise Belçika'ya gitti.

Gidiş nedenini, "kafasını dinleyip, biraz huzur içinde yaşamak" olarak niteleyen el Saadawi'nin yurtdışına çıkışına yol açan son olay, onun "Tanrı Yaz Buluşmalarında İstifa Eder" başlıklı bir tiyatro oyununu yazmış olmasıdır. "Dünyanın en eski üniversitesi olmak"la övünen Kahire'deki el Ezher yönetimi, "kutsalı ve İslam dinini lekeliyor" gerekçesiyle eseri yasaklamakla kalmadı, el Saadawi'yi yargılama işini de üstlendi. Yazar ise, "Ne zamandan beri din adamları tiyatro oyunlarını yargılamaya başladılar; zira nihayetinde bu bir kurgudur; kurgunun yani hayal kurmanın sınırı yoktur, olamaz," diyor. 2006 sonunda piyasaya çıkan kitap, 2007'deki Kahire Kitap Fuarı'nda yasaklandı. (AFP, 1 Mart 2007)

Saadawi Fransızca yayınlanan *Le Soir* ve *Le Parisien* gazetelerine demeç verdi. Söyleşisinden şu anlaşıldı: Nevval Hanım, daha önce bir Mısır gazetesine bir makale yazmış: "Gerçekte yoksulluk ve cahillik kurbanı olan kadınlar, isteyerek yahut istemeyerek, bir erkekle birlikte almaya mecbur kalıyorlar. Hamile kalıyorlar ama babalarının kim olduğu (birçok nedenden ötürü) belli değil. Hal

böyle olunca, ülkede babasız doğmuş yaklaşık 2 milyon çocuk bulunuyor; büyüyor, sokağa çıkıyor ve ortalıkta dolaşıyor. Oysa bu babasız ve kimliksiz çocuklar, annelerinin soyadlarını alsalar en azından sorunun önemli bir kısmı çözülmüş olacak!"

Makale yüzünden hem yazar hem de kızı Mune aleyhinde dava açılmış. Gelen tebliğnameye bakılırsa, Nevval Hanım, "mürted yani dinden dönmek, dinden çıkmayı savunma ve kâfirlik" suçlamasıyla yargılanacak. Tebliğnameyi okur okumaz, Nevval Hanım soluğu Belçika'da almış. Oradan ABD'ye gidip ikamet alacak. Kendisini bir de ödül bekliyor: Uluslararası Edibiyat Ödülü'ne layık görülmüş.

El Saadawi'nin yazdığı 5 kitap, dünyaca ünlü Kahire Kitap Fuarı'nda gösterilemedi; zira yetkililer bu eserleri sansürlemişlerdi. El Saadawi, İslamcı köktencilere yönelik dini-siyasi eleştirileri yüzünden daha önce de "mürted ve kâfir" ilan edilip lanetlenmişti!

Mısır: Vurun Başörtülüye!

Safinaz Kâzım'ın şu makalesine bakalım: "Mısır Kültür Bakanı Faruk Hüsnü'nün başörtüsüne ilişkin bombası (16 Ekim 2006), aniden yüzümüzde patladı. Bakan'a göre 'başörtüsü kabuğuna çekilmenin, tecrit olmanın bir fenomeni'ymiş!

Ben laiklik ateşi ve gazabından dine imana dönen, (Allah'ın) kitabının gereklerini yerine getiren müminlerin dönemine yakından tanık olmuş biriyim: 1967 bozgunu (İsrail önünde Arap devletlerinin) sonrasında, özellikle Enver Sedat'ın iktidardaki ilk yıllarında tesettüre karşı sert önlemler alınmış; (Batıcı-Batı hayranı–F.B.) Başkan'ın eşi Cihan Sedat, örtünmenin güya İslam ile hiçbir ilişkisi olmadığı yönünde ferman buyurmuştu! O tarihte tesettür karşıtı kampanyaya birçok kalem erbabı destek sunmuştu. Bunların başını *Havva* isimli derginin yönetmeni Emine el Said çekiyordu. Dergi, sanki tesettür/türban karşıtı bir misyon üstlen-

mişti! Dergide tesettürlü kızlar 'kara kargalara' benzetilmiş; 'çadır giymekle (çarşaf) tarihin boynunu tersine çevirmek' arasında bir bağ kurulmuştu!

Bakan'ın demeci üzerine gazeteciler sorunca, şunu şöyledim: 'şeriat'ın kadına uygun gördüğü örtünmeyi eleştirmek, kamuoyu vicdanını yaralar ve bizi, daha önemli meselelerden alıkoyacak iç çekişmelere iter.'

18 Ekim 2006'da el Mihvar kanalında uzun uzun konuşan Bakan Hüsnü'yü dinlerken insanları nasıl kışkırttığını; örtünenleri yakmak için ateş etrafında naralar atıp tepinmeye niyetlenenlerin nasıl bir kıyamet kopardıklarını görür gibi oldum. 'Aydınlanma ve kurtuluş' bunların ortak sloganı oluvermişti.

Demem şu ki; bir kere bu şeriatın emrettiği bir örtünme, tartışılıp bozulamaz. Şeriat kıyafeti, moda ve fenomen değildir, olamaz! Bu düzlemde tesettür/türban/başörtüsü kavramı yanlıştır; bunun yerine şeriat kıyafeti/örtüsü demek lazımdır. İkincisi, onlar böyle demekle, bizleri Vahabi ekolünden köktendinciler olarak göstermeye çalışıyorlar. Sanki bizim elimizde Allah'ın kitabı yokmuş ve bunu hiç okumuyormuşuz gibi bir muameleyle karşı karşıyayız! Üçüncüsü, Sayın Hüsnü, tüm Mısırlıların kültür bakanıdır; omuzlarında büyük sorumluluk vardır. Ülkedeki genel akıma karşı duranlara, durabileceklere bu tür provokatif gerekçeler vermemelidir. Kişisel görüşünü belirtmek hakkı bulunmakla beraber bunu ancak makamından istifa ettikten kullanabilir. Bu makamda olduğu sürece, Bakan'ın, Allah'ın dinine yönelip buyruklarını yerine getirenleri (müminleri, örtünen kadınları–F.B.) töhmet altında bırakma hakkı yoktur. Dördüncüsü, Bakan, Arapça'daki kelime oyunlarından medet umuyor: 'şeriatça serbest sayılanın Himar örtüsü olduğunu, oysa kendisinin Hicab'ı (başörtüsü-türban) eleştirdiğini' savlıyor. Sonra dönüp, 'bakanlığında tesettürlü/başörtülü kadınları çalıştırdığını' belirtiyor. Burada da yanılıyor: İster Hmar, ister Hicab deyiniz; sizin dini

buyrukla giyilmesi emredilmiş bir kıyafeti yasaklama veya serbest bırakma yetkiniz yoktur, olamaz!

Bakınız Sayın Bakan! Çok şükür, Mısır henüz ateist ve dinsiz bir devlet olmadı; Allah'ın izniyle olmayacak da. Buna rağmen Mısır, dinsizlere ve ateistlere hoşgörülü davranan bir ülkedir. Biz, Allah'a itaat etmeyenleri kâfir ilan etmeyi reddederiz. Buna karşılık sizin de, örtünen kadınları 'kabuklarına çekilme, kendilerini tecrit etme ile suçlamamanız gerekir! Tersi gerçektir; şeriat örtünmesi değil, buna aykırı giyinmek asıl 'dönmek, gerilemek, geri kalmak, geriye gitmek' yani İslamiyet öncesi âdetlere dönüş demektir." (Safinaz Kâzım, *el Şarq el Awsat,* 28 Kasım 2006)

Mısır: Haz Karşılığı 12 Manda

Mısır'ın İskenderiye şehrindeki Aile Mahkemesi, 7 yıllık evlilikten sonra kocasından boşanan eşine 12 adet mandayı nafaka olarak verilmesini kararlaştırdı. Ziraat mühendisi olan erkek, veteriner eşiyle aşk evliliği yapmıştı. Ancak kayınpederinin mirası üzerinde karısıyla anlaşmazlığa düşen koca, eşini ayak üstü boşadığını ilan etti. Veteriner kadın, "7 yıl boyunca bedenimden aldığı haz ve zevk karşılığı" diyerek kocası aleyhine tazminat davası açtı. Mahkeme kocayı, 42 bin Mısır sterlini (yaklaşık 10 bin dolar) nafaka ödemeye mahkûm etti. Nakit parasının olmadığını ifade eden mühendis kocanın, bu kez 12 manda ödemesine karar verildi. (*El Şarq el Awsat,* Kahire, 6 Mart 2007)

Mısır: Kadın TV Programcısı Kaçtı

Hale Sirhan, Mısır'dan yayın yapan Rotana TV kanalının bir programcısı ve spikeri. Ülkesindeki fuhuş olayını cesur biçimde soruşturup bir belgesele dönüştürdü. Belgesele konu olan üç hayat kadını, "Kahire'nin barlarında mesleklerini nasıl icra ettikleri-

ni; rüşvet karşılığında polisten nasıl yardım aldıklarını" anlattılar. Sirhan, gösterimle birlikte öfkeli tepkilerle ölüm tehditleri almakta gecikmedi. Eleştirilerin yanı sıra Sirhan'a yönelik suçlamaların da dozu arttı: Güya program yönetmeni milleti ahlaksızlık ve fuhşa teşvik ediyormuş; dine aykırı biçimde açık saçık kadınları sergileyip öteki namuslu hemcinslerinin aklını çeliyormuş. Özellikle İslami çevreler, protesto ve tehditlerin başını çektiler. Üstelik hayat kadınları diye programa çıkarılanlar, aslında para karşılığı rol yapan aktrislerden başkaları değilmiş!

Dahası, Mısırlı ilgili makamlar, programa yönelik şiddet ve tepkiler karşısında Sirhan'ı koruyacaklarına, "kamu düzenini bozmak ve toplumu ahlaksızlığa teşvik etmek" suçlamasıyla spikeri yargılayıp tutuklama hazırlığı içindeydiler.

Durumun ciddiyeti karşısında Hale Sirhan Mısır'dan kaçıp soluğu Körfez şeyhliği Dubai'de aldı. Orada, "ülkeye dönüp, bütün suçlamalara cevap vereceğim" diye demeç verdi. Her ne olduysa, Sirhan dönmek yerine rotayı Londra'ya çevirdi. İngiliz *Observer* gazetesi, Mısırlı kadın programcının muhtemelen Suudi Arabistanlı dolar milyarderi Prens Velid bin Talal (Rotana TV sahibi)'ın özel uçağıyla Mısır'dan yurtdışına çıkarıldığını ileri sürdü. Sirhan, gazeteyle söyleşisinde şunları söyledi: "Yasaya aykırı herhangi bir şey yapmadım. Mısır polisi, komisyon karşılığında hayat kadınlarını ve fuhuş sektörünü kolluyor. Kanalda gösterilenler gerçek hayat kadınlarıydılar. Kanıtları elimde. Bunların sahte olduklarını ileri sürenlere gösterip, iftira atanlara karşı yasal hakkımı arayacağım. Beni suçlayanların hepsi de veledi zinalar ile hırsızdırlar."

Ses getiren programları nedeniyle sürekli tartışma ve suçlamalara hedef olan Sirhan, daha önceki haberlerinde de Suudi Arabistanlı izleyicilerin "Arap ve İslam geleneklerine aykırı, utandırıcı konuları işliyor" türünden şikâyetlerine maruz kalmıştı. (*El Quds el Arabi*, 5 Mart 2007)

Mısır: Kadın Yönetmene Suçlama

Mısırlı kadın yönetmen Enas el Değaydi, yaptığı film ("Dans Etmeye Gelmez misin") nedeniyle, "eşcinselliği övüp teşvik etmek"le suçlandı. Alman Haber Ajansı film çekimleri bitmeden konuyu ilginç bir sanat haberi olarak verince, İslamcı basın olayın üzerine atladı. Ortalık karışınca Müslüman Kardeşler hareketine mensup bir milletvekili parlamentoya bir önerge sunarak, Kültür Bakanlığı'ndan sansür mekanizmasını devreye sokmasını istedi.

El Değaydi, El Arabiye.Net TV sitesinin 7 Mart 2006 tarihli yayınında, kendini şu sözlerle savundu: "Alman Haber Ajansı ile benzeri kuruluşların yayınladıkları şeyler gerçeği yansıtmaktan uzaktır. Ajanslar, filmin içinde 40 tahrik edici ve canlı seks sahnesinin bulunduğu yolunda haber yaptılar. Film tekniği açısından bu sayıda seks sahnesi olması makul değildir. Esasında film, 'Shall We Dance' (Dans Edebilir miyiz) isimli bir yabancı filmden esinlenerek yapıldı. Tahrik edici sıcak seks sahneleri göstermiyor. Olaya şöyle bir değinip geçiliyor. Ben filmde projektörü cinsel sapkınlıklar (Arapça: Şevaz) üzerine çeviriyorum.

Filmin hikâyesine gelince; umutsuzluk yaşının sınırında dolaşıp duran bir kadın, araları zaten açık olan eşiyle ilişkisini değiştirir ve yaşamına yeniden yön vermek amacıyla dans dersi almaya karar verir. Yeni yaşamına mutlaka yeni bir şeyle başlamak isterken, dans okulu karşısına çıkar. Aslında film, Amerikan filminden esinlenmiştir; burada yaptığım şey, filmin yerli olabilmesi için ülkemdeki uygun aktörleri bulup oynatmaktan ve senaryoyu yerlileştirmekten ibarettir. Kahramanların yerini (rollerini) değiştirdim.

Filmi yaparken, 'umutsuzluk sınırındaki bir kadının dans öğrenmeye kalkması Mısır toplumunda nasıl karşılanır?' yolundaki soruyu yanıtlamaktı asıl amacım. Nitekim, yalan yahut doğru, daha film bitmeden verilen tepkilerle bu meselede cevabını almış oldum: Toplumumuz büyük çelişkiler içinde. Dans okulu toplu-

mumuzu simgeliyor. Çünkü okulda her yaştan ve kesimden insan var; türbanlısı, tesettürlüsü ve açık giyineni, cinsel tercihleri farklı olanı vs. Mesela filmimdeki dans okuluna gidenler arasında tesettürlü kızlar da bulunuyor. Bunların arasmda ikisi, birbirlerine ilgi duyan eşcinseller. Ancak bu sapkın durumu ikisinden başkası bilmiyor ve film boyunca kendileri hakkında dedikodu yapan da yok. Bunlar Mısır toplumunun gerçekleri; böyle çelişkiler, uç noktalar ve sıradışılıklar var. İnsanlar bu iki uç arasında orta yerde duruyorlar ama çelişkiler kaybolmuyor.

Film olayı gözler önüne sermekle yetiniyor, konuya bir çözüm yolu aramıyor. Biz dans okuluna gidenler arasında şu kesimi (tesettürlü, başı açık, normal cinsel tercihli vs) tutup, diğerini (sıradışı cinsel tercihte bulunanlar, eşcinseller vs) dışlıyoruz şeklinde bir tarafgirlik yapmıyoruz. Sözgelimi dans okulu, tesettürlü kızların velilerinin itirazı üzerine kapatılıyor. Başka nedenler ve olaylar da var ama bunun arasında eşcinsellikten ötürü kapatılma olayı yok.

Beni kabaca eleştiriyor, tehdit edip saldırıyorlar. Gerçek nedenini bilmiyorum. Ama sanırım ele aldığım konuları cesaretle irdelememden ötürü hedef haline geliyorum. Bunlara aldıracak bir yapım yok zaten. Eleştirilere aldırmayınca, bu kez çevremde patırtı koparıp kışkırtıcılık yapmaya kalkıyorlar. Yerleşmiş düşünce ve kanaatlerim var. İşlediğim konular yüzeysel değil, toplumun temelini sarsan, beyinlerde fikirsel depremlere yol açan şeyler. Bu yüzden son 15 yıldan beri Mısır toplumunun çelişkilerinin patlama noktalarına atış yapıp, mümkünse uygun bir çıkış yolu göstermeye çalışıyorum. Saldırılardan etkilenmiyorum, zira sınırımı biliyorum. Ergenlik yaşına gelmiş çocuklarımız, eskiden olduğu gibi balkondan balkona aşk yaşamıyorlar. O devirler kapandı; şimdi başka ilişki tarzları, aşk sahneleri ortaya çıktı. 'Ergen Kızın Güncesi' isimli filmde bunu anlatırken de çok eleştiri almıştım. Ama ne oldu, aileler sinema salonlarını doldurup çocuklarının nelerle karşılaşabilecekleri üzerinde kafa yordular.

'Özgürlük Arayan Kadınlar' filmine de düşmanca yaklaşanlar vardı. Seyredenler, kadınları 'aşüfte' olarak göstermediğimi, tersine, son derece gerçekçi ve toplumda zaten var olan olguları gözler önüne serdiğimi anladılar."

Mısırlı el Değaydi, 1984'te bir romandan esinlenerek başladığı yönetmenlik mesleği boyunca yaptığı birçok filmde hassas toplumsal ve dinsel konuları irdeleyip sorgulamasıyla tanınıyor. Neredeyse her filmi, ülkede bir olay oldu.

Mısır: Tesettürlü Kadınlara Mahsus Cafe

Mısır'ın başkenti Kahire'de "kadınlara mahsus cafe"ler, 2007'de açıldı. Bu işyerinin vitrinine, "Kadınlara Mahsustur; Erkekler Giremez" ibaresi yazılı. İçerisi son derece şık döşenmiş "kadın cafe"nin camları dışarıdan içerisi görünmeyecek biçimde koyu renkle boyanmış. Restoran-cafe görünümdeki işyerinin müşterileri, daha çok örtünen/tesettürlü kadınlar. Haliyle içki verilmiyor. Dini bütün kadınlar burada yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını gideriyor, rahatsız edilmeden sohbet edip sigara tüttürüyorlar. Sigara içilmeyen bölümde tütün kullanmayan kadınlarla çocukları oturuyor. Personelin hepsi kadınlardan oluşuyor. Doğum günü veya benzeri münasebetler de burada kutlanabiliyor.

Cafe sahibi Merve Hamdi, "örtülü kadınların yeme ve içme ihtiyaçlarını giderecekleri bir mekânları olmadığını" fark edince, bu işyerini açmaya karar vermiş. Ancak Mısır'da kadınlara mahsus cafeler ne ilk ne de son olacak. Çünkü birçok Arap ülkesinin gelişmiş şehirlerinde (Ürdün'ün başkenti Amman gibi) bu tür cafe-restoranlar açılmış.

Mısır'da taşıma araçları, özellikle tren vagonları haremlik-selamlık düzenine tasarlanıp gerçekleştirilmiş. Spor kulüpleri karma değil; eski Türk hamamlarındaki gibi "kadınlar" ve erkekler" gü-

nüne göre çalışıyor. Kadınlara mahsus plajlar son derece yaygın. (Gulf News, 24 Şubat 2007)

Mısır'dan başka bir olay daha: Sonradan tesettüre bürünen sanatçı bir kadın, 2007'de türbanlılar için açtığı cafeye başı açıkları ve Kıpti Hıristiyan kadınları almayı reddedince ortalık karıştı.

Mısır: Çıplaklığa Karşı Kampanya

Mart 2006'da Mısır'daki web sitelerinden birinde aniden "Medya Suçları" başlığı altında bir karşıt kampanya başlatıldı. Medya üzerinden baş suçlu sayılanlar arasında şarkıcı, dansöz, oryantal dansçı, artist, sanatçı ve klip yönetmenleriyle, "çıplaklık kültürü"nü yayınlayan sorumlular da bulunuyor. Bağnaz dini bir söylemle başlatılan kampanya, çıplaklık kültürünü, "Arap toplumunun altını oyup tümden tahrip etmeye yönelik Amerikan ve Siyonist komplosunun bir parçası" sayıyor. Kampanyada, parlamentodaki muhalefet partilerini (doğal olarak ana muhalefet konumundaki Müslüman Kardeşler mensubu 88 milletvekili), "hemen harekete geçip bu suç dosyasını bir an önce ele alıp soruşturma başlatmaya" çağırıyor. Çağrıda kullanılan dil son derece erkekçi bir tonda devam ediyor: "Bu baştan çıkarıcı ve utanç verici video kliplerin anneniz, bacınız, kızınız ve karınız tarafından seyredilmesini ister misiniz? Biz, asla buna izin vermeyeceğiz ve sizin adınıza da sizi korumaya devam edeceğiz. Ama bu konuda yardımınıza ihtiyacımız var!"

Arab Woman Progressive Voice (İlerici Arap Kadınının Sesi) sitesinde konuya ilişkin bir değerlendirme yapan Emel A. isimli kadın, şöyle yazıyor: "Doğrudur; şimdilerde klip diye bir sürü ıvır zıvır ve saçma sapan şeyler üretiliyor. Bunların hepsi kötü, bayağı, zevksiz ve kadını aşağılayıcı nesneler. Ancak çıplaklığa karşı açılan kampanya gözlerimi açınakla birlikte, bu kampanyanın arkasındaki Haçlı ruhlu çıplaklık karşıtlarının yarın öbür gün Dinci Ahlak Za-

bıtası kesilmeyecekleri ne malum! (İran'da terör estiren) Ayetullahlardan esinlenen bu tür (Mısır'da etrafa dehşet saçan) yobaz oluşumların devri geçmiştir. Ben klip yapan ve oralarda boy gösteren sanatçılarla dalga geçmeyi, onları suçlu diye ilan etmeye yeğlerim."

İran: Kadınlar Adası

Türkiye'deki Van Gölü'nün karşı tarafında İran'a ait Urmiye Gölü bulunuyor. Tam tamına 102 ada ve adacık, sanki gölün içine serpiştirilmiş durumda. Tehran Emruz'un bir haberine göre, Urmiye Belediyesi, "bazı adaları sadece kadınların (özellikle turist kadınların) tatil yapıp vakit geçirebilecekleri bir cennete dönüştürecek"miş. Adadaki turistik tesislerin yanı sıra, sadece kadınların yönetip işletecekleri restoran, otel ve özel hastaneler (sağlık merkezleri) kurulması planlanıyor. (AFP, Tahran, 21 Şubat 2007)

İran: Şefkat Evi ve Cezaevi

İran toplumu tahminlerin aksine, gayet dinamiktir. Kadınlar hayatın birçok alanına katılabiliyor; kendilerince seslerini duyurabiliyorlar. Bir anlamda İslami çerçevenin sınırlarını zorlayarak kadın hakları için faaliyette bulunabiliyorlar.

Dünyaca ünlü kadın yazar Şirin Ebadi'nin (2003 Nobel Barış Ödülü sahibi) etkinlik ve yaratıcılığını duymayan kalmadı. Bir meslektaşı daha, Simin Behbahani, Norveç Yazarlar Birliği'nce düzenlenen İfade Özgürlüğü Ödülü'ne (Şubat 2007) layık görüldü. Behbahani, konuşma özgürlüğünün yanı sıra ülkesindeki kadın hakları alanındaki mücadelesiyle de tanınıyor. Behbahani, yaşayan en büyük İranlı şairlerden biri diye niteleniyor. 1928 doğumlu şair, önceki yıllarda başka ödüller almasıyla da tanınıyor.

İran üniversitelerinin % 65'i kız öğrencilerden oluşuyor; çalışma hayatının % 30'unda kadınlar var. Şimdilerde İranlı erkek-

ler ihtiyaç duydukları için, eşlerinin dışarıda çalışmalarına izin veriyorlar. Kadınlar dışarıda gördükleri saygıyı, evlerinde de görmek istediklerini ifade ediyorlar.

İranlı kadınlar, kendilerine yönelik ayrımcılığı yasallaştıran bazı kanun maddelerinin değiştirilmesini istiyorlar. Bu amaçla başlatılan "1 milyon imza" kampanyası, kadınların eşitlik-denklik taleplerini içeriyor.

İran'da yeni sosyal görüngülerden biri, evlilik ortalamasının 25 ile 30 yaşına çıkmış olmasıdır. Ek olarak boşanma oranlarında sürekli bir yükseliş var. Avukat ve kadın hakları savunucusu Şirin Ebadi, *el Şarq el Awsat* gazetesinde yayınlanan 23 Mart 2007 tarihli söyleşisinde şunları söylüyor: "İran hükümetleri, milli güvenliği bahane ederek kadınların özgürlüklerini habire kısıtlıyor. Bu yüzden, biz İran'a dışarıdan yapılacak herhangi bir saldırıya karşıyız. Dış müdahaleler, reform sürecini baltalar. Özgürlükleri kısıtlama gayretindeki hükümetlerin eline bahane verilmesinden yana değiliz. Ama yerli hükümetlerin de insanların taleplerine olumlu karşılık verme zamanı gelmiştir. Demokrasiyi bu şekilde güçlendiririz. Devrim'den 28 yıl sonra bile temsilcilerimizi siyasi kurumlara seçemiyoruz.

Devrim, tutucuların eline kadınları bastırmak için büyük bir koz verdi. Çünkü bunlar, kadın hareketlerini lanetli, melun ve şeytani gibi aşağılayıcı sıfatlarla tanımlayıp topluma sundular. O zaman bazı muhafazakârlar, benden söz ederken, çok aşağılayıcı bir üslupla, 'Bu kadın liberal olup insan ve kadın haklarını savunuyor,' diyorlardı. Şimdi, sesimizin toplumda yankı bulmasından ötürü pek mutluyum."

Kadın haklarına yönelik ihlalleri protesto etmek üzere 12 Temmuz 2006 tarihinde Tahran'da izinsiz protestoya katılan 42 kadın tutuklandı. 4 Mart 2006'da ise hemcinslerinin haksız yargılanmalarını protesto etmek amacıyla İslam Devrim Mahkemesi önünde toplanan 40 kadından 32'si gözaltına alındı. Kadınlar,

protesto gerekçesini şöyle açıklıyorlar: "Duruşmaya çıkarılan tutuklu kadınlara herhangi bir belge verilmiyor; ne ile yargılandıklarını bilemiyorlar. Ayrıca protesto etmek, bizim en demokratik hakkımız." Kadınlara göre bu gözaltılar, aslında 8 Mart Kadınlar Günü'ne katılımı önlemek için bir gözdağı niteliğinde.

2007'deki 8 Mart Kadınlar Günü'nü parlamento binası önünde kutlayan 700 İranlı kadın, polis saldırısına uğradı. Kadın ve insan haklarını savunan kadın eylemciler, polis coplarına hedef oldular.

İran'da geçerli olan İslami yasalar, kadın ile erkek arasında ayırım yapıyor: Yasalar erkek lehine hükümler veriyor. Örneğin iki yaşından büyük erkek ve yedi yaşını doldurmuş kız çocuklarının velayeti babaya veriliyor. Anne, genelde velayet hakkından mahrum bırakılıyor. Erkeğin manevi ve maddi şiddet uygulama hakkı var. Kadın ikinci sınıf vatandaş ve erkeğin yarısı kadar insan sayılıyor. Kadınların boşanma hakları son derece gülünç bir durumda. Sözgelimi uyuşturucu tiryakisi kocasını şikâyet edip ondan boşanmak üzere dilekçe veren kadına, mahkeme tarafından erkeğiyle oturma mahkûmiyeti (kararı) veriliyor. Yargıçlar, kadının değerleri ve şerefini asla göz önünde bulundurmuyorlar. Görevliler kadın hareketini Batı'dan ithal edilmiş bir bela/musibet gibi gördüklerinden, kadın haklarını savunanları kesinlikle dinlemek istemiyorlar.

Bir milyon imza topladıktan sonra, Temmuz 2006'da kadın ayrımcılığına ilişkin kanun maddelerinin değiştirilmesini isteyen kadınlar, düzenledikleri miting sırasında oturma eylemi yapıp feminist şarkılar söyleyince, polis kendilerini coplayıp 70 kişiyi gözaltına almış bunlardan 42'sini tutuklamıştı. Öteden beri eziyet, işkence ve ölüm olaylarıyla uluslararası alanda ünlenen Tahran'daki Evin Cezaevi'ne konulan protestocular, orada hakaretlere maruz kalmışlardı. "Ülke güvenliği aleyhine faaliyette bulunmak" suçlamasıyla haklarında dava açılmıştı. İnsan Haklarını Savunma Kuruluşu Başkanı Şirin Ebadi olayı kınamaya ek olarak tutuklu kadın-

ların kişisel haklarıyla taleplerini destekleyen açıklamalar yapmıştı. Aynı münasebetle yaptığı basın toplantısında Ebadi, şöyle demişti: "Eğer İran'da kadın haklarına yönelik ihlaller hakkında konuşmaya kalksam, bu haftalar sürer. Hak ihlali, İran kanunlarıyla başlıyor. 12 yaşındaki bir kız cezaevine gönderilebilirken, nasıl olur da pasaport alma hakkına sahip olamaz? İslami yasalar uyarınca kadının tanıklığı yarın erkeğinkine eşittir; 15 yaşındaki bir erkek çocuğun suçlanabilir olarak kabul edilmesine karşılık 9 yaşındaki kızlar suç/ceza yasası kapsamına alınabiliyor!"

İlginç bir nokta daha; Batılılaşmış zengin kadınlar, cinsiyet ayrımcılığına karşı kampanyalara, yoksul ve muhafazakâr kadınlardan daha az destek veriyorlar. (AFP, 4 Temmuz 2006; Frances Harrison, BBC News, Tahran, 8 Mart 2007; Reuters, Tahran, 8 Mart 2007)

İslami kuralların egemen olduğu ülkede, 1979'dan beri ilk kez kadınlara özel bir defilenin Ocak 2007'de düzenlenmesine izin verildi. Mankenler başlarında şık ipek eşarplar, boyunlarından sağ göğüsleri üzerine sarkan renkli ipek atkılar, diz üstüne kadar inen deri veya süet önü kapalı mont-gömlek-bluz karışımı üst giysiler ile onun hemen altından topuklara kadar uzanan pilili kadife entarilerle podyuma çıktılar. İnce topuklu ayakkabılar çorapsız ve çoraplı biçimde giyilmişti. Hemen belirtelim, defileyi izlemek üzere sadece kadınlar davet edilmişti. Defileye itiraz eden muhafazakâr çevrelere göre, 'Devrim sonrası kuşağı, bu tür giyim tarzına ve defile organizasyonu gibi moda akımlarına" itibar etmiyorlar. Çünkü bunlar, ülkede geçerli yasalarla bağdaşmıyor. Tesettürü zor yoluyla dayatmanın ve polisiye tedbirlerle önüne geçmenin işe yaramadığı İran'da, ilgili birimler şimdi yeni bir siyaset izliyorlar. Özellikle giysi tasarımı işiyle uğraşanlara, "toplumun neye ihtiyacı olduğu" konusunda eğitim veriyorlar. İslami olmayan giyim tarzlarına ilişkin örnekleri çizerek veya video kanalıyla gösteriyorlar.

Yaz mevsimiyle birlikte kadınların "dine aykırı biçimde" üstlerini başlarını açmalarından çekinen Dini Ahlak Polisi, şeriata uygun giyinmeyenleri denetleme uygulamalarını sıklaştırdı. Yarı resmi Fars Ajansı'nın haberine göre İran polisinin aldığı yeni önlemler çerçevesinde, şeriat gereğince bedenlerinin tamamını örtmeyen 50 kadın, iç ve dış hat seferleri yapan uçaklara bindirilmedi. Tahran Havaalanı Emniyet Müdürü General Mahmud Botşekan, yaptığı (14 Mayıs 2007 tarihli) açıklamada, "İslami tarzda örtünmeyen 17 bin 135 kadın polis tarafından uyarılmış olup bunlardan 850'si İslami kıyafet tarzının gereğini yapacaklarına dair bir taahhütname imzalamış; buna muhalefet eden 80 kadın ile 50 erkek dava açılması istemiyle yargıya sevk edilmiştir," dedi.

Batı kaynaklı raporlara göre (Haziran 2007), ülkede başlayan "Bahar Temizliği" kampanyası çerçevesinde tutuklanan 150 kişi arasında şeriata aykırı giyinenler (kadın-erkek), kadın hakları savunucuları, sendikacılar, medya ve üniversitelerdeki rejim muhalifleri bulunuyor. Kadınlar aleyhindeki antidemokratik yasaların kaldırılması için internet üzerinden imza toplama kampanyası düzenleyen 30 kadın, aynı günde (Mart 2007) "ülke güvenliğini tehlikeye atmak" suçlamasıyla tutuklandı. Bahar temizliği kapsamında yakalanıp uyarılan, gözaltına alınan veya tutuklanan kadınlara yönelik suçlamalar arasında şunlar bulunuyor: Dar tişört giymek, başörtüsünü gevşek bağlayıp saçların görünmesine yol açmak, saçları (kadın ve erkek) Batı stilinde kestirmek! (*Hürriyet*, İstanbul; *el Şarq el Awsat*, Londra, 25 Haziran 2007)

İranlı kadınlar sadece siyasal ve sanatsal yönleriyle tanınmıyor; aynı zamanda evsiz barksız olmalarıyla da biliniyor. 12 milyon nüfuslu başkent Tahran'da kadın sığınağı amacıyla kurulan Şefkat Evi'nde 18-70 yaşları arasında toplam 160 kadın yaşıyor. Aralarında evden kaçan, uyuşturucu müptelası ve hayat kadınları da bulunuyor. Bazıları gönüllü gelmişler, kimileri de park, istasyon ve iba-

det yerlerinde polis tarafından bulunup getirilmişler. Şefkat Evi'nde kadınlara bilgi ve beceri kazandıran kurslar veriliyor. (BBC News, 17 Kasım 2006, 2 Ocak 2007 ve 4 Mart 2007 tarihli İngilizce bültenler; AFP, 28 Şubat 2007; *el Hayat,* 5 Mart 2007)

İran Kadın Hareketi

İran gayet dinamik bir toplum. İslam şeriatı ile yönetilmesine karşın kadınların sosyo-politik yaşamdaki önemi, diğer İslam ülkelerine oranla daha fazla. Dini kuralları yaşamın temel ölçütü olarak alan tutucu mollalar ile meseleye insan hakları açısından bakan politikacılar arasında sürekli bir çekişme var. Muhafazakâr ve köktendinci çevrelerle diğer kesimler arasındaki çatışmalı konulardan biri de kadın meselesidir.

Öncelikle İranlı kadınların günlük yaşamlarından bazı kesitler sunalım: Dış dünyada tanıtıldığının aksine kara cahil değil, son derece eğitimlidir İranlı kadın. Toplum içinde pasifize edilmiş olarak gösterilen kadınların çalışma hayatında saygın bir yeri bulunur. Güzellikleriyle olduğu kadar kültür düzeyleri, kendine güvenleri, eğitim ve iş hayatındaki başarılarıyla ön plana çıkarlar. Makyajlı, yapılmış saçlarının ön kısmını açıkta bırakan markalı eşarpları, diz üstü ceket ve bluzlarıyla bütünleşmiş renkli elbiseleriyle caddelerde (özellikle Tahran gibi büyük kentlerde) adeta defile mankenlerini andıracak şıklık ve güzellikteler. Bu niteliklerinin yanı sıra birikim, çağdaşlık, olgunluk ve zarif davranışlarıyla da göze çarparlar. Adeta 5 bin yıllık bir uygarlığın misyonunu, birikimini taşırlar. Sokakta örtülü kadınlar, selamlaşma babından erkeklerle tokalaşıp el sıkışmazlar ama çarşaflılar (çador) dahil, fotoğrafını çektiğiniz her kadınla rahatlıkla ayak üstü sohbet edilebilir; iletişim (e-mail adresi, telefon verme-alma gibi) kurulabilir.

Kadınlar iş hayatında da son derece saygın bir konumdalar; Gittiğiniz resmi veya özel işyerlerinde, sorumlu (müdürlük, yöne-

ticilik, patronluk gibi) mevkideki kadınlarla karşılaşmak mümkün. Devlet personeli içindeki kadın oranı % 40. Aralarında genel müdürlük düzeyinde çok sayıda kadın bulunuyor. 2003 yılında İran parlamentosundaki 290 milletvekilinin 13'ü kadındı. (Aynı tarihte bu sayı, TBMM üyesi milletvekili sayısından daha fazlaydı). İş, bilim ve eğitim dallarında olduğu kadar spor dalında da başarılı kadınlar var. İran medyası "kadın ağırlığı, kadın damgası taşır" demek abartılı olmasa gerek. Genel yayın yönetmenlerinin % 73'ü, yayın organı imtiyaz sahiplerinin % 55'i kadın. Radyo ve TV program yapımcılarının çoğunu oluşturan kadın sayısı kadar muhabir de çalışıyor. Üniversite sınavlarında başarılı olanların % 60'ı, 2003'te üniversitede okuyanların % 33'ü kadınlardan oluşuyordu.

Aile kavramı İran anayasasında yer alıyor. Ortalama evlenme yaşı erkekte 26, kadında 23 olarak biliniyor. İslami rejimle yönetilen İran'da dört kadınla evlenmeye yasal açıdan izin verilmekle birlikte, toplumsal örf, âdet ve ahlaki açıdan bu tür evlilikler hoş karşılanmıyor, ayıp sayılıyor. Genelde tek eşliliğin yaygın olduğu İran'da, hem imam nikâhı hem de noter önünde resmi nikâh (ki imamlar aynı zamanda noter görevini görüyorlar) kıyılıp ortak bir evlilik sözleşmesi imzalanıyor. Buna göre, erkek kadını boşadığı taktirde altın üzerinden tazminat ödemeyi peşinen kabulleniyor. Tazminat miktarı, zamana ve altın borsasının durumuna göre büyük yahut küçük olabiliyor. Sözgelimi zengin ailelerin çocukları evlendiklerinde, çiftlerin tanıştıkları bir zaman dilimini (1999 veya 2007) yahut gelin hanımın doğum gününü (1985) esas alarak sözleşmeye kaydettiklerinde, o dönemin geçerli kur/fiyat sistemi üzerinden hesaplama yapılır. Fakat kadın boşanmak isterse, bu tazminat kendiliğinden düşmüş oluyor. Toplumsal gelenek bakımından boşanmalar ayıp sayıldığından, resmi rakamlara göre (2003 yılı) her 14 evlilikten 1'i boşanmayla sonuçlanıyordu. Ömürlük evliliklerin yanı sıra Şii mezhebi kuralında caiz sayılan

geçici evlilikler de (mu'ta nikâhı) bulunuyor. Fuhşu önlemek ve toplumsal dayanışmayı özendirmek babından yasal/mubah sayılan (İslam'ın ilk döneminde uygulanan ancak sonradan bir şekilde kaldırılan; dolayısıyla Sünni mezhepleri açısından meşru sayılmayan) bu nikâh iki türlüdür. İlki, toplumsal yanı ağır basan dayanışmacı nikâhlardır. Genelde dul kadınlarla yapılan bu mut'a nikâhı, birkaç yıl sürebiliyor. Nikâhlı erkek, bu süre içinde kadına ev tutmak, aylık vermek, geçimini sağlamak gibi taahhütlerde bulunuyor ve bunu evlilik sözleşmesinde kayda geçiriyor. Bir çeşit 'sevgili' veya kaba deyimle 'metres' hayatı diye tanımlanabilir. İkinci tür mut'a ise, öncelikle birkaç günlük veya haftalığına yapılan daha kısa süreli, bir anlamda zevkini tatmin etmeye yönelik bir nikâhtır. Fakat bu tür nikâhın ücreti çok yüksektir. Ayrıca bu yolu seçen herkesin kimliğine kiminle evlendiği yazıldığından, gönül eğlendirmeye yönelik bu tür davranışlar, çevrede sorunlara (erkeğin ailesinde huzursuzluk, deşifre olmak, skandal çıkması, vs) neden oluyor. İranlı erkekler arasında pek tutulmuyor. (Cumhur Elmas, *Akşam* gazetesi *Yaşam* eki, İstanbul, 29 Haziran 2003)

Amacı belli bu nikâhların, fuhşu ve kadın ticaretini önlemeye yönelik olduğu söylense de özünde aynı şeyin resmileştirilmiş, disiplin altına alınmış halidir bu.

Asıl konuya dönelim: Kadınlar, İslami yorum ve yasalar çerçevesinde olsa bile hak arama mücadelesini bırakmıyorlar. Bir dizi kısıtlayıcı kanun ve kurala rağmen İran'da köklü bir kadın hareketinden söz etmek mümkün. Konuyu bu düzlemde irdeleyen makalelerden biri, İran kadın gazeteci-yazar Cemile Kadifar'a aittir:

"İran'da en önemli siyasi sorun nedir? diye sorarsanız, cevabım şudur: Kadın meselesi! Kadın sorunu giderek çetrefilli bir hal alıyor. Çünkü bu mesele diğer dini ve siyasi meselelerle yakından bağlantılıdır. Toplumun yarısı kadındır; öteki yarısı ise yasa gereği ailelerini geçindirmekle yükümlüdürler ki, bu da yine kadın sorunuyla ilintilendirilebilir!

Yakın geçmişte kadınların kamu alanına ilişkin taleplerinde bir artış var. Bunlar gündemden düşmediği gibi kadınlara özgü talepler de gün yüzüne çıktı. Şimdilerde İran'da durumlarının iyileştirilmesini amaçlayan çeşitli kadın hareketlerinden söz edilebilir. Bunlar kadınlar tarafından ve kadınlar için kuruldular; siyasi parti veya hükümet bağlantılı değil, sivil toplum örgütleri olarak faaliyet gösteriyorlar. Bazı hedefler belirlediler: Recm (taşlayarak öldürme) cezasının kaldırılması, cinsiyet ayrımcılığının son bulması, barışı desteklemek ve savaşa karşı çıkmak gibi. Kimi hareketler İslam'ı yeniden yorumlamayı hedeflerken, bazılarının gayesi de yayın ve internet yoluyla kadınları bilinçlendirmektir.

Bu hareketlerden biri, 1 milyon imza toplayıp cinsiyet ayrımının son bulmasını isteyen dilekçeyi parlamentoya sunmaya hazırlanıyor. Bu harekete göre evliliğe ömür biçen, evlenmek için babanın onayını şart koşan, evlendikten sonra kadınların bazı haklarını kısıtlayan, boşanan kadını kimi haklarından yoksun bırakan, kadını çocukların velayetini almaktan alıkoyan; bunlara ek olarak cinayet, diyet (kan bedeli), mahkemede tanıklık ve miras gibi konularda kadınları ikinci sınıf vatandaş sayan yasaların tümü, cinsiyet ayrımcılığı yapmaktadır. Cinslerarası eşitlik için bu yasaların değişmesi gerekir.

Bu amaçla başlatılan kampanyanın tarihi Eylül 2006'dır. Kampanyanın adı '1 milyon imza' idi. Kampanya toplumu bilgilendirme ve bilinçlendirme noktasından başladı. Kadınlar toplumun her kesimine ulaşmayı denediler; restoran, cadde, okul, ev demeden hemen her yeri dolaştılar. Bu süre içinde çok sayıda gönüllü ve eğitimli kişiyi saflarına kazandılar. Hareket öncülerine göre bu etkinlik İslam diniyle asla çelişip çatışmıyor; tersine, bu dinin doğru yorumunu halka ulaştırmaya çalışıyor.

Hedeflenen imza sayısına ulaşılınca, mücadelenin ikinci aşamasına geçilmiş olacak. Başka ülkelerde daha önce verilen benzer mücadelelerin sonuçları halka açıklanacak; örnekler verilecek.

Sözgelimi '1 milyon imza'da Faslı kadınların kampanyaları örnek alınırken, Türkiye'deki kadınların bu konudaki başarılı mücadelelerinden de örnekler veriliyor. Son zamanlarda Bahreynli kadınlar da, cinsiyet ayrımcılığına dayanan bazı kanunların değiştirilmesi için başarılı bir faaliyet gerçekleştirdiler.

Kampanyanın karşılaştığı bazı zorluklara gelince; İran'daki mevcut durum, bu kampanyanın daha ileri gitmesine elvermeyebilir. Örneğin iktidar, bu kampanyayı hoş karşılamadığı gibi katılanlar hakkında kovuşturma ve soruşturmada bulundu. Ayrıca büyük katılımlı kampanyalar, doğası gereği çekip çevirmesi zor etkinliklerdir. Hele bu bir kadın meselesi olunca, zorluklar daha da fazlalaşıyor. Zira kampanyayı destekleyen kesimlerin farklı politika, fikir, inanç (dindar veya laik yahut gayrimüslim) ve eylem planları olabiliyor.

Kampanya hedefine ulaşabilir mi? İran'daki yetkili kurumlar, şimdiden karşı tutum aldılar. Kampanya bu haliyle kalsa bile başarılı sayılmalıdır. Çünkü bir deneyim kazanıldı; çeşitli çevreler bilgilendirildi. Kadınlar arasında bir bilinç sıçraması yaşandı. Kampanya evlere kadar girebildi. Bu, başlı başına bir potansiyel olup geleceğin değişimini içinde barındırıyor." (*El Şarq el Awsat*, Tahran, 15 Mart 2007)

İran: Kadına Gözdağı ve Kırbaç

İran'ın dini lideri Ayetullah Ali Hameney, kadın hareketi adına faaliyet gösteren muhalifleri, "İran'da kadın hakları prensiplerini pazarlayıp yaymak suretiyle İslam şeriatı ile oynayıp ona halel getirmeme" konusunda ciddi biçimde uyardı. Peygamber kızı Hz. Fatıma'nın doğum günü münasebetiyle yaptığı konuşmasında (4 Temmuz 2007), Hameney şöyle dedi: "Ülkemizde bazı erkek ve kadınların şeriata aykırı davrandıklarına tanık oluyoruz. Maksat bellidir; İran yasalarını, kadınlar hakkında kabul

edilmiş uluslararası sözleşmelere uyarlamak! Bu hatadır. Oysa onların öne sürdükleri çözümler, esasında şeriat kurallarının değiştirilmesiyle eşdeğerdir. Bunu göremiyorlar. Eğer kadınlara ilişkin bir yasa değişikliğine gidilmesi gereği doğarsa, bu sadece İslam şeriatının yeni bir anlayışla ele alınmasıyla mümkün olur. Batı, kadınları, üretilen mal reklamlarında kullanıp daha fazla kâr etmek amacıyla, yasadışı çeşitli cinsel ihtiyaçlarının giderilmesi gayesiyle kullanmaktadır.

Hameney, kadın hakları konusunda tavizkâr olmamanın ötesinde, buna kalkışanlara gözdağı verirken, yasadışı bir kadın hareketinin toplantısına katılmaktan tutuklu bir kadına toplam 34 ay hapis ve 10 kırbaç vurma cezası verildi. (*El Şarq el Awsat*, 5 Temmuz 2007)

İranlı Kadın Gazeteci

"Zenan" Farsça kadın kelimesinin çoğuludur. Bu isim aynı zamanda bir dergiye verilmiş. Kadın hareketinin simgesi ve platformu haline gelmiş *Zenan*'ın kurucusu Şehla Şerkat, bu derginin hem imtiyaz sahibi hem de yayın yönetmeni. Şerkat, İran'da yankı yapan ve büyük tepkilere yol açan konuları/skandalları yayınlamayı kendine ilke edinmiş. Şerkat gözüpek ama gözü kara değil; zamanlamayı ve uygun fırsatları yakalayarak cesur çıkışlar yapıyor.

Şerkat, 25 Mart 2007 tarihli *el Şarq el Awsat* gazetesinde yayınlanan söyleşisinde şöyle diyor: "Dünyanın her yerinde olduğu gibi, İran'da da tabular ve yasaklar var. *Zenan* dergisine kapak konusu olup ses getiren konuların hepsi de elverişli zamanlarda çıkabiliyor. Bunlardan biri de yayın yönetmenliğini Mehdi Kerrubi'nin yaptığı *Etimad-i Milli* gazetesinde çalışan kadın gazetecinin başına gelendir. Bir milletvekilinin aldığı maaş ve hediyelere ilişkin belgeleri yayınladı. Biz bunu kapak konusu olarak işledik.

Başlığına 'Çirkin Köpek, Yedinci Meclis'ten Kovuldu' ibaresini koyduk. Bu ibare, bir İran halk masalından alınmadır."

Mali baskılara maruz kalan Şerkat, sıkıntılarını atlatıp dergi yayını sürdürebilmek amacıyla cep telefonunu, evini ve arabasını satmış.

Eh, rejime muhalif yayın yapmak, dünyanın hemen hemen hiçbir ülkesinde kolay değil!

Filistin: Kadına Çifte Kuşatma

Filistin Kadın Enformasyon ve Bilgi Merkezi'nin Kasım 2006'daki araştırması, işgal altındaki kadınların çifte kuşatma altında olduğunu ortaya koydu. Hamas iktidarıyla birlikte Filistin'e topyekûn ekonomik ambargo uygulayan İsrail ile belli insani yardımları kesen ABD ve AB'nin bu siyasetinden en fazla etkilenen kesim kadınlar, özellikle resmi dairelerdeki kadın memurlar oldu. Filistin yönetiminin bütçesi daralınca, ilk çare olarak kadın görevlilerin maaş ve ücretleri verilmedi. İşe devam konusunda en disiplinli kesim kadınlar olmasına rağmen, tensikat olayında erkekler kayırılmış; kadınlar hemen gözden çıkarılmış. Örneğin eğitim ve sağlık alanındaki kadın memurlar (toplam sektör çalışanlarının % 35'ini oluşturuyorlar), dokuz ay boyunca maaş alamadıkları halde işlerini hiç aksatmamışlar.

Ayrımcılık sadece maaş ödemeleri konusunda değil; yardımların dağıtımı esnasında da görülüyor.

Araştırma verilerine bakılırsa; kadın memurların % 82'si ailesine ilaç temin edemiyor; % 73'ü acil ihtiyaç halinde herhangi bir sosyal sigorta hakkından yoksun; % 67'si sadece temel gıda maddelerini alabiliyor; % 75'nin kitap, gazete ve benzeri yayınlara ayıracak parası yok; % 71'i gezi, tatil ve eğlence gibi lüks ihtiyaçları aile bütçesinden silmiş. Ailelerin birikimleri, geçen yıla oranla % 65'lik bir gerileme göstermiş. Kadınların, işyerinden

avans çekme oranları da erkeklere göre daha düşük: % 6. (Filistinli yazar Amir Raşit, *el Hayat*, Şam, 16 Kasım 2006)

Filistin'de yayınlanan *el Hayat el Cedide* (Yeni Hayat) gazetesine göre, İntifada'nın başlangıcından 2005 yılının ilk çeyreğine kadar toplam 244 kadın İsrail askerlerince vuruldu. İşgalin baskı ve zulmünü bütün ağırlığıyla taşıyanlar daha çok kadınlar. Örneğin İntifada'dan bu yana 300 kadın tutuklandı; bunlardan 62'si çocuklarıyla birlikte cezaevlerine konuldu.

Yemen: Gerileyen Kadın Hakları

1945 yılında Arap Birliği'ne katılan Yemen, uzun yıllar İngiltere destekli feodal dinci İmamlık rejimiyle yönetildi. 1960'ların sonuna dek süren çalkantılı iç savaş ve askeri darbelerden sonra kuzey ve güney diye ikiye bölündü. 1967'de Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti (YDHC) ilan edildi. Sovyetik yapı çökünce, 1991'de iki devlet yeniden birleşti.

Erkeklerle omuz omuza İngiliz sömürgeciliğine ve İmamlık (dini) rejimine karşı mücadele eden Yemenli kadın, özellikle sosyalizan bir rejimle yönetilen Güney Yemen'de belli alanlarda kendi durumunun iyileştirilmesine ve despotik sistemden kurtulmasına katkıda bulunmuştu: Bağımsız bir ülkede üretime katılma hakkını kazanmıştı. Sosyalizme yönelen YDHC zamanında basm, siyaset ve eğitim alanında küçümsenmeyecek başarılar elde etmiş; yerel ve genel seçimlerde aday olabilmiş, sesini parlamento ve belediyelerde duyurabilmişti. Hemen bütün sivil toplum kuruluşlarında erkeklerle yarışabilecek hale gelen Yemenli kadın, ne yazık ki ülkenin birleşmesinden sonra bazı kazanımlarını yitirdi. Geleneksel ve köktendinci dalganın yükselmesiyle birlikte eve kapatılmak, tesettüre büründürülmek suretiyle toplumdaki seçkin konumundan geri noktalara itildi. Öyle ki neredeyse sokakta başı açık ve modern giyimli kadın bulmak imkânsız hale geldi. Medeni ka-

nunlar, kadınları eski haklarından mahrum bırakacak biçimde düzenlendi. Siyasi hayata kadın katılımı sınırlandırıldı. Artık karar mekanizmalarında çok az sayıda kadına rastlanıyor. Kadın, toplumu öncülük edecek yetki ve donanımdan yoksun kalmıştır. Kadınların % 76'sı okuma yazma bilmiyor. Eğitimlilerin çoğu ilkokul mezunu olup hemen evlendiriliyorlar. Dini ve aşiretçi tepkilerden çekinen hükümet, ilk ve orta eğitimi mecburi hale getirecek, toplumun kadına yanlış bakışını değiştirebilecek ve yüksek okul mezunlarını istihdam edebilecek adımlar atmıyor.

Küreselleşmeyle ivme kazanan özelleştirme politikaları, serbest piyasa, kadını ekonomik bakımdan savunmasız bırakıyor. Buna paralel gelişen aşiretçi ve dinci zihniyet, kadının kazanılmış haklarını hayatın her alanında gasp ediyor. (Yemen Sosyalist Partisi Genel Sekreterliği bildirisi, *26 September* gazetesi, Sana, 8 Mart 2007)

Arabistan yarımadasında yer alan ülkeler içinde kadın haklarını ilk kabul eden Yemen'dir. 1990'dan itibaren verilen seçme/seçilme hakkı sonucunda parlamentoya kadın milletvekilleri girebilmiş; İnsan Hakları Bakanlığı ile Batı'daki bir ülkeye birer kadın büyükelçi atanmıştır. Yemenli kadının toplumdaki konumunu nicelik ve nitelik bakımdan geliştirmeyi amaçlayan Milli Kadın Komisyonu (MKK) ile Parlamento'ya bağlı Haklar ve Özgürlükler Komitesi, 2006-2015 yılları arasında Kadını Kalkındırma Milli Stratejisi için çalışma atölyeleri kurdular. 2002 yılından itibaren işe koyulan MKK, 2006'ya kadar 58 kanun maddesine ilişkin değişiklik sundu. 2015 yılına kadar kadınların tamamına temel eğitim verilmesi ve sağlık hizmeti sunulmasının yanı sıra, belli bir kadın kesimine, elverdiği ölçüde iş olanakları yaratılması ve kadınların (özellikle yoksulların) ekonomik durumlarının düzeltilmesi öngörülüyor. Ayrıca medya, teknoloji ve iletişim alanlarında kadınların katılım oranlarının artırılması hedefleniyor. (*Yemen Times*, Sana, 20 Haziran 2005)

Yemen, kadının durumunu iyileştirmeyi öngören yeni yasalar çıkarmayı veya ilgili kanun maddelerini değiştirmeyi peşinen kabullenmekle birlikte, bunu şeriat kuralları çerçevesinde kalma şartına bağlıyor.

"Kadınlar Buluşması" isimli sivil toplum kuruluşunun yöneticisi kadın profesör Suad el Qudsi şu değerlendirmeyi yapıyor: "Başında bulunduğum kuruluş, tümüyle kadınların karşılaştıkları sorunları çözmeyi amaçlıyor. Bunların arasında kadınların sünnet edilmesi, erken evlendirme, haksız boşama da bulunuyor. Resmi ve sivil kesimlerle iyi bir diyalog içindeyiz. İki Yemen'in birleşmesinden sonra kadın hakları denen bir şey gündeme geldi ama düşünce tarzında henüz bir değişim yaşanmadı. Kadınlar Buluşması'nın kendi amaçları doğrultusunda yaptıkları bütün araştırmalar, toplumda büyük gürültü koparıyor; önyargılı kimileri, kadınların sorunlarının olamayacağını iddia ediyor. Buna rağmen herhangi bir tehditle karşılaşmadan faaliyetlerimizi serbestçe yürütebiliyoruz. Birleşmenin üzerinden 16 yıl geçmesine karşın demokratikleşme deyip duruyoruz ama köhne örf ve âdetleri, aşiret töresini bir türlü üstümüzden atamıyoruz. Halbuki olay son derece basittir: Kadın ve erkek ayırımı yapmadan vatandaşlık kavramını hayata geçirmek!" (*26 September* gazetesi, Sana, 8 Mart 2007)

Prof. El Qudsi'nin köhnemiş diye tanımladığı zihniyet, Yemen atasözlerinde somutluk kazanıyor. Nesrin Şedad, konuya ilişkin bir haber-yorum yapmış: "Kadını aşağılayan, onun kendine güvenini yok edip savunmasız bırakan, saygınlığını zedeleyen deyimlerdir bunlar. Çünkü Yemen bir İslam ülkesidir; din, halkın bakış açısının şekillenmesinde hayati bir rol oynuyor. Kadının konumunun algılanmasında İslam'ın büyük etkisi var. Daha önemlisi, bireysel çıkarlarını korumak için Yemenlilerin dini yorumlama tarzlarıdır. Mesela 'Kadının iki yeri vardır: Ev ve mezar!' Bu atasözüne göre kadın evinde, ailesinin yanında olduğu müddetçe güvence altındadır. Dışarısı tehlikelerle doludur. Bu deyim, Ye-

menli kadının eğitim görmesini engellemiyor fakat erkek, işine geldiğinde atasözünü, kadınını/kızını okula ve işe gitmekten alıkoymak üzere bir silah gibi kullanıyor. Somutlaştırırsak, istasyonda görevli Musa Muhammed bu atasözünün saçmalığına değinerek, 'iki kızının da okula gittiğini' belirtiyor. Terzi Hasan Hammud, atasözünün gereğini aynen yerine getiriyor; "Aşiret töresince, kızların çalışmasının çok ayıp olduğunu" söylüyor. Onun dört karısı ve 11 kızı var. Hammud, karma (kız-erkek) eğitime şiddetle karşı çıkıyor.

İman Üniversitesi öğrencisi Vefa'ya göre İslam dininde kadın-erkek herkesin okula gitme hakkı var. Ancak gayet mütevazı bir kıyafet taşımaları gerekir. Vefa, konuyu bir başka açıdan ele alıyor: 'Toplumu inşa edip kalkındırma uğruna, kadının evini ve çocuklarını yıkıma sürüklemesi kabul edilemez. Çünkü ev, toplumun ta kendisidir; kadın, aile bireylerini eğitmek suretiyle toplumu ilerletebilir.'

Buna karşılık Erhab Üniversitesi'nde kız öğrenci Fevziye Yahya, 'Çalışmak kadının mutlak hakkıdır, bunu kimse engelleyemez. Yeter ki, kadın eviyle işi arasında sağlıklı bir denge tutturabilsin' diyor. (*Yemen Times*, Sana, 12 Mart 2007)

Türkiye'den İslamcı eğilimiyle tanınan gazeteci Ayşe Böhürler, İslam Ülkelerinde Kadın konusunu işleyen bir televizyon belgeselinin Kral TV'de (Nisan ortası 2007) yayınlanan bölümünde (Yemen kadınları) mealen şu izlenimleri aktardı: "Her ne kadar kâğıt üzerinde kadına hak ve özgürlükler tanıyan yasalar varsa da, bunun uygulamada pek geçerli olduğu söylenemez. Sokakta başı açık ve çağdaş giyimli kadına rastlamak imkânsız gibi. İş hayatında çok az kadın görürsünüz. Sadece eskiden sosyalizm ile idare edilen Yemen'in güney bölgesinde kadınlar evde, sokakta veya okullarda başı açık dolaşabiliyor. Toplumda egemen olan örf ve âdetler, adeta kadının elini kolunu bağlamış durumda. Kırsal alanda hak ve hukukun esamisi bile okunmuyor. Kadınlar, yoğun bi-

çimde aile içi şiddete maruz kalıyorlar." Aynı programda konuşan çeşitli kadın örgütleri temsilcileri (Milli Kadın Komisyonu, Kadınlar Buluşması İçin Bacılar, Yemen İnsan Hakları Derneği gibi), ne yazık ki, bütün o ezilmişliklerine rağmen dini referans alarak kadın haklarını savunuyor, "gerçek kadın haklarının İslam'da mevcut olduğunu, sadece bunun erkekler tarafından görmezlikten gelindiğini veya inkâr edildiğini" ileri sürebiliyorlardı. Kimi kadınlar ise, hak ve özgürlükleri elde edebilmek amacıyla tanınmış din adamları veya cami imamlarına başvurarak öncelikle onları ikna etme, halka yönelik sohbet ve vaazlarında onlardan yararlanma yolunu tercih etmişlerdi.

Arap Kadınının Durumu

Türkiye ve Batı'da Arap dünyası yeterince bilinmediğinden, hemen her konuda olduğu gibi kadın konusunda da genel kanaat yetersiz ve yanlıştır. Oysa bu alanda bilgi yüklü eleştirel makaleler yayınlanmaktadır. Bunlardan birine imzasını atan Kerem el Halev'in yazısını özetliyoruz: "Arap Aydınlanma hareketi başlayalı 200 yıl geçti. 150 yıldan fazla bir zaman önce aydınlanmacı Arap düşünürler (Butros el Bistani, Fransis el Meraş ve Rifaa el Tahtawi) kadınların eğitilmesi, insani ve toplumsal haklarının tanınması üzerine çeşitli yazılar yazmışlardı. Ne ki, kadın sorunları, günümüz Arap dünyasının en önemli meselelerinden biri olmaya devam ediyor. Kadınların kültür ve üretim faaliyetlerine katılım oranı, dünya ölçütlerinin çok altında ve hatta bizzat Arap ülkelerinin 1960'lardaki durumundan daha geride.

Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, "Yaşama Katılım ve Mücadelede Arap Kadınının Konumu" başlıklı bir araştırma (2006) gerçekleştirdi. Kadınlar, siyasi ve toplumsal yaşama katılım, Arap toplumunun aydınlanmasındaki rolü, insani ve sosyal düzlemdeki sıkıntıları bağlamında ele alındı. Özellikle Amerikan işgali altında-

ki Irak ile kadına tepeden bakan muhafazakâr Arap ülkelerinde alan çalışması yapıldı. Bu bağlamda ABD ve Irak hükümeti denetimindeki hapishane ve sorgu merkezlerinde kadınların maruz kaldıkları cinsel saldırılar ile güvenlik operasyonları esnasında evlere baskın yapan kolluk kuvvetlerinin kadınlara yönelik tacizleri mercek altına alındı. *Nur* yayın organında yazan Fadıl el Rabii, 'bu tür tacizlerin bireysel ve geçici olmadıklarını; tersine, son derece maksatlı, planlı ve düzenli olduklarını; Arap-İslam değerler sisteminde ırza geçme gibi çok aşağılayıcı bir yöntemle Irak halkının tarihi değerlerini yıkıp askeri ve kültürel bir tahakküm kurulmasının amaçlandığını' ileri sürüyor.

Filistinli kadınlar üzerine araştırma yapan Ahmed Cabir'e göre, bu kadınlar ağır biçimde zulüm, baskı ve ayrımcı bir siyasetin mağdurları haline gelmişler. Kadına yönelik şiddet ve baskı, en tehlikeli bir işkence yöntemine dönüşmüş. Kadınlar katmerli bir bedel ödüyorlar: İsrail işgaline karşı mücadelenin bedeli ve kendilerini insanlık ve vatandaşlık haklarından mahrum bırakan erkek egemen toplumda ödedikleri bedel!

Kitle iletişim araçları, Filistinli kadınları şehit annesi, bacısı veya eşi diye takdim edip duruyor. Oysa bu parlak görüntünün arkası karanlıktır; kadın hem sömürgeci bir gücün baskısı altındadır, hem de ataerkil ve aşiretçi bir toplumda mağduriyetin tipik örneğidir: Kadının konumu istikrarsız, güvensiz ve marjinaldir; manevi, cinsel ve bedensel şiddetin kurbanıdır. 1996-2003 yıllarında yapılan incelemeler, bu tür olayların kadınların ruhsal durumlarıyla sosyal statüleri üzerinde derin yaralar bıraktığını göstermektedir.

Son olaylarda tecavüze uğrayan Iraklı Hiyfa Zengene, Amerikan yönetimi tarafından cahil, okuru-yazar olmayan, kimliksiz, kurban ve zayıf bir kişilik olarak sunulmaktadır. Hiyfa'nın portresini gören, sanki onunla Afganistanlı bir kadın arasında hiç fark olmadığı yanılgısına kapılır. Halbuki Iraklı kadınların yaşam dü-

zeyleri ve konumları bu sahte görüntünün tersidir. 19. yüzyıldan itibaren Iraklı kadın toplumsal yaşama katılmış; 1920'lerden bu yana yurtseverlik, aydınlanma ve sosyo-kültürel alanlarda önemli katkılarda bulunmuştur. UNICEF'in 1993 yılı raporuna bakılırsa, Iraklı kadının kavuştuğu siyasi, ekonomik, eğitimsel ve sosyal haklar hemen hiçbir Ortadoğu ülkesinde bulunmamaktaydı.

Yemenli kadınlar arasında çalışan Semir el Şemri, ülke anayasasının, kadınların siyasete katılımını engellemediğini gördü. Fakat toplumsal gerçeklik ile ataerkil kültür, kadının siyasi ve toplumsal hayata katkısını engelliyor. Yemenli kadın 1970'ten beri oy kullanma hakkına sahip olmasına rağmen 2003'te parlamentoya tek bir kadın girebilmişti. Siyasi parti ve örgütlerdeki kadın oranı son derece düşüktür.

Umman Sultanlığı'nda Danışma Meclisi üyelerini oluşturmak üzere yapılan seçime (27 Ekim 2007) katılan toplam 632 adaydan sadece 20'si kadın idi. Fakat hiçbiri seçilemedi. Bu arada değinelim: Umman'da 3 bakan, 2 büyükelçi ve çok sayıda bakan yardımcısı kadın görev yapıyor.

Gelelim Mısır'a; 2005 seçimlerine kadın katılımı oranı sadece % 10 idi. Araştırmacı Nevin Mas'ad, bunu, seçim kampanyalarındaki kabadayılık gösterileriyle, seçmenlerin güvenliklerinin sağlanmaması ve oy kullanmanın faydasız olduğuna dair düşünceye bağlıyor. O seçimlerde aday olan 122 kadından yalnız 4'ü % 1 oranında oy aldılar ki, bu 1987 seçimlerindekinden daha geri bir durumdur.

Nadiye Saadeddin'in Ürdünlü kadınlara ilişkin yorumuna bakalım: "Bazı alanlarda ilerleme kaydedilmesine karşın, Ürdünlü kadınların siyasete katılımı hâlâ düşüktür. 1989'daki konumuyla şimdiki arasında büyük bir fark var. Bu gerilemenin bazı nedenleri arasında şunlar sayılabilir: Kadını destekleyen kanun ve politikaların yokluğu, aşiretçi toplum geleneği ve köhnemiş töreler. 1989'da 12 kadına karşılık 1997'de 17 kadın seçimde aday olmuş,

fakat hiçbiri kazanamamıştı. Yürütme erkindeki kadının konumu, parlamentonunkinden daha parlak değil. 1989'dan bu yana birbirini izleyen 12 hükümet içinde toplam 11 kadına bakanlık makamı verilmişti. Anayasa kadınla erkek arasında ayırım yapmayı önlüyor. Yine de kadının yargı dahil bürokrasinin üst kademelerinde ve siyasi partilerin yönetimindeki sayısı çok azdır. Kadının konumunu iyileştirmeye yönelik stratejik resmi bir politikanın varlığından söz edilemez.'

Temmuz 2007'de ise yerel yönetimlerde kadınlara % 20 oranında bir kota tanındı. Toplam 929 adaydan (belediye başkanlıkları ve encümen üyelikleri) 211'inin kadın olması mecburi kılındı. Tanman kotadan yararlanabilmek için, 355 kadın aday seçim kuruluna başvurdu.

Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki kadın, kamuoyununun dikkati ve desteğini çekememiştir. Halid Abduhalık'a göre, bu ülkedeki pek çok kadın sorunu hâlâ tartışma konusudur. Kadın haklarına ilişkin kanun ve kararnameler kaplumbağa hızıyla çıkarılmakta; kabul edilen yasalara uyulmamaktadır. Buna rağmen bu ülke kadını eğitimlidir (1995'te 88.7 oranında) ve iş hayatında (2002 yılında 3.5 milyar dolarlık fonu yönetiyorlardı) son derece başarılıdır.

Toparlarsak, Arap kadınının bu konumunu toplum içinde kendi başına bir mesele olarak ele almak yerine, bu sorunun aslında Arap ülkelerinin tarihi geri kalmışlıklarının bir parçası, hepimizin içinde bulunduğu kapsamlı bir felaketin doğal sonucu olarak görmek daha doğru olur." (*El Hayat*, 15 Şubat 2007; *el Quds el Arabi*, 25 Temmuz 2007; *el Şarq el Awsat*, 27 Ekim 2007)

Körfez Kadını Hak Arayışında

Arap dünyasında kadın haklarının en fazla yasaklandığı, yok sayılınasa bile aşırı derecede kısıtlandığı, bazen kadın hakkından söz etmenin rejimi tehlikeye sokmakla eşanlamlı hale geldiği, son

yıllarda verilen hak kırıntılarının günlük hayatta yeterince uygulanmadığı ve nihayet kazanılmış hakların "petrodolar şeyhinin bir lütfu" gibi görüldüğü yerler, Körfez'deki Arap devletleridir. Bu rejimlerin üç ortak özelliği var: ABD tarafından desteklenmek; rejimi şeriat yasalarıyla payandalandırmak ve petrol zengini olmak.

Körfez kadınları boş durmadılar; haklarını kazanma ve toplumda görece daha saygın bir konum elde etme yolunda önemli bir mesafe kaydettiler. Azımsanmayacak sayıda kadın yüksekokullardan mezun olmuş; bir kısmı da Batı'daki okullardan diploma almış.

Kuveyt, Katar, Bahreyn ve Umman Sultanlığı kadınlara oy hakkı tanıdı.

1999 yılında Katar hükümeti, yerel yönetimlerde kadınların aday olmasını sağlayan bir yasa çıkarmasına rağmen İslami çevrelerle köktendinci örgütlerin sert muhalefetiyle karşılaşmıştı. Tüm engellemelere rağmen seçme/seçilme hakkını elde eden kadınlar, tecrübesizlikleri ve korkularının kurbanı oldular. Başlangıçta, birçok kadın belediye başkanlıklarına aday oldu. Fakat hem erkek egemen toplumdaki çeşitli baskılara (dedikodu, namusa yönelik karalama, gözdağı, erkekler tarafından kuşatılma, hakaret vs) dayanamadılar, hem de kadın adaylar arasında yersiz bir rekabet başlattılar. Sonuçta çoğu adaylıktan çekildi, kalanlar ise zaten kazanamadılar.

Umman Sultanlığı, 1970 yılında Umman Kadınlar Derneği'nin kuruluşuna önayak oldu. 1977'de kadınlara seçme-seçilme hakkı tanındı. Bir yıl sonra, Körfez Ülkeleri Kadın Konferansı'na ev sahipliği yaptı. Yasaya göre kabinenin %10'unun kadınlardan oluşması gerekiyor. 2007 itibariyle 4 kadın hükümette görevlidir. Ummanlı lise öğrencilerinin %48.4'ü, üniversitelilerin %50'si ve yükseköğrenime devam edenlerin %58'i kızlardan oluşuyor.

Benzer bir durum Bahreyn'de yaşandı. 1975'ten beri Mart 2002'de ilk kez yapılan belediye seçimlerinde kadınlar başkanlık yarışma katıldılar. Kadınların çoğu Kızılay, Bahreyn Milli Demokratik Kadınlar Derneği ve Bahreyn Genç Kızları Uyanış Derneği

gibi sivil toplum kuruluşlarının faal üyeleri konumundaydılar. Bu kuruluşların desteklediği kadın hareketinin önde gelen ismi İyman Haşim, "bu adaylığın kadınların siyasi hayata katılımı açısından önemli olduğuna" işaret etti.

Somut bir örnek: Bahreyn'de mühendislik yapan Saba el Asfur belediye başkanlığına adaylığını koyduğunda, kadınlar kendisine, "Sana asla oy vermeyiz, çünkü kadınsın!" demekle kalmamış; kampanya sırasında kendisini evlerine de sokmamışlar. El Asfur'un açtığı seçim çadırına (bürosu) hiç uğramamışlar.

1975'te feshedilen parlamento seçimi, Ekim 2002 yılında gerçekleşti. Şii ve Sünni listeleri çoğunluğu sağladı. Seçimde aday olan 300 kişiden 30 kadarı kadındı. Kadınlar bu kampanyada kazanamayacaklarını bilmekle birlikte, gelecekte hemcinsleri için örnek olabilmenin umudunu taşıyorlar.

Bahreyn yönetimi, Temmuz 2006'da Raşad el Halife isimli bir kadın diplomatı, ülkesinin Birleşmiş Milletler Genel Kurul temsilcisi olarak atadı. El Halife daha önce Fransa'da ve Başkanlık divanında büyükelçilik yapmış eski bir avukattır. Şeriat Mahkemeleri önünde kadın haklarını savunmakla ün yapmıştır.

Kadınlar, Kuveyt'te üst düzey görevlere atanabiliyorlar. Körfez Bölgesinde seçim yoluyla oluşan biricik parlamentonun bulunduğu Kuveyt'te, erkekler 1962'de seçme hakkına kavuştular. Oysa kadınlar 40 yıldan beri seçme/seçilme hakkı için mücadele ederken, her defasında İslamcı kesimlerle politikacıların engellemeleriyle karşılaştılar. 1999 ve 2004 yıllarında Kuveyt Emiri (devlet başkanı), seçme/seçilme hakkını tanıyan bir kanun taslağını parlamentoya gönderdi. Ancak tasarı, İslamcılarla aşiret temsilcisi milletvekillerinin muhalefetiyle karşılaşmasına rağmen Mayıs 2005'te parlamentoda onaylandı. 249 erkeğe karşılık 28 kadın aday 2006 seçimlerinde yarıştı. Kadınlar, küçümsenmeyecek oranda oy aldılar. Hiçbir kadın aday seçilemedi ama bu, onlar için önemli bir deneyim ve kazanım oldu.

Kadın hakları konusunda Müslüman Kardeşler hareketi mensupları görüş birliğine varamadılar; Selefiler ise "kadının seçme hakkına evet ama seçilmesine hayır" diyerek işi sürüncemede bıraktılar. Bazı İslamcı partiler ise, 2005 yılında kadın haklarını destekleyeceklerini açıkladılar. İzleyen süreçte ABD-İngiltere destekli Kuveyt yönetimi, bu iki ülkenin baskıları ve bölgede esen küresel değişim rüzgârına dayanamayarak kadının seçme/seçilme hakkını mecliste onaylatmak durumunda kaldılar. Kuveyt yönetimi, 2005-2006 yıllarında bir kadını bakan olarak tayin etmişti. Mart 2007'de iki kadın, bakanlık koltuğuna oturdu. Kuveytli kadınlar, bölge şeyhlikleri içinde en özgür kadınlar olarak ün yapmışlar.

Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri(BAE)'nde milyonlarca dolarlık fonları ve işleri yönetiyorlar. Bu bağlamda, Cidde Sanayi ve Ticaret Odası, kadınların iş hayatında karşılaştıkları sorunlar üzerine dört dosya hazırlayıp ilgili dört bakanlığa sundu. Dosyadaki öneriler arasında, Suudi Arabistanlı kadınların farklı sektörlerde (sanayi, ticaret, yerel yönetim, mesleki eğitim gibi) iş yapabilmeleri için kendilerine yeni olanaklar tanınması da bulunuyor. Kadınların iş hayatında karşılaştıkları bazı sorunlar şöyle sıralanıyor: İşyerlerinin kapatılması; ticaret sicili çıkaracak işyerlerine erkek müdürlerin alınmasının şart koşulması; belli iş kollarının tümüyle kadın yatırımcılara yasaklanması; kadın işverenlere özgü kısıtlayıcı ticari yasa maddeleri konulması.

Bununla birlikte Suudi Arabistanh kadınlara kimlik kartı verilmesi meselesi, 1999'da başlayan uzun tartışmalardan sonra 2001 yılında çözülebildi. Yetkililer, kimlik kartı verilmesinin "tamamen pratik sorumluluktan kaynaklandığını" vurguladılar. Eskiden kadınların bağımsız kimlikleri yoktu; babalarının veya kocalarınınkine yapışık kimlik bilgileri kanalıyla kadınları tespit etmek mümkündü.

Suudi kadınları, 1990'larda protesto etmelerine rağmen hâlâ ehliyet alıp araba süremiyorlar. İslamcı çevrelerin itirazlarının ya-

nı sıra yöneticiler de kadının şoförlüğüne soğuk bakıyorlar. Kadın örgüt ve hareketleri, kimlik kartı verilmesinin yeterli olmadığını; kimlikle birlikte Suudili kadınlara tam vatandaşlık hakkının tanınmasını talep ediyorlar. Kadın öğretim görevlisi Fevziye Ebu Halit, "şeriattan ilham alınmış sivil yasaları yeniden okuyup çağdaş gelişmeler ışığında yorumlamak suretiyle kadınlara daha ileri haklar verilebilir. Kadınların Danışma Meclisleri gibi yasama organlarıyla kadın komisyonlarında temsil edilmesi sağlanabilir" diyor.

Kimi kadın hareketi yanlılarına göre, erkeğin bile seçme/seçilme hakkına sahip olmadığı S. Arabistan'da kadının kurtuluşundan söz etmek doğru değil. ABD üniversitelerinden mezun ve Milli Eğitim Bakanlığı'nda fakülteler idaresinden sorumlu Fatıma el Herici, "meselenin siyasi hayatta köklü reformlar yapılmasıyla çözülebileceğini" belirtiyor. Gelgelelim, Suudi yönetimi, "kadın haklarına değinmenin ne ülkeye ne kamuoyuna yarar getirmeyeceği" gerekçesiyle, yerli ve yabancıların konuya ilişkin eleştirilerini sürekli reddediyor.

Suudi kökenli yazar İntisar el Akil, "1960'lı ve 1970'li yıllara oranla kadınların durumunda büyük bir ilerleme var" diyerek ekliyor: "Biz kadın sıfatıyla değil, insan olmak hasebiyle daha fazla hak-hukuk elde etmeye çalışmak durumundayız."

Nitekim, kendi işyerini kurup çalıştırma ve hatta üniversitede yetkili bir makamda bulunma hakkına sahip Suudi kadını, ne yazık ki hâlâ oy kullanamaz, otomobil süremez ve yakın akrabasının (baba, abi, koca, vs) yazılı onayı olmadan yurtdışına çıkamaz. Suudi Arabistan'da Kral tarafından atanan Şura (Danışma) Meclisi, erkeklerden oluşuyor. Sadece ticaret odalarının seçiminin serbest olduğu bu ülkede, kadınlar yönetime aday olamazlar. Yazar el Akil, "bu yasakların toplumun öteki yarısını zaman ayarlı bombaya" çevirdiğine işaret ediyor.

Kadınlar bununla yetinmiyor ve yetinmek istemiyorlar. "Önümüzde daha uzun bir yol var. Hedefimiz, ülke ekonomisi ve siyasetinde önemli yerlere varmaktır" diyorlar.

(El Cezire.net, 25 Ocak 2001; 16-20 Mart ve 7 Mayıs 2002; 3 Kasım 2003; 29 Ekim 2004; 6 Aralık 2004; 7 Mart 2005; AFP, 3 ve 5 Temmuz 2006; *el Şarq el Awsat,* Cidde, 9 Mart 2007)

Arap Kadınlarının Muhasebe Dönemi

8 Mart Kadınlar Günü, birçok Arap ülkesinde kutlanır. Ama resmi protokol gereği ve erkeklerin denetimindedir bu kutlamalar. Resmiyetin dışına çıkan anlayışa örnek olması babından bir makaleyi özetliyoruz:

"Beyrutlu Kadınlar Topluluğu temsilcisi Mine Tarrad kürsüye gelip 8 Mart münasebetiyle yaptığı konuşmanın şiddet ve hiddetini duyanların ilk sözü şu oldu: 'Eğer Beyrut bu hatun gibi öfkeli ve âsilerle doluysa, erkek egemenliğinin bugüne kadar nasıl sürebildiğine şaşarım.'

Aslında Tarrad'ın, 'Biz kadınlar, neden erkek ayarında bakan, milletvekili ve yazar olamıyoruz; olmamıza izin verilmiyor?' diye sorduğunda, Ortadoğulu kadınların ilk başkaldırılarının ne zaman olduğuna dair bir soru aklıma geldi. Araştırdım: Kadınlar ilk kez Birinci Şark (Doğu) Konferansı münasebetiyle Şam'da bir araya gelmişler; Türkiyeli, Iraklı, Hicazlı (S. Arabistan), İranlı, Hindistanlı ve Suriyeli (birçok kentinden) kadınlarmış bunlar.

Daha sonra Batı'dan esen rüzgârların etkisiyle dişilik ve kadınlık kavramı değişmeye başlamış: Süslenip püslenmenin ve şık giyinmenin dişilik sayıldığı zamanlar geride kaldıkça, alternatif bir kadın anlayışı solcu-ilerici çevreler tarafından ortaya atılmış. Özellikle 1930-1950'li yıllar arasında kadınların daha çok fikir ve edebiyat alanında seslerini duyurmaya çalıştıkları görülür. Solcu ve ilerici (Nevval el Saadawi gibi) kadınların seslerini yükseltmelerinin amacı, hayatın her dalında kadın ile erkek arasında tam eşitliğin sağlanmasına yöneliktir. Kadınların, erkeklerin siparişleri üzerine ve beğenileri doğrultusunda süslenmeleri ya da davranmalarına;

erkekleştirilmiş kadınların özüne döndürülmesine yönelik bir protesto, bir itirazdır bu. Erkeğin arzularını tatminle uğraşan kadının, bu kez erkek egemen pop-kültüre ve anlayışa isyan eden bir kadın tipi yaratılmıştır. Kadın, erkekçil zihniyete boyun eğmeyi reddettikçe, 'süper kadın/aykırı kadın' rolünü üstlenmiştir. 1970'lerin ana akımı haline gelen bu kavram, giderek kadının kurtuluşunu hedefleyen bir mecraya girmiştir.

Özgürleşmiş yiğit kadın portresinin çizildiği ve tasvirlerinin bolca yapıldığı edebiyat alanındaki bu ilerici tavır, aslında kâğıt üzerinde kalmış; pratikte güzel hatun arayışındaki erkek egemen kültür, roman ve öykülerin ana temasını oluşturmuştur. Yusuf el Sibai, İhsan Abdülkaddus ve şair Nazar Qabbani'nin eserleri bunun örnekleriyle doludur. Sol edebiyatın uzağında kalmakla birlikte, kadının kurtuluşuna adanan edebiyatın diğer örneklerine Ğedat el Semman (Filistin) ve Kolet Huri'nin (Lübnan) kitaplarında rastlamak mümkün.

Kadın hareketi bu minval üzerine ilerlerken, 1990'larda büyük bir gerileme yaşandı. Sanki kadınlar erkeklerle eşit olma hakkı talep etmekle tarihi bir hata yapmışçasına nedamet duydular, pişman olup geri çekilmeye başladılar.

Bu geri çekiliş başka bir kol üzerinden kadınsal bir tepkiye dönüştü: Tümüyle kendini kadınlığa hasreden ve dünyayı kadından ibaret sayan bir anlayış ki, bu özellikle 'kadın edebiyatı, kadının edebiyatı' diye bir ekol doğurdu. Kadınlar giderek içlerine kapandılar; kapandıkça aynayı kendilerine tutup bedenleri ve cinsellikleri üzerinde yeni keşifler yaptılar. Ata-dedelerin koyageldikleri erkeklik prangaları, kadına takılan dişilik tasmaları bu sayede yıkıldı; uslu karı, cariye, kul ve köle tanımının yerine nazik, sevdalı, acılı, âsi ve vahşi bir kadın tipi konuldu. Erkeğe değil, köhnemiş toplumsal değerlere başkaldıran bir kadın tipidir bu.

Soru şudur: Kadın, yaşadığı toplumu eskisine göre daha iyi mi tanıyor? Yanıt, evet olmalıdır. Geçmişte fikirsel devrimlerle bi-

linç sıçraması yaşayan kadınlar, 21. yüzyılda kendisiyle barışık, erkek kompleksinden kaynaklanan dişilik takıntısından kurtulmuş bir kadın olarak önümüze çıkacaktır. Ana hatları henüz belirginleşmemiş bu yeni eğilimin (Basra Körfezi'nden Atlas Okyanusu'na kadar uzanan Arap coğrafyasında) ipuçlarını kadın sanat ürünleri ve edebiyatında görmek mümkün.

Aşağıdaki sorulara verilecek cevap tayin edicidir: Sorun bizzat kadının kendisinde midir? Dişiliğinin yürekleri yakmasını ve gözleri kamaştıran bir yıldız olmasını isteyen kadın, bu sorunun odağındaki kabahatli midir? Kadın, edebi ve sanat ürünlerini pazara sürerken, dişiliğinin bir piyasa malı gibi çok rağbet görmesini mi istemektedir? Şöhret olmanın yolu, bedenini pazarlamaktan mı geçmektedir?

Soruların ışığında kendilerini aşmış iki edebiyatçıdan biri Hennan el Şeyh, diğeri Ulviye Subh'tır. İkincisinin yazdığı *Meryem el Hikâye* adlı roman, son yılların en yaratıcı ve ünlü kadın romanlarından sayılır. Kadın bedenini piyasaya sürmekle değil, edebi yeteneğiyle haklı bir ün kazandı." (Suad Cerrus, *el Şarq el Awsat*, Şam, 8 Mart 2007)

Arap Kadınının Rolü

Hemen her münasebette, özellikle 8 Mart Kadınlar Günü'nde Arap dünyası kadın haklarının verilip verilmemesi konusunda tartışır durur. Bunlardan biri de el Cezire kanalının 9 Mart 2005 tarihli haber bültenine yansıdı. Dönemin Kuveyt parlamentosu üyesi Velid el Tabtabai, "kadının siyasi hayata katılmasına prensip olarak" karşı çıkıyor. Ona göre, parlamento başkanlık yetkisiyle donatılmış bir yasama ve yürütme organıdır. Hükümeti seçme ve azletme yetkisiyle donatılmıştır. Dolayısıyla büyük bir sorumluluğu vardır. Parlamento, milletin vekilliğini, velayetini üstlenmiş olup İslam şeriatı, bu velayeti sadece erkeklere bahşetmiştir.

Suudi Arabistan İnsan Hakları Komisyonu başkanı Süheyla Zeynelabidin, bu erkek egemen görüşe şiddetle itiraz ediyor: "Müslüman kadın, siyasi haklarını erkekten daha önce kullanmıştır. Hz. Peygamber'in eşi Hatice ilk Müslümanlığı kabul etmekle ilk siyasi kadın unvanını kazandı. Peygamber zamanındaki ilk İslam şehidi yine bir kadındır (Ammar bin Yasir'in annesi Semmiye); Müslüman hicretine (Mekke'den Medine'ye göç) ilişkin gizli haber, ilk kez Hz. Ebubekir'in kızı Esma'ya bir sır olarak verildi; Kur'an'ın bir nüshasının emanet edildiği ilk kimse, Hz. Ömer'in kızı Hafsa'dır. İlk Müslüman kadınlar savaşa ve mücadeleye erkeklerle birlikte katıldılar; onlarla birlikte hicret ettiler ve kuşatma altında kaldılar.

Şimdilerde kadınların siyasi hayattan uzaklaştırılmasının altında yatan ana neden, köktendinci fikirlerin Arap dünyasını adeta istila edip egemenliği altına almış olmasıdır. İslam uygarlığının gerilemesi, özellikle hanedanlıkların (Emevi, Abbasi ve Osmanlı) döneminde yaşananlar, (Hindistan gibi) toplumlarda olumsuz tortular bıraktı. Bu toplumlardaki erkekler, olumsuz örf ve âdetlere İslam kisvesi giydirdiler. Günümüz erkekleri, kadına salt İslam düzleminde bakmış olsalar, bugünkü olumsuzluklar yaşanmaz.

Suudi Arabistan'da kadının siyasete katılma (seçme/seçilme gibi) hakkı bulunmuyor. Bu konuda herhangi bir dini fetvaya da gerek yoktur. Zira Kur'an, kadınların yaşama katılımını öngören metinlerle doludur. Oysa Kur'an ayetlerini kendi keyiflerince yorumlayanlar, kadın haklarını gasp ediyorlar. Allah evlilik kurumunu, evreni yaratırken, her şeyi bir dişi ve bir erkek kılmıştır.

Suudi Arabistan'a gelince, bu ülkede kadın dernek ve kuruluşlarının varlığından söz edilemez. Şu anda Suudi Arabistanlı kadınların en önemli istemi, İslam'da öngörüldüğü üzere muamele görmeleridir. Buna uygun biçimde, içinde kadınların da yer alacağı evlilik danışma kurullarının sunacağı raporlar doğrultusunda aile mahkemeleri kurulmalı. Konusunda yetkin İslam âlimlerin-

den oluşacak üst kurullar, sırf âlimelerden (din kadınları) oluşması gereken bu komisyonlarla birlikte çalışmalı; genelde medeni hukuk, özelde aile mahkemelerine ilişkin çerçeveyi ortaklaşa belirlemeliler. Kadınların bu tür yasa/adalet komisyonlarında yer almaları, aile içi şiddeti önlemede caydırıcı bir rol oynar."

Körfez Ülkelerinde kadının konumuna ilişkin yorum yapan siyasi uzman Zuheyr el Harisi, şunları söyledi: "Suudi toplumunda kadınların rolü en alt seviyededir. Çünkü kadın hareket ve oluşumları bulunmuyor. Esas engel siyasi olmaktan çok toplumsaldır. Engelin aşılması zaman alacaktır.

Körfez'de kadın hakları söz konusu olunca, iki aşırı akım arenaya çıkıyor. Biri son derece yobaz, gerici, bağnaz ve köktendincidir; diğeri ise aşırı liberal olanıdır. Kuveytli ve Körfez'deki hemcinsleri, bu iki aşırı uç arasında kalıvermişler. Kadının hayattan uzaklaştırılmasının baş sebebi katı ve dogmatik tutumlardır. Aynı zamanda kadınlar da bu durumdan sorumludurlar; zira seslerini duyurmak için herhangi bir oluşum veya hareket etrafında buluşmadılar. Bakınız, Kuveyt ve Bahreyn'de hak arama mücadelesi için sokağa çıkınca, hükümetler kadınların siyasete atılma yollarını aramaya başladılar."

Afganistan: Kadın İçin Ne Değişti?

İslam ülkeleri içinde kadının en fazla aşağılandığı ve hatta köle muamelesi görüldüğü yerlerden biri de Afganistan'dır. 1979'da Sovyet destekli hükümetler, dönemin sol-demokrat politikası gereği ortaçağ batağında debelenen kadınları kurtarmak amacıyla, erkek-kadın eşitliği temelinde bir proje başlattı. Mesela, kadınlar çarşı-pazarda Batı tarzı giysilerle dolaşabiliyorlardı. Afganistan Kadınları Devrimci Derneği (RAWA), bu politika doğrultusunda kurulmuştu. Sovyet birlikleri çekilince, yerini alan dinci Mücahitler iktidarı kadınların demokratik kazanımlarını şeriat temelinde

geri aldılar. Mücahit-Taliban çatışmasını kazanan sonuncusu, Afganistanlı kadınları iyice karanlığa gömdü. Sözgelimi dudaklarına ruj sürüp bacakları çıplak dolaşan ve kamuya açık yerde yüksek sesle gülen bir kadın, stadyumda taşlanarak (recm) öldürülmüştü.

2000'lerin başında Peşaver (Pakistan'da) şehrini merkez edinen RAWA, Taliban yönetiminde, kadınlara reva görülen mezalimi ve vahşeti teşhir etmek üzere harekete geçmiş; dünya kamuoyunu ayağa kaldırmak için bir web sitesi kurmuştu. O tarihte yaklaşık 2 bin üyesi bulunan RAWA, kız çocuklarını gizlice eğitme, çalışmaktan alıkonan kadınlar arasında yoksul olanlara maddi yardımda bulunma gibi etkinlikleri gerçekleştiriyordu. Afganistanlı kadınların içinde bulunduğu berbat koşulları konu edinen ve Batı'da İngilizce basımları yapılan birçok kitap *(Veiled Courage: Inside the Afgan Women's Resistance; Zoya's Story: An Afghan Woman's Struggle for Freedom; My Forbidden Face: Growing Up Under the Taliban; Unveiled: Voices of Women in Afghanistan, vs.)* RAWA üyelerince veya onların katkılarıyla yazıldı.

Taliban yönetimi kızların okula gitmesini, kadınların ise çalışmasını tümüyle yasaklamış; sağlık kurumlarında haremlik-selamlık uygulaması başlatmış; şeriat kuralı gereğince kadınların tesettüre (yüzleri peçeli, burkalı olmak kaydıyla) bürünmesini mecburi kılmıştı. RAWA'nm gizli açık etkinliklerinden rahatsız olan Taliban, bu kuruluşa karşı fetva çıkarmış ve elemanlarını tehdit etmiş; kuşkulandıklarını gözaltına almıştı. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından hazırlanan bir raporda, Afganistanli kadınlar, "köle statüsü"nde gösterilmişti.

Taliban'ın kadınları işlerinden alıkoyması üzerine, kararın geri alınması için BM devreye girdi ama görüşmeler başarılı olmadı. Taliban sadece sağlık, cezaevleri (kadınlar için gardiyanlar) ve havaalanında (haremlik kısmı) bazı kadınların çalışmalarına izin veriyordu. Yabancı ajans ve acentelerde çalışmak için özel izin gerekiyordu.

ABD ve müttefikleri, Taliban'ı devirip Hamid Karzai başkanlığındaki koalisyon hükümetini kurduktan sonra, güya kadınların durumunu iyileştirmek babından ilk yaptığı şeylerden biri de, başkent Kabil'de bir güzellik salonu açmak oldu! Dolar destekli proje sadece salon açmayı değil, aynı zamanda kadınlara kuaförlüğü öğretmeyi de kapsıyor. Taliban iktidarı sırasında yeraltında faaliyet gösteren gizli kuaför dükkânları, Karzai döneminde hem serbest kılındı hem de sayıları arttı (yaklaşık 30 salon). Batılı bakış açısına göre, özgürleşen Afganistanlı kadınlar, bundan böyle kuaförlük yaparak ekonomik bağımsızlıklarını da kazanmış olacaklar! Tabii yerseniz!

İktidar değişikliğinin ardından kadınların giyimi-kuşamı serbest bırakıldı; burka giyme mecburiyeti kaldırıldı. Kadınların okula gitmelerine ve eski işlerinde çalışmalarına izin verildi. İlginçtir; öğretmenlerin % 70'i kadınlardan oluşuyordu.

Afganistan'da yaygın olan geleneklerden biri de yaygın çocuk evlilikleridir. Yasalara göre evlenme yaşı kızlarda 16 ve erkeklerde 18 olmalıdır. Oysa 3 yaşındaki kızların bile nişanlanıp evlendirildiği Afganistan'da 15 yaş altındaki çocukların evlendirilme oranı % 16'yı geçiyor ve çocuk evlilikleri, toplam evliliklerin % 43'ini oluşturuyor.

ABD ve Batılı müttefiklerin ülkeyi işgal etmek için gerekçelerinden biri olan kadın hakları ve demokrasi alanında, 2001 yılından beri kayda değer bir iyileşme görülmedi. Hele kadın hakları konusunda neredeyse "eski tas, eski hamam" durumuyla karşı karşıyayız. (Yararlanılan kaynaklar; BBC News, İngilizce bülten, 8 Ocak-20 Temmuz 2000; 23 Mart-8 Aralık 2001; 17 Ekim 2002; *Boston Herald*, 7 Mayıs 2002, Gulfnews, 13 Ekim 2007)

Arap gazeteci Muhammed el Şafii ise, bardağın dolu tarafına bakarak Afganistanlı kadının konumunu değerlendiriyor: "Afganistan töresinin bir uzantısı olan Loya Jirga (bir çeşit bilgeler meclisi, danışma meclisi–F.B.)'nm toplam 500 üyesinden 102'si kadın-

dır. Keza Anayasaca kabul edilen kural gereği milletvekillerinin % 25'i, senatörlerin ise % 17'si kadınlardan oluşmak zorundadır. 2004 yılından itibaren anayasayı düzenlemekle görevli 9 üyenin 2'si kadındı. 4 Ocak 2001 tarihinde kabul edilen Anayasa maddeleri, kadınlara sosyal, medeni ve siyasal haklar tanıdı. Kadınlardan sorumlu bir devlet bakanlığı oluşturuldu. Ayrıca emniyet ve yargı alanında çalışan çok sayıda kadın bulunuyor. Sadece başkent Kabil'de değil, tutuculuğuyla nam salmış Peştun bölgesi ile Kandahar şehrinde bile güvenlik güçleri arasında dikkati çekecek oranda kadın var. Afganistan Kızılayı'nın sorumlusu Fatıma Geylani, hem maliye bakanının eşi hem de Kadiri tarikatının mürşitlerinden bir aileye mensuptur. Şükriye Berkazi ise, Afganistan'da ilk kadın gazetesi olan *Aynay-i Zan* (Kadın Aynası) adlı yayın organını çıkarıyor ve aynı zamanda seçkin zümreye yönelik bir kültür merkezinin sahibidir. Mesude Celal ise daha önceki Karzai hükümetinin kadın işlerinden sorumlu Devlet Bakanı idi. Şimdiki kabinede iki kadın bakan bulunuyor; ilki kadınlardan sorumlu devlet bakanlığı, ikincisi ise sağlık bakanlığı makamında oturuyor. Ayrıca İnsan Hakları Komisyonu ile özel sektörde bir hayli kadın sorumlu çalışıyor. Dışişleri ve Ticaret bakanlıkları, kendi bünyelerinde kadınları destekleyecek çeşitli bürolar açıp fonlar ayırmışlar.

Kadınların toplumsal ve siyasal haklarının sağlanması amacıyla belgesel filmler çekilmiş. Bunlardan biri 'Peçesiz Afganistan', diğeri de 'Politikada Kadınlar' adını taşıyor.

Kabil'in Şahranu (Yeni Kent) semtinde kadınlara yönelik son derece şık kozmetik ve giysi mağazaları açılmış; bu işyerleri, blucin giymiş kadın müşterilerden geçilmiyor. Ülkenin dördüncü büyük şehri sayılan ve 2006 tarihli sayıma göre 300 bin nüfuslu Mezarı Şerif kentinde beş kadın, kendilerine ait mağazalar açmışlar; kadın kozmetik maddeleri ve iç giysileri satıyorlar. Bu, bölgede adeta devrim gibi bir olay olarak kabul ediliyor." (*El Şarq el Awsat*, 24 Ağustos 2007)

Taliban dönemine oranla Afganistanlı kadının durumunda bir iyileşme var, ama bu mesele, yukarıda verilen ölçülere göre hesaplanamaz. Çünkü meselenin özü Afganistan toplumunun hangi toplumsal (aşiret, kabile, töre düzeni) ve dinsel (İslami kurallar) ilişkilerin ağında bulunduğu ve bunun hangi yöntemlerle kurtarılacağıdır. Mesela, Amerikan yöntemiyle kadın haklarına yaklaşılırsa, yukarıdaki veriler yani kadınların süslenip püslenmeleri, iyi ve şık birer tüketici yahut tüccar olmaları, eh bu arada milletvekili seçilmeleriyle başarı hanesi tamamlanmış oluyor! Peki ya, milyonlarca kadının okuma yazma bilmemesi; onların nasıl eğitilecekleri ve kırsal kesimdeki kadınların nasıl kurtulacaklarına dair tatmin edici herhangi bir yanıt var mı?

El Kaideci Kadınların Anatomisi

Kadınlara ait El Sakine Kampanyası isimli bir kuruluşun iddiası şöyle: "Köktendincilerin S. Arabistan hakkında düzenledikleri forum ve web sitelerinin % 40'ı kadınlar tarafından yönetiliyor." Ancak site yöneticilerinin Suudi kökenli mi yoksa bu ülkede ikamet eden kadınlar mı olduğuna, bunların yurtiçi veya yurtdışında yaşayıp yaşamadıkları konusuna açıklıklık getirilmiyor.

El Sakine'nin 23 erkek ve 7 kadın üyesi var. Görevleri, internet sitelerinde sürekli gezinerek terörizme (veya şiddeti içeren ideolojilere) bulaşmış insanları bulup onlarla tartışmak; özellikle köktendincilerin dogmalarını şeriat ilkeleri doğrultusunda tartışmaya açmak ve dini algılamaya ilişkin hatalarını kendilerine göstermektir. Üç yıllık sürede, yanlış yola sapan 200 kadından 100 kadarını ikna etmeyi başarmışlar.

Yedi kadın üye, tam gün çalışıyor; bunlardan ikisi, bilimsel ve yasal tartışmaları düzenlemekle meşgul olurken, kalan beşi halkla ilişkiler, konu ve hedeflerin tespitiyle uğraşıyor. Yarım gün çalışan kadın üye sayısı 11. Bunlar, ideolojilerine sımsıkı sarılmış kimsele-

re tatmin edici cevaplar verebilmek amacıyla kadın ve erkekler arasında gezip söyleşi yapıyorlar.

El Sakine Kampanyası'nın kadın bölümü daha çok ideolojik saplantı ve bağımlılıktan kurtulmuş tövbekârlar (yahut pişmanlar) için toplantılar düzenliyor; internet üzerinden konferanslar gerçekleştiriyor. Çalışma boyunca şöyle bir tespitleri olmuş: El Kaide'nin aşırı ideolojisini benimseyen kadın militanlar, erkeklerden daha katı bir tutum takınıyor; tartışmaya yanaşsalar bile karşıt görüşleri dinlemeye tahammül edemiyorlar ve zor ikna oluyorlar. Mesela el Kaide yandaşı Um Usame lakaplı kadınla site üzerinden yapılan tartışma, onun "sinsi/kurnaz" töhmetiyle örgütten kovulmasına neden olmuş.

İkinci tespitleri, militan kadınların arka planları üzerine. Buna göre el Kaideci kadınlar arasmda anneler, ev kadınları, akademisyenler ve okuma yazma bilmeyenler var. Çoğunluğu bilim akademileri mezunları ve benzeri okul öğrencileri oluşturuyor. Yüksek okul mezunu kadınların % 70'i evlenmemiş ve işsiz durumda.

Üçüncü tespit daha çarpıcı: Köktendinci fikirler, daha çok okul sayısının az olduğu kasaba ve kırsal kesimdeki kadınlar arasında taraftar buluyor. Gizli ya da açık, el Kaide yandaşlarının düzenlediği her kadın seminerinde mutlaka "cihat" çağrısı yapılıyor.

Dördüncü tespit: El Kaide ve benzeri militan örgütlerin kadın taraftar bulma faaliyetleri, Diyanet İşleri Bakanlığı'nın devreye girmesiyle birlikte giderek azalıyor.

Beşinci tespit: Militan kadınları ikna edip tövbekâr olmaya davet sürecinde karşılaşılan en büyük zorluk, erkeklerin başını çektiği kampanyaların adeta kadınlara dayatılması sorunudur. Kadın kadına tartışmalar daha sakin geçiyor ve daha ikna edici olabiliyor. Çünkü köktendinciliğin etkisindeki kadınlar öğretilerine erkeklerden daha fazla yoğunlaşmış oluyorlar. Kadınlar gerçek kişilik, inanç ve kanaatlerini gizlemeyi iyi beceriyorlar. Dolayısıyla internet üzerinden bile olsa militan erkekle bağlantı kurup tartışmak, kadın mili-

tanlarla temas kurmaktan daha kolay olabiliyor. Mücahit (militan/eylemci) kadınların sembolü haline gelen Um Hamza lakaplı kadın, kendini cihat yoluna adamış bir erkekle evlenmişti. Militan koca, S. Arabistan kolluk kuvvetleriyle çatışma esnasında öldürüldü.

Altıncı tespit: Kadın militanların köktenci örgüte karşıt duyguları olup olmadığı pek bilinmiyor. Daha doğrusu kadın elemanlar, bu yöndeki duygularını nadiren açığa vuruyorlar. Son derece bağnaz olan kadın militanların bir özelliği daha var. Bir kere örgütün yanlış yoldan saptığını gördüklerinde veya böyle olduğuna ikna olduklarında, çabucak karşıt safa geçip örgüte doğrudan düşman kesilebiliyorlar.

Yedinci tespit: El Kaide benzeri köktenci örgütlere ilgi duymalarının ana sebebi şudur: Resmi din kuruluşları ile dini şahsiyetlerin (müftü, imam, âlim, vs) İslam'a ilişkin tefsirlerinden kuşku duyan ve yayınladıkları fetvaları ikna edici bulmayan kadınların kafası karışıyor. Verilen fetvaların çoğu birbiriyle çelişince, köktendinci (resmen yetkili olmayan) şahsiyetlerin verdikleri fetvalar devreye giriyor ve kadınlara daha ikna edici geliyor.

Sekizinci tespit: Suudi Arabistan ve Ortadoğu'nun yaşadığı olağanüstü koşullar ile bir kadın militanın (farklı ülkelerdeki) intihar eylemleri, kadınları derinden etkileyip akıllarını çelebiliyor.

Sekizinci tespit: Köktendinciler arasında yaygın bir gelenek haline gelmiş "hibe" kuralı gereğince, bir erkek militan (Mücahit) diğer hemcinsine kızını yahut bacısını sunabiliyor. Bu hibe kuralı kadınlar arasında giderek yaygınlaşmış; bir kadın militan, inisiyatifini kullanarak kendini erkeğe sunmak suretiyle onu kendisine bağlayıp örgüte sokuyor ve örgüt talimatları doğrultusunda hareket etmesini sağlayabiliyor. Sözgelimi S. Arabistan'daki ABD'nin Cidde Konsolosluk binasında intihar eylemi gerçekleştiren bir erkek, böyle bir hibenin sonucuydu. El Sakine Kampanyası, sonradan bu kadını bulup yolundan dönmesini sağladı. (Hude el Salih'in haberi, *el Şarq el Awsat* İngilizce bülteni, Riyad, 7 Mart 2007)

İşyerinde Çarşaflarını Açan Kadınlar

BBC News Online sitesi, Arap dünyasında çalışan kadınların günlük yaşamda örtünme durumlarını ele alan bir haber yayınladı. Buna göre;

Batılılar, Arapça abaye (aba, çarşaf) adı verilen tesettür kıyafetine bürünmüş Arap kadınları görünce, onları birer baskı kurbanı gibi algılıyorlar. Halbuki abaye (kaftan veya cübbe) bu toplumun nazarında bir iffet ve saygınlık simgesidir. Her şeye rağmen Batılılar, son üç yıl içinde Arap dünyasında dramatik değişikliklerin farkında değiller.

Londra merkezli Uluslararası Arap Kadın Forumu Başkanı Heifa Fahhum el Keylani, kadın meselesini politik düzlemde ele alıp düzeltmenin tam zamanı olduğunu düşünüyor: "Sanki Arap ülkeleri kadını iş hayatına ve siyasi sürece katma konusunda birbirleriyle yarışıyorlar" diyor. Mısır Devlet Başkanı'nın eşi Suzanne Mübarek ile Ürdün Kraliçesi Ranya bu konuda öncülük yapıyorlar. Amman'da (2002) gerçekleşen Arap zirvesinde, Arap Birliği'nin gözetimi altında bir Arap Kadın Örgütü (AKÖ) kurulması için karar alındı.

Kadınlara ileri haklar tanıyan (laik) Tunus ve Mısır ile din temelli tutuculuğuyla bilinen Suudi Arabistan'ın da son yıllardaki değişimleri görüp kabulleneceği sanılıyor. Sözgelimi Amerikalı Laura Collins S. Arabistanlı bir erkekle evleneceğini söyleyince, babası, müstakbel damadından, "karısını çalıştıracağına" dair söz aldı. Damat sözünü tuttu; eşi, şimdi Suudili kadınların kendi işlerini yönetmesine yardım eden bir danışmanlık şirketini yönetiyor. İş kadını Collins, erkek ve kadınların haremlik selamlık usulü çalıştığı bir işletmeyi yönetiyor. Haremlik bölümünde bütün kadınlar örtülerini bir kenara bırakıp çalışıyorlar; erkek bölümüne gitmeleri gerektiğinde yeniden örtünüyorlar.

Arap kadın hareketinin ilk nüveleri, 1970'li yıllarda kadınları da içine alan eğitim seferberliği sürecinde ortaya çıktı. O tarihten bu yana kadınlar arasında okur yazar oranı 3 kat arttı; okul sayısı da ikiye katlandı. 2001 yılında üniversite mezunu olan Bahreynli kadınların sayısı, erkeklerden fazlaydı. El Keylani, bir durum tespiti yapıyor: "Bölgedeki ekonomik gidişat çok kötü. Kadınların hemen devreye girip iş ve çalışma hayatma bir dinamizm kazandırmaları, artık mevki makam sahibi olmaları gerekiyor."

Suudi Arabistan'da kadınlar nüfusun yarısını oluşturmalarına rağmen, ekonomiye katkı payları % 3 civarında. İş imkânları olmayınca, kadınlar kendileri için fırsat yaratmak durumundalar.

Bahreyn'de Ticaret ve Sanayi Odası yönetimine ilk kez (2002) bir kadın (Mune Yusuf el Muayyed) seçildi. O, bir aile şirketinin müdürlüğünü yapıyor. Kendi ayarında kadınların çalışmaya ihtiyaçları bulunmuyor yahut işsiz konumdalar. Fakat gayret ettikleri taktirde, iş olanakları yaratabilirler. Çünkü Bahreyn'deki yasalar, kadının çalışma hakkını erkeklerinkine eşit ölçüde güvence altına alıyor. Ülkedeki iş gücü oranı 1971-2001 yılları arasında % 5'ten % 40'a fırladı. O tarihte parmakla sayılacak kadar az olan kadın çalışan sayısı, 2001'de 30 bine kadar yükseldi.

Bütün bu gönül alıcı, mütevazı gelişmelere karşın kadınlar hâlâ çok tutucu ve hatta yobaz çevrelerin etkisindeler. Özetle, kara çarşaf altındaki gözler geleceğe umutla bakabiliyor. (Emma Clark, 31 Ekim 2002)

Kadın Konferansı ve İslam

İspanya'nın Cordoba şehrinde gerçekleşen "Kadın ve İslam" başlıklı uluslararası konferansta, Müslüman kadınlar, Batılılardan İslam dinine yönelik olumsuz fikirlerini değiştirmelerini istediler. Çoğunluğunu İspanya'da oturan Müslümanların düzenlediği ve

250 kadının katılımıyla gerçekleşen Dünya Müslüman Kadın Konferansı'na (DMKK) Libya, Bosna-Hersek, Sudan ve İran'dan hemcinsleri de katıldı.

Konferans başlamadan önce İslam fetihleri döneminden kalan (ve 13. yüzyılda Katolik Katedrali'ne dönüştürülmüş olan) eski bir camide namaz kılmak için toplanan bir grup Müslüman, polis tarafından engellendi. İspanya İslami Grupları (örgütleri) Federasyonu Başkanı Yusuf Fernandez, "500 yıldan beri devam edegelen bu camide namaz kılma geleneğini engellemenin, aslında bu eski ibadet yerinin işlevini değiştirmenin ilk adımı olduğunu" söyledi.

İki günlük konferansta Batı'da yaşayan Müslüman kadınlarla İslam dinine girmiş Batılıların, Avrupa'da karşılaştıkları çeşitli sorunlar dile getirildi. Ayrıca kadına yönelik şiddet ile kadınların sünnet edilmesi kınandı; kadınların cinsiyet ve din ayırımı gözetmeden iş ve çalışma hayatına katılmaları için gerekenin yapılması talep edildi. DMKK organizatörü Kâmile Tobi, "kadının boyun eğip baskı altına alınmasının, esasında Kur'an'ın yanlış tefsir edilmesinden kaynaklandığını" iddia ederek, sözünü şöyle tamamladı: "Aslında kadının sünnet edilmesi Kur'an'da mevcut değildir. İslam'da kadın ve erkek eşittir. Ne ki birçok İslam ülkesi kendi özgün kültürleriyle İslami kuralları birbirine karıştırıp neyin ne olduğunu bir türlü anlayamıyor."

Konferansta Batı'da yaşayan genç kızların örtünme sorunu da ele alındı. Bazı delegeler, örtünmenin kişisel bir hak ve özgürlük olduğunu; Batılı giyim tarzının dayatılmaması gerektiğini; aksi taktirde, entegrasyonun (toplumla bütünleşme) sekteye uğrayacağını dile getirdiler. Onlara göre Avrupa'daki göçmen Müslüman kadın nasıl giyineceğine, nasıl çalışacağına, evlenme ve boşanma olayına ek olarak çocuk sahibi olup olamayacağına kendisi karar vermelidir. (BBC News, 2-3 Mart 2002)

Irak: Savaş ve Kadın

1980'lerin sonundan beri ülkeye uygulanan ambargonun olumsuz sonuçlarından en fazla etkilenenler Iraklı kadınlar olmuş. Kişisel özgürlükleri, kadın hakları, sağlık ve eğitim hizmetleri bakımından çok kötü bir duruma düşmüşler. Amerikan işgaliyle birlikte kadınlar psikolojik yönden adeta çökmüş. Çünkü her Allah'ın günü yakınları ya kaçırılıyor ya da ölü bulunuyor. Günlük hayatın sıkıntıları (elektrik yokluğu gibi) kadınları direkt etkiliyor. Mesela elektrik kesintileri yüzünden gebe kadınlar sağlık merkezlerinde tedavi göremiyorlar; normal doğum yapamıyorlar ve neticede ölüm oranları habire yükseliyor. Sünni kadınlar, Şiilerin denetiminde bulunan hastanelere gitmekten çekiniyorlar; gittiklerinde, her türlü eziyet ve tacize maruz kalıyorlar. Hasta kadınların çoğu, evlerinde oturup iyileşmeyi bekliyorlar.

Sağlık ve eğitim sistemi çökmüş. Bundan en fazla nasibini alanlar da kadınlar. Birleşmiş Milletler raporlarına göre kadınlar arasında okuma-yazma bilmeyenlerin oranı % 75.5'e yükselmiş; erkeklerde ise bu oran % 44. Artan yoksulluk, en başta kadınları vuruyor.

Eskiden istediği kıyafetle sokakta dolaşıp, araba sürebilen kadınlar, ortamın muhafazakârlaşması ve dinci dalganın yükselmesi sonucunda, göze batmamak için çarşafa ve tesettüre bürünmek zorunda kalıyorlar. Sünni direnişçiler kadın kaçırmayı âdet edinirken, Şii milisler kadınlara tecavüz olaylarıyla nam salıyorlar.

Kadın haklarını savunan örgütler pek az; zira birçok sivil toplum kuruluşu, tehditlerle birlikte ülkeyi terk etti. İlgili yerel kuruluş ve derneklerin önemli bir kısmı faaliyetini durdurdu. (*El Quds el Arabi,* Bağdat, 9 Mart 2007)

* * *

Ülkelere Göre Tesettür

Tesettür giyim, biçim açısından çok tartışmalıdır. Din yorumcuları, şimdiye kadar herkesçe benimsenen bir kıyafet tarzı ortaya koyamadılar. Ayrıca her İslam ülkesinde yürürlükte olan yasalar (laik veya dünyevi yasaların egemenliği) ile sosyal düzlemde geçerli gelenekler de tesettürün, dini örtünmenin tarzını belirleyebiliyor. Son yıllarda İslam'ın siyasal bir nitelik kazanmasıyla birlikte, tesettür ve başörtüsü, sosyal bir olgu/fenomen olmanın yanı sıra giderek siyasi mesajların, mevcut rejimlere itirazın bir simgesi haline gelmiştir. Özellikle bu konuyu irdeleyen birkaç makaleye yer verildi. Bu yazıda ise bir Batılı kadının, Laurens Adams'ın gözüyle tesettür giyimin nasıl algılanıp sunulduğu aktarılıyor:

"Arap kadını, ekonomik dünyanın geliştiği bir çağda haksız muamele görüyor. Onlar, erkeklerle eşit haklara sahip değiller. Arap ülkeleri, kadının giyim kuşamı ve din konusunda son derece katı tutum takınıyorlar. Suudi kadını, evinden dışarıya adım atmasından itibaren saçının telinden ayak parmaklarına kadar örtünmek zorundadır. Fakat diğer ülkelerde kanunlar böylesine katı uygulanmıyor. Bazı Arap ülkelerinde yasa ve kurallar, aşamalı biçimde kadınlara özgürlüklerini tanımakla birlikte, bu hakların örf ve âdetlerle uyum içinde olduğu söylenemez.

Arap ülkelerindeki örtünme biçimleri farklıdır. Tesettür, Allah'ın buyruğunu yerine getirmenin ölçütü sayılır. S. Arabistanlı kadınların el ve ayakları dahil tenlerinin hiçbir biçimde gözükmemesi şarttır. Buna aykırı davranan bir kadın, Dini Ahlak Zabıtası (mutavva) tarafından fark edilirse, anında yakalanıp kırbaçlanabilir yahut suçlu muamelesi görerek tutuklanır. Türkiye ve Malezya'daki örtünme kuralları, S. Arabistan veya Kuveyt'teki kadar mecburi ve katı değildir. Kuveytli kadınların çoğu baştan ayağa kara çarşaf giyerler. Gazze'deki (Filistin) kadınlar ise sıradan bir

başörtüsüyle işi idare ederler. Başka Arap ülkelerinde ise başka dini örtünme biçimleri geçerlidir.

S. Arabistan'a dönersek, kadınlar yüzlerini dahi kapatırlar. Batılılar bu yüz kapatma işini bir türlü anlamazlar/anlayamazlar. Aslında yüzü peçeyle örtme geleneğinin M.Ö. 1500 yıllık bir geçmişi vardır. Çöl insanı, kadını, kavurucu güneş ile rüzgârın savurduğu kumlardan peçe sayesinde korunmayı alışkanlık edinmişti. İslami köktendinciler açısından ise örtünme, kadının itaat ve iffetinin sembolüdür. Şimdiyse, tesettür Müslüman kadının geriliğinin bir amblemi haline gelmiştir.

Arap ülkelerindeki biricik kadın kıyafeti kara çarşaf değildir; S. Arabistanlı kadınlar abaye adı verilen aba/pelerin de giyerler. Bu da kapüşonlu olup baştan ayağa kadını örter. Kış mevsiminde sıcak tutan abaye, yazın buharlaşmayı önlediği için serindir.

Bu ülkede kadına yönelik ayırımcılık sadece giyim kuşamla sınırlı değildir.

Bazı Arap ülkelerindeki kadınlar, tesettüre bürünmelerinden ötürü sosyo-politik düzlemde baskı görürler. Bu kadınlara göre, örtünme kadına yönelik tacizi önlemenin ilahi bir kalkanıdır. Ayrıca cinsler arası ilişkilerin yoluna girebilmesi, kadınların tesettüre bürünmeleri sayesinde mümkün olur. Türkiye'deki ulusalcılar kadınların tesettürden vazgeçmelerini isterken; Mısırlı, Lübnanlı ve Filistinliler, kadınların örtünmelerinden yana tutum alıyorlar. Tesettürlü Suriyeliler ise (laik) yönetimden hoşnutsuzluklarını göstermeyi amaçlıyorlar. Birçok ülkedeki kadınlar için örtünme, bireysel bir tercih meselesidir.

Kadınların eğitim düzeyleri ilerlemiş olmakla birlikte birçok Arap ülkesinde hâlâ cinsiyet ayırımı yapılmaktadır. S. Arabistan'da kız öğrenciler için ilk okul 1956'da açılmıştı. Her yaştan kız öğrenciler, hiçbir yerde erkeklerle aynı sınıfa giremezler. Günümüzde Suudi kadınları arasında eğitim öğretim yaygındır; bunlar için daha fazla iş olanakları yaratılmıştır.

Suudi kadınına biçilen asal görev, evinin hanımı olup çocuk büyütmektir. Kalabalık içinde alçakgönüllü davranmaktır. Eş ve anne sıfatıyla sosyal yaşama katkıda bulunmaktır. Kadın çalışmaya başladığında genelde sağlık, sosyal ve eğitim alanları tercih edilmektedir. Başka alanlarda ise eğer hemcinsleriyle (haremlik tipi) çalışacaksa, işe gitmelerine izin verilir. Bundan ötürü kadınların iş tercihleri sınırlıdır.

Göçebe kadının, kentli olandan farklı bir yaşam tarzı var: Evlenme yaşına gelmiş kıza, artık başka aileye gidecek gelin (yabancı biri) olarak bakılır. Kadının oğlan doğurması kız doğurmasına tercih edilir. Göçebe töresi kadını küçümser; namus ve şeref kabile için ön plandadır.

Suudi kadının akrabası olmayan bir erkekle baş başa kalması veya konuşması, 'namussuzluk-şerefsizlik' olarak algılanır. Namusa leke düşüren kadın tecrit edilir; ailesinin şanını/adını taşıması yasaklanır. Evli kadının namusunu korumak kocasına düşer; boşanmış kadının koruyacak bir eşi yoktur. Boşanmış kadın, baba ocağına döner. Dul kadına, oğlu yahut evlatlığı refakat edebilir.

Suudi Arabistan kanunları; hemen her alanda (karar alma, aile, eğitim, çalışma vs) kadın ile erkek arasında ikincisi lehine ayrım yapar. Ceza yasasında da kadın aleyhine ayrımcılık vardır. Kadınlar, cinsel taciz ve saldırılarda çekici/baştan çıkarıcı bir unsur olarak görülürler. Aile içi şiddete ceza yoktur. Yeter ki bu şiddet sonucu kadın yaralanmış olmasın.

Arap ülkelerinde bazı yasal düzenlemeler yapılmasına rağmen mesele çözülmüş olmaktan uzaktır. Kuveytli kadınlar, seçme/seçilme hakkına henüz kavuştular. Mısırlı kadınlar hâlâ boşanma davası açamıyorlar ama nafaka için yargıya başvurabiliyorlar. Keza ilk defa çocukların velayetini alma hakkını kazandılar.

Ürdün, Lübnan ve Mısır'da daha serbest/bağımsız olan ve kamu hayatına daha fazla katılabilen kadınların Suudi Arabistan-

lı hemcinsleri bu haklardan mahrumlar. Birleşik Arap Emirliklerinde kadınlar araba sürme hakkına yeni kavuştular. Ürdünlü kadınlar daha liberal takılabiliyorlar."

Suriye: Çifte Kurban Kadın

Suriye'nin Lazkiye şehrinde bir kadın, zorla evlendirilmesine karşı giriştiği bireysel mücadelenin adını "Gözyaşı" koydu. Zira kamuoyuna derdini sadece bu yolla anlatabiliyor. Güzel bir gelecek düşü görürken başına geleni, "zorla evlendirme değil, zorla tecavüz" olarak niteliyor Suriyeli genç kadın.

Konuyu irdeleyen Suriyeli hemcinsi Afra Muhammed, 15 Mart tarihli *el Hayat* gazetesine şunları yazdı: "Bu genç kızın berbat durumu münferit bir olay değil; çifte şiddet (darp ve tecavüz) kurbanı olan birçok kadının hayat hikâyesidir. Sorun şu ki; bu kadınlar, kendilerini koruması beklenen aile ve toplumun zulmü altında inliyorlar. Kadın dayatmalara karşı çıkmayagörsün veya tecavüze uğramayagörsün, vay haline! Hemen derdest edilir, aileden ve toplumdan soyutlanır, konumu ne olursa olsun bir kenara atılıp kendi başına bırakılır.

Aile içi şiddete maruz kalmış kadınları himaye eden birçok milli ve yerel kuruluş olmasına karşın Suriye, bu tür kadınlara yardım edip onları (psikolojik ve mesleki düzlemde) eğitmek suretiyle yeniden topluma kazandıracak merkezi bir kurumdan yoksundur.

İlginçtir; işsizlik ve yoksulluk arttıkça, daha fazla kadın şiddete maruz kalıyor. Suskunlukla geçiştirilmesi gelenek haline gelen rezaletler gün yüzüne çıktıkça veya ifşa edildikçe, şiddetin dozu ve çapı yaygınlaşıyor.

Başa dönelim, bizim şu 'Gözyaşı' rumuzuyla mücadele eden genç kız, esasında Hums şehrindeki akrabalarını ziyaret için ailesinden izin istemiş. Sohbet sırasında, bu kentte bir 'kadın sığına-

ğı/barınağı' olduğunu öğrenmiş. 'Kız Konukevi' diye adlandırılan bu barınağa uğrayıp derdini anlatmış ve korunmasını istemiş. Aynı zamanda öğrenci olan kızcağızı alma imkânı yokmuş. Çünkü kız öğrenciler yalnız Cumhuriyet Savcılıklarının onayıyla böyle bir barınağa alınabilirlermiş! Zaten onca zulüm ve şiddeti görmüş zavallı kızın baba evine gitme olanağı olmadığından, şimdilik orta yerde kalıvermiş.

Kız Konukevi, sığınanlara yiyecek, giyecek, ilaç veriyor; onlara yol yordam gösteriyor, mesleki eğitim sunuyor. Konukevinde 20 kız yaşıyor.

Suriye'de Kadının Rolünü Geliştirmek İçin Milli Dernek, başkent Şam'da şiddet kurbanı kadınları barındırabilmek amacıyla Japonya'dan aldığı 89 bin doları, konukevi/ barınma evi inşaatında kullanıyor. Proje bittiğinde, toplumsal bakımdan zorluk içinde olan 18 yaşını doldurmuş kadınlar alınmış olacak. Böylece sokağa atılmış, toplumdan dışlanmış kadınlar yitip gitmekten ve hayat kadını olmaktan kurtulabilecekler. Konukevi'ne kabul edilecek kadınların rehabilitasyonu dahil, her bakımdan hayata yeniden kazandırılmalarına ilişkin kurslar düzenlenecek. Çalışma hayatına katılabilmeleri için, bu amaçla açılmış atölyelerde iş yapacak ve orada bulundukları süre içinde kendilerine maddi yardımda bulunulacak.

İyi güzel de, mesele sadece Şam ve Hums'ta açılmış iki konukevinden ibaret değil ki! Nice kent ve kasabalarda şiddet kurbanı olmuş kadınların hali ne olacak?"

Suriye: Kadınlara Özel Bahçe

Suriye'nin başkenti Şam'da sadece kadın ve çocukların girebileceği bir park açıldı. 22 Nisan 2007 tarihli *el Hayat* gazetesinde konuya ilişkin şu haber yayımlandı: "Şam'da son zamanlarda kamuya açık birçok dinlenme yeri ve park bulmak mümkün. An-

cak bu park sıradan değil, 'kadınlara mahsus' olarak yapılmış. 'Kadınlar ve On Yaşını Geçmemiş Çocuklar İçin' ibaresinin yazıldığı tabela girişe konulmuş. Parktaki kadınların çoğunun tesettürlü olması gözden kaçmıyor: Çimenlerde halkalar halinde oturup sohbet ediyor, sigara içiyorlar. Bu bir ihtiyaç mı, yoksa özel bir anlamı var mı, bilinmiyor. Bilinen şey, kadınların burada kendilerini daha rahat hissettikleri, istedikleri gibi oturup dinlendikleridir.

Belediyeye bağlı Parklar ve Bahçeler Müdürlüğü'nden yapılan açıklamaya göre, gelecekte salt kadınların devam edip dinlenebilecekleri ve vakit geçirebilecekleri parkların yapımı için projeler yapılmış. Açıklamada, kamu dinlenme alanlarına gitmeyi sakıncalı bulan kadınların talebi üzerine böyle bir uygulamaya gidildiği belirtiliyor."

Bizce "kadınlara mahsus" parkların soyut talep üzerine ortaya çıkmadığı, Ortadoğu ve Suriye'de yükselen dini (tutucu) değerlerin yükselişine koşut olarak "haremlik-selamlık" uygulamasının bir parçası gibi düşünüldüğü söylenebilir.

Lübnan: Müslüman ve Hıristiyan Kadınlar

Kadın yazar İzzet Şerara, "Erkeklik ve Kadınların Değişen Durumları" adlı bir kitap yazdı. Kitap, kadınlar konusunda bir alan çalışması niteliğinde. Eğitim gördükçe göreli bağımsızlıklarını kazanan kadınların değişen sosyal konumlarına karşı erkeklerin tutumlarını esas alan inceleme, çağdaş Arap toplumlarında kadın-erkek ilişkilerini irdeliyor.

İlk bölümde "Erkeklik Krizi" başlığı altında şu konulara yer verilmiş: Eskiden erkekliğin temel niteliklerinden sayılagelen cesaret ve metanet, günümüz erkeğinin çok küçük bir özelliği olivermiş. Yine aileyi geçindiren ve koruyan erkek imajı, kadının iş hayatına atılıp görece bağımsızlık kazanmasıyla birlikte sarsıntı geçiriyor. Kendine güvenli hale gelen kadın, geleneksel değerleri

boşa çıkarmanın yanı sıra yeni başarıları ve kazanımlarıyla toplumdaki işlevine yeni anlamlar yüklüyor ve yeni değerler sisteminin oluşmasına katkıda bulunuyor. Ancak burada sorunlar yaşanıyor. Zira erkeklerin çoğu, hâlâ o klasik imajlarını sürdürme sevdasındalar. Batı kültürünün istilası dolayısıyla çalınmış erkekliklerini kadim heybetlerini yeniden elde edebilmek için, erkekler "fazilet, iffet ve bekâret" kisvesi altında, kadınları bastırma çabasındalar.

Toplumda bir değil, birçok "erkeklik" var. Erkeklik kavramı da dişilik ve cinsiyet kavramının değişmesiyle birlikte değişime uğrayabiliyor. Saf erkeklik, sapına kadar erkeklik kavramı özellikle kendini "namus-töre cinayetleri"yle ortaya koyabiliyor. İster biyolojik isterse kültürel düzlemde olsun, erkekliği geleneksel haliyle sürdürmekten yana olanlar, daha çok tahakkümcü ve saldırgan nitelikleriyle ön plana çıkanlardır. Ancak bu geleneksel rol, artık işe yaramadığı için erkeklerin çoğu kendilerini çaresiz hissedebiliyorlar. Esasen erkeklik, dişilik ve kadınlığın tersine, kökten yanlış bir bileşim olup bir kısmı klasik kuvvet, kudret, sadece kendi gücüne güven ve tüm sorumluluğu tek başına üstlenme gibi öğeleri kapsıyor. Öteki kısmı ise geleneksel erkeklik duruşuna aykırı bir kavram olup başkalarıyla iletişim içine giren bir türevdir. Bu yanlış oluşumun ortadan kalkması, erkek-dişi denkleminin kurulmasına, her iki cinsin bir diğerinin tamamlayıcı parçası olduğu gerçeğinin kavranmasına yarıyor. Yani dişilik ve erkeklik, aynı kişide bir arada bulunabilir.

Erkeklik kavramına atfedilen tüm nitelikler, bilimsel düzlemde kanıtlanabilir sıfatlar değildir. Zira bilim insanları bile bu konuda kesin hükümler öne süremiyorlar.

Araştırmacı, çeşitli yöre ve inançlara mensup Lübnanlı 248 erkek ve kız öğrenci üzerinde yaptığı incelemede, erkekliğin sadece bir tasavvur ve düşünce/algılama biçimi olduğu sonucuna varıyor. Deneklerin erkeklik/kadınlık kavramına verdikleri yanıtlar,

aslında bunun bir olgudan ziyade beyinde oluşturulmuş bir soyutlama olduğunu ortaya koyuyor. Kadınlık kavramı ise, daha çok başkalarından alınmış geleneksel bir kalıbın, bir değer yargısının (itaat, kanaatkar, alçakgönüllü, tertipli düzenli, suskun ve serinkanlı gibi) ifadesidir.

Deneklerin ortak paydası ise, kadınlarda aranan özelliğin "annelik, çocuklarını büyütme, eşine sadık kalma"; erkeklerde aranan niteliklerin ise "hırslı olma ve sorumluluk yüklenme" olduğunu gösteriyor. Ereklere verilen önem bireysel tutumuyla yakından ilgiliyken, kadınların önemi toplumdaki yeri, konumu ve göreviyle yakından ilintilidir. Ancak 20 yıl öncesine oranla "istenen kadından" beklenen özelliklerin (az da olsa) değişiklik göstererek, eskiden erkeklerde aranan kimi niteliklerin kadınlara da atfedildiği görülebiliyor. Benzer biçimde eskiden salt kadınlarda aranan kimi özellikler, erkeklerden de beklenebiliyor.

İkinci bölümde, Lübnan Üniversitesi'nde 1300 kız ve erkek öğrenci arasında yapılan araştırmanın sonuçları yer alıyor. Kendilerinin sapma kadar erkek olduğunu varsayanların (kadınları küçümseyenler) oranı % 25; kökten kadıncıların (erkekleri küçümseyip kadınları üstün görenler) oranı da aynı: % 25. Buna karşılık erkek ile kadını tamamlayıcı bir bütün olarak görenlerin yüzdesi 35'e yaklaşıyor. Bunlar cinsiyetlerini aşmış kimseler olarak nitelenebilir.

İlginç olan şudur: Lübnanlı Hıristiyan erkekler, geleneksel erkeklik kavramını benimseme konusunda Müslüman hemcinslerinden daha kararlı görünüyorlar. Buna karşılık kadınlıklarını (ve gereklerini yerine getiren) sahiplenen Müslüman kızların sayısı, Hıristiyan hemcinslerinden daha fazla. Her iki inançtan erkekler, erkekliğe atfedilen sıfatları benimseme noktasında eşit durumdalar.

Hayat arkadaşında aranan özellikler, geleneksel beklentileri aşmış görünüyor. Sözgelimi kişilikli, eğitimli, kadına saygılı ve sa-

dık gibi nitelikler aranıyor. Evlenilecek kadından beklenen en önemli şeylerden biri de kadınlığını ön plana çıkarması, erkeklerin aşağılamasına meydan vermemesidir. Kadınlar ise, evlendiklerinde artık "itaat, boyun eğme, utanma ve köle gibi olma" şartlarını asla kabul etmiyorlar. Bu sıfatlara haiz kadınları isteyen erkeklerle evlenmeme yolunda genel bir eğilim var kızlar arasında. Erkeklik ve dişilik kavramına yapışmak, evlilikte tercih edilmiyor.

Lübnanlı erkekler, kadınları, değişmeye yüz tutan kimlikleriyle tanıyabiliyor. Kadının yeni kimliği konusunda bilgileri olmakla birlikte, evleneceği kızın bu kimliğiyle karşısına çıkmasından epeyce rahatsızlar. Yazar, bu durumu, toplumdaki (kadınlar lehine) köklü değişim ve altüst oluşların erkekler üzerindeki psikolojik etkisine bağlıyor.

Üçüncü bölümde cinsiyet bağnazlığı, şovenizmi mercek altına alınmış: Konuya ilişkin yapılan uluslararası ve ulusal ölçekli araştırmalara göre, kadına yönelik erkek şovenizmi kadın şovenizminden çok daha fazla ön plana çıkıyor. Arap alan çalışmaları, kadına yönelik bağnazlığın/ayrımcılığın en çok kendini şu şekilde ortaya koyduğunu gösteriyor: Kadının zekâsını, aklını ve ahlakını küçümsemek! Kadının ekonomik, sosyal, siyasal ve yasal alandaki geriliğinin en önemli nedenlerinden biri de budur. Bir başka nedeni ise modern toplumlardaki dönüşümler karşısında erkeklerin afallayıp kalmaları, gelişime ayak uyduramamalarıdır. İncelemeler ışığında, kadınların, erkekleri toplumsal/kültürel imtiyazlarıyla birlikte kabullendiklerini; kimilerinin de asla tam eşitlikten yana olmadıklarını görebiliyoruz.

Lübnanlı erkek öğrenciler, geleneksel cinsiyetçi bakış açısını kabullenme ile itiraz etme noktası arasında gidip geliyorlar. Kızlar, bunu, ılımlı bir tavırla reddetme yanlısıdırlar. İnsani ve sanatsal alanlarda eğitim gören öğrenciler cinsiyetçiliğe bakışta daha liberal tutumlar alırken; teknik ve bilim alanlarında öğrenim görenler da-

ha tutucu davranabiliyorlar. Öğrencilerin tamamına yakını, bütün dinlerin kadınlara haksızlık ettiği konusunda hemfikirler. Ancak Müslüman öğrenciler, kadına haksızlık eden dini kuralların değiştirilmesi konusunda Hıristiyan meslektaşlarından daha tutucu çıktılar; zira, onlara göre, bu bir ilahi buyruk olup değiştirilmesi imkânsızdır. Din ve cinsellik (seks) gibi hassas konularda, öğrencilerin çoğu "fikrim yok" diyerek görüş belirtmekten kaçındılar.

Araştırmadan çıkan bir sonuca göre, çalışan kadınların çocukları anneleri ev kadını olanlarınkinden daha liberal ve serbest tutum sergileyebiliyorlar. Benzer fark, özel üniversitelerde okuyan öğrencilerle (ki daha liberaller) devlet üniversitesine devam edenler (daha tutucular) arasında da görülüyor.

Klasik cinsiyetçiliği reddetme oranı Hıristiyanlar arasında daha yüksek. Fakat erkekliğin yüceltilmesi olayı Hıristiyan kız ve erkekler arasında daha yaygın. Bunun ana nedeni, annelerin çocuklarına verdiği temel eğitimden kaynaklanıyor. Bireysel düzlemde iyi yetişen Hıristiyan çocuk çabucak birey olabiliyor; kişisel yetenek ve yaratıcılığını, erkekliğine atfedebiliyor. Müslümanlar ise, öncelikle başkalarına bakıp onları örnek aldıktan sonra kişilik/kimlik oluşturma aşamasına geçebiliyorlar. Bu yüzden erkeklikleri sonradan oluşuyor ve Hıristiyan hemcinslerine oranla daha alt düzeyde seyrediyor. Buna karşılık Müslüman kızlar arasında dişilik/kadınlığına sahip çıkma olayı erken zamanda gelişip yaygınlık kazanıyor. Hıristiyanlar, Müslümanlara göre kadına karşı daha liberal bir görüşe sahipler. Cinsiyetçiliği aşma konusunda erkekler, kızlardan sonra geliyorlar.

Araştırmaya bakılırsa, yaşanan ortamlar da erkeklik kavramının sürdürülmesini dayatabiliyor. Lübnan'da aralıklarla sürüp giden savaş ve iç çatışmalardan ötürü, mevcut şartlar erkekleri kendi cinsiyetlerinden memnun olmaya itebiliyor. (*El Hayat*, 24 Mart 2007)

Ürdün: Kraliçe Ranya ve Kadın Meselesi

Ürdün Kraliçesi Ranya, modern zamana uyum göstermekteki başarısının yanı sıra Arap kadınının her bakımdan ilerlemesi için gayret gösteren bir şahsiyet. Bulunduğu konum itibarıyla görüşleri Ürdün rejiminin resmi söylemleri dışına çıkmamakta; küreselleşme, Batı ve kadın gibi meselelere bakışı da sistemiçi olmaktan öteye gitmemektedir. Bununla birlikte Arap dünyasında kadına bakışın genel hatlarını vermeyi hedeflediğimizden, çizilen çerçevede sivil toplum alanında öncülük yapan Kraliçe'nin bakış açısını vermezlik edemeyiz. Birleşik Arap Emirlikleri merkezli Gulfnews sitesi, 24 Ağustos 2006'da kendisiyle yapılan söyleşiyi yayınladı. Özellikle kadının konumunu ele alan kısmı özetliyoruz:

"Küreselleşme ve küreselleşmiş toplumlar kavramını bir büyü, bir sihir olmaktan çıkarmanın tam zamanıdır. Ekonomik anlamda küreselleşme, ulusal pazarların dünya piyasalarına doğru açılma, genişleme ve yayılması demektir. İnsani anlamda ise küreselleşme; bakış açılarının genişlemesi, ilişkileri sağlamlaştırma, fikir alışverişi, basmakalıp şeyleri aşma, evrensel düzeyde diyalog kurma ve dünya çapında dostluklar yaratma anlamında kullanılır. Bu süreçten çok şey kazanılabilir. Bu karşılıklı ilişkilerle bağımlılık ortamının kültürel kimliklerle uyum göstermesi gerekmez. Bizler kendi örf ve âdetlerimizden en iyilerini alıp saklarız ama bunları dünya çapındaki güzel örneklerle zenginleştirmeye de bakarız.

Asrı Saadet (Peygamber dönemindeki İslami sistem–F.B.) toplumunu kuran Müslüman atalarımız, bu durumu en iyi kavramış olanlardı. Zira onlar birçok kültürü harmanlayıp yepyeni tıp, matematik ve benzeri birçok icatlarda bulundular.

Bugün, kadınların da mevcut ortam ve koşulları (küreselleşmeyi) iyi anladıklarını sanıyorum. Dünyanın birçok yerindeki kadınlarla sohbetim sırasında şunu gördüm: Kadınlar bizzat küreselleşmenin kendisinden çekinmiyorlar. Onlar, ailelerini, 21. yüzyılın

avantajlarından yararlanabilecek ölçüde donanımlı kılıp kılmadıkları konusunda endişeliler. Burada temel nokta kadınların eğitim yoluyla olanaklardan yararlanmaları ve kendilerini kabul ettirebilmeleridir.

Kadın ve anneler açısından en iyi şeylerden biri, çocuklarına iyi örnek olmalarıdır. Dünyaya uyum gösterme işlev ve rollerini hakkıyla üstlenmeleridir. Burada kilit nokta kadının durumunun iyileştirilmesi ve cinsiyet eşitliği olmalıdır. Kalkınmakta olan ülkelerde kadının karşılaştığı en büyük sorun, kanımca yoksulluktur. Fakirlik, kadınlar arasında çok boyutludur; sadece maddi gelirin azlığı değil; aynı zamanda yeterli sağlık ve eğitim hizmeti alamaması, (ekonomik bakımdan) bağımsız olamaması ve onurundan taviz vermesi, eğlenmeye vakit bulamaması ve güvenlikten yoksun olmasıdır. Daha kötüsü, bu yoksulluğun kadınlar arasında kuşaktan kuşağa geçiyor olmasıdır. Sözgelimi yoksul ailenin kızı, okula devam etmekten alıkonularak yaşayabilmek için aile bütçesine katkısı olsun diye çalışmaya gönderilir.

Bu söz konusu genç kız için bir facia, bir trajedi olmakla kalmıyor. Aynı zamanda dünya toplumu için de korkunç bir kayıp anlamına geliyor. Toplumun yarısını oluşturan yetenekler ihmal edilip kenara atıldığında, kalkınma aksar, ilerleme güdük kalır ve herkes bunun bedelini ödemiş olur.

Arap toplumu, geleneksel olarak kadını himaye edicidir. Bu tutum iyi niyete dayansa bile, çoğunlukla kadın açısından bir bağımlılık kültürünü geliştirip onu geri plana itivermiştir. Ne ki zaman değişiyor. Arap toplumu, sağlık ve eğitim alanında kadınlarla erkekler arasındaki uçurumu kapatma yönünde müthiş ilerlemeler kaydetti. Ortadoğu'daki birçok üniversitede kız öğrencilerin sayısı erkekleri geçmiştir. Eğitimli kız, eş ve anne olmanın yanı sıra iş hayatında başarılı bir şahsiyet olmak için de okula gidiyor.

Dünya ilerledikçe kadınların karşılaştıkları sorunlar da (cinsiyet ayrımı, iş ve politikada temsil, aile içi şiddet) başka biçimler-

de kendilerini gösterebiliyor ki, burada zengin ve fakir ayrımı yapılmıyor. Kadına yönelik ayrımcılığın giderilmesinde sihirli bir formül yoktur. Aslında erkekler sorunu çözmenin önemli bir parçasıdırlar. Onlar kadınlara olanak ve fırsatlar yaratmanın kapılarını açmalı, başarılı kadınları ödüllendirmelidirler.

Arap-İslam dünyasındaki kadınların örtünmesiyle ilgili olarak (Batılılar arasında) genel bir yanlış kanı var: Tesettürlü kadın ezilmektedir. Halbuki örtünmüş kadın, bunu bireysel dindarlığının gereği olarak yapmaktadır. Gerçek bu iken, basmakalıp önyargılarla hatalı nitelemeleri gördükçe çok üzülüyorum. Müslüman kadınlar hayatın her alanında dev adımlarla ilerlerken, aynı zamanda kendi inanç ve ailelerimizin sevimli değerlerine sıkıca sarılması neden garip karşılansın ki?

Batılının bu klişeleşmiş önyargılarına yanıtımız basmakalıp olmamalıdır. Zira bu tutum, bizleri, karşılıklı yanlış anlamalara götürür. Birbirimize basit yaftalar asmak yerine, iletişim sürecinde kültür ve bilgi alışverişinde bulunarak ve ötekinin yaşamı hakkında bilgi sahibi olarak kendimizi zenginleştirebiliriz.

Pratikte birbirini desteklemek, başkasının farklılığını kabullenmek ve ona değer vermek anlamına gelir. Bu, birbirinin bilgi ve tecrübe dağarcığından yararlanmak demektir. Bu aynı zamanda, bizden çok farklı görünseler de, dünyadaki yaşamın yarısını oluşturmaları hasebiyle, ihtiyaç halinde kadına yardım elini uzatma anlamını içerir. Keza, sesi kısılmış ve dinlenmez olmuş kadının adına ortaya çıkıp konuşmak demektir.

Ortaklaşa bir şeye asıldıklarında, birlikte hareket ettiklerinde kadınların neleri yapmaya muktedir olduklarını görüp, bundan bir hayli ilham aldım. Ürdün'de kurulu Şeria Irmağı Vakfı, kırsal alanlara yayılarak, geleneksel dokuma/halı atölyeleri açarak burada 500 kadın çalıştırıyor. Bu Vakfı kendime çok yakın buluyorum. Çünkü faaliyetleri öylesine insani ki, kendimi onlardan biri olarak

hissediyorum: Kadınlar eğitiliyor, çocuklar koruma altına alınıyor, toplum kalkınıyor ve ilerleme sağlanıyor. Vakıf, hayata geçirdiği projeler sayesinde yüzlerce taşra kadınına maddi kazanç sağlıyor, onların daha bağımsız olmalarına ve çevresinde daha fazla saygı görmelerine yardımcı oluyor.

Kraliçe Ranya Aile ve Çocuk Merkezi, geçen yıl (2005) faaliyete başladı. Bununla gurur duyuyorum. Çünkü yüzlerce çocuğun büyütülmesi ve insan hakları konusunda eğitim verilmesi esasına dayalı bir kuruluş."

Öteyandan Ürdün Kraliçesi Ranya, İtalya gezisi sırasında ülkede yayınlanan *Corrierra de la Serra* gazetesine verdiği Şubat 2007 tarihli demeçte, "Avrupa'daki bazı iktidarların İslam'a kuşkuyla yaklaştıklarını; bütünleşmeyen Müslüman toplulukları dışladıklarını; aşırı ölçüde siyasallaşmış türban ve tesettür olgusuyla mücadele edilmesi gerektiğini" söylemişti. Arap-İslam dünyasından Kraliçe'nin bu demecine gelen tepkiler üzerine, Kraliyet Sarayı'ndan bir açıklama yapılarak; "Kraliçe'nin türbana ilişkin İngilizce sözlerinin muhtemelen çeviri (İtalyanca'ya) yanlışından kaynaklanması nedeniyle çeşitli basın organlarınca çarpıtılarak sunulduğu" belirtildi. Resmi açıklama veya düzeltmeye göre, aslında Ranya şöyle demişti: "Tesettür, Müslüman kadınla Allah arasındaki bir mesele olup, esasında takva (Allah'a sevgi ve O'ndan korkma), alçakgönüllülük ve Allah'a samimiyetle bağlanmanın simgesidir. Dolayısıyla Avrupa toplumları, insanların farklılıklarını (bu arada tesettürlü kadınları) kabul etmelidirler. Türban/tesettür meselesini bir ayrılık ve anlaşmazlık gerekçesi yapmamalıyız. İnsanları, dış görünüşleriyle değil; onların düşünce ve davranışlarına göre değerlendirmeliyiz. Buna karşılık kadınların tesettürü, siyasi bir boyut kazanmamalıdır. Biz, Avrupa'daki farklı toplulukların uyum ve ahenk içinde yaşaması için çalışıyoruz." (*El Quds el Arabi*, 12 Şubat 2007)

Ürdün: Kraliçe Başörtüsünü Yorumluyor

Batı modernizmini örnek alan Ürdün Kraliçesi Ranya, dinimanı elden bırakmış değil. Nasıl bıraksın ki; ne de olsa kendisi, Hz. Muhammed soyundan geldiğine inanılan Kraliyet Ailesi'nin milli gelini. Kraliçe, Şubat 2007'nin son haftasında Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde düzenlenen 8. Dünya Ekonomik Forumu'na katıldı. Toplantıda, kadınların da "sosyal ve ekonomik hayata katılmaları"na dair konuşmalar yapıldıysa da, somut bir adım atılmadı. Milli gelin Ranya, bu arada bir fırsatını bulup Kâbe'yi ziyaret ederek, Umre (hac mevsimi dışında kutsal yerlere gidip ibadet etme) yaptı.

Birkaç ay önce Kraliçe, basınla söyleşisinde şöyle dedi: "Ben, insanları başlarının üstünde ne olduğuyla değil; nasıl düşündüklerine göre yargılarım. İslam'da hiçbir zorlama yoktur. İslam, dini vecibelerini yerine getirme inancını veya herhangi bir şekilde giyinmeyi zorla kabul ettirmez." (*Milliyet*, İstanbul, 27 Şubat 2007)

Türkiye: Kadına 3 Dakikada Bir Şiddet

İslam ülkeleri arasında laikliğin en köklü ve yaygın olduğu ülke Türkiye'dir. Aynı zamanda, yasalarda öngörüldüğü şekliyle, kadın hakları bakımından en ileri olan yine de Türkiye'dir. Buna rağmen kadınların sosyo-ekonomik ve siyasi düzlemdeki konumları beklenenin altında bir tablo sunuyor. Görelim: Meclis'te kadın vekil sayısı açısından 119 ülke arasında Türkiye, 114. sırada. Cinsiyet eşitsizliği bakımından 115 ülke arasındaki sırası 105. 3 bin 284 belediye başkanından sadece 18'i kadın. Avrupa Birliği ülkelerine göre Türk ev kadınlarının sayısı 3 kat fazla.

Türkiye'de son 2 yılda kadınlara karşı şiddet içerikli 333 bin 237 suç işlendiği ve toplam 113 bin 724 bin kadının suç mağduru

olduğu ortaya çıktı. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 2005 ve 2006'yı kapsayan suç istatistikleri, Türkiye'de şiddet içerikli suçlarda mağdur olan kadınların sayısını da ortaya koydu. Türk kadını son 2 yılda ortalama 3 dakikada bir "şiddet içerikli suç"la karşılaşırken, bu olaylarda toplam 1985 kadın yaşamını yitirdi, 56 bin 445 kadın da yaralandı. Emniyet Genel Müdürlüğü, şiddet içerikli suçlarda mağdur olan kadınları "18 yaş ve altı" ile "19 yaş ve üzeri" şeklinde 2 ayrı kategoride değerlendirdi. Her 2 kategorideki kadınlar en çok dayak olaylarında mağdur oldu.

2005'te 46 bin 612 olan dayak olayı, 2006'da 71 bin 564'e fırladı. Dayak olaylarında 36 bin 72 kadın mağdur oldu. 2005'te 9 bin 901 olan aile fertlerine kötü muamele olayının sayısı da 2006'da 17 bin 64'e çıkarken, bu olaylarda iki yılda toplam 23 bin 683 kadın mağdur oldu. 2005'te 10 bin 809 olan tehdit olayları 2006'da 28 bin 88'e yükseldi. Bu olaylarda da toplam 13 bin 186 kadın mağdur oldu. Olaylarda gördükleri şiddet sonucu yaralanan kadın sayısı 2005'te 5 bin 257 iken, bu rakam 2006'da 9 bin 317'ye çıktı. Ayrıca, toplam 30 bin 621 intihara teşebbüs vakasında 8 bin 773 kadın mağdur olurken, 3 bin 266 intihar olayında 858 kadın yaşamını yitirdi.

Türk kadınının 2005 ve 2006'da maruz kaldığı şiddet içerikli suçlarla ilgili elde edilen resmi veriler raporda şöyle yer aldı:

- Öldürme: 6 bin 846 olayda, 18 yaş altında 301 kadın, 19 yaş üzerinde 523 kadın mağdur,
- Yaralama: 87 bin 626 olayda, 18 yaş altında 3 bin 2, 19 yaş üzerinde 11 bin 572 kadın mağdur,
- Darp: 118 bin 176 olayda, 18 yaş altında 2 bin 682, 19 yaş üzerinde 33 bin 390 kadın mağdur,
- Tehdit: 38 bin 897 olayda, 18 yaş altında 589, 19 yaş üzerinde 12 bin 597 kadın mağdur,
- Aile fertlerine kötü muamele: 26 bin 965 olayda, 18 yaş altında bin 378, 19 yaş üzerinde 22 bin 305 kadın mağdur,

• Irza geçme: 2 bin 506 olayda, 18 yaş altında bin 45, 19 yaş üzerinde bin 2 kadın mağdur,

• İntihar: 3 bin 266 olayda, 18 yaş altında 124, 19 yaş üzerinde 446 kadın mağdur,

• İntihara teşebbüs: 30 bin 621 olayda, 18 yaş altında 2 bin 325, 19 yaş üzerinde 6 bin 448 kadın mağdur oldu. (Tolga Şardan, İstanbul, *Milliyet,* 9 Temmuz 2007)

Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Işık Sayıl, merkezlerine en çok gençler ve kadınların başvurduğunu belirterek, "Türkiye'de ruh sağlığını tehdit eden en büyük sorun, gençlerdeki sınav kaygısı ile aile içi şiddet" dedi.

Kriz merkezine çoğunlukla gençler ve kadınların başvurduğunu anlatan Sayıl, kadınların aile içi şiddet, gençlerin ise sınav kaygısı ve ebeveynleriyle olan sorunları nedeniyle başvuruda bulunduğunu söyledi. Sayıl, "aile içi şiddetin kadınların kendilerine olan saygılarını yitirmelerine neden olduğunu ifade ederek, şiddetin, kadına çaresizlik yüklediğini, her şeye rağmen kendisine şiddet uygulayan eşiyle birlikte yaşamasının, kadını depresyona ittiğini" anlattı. (*Milliyet,* 9 Temmuz 2007)

Türkiye: Kadınlar ve Türbeler

Dünyanın hemen her yerinde resmi din ya da ortodoksluk denen, çerçevesi önceden belirlenmiş katı dini etkinlikler ile halk dinine özgü ritüel ve davranışlar birbirinden ayrıdır. Halk İslamı ile resmi İslam (Selefilik gibi) arasında niteliksel denecek ölçüde farklar bulunur. Halk İslamı'nın ortodoks İslam'a ters düştüğü mekânlardan biri de mezar, türbe ve evliya ziyaretleridir. Sözgelimi Vahabi anlayışın egemen olduğu S. Arabistan'da "putperestliktir" denilerek mezar taşları dikilmez; Peygamber dahil halife ve sahabenin yani İslam şahsiyetlerinin el Bakiyy (Medine) denen

mezarlıktaki mezarları adeta dümdüz edilmiş, yerle bir seviyeye getirilmiştir. Buna karşılık Orta Asya Cumhuriyetleri dahil; Fas ve Mısır, Irak ile İran'dan Afganistan'a kadar hemen her yerde halk İslamı'nın renkli örneklerine rastlamak mümkün.

Türkiye'deki tipik örneklerden biri de İstanbul'da kadınların, ziyaret ettiği bir türbenin taşına göbeklerini sürtmek suretiyle, "Al sana göbek, ver bana bebek" diyerek dua eşliğinde dans etmeleridir.

Daha ilginç bir örnek, Bursa'daki Pir Emir Türbesi çevresinde yaşanır. Kısmet açmak isteyen kadınlar açısından "hacet kapısı" olarak kabul edilen bu türbe ziyareti sırasında ilginç olan davranış şudur: Evlenemeyip kısmet peşinde koşan kadınların, başvurdukları kabrin (Pir türbesinin) üstündeki yeşil örtüye sürdükleri çamaşırları yeniden giymeleridir.

Cami imamına (Hasan Aybay) göre, Türkiye'nin hiçbir yerinde iç çamaşırı (külot ve fanila) sürülen başka türbe yoktur. Türbe bekçisi, "kadınların evliya türbesine sürüp giymek üzere götürdüklerinin yanı sıra her cuma 2-3 iç çamaşırının da türbenin değişik yerlerine saklandığını" belirtiyor.

Daha ilginç davranış biçimiyse şu: Kısmeti gecikmiş kızlar yahut yakınları, Pir Emir Camisi'nin minaresine çıkarak, oradan aşağıya doğru iç çamaşırlarını atarlarmış. İç çamaşırlar minarenin ne kadar yakınına düşerse, evde kalmış kızların koca bulma şansları o kadar artıyormuş. Ancak bu âdet, yaklaşık 16 yıl önce varmış ve şimdi ortadan kalkmış. (*Yeni Aktüel*, sayı 55, yıl 2006)

Yasaklanmış mı, yoksa bu tür dilek dileme ayinlerinin aslında dine aykırı olduğunu belirtip resmi uyarılarda bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı mı olaya müdahale etmiş? Kesin neden bilinmiyor.

Kimi psikiyatri uzmanları Bursa'daki, çamaşırı türbeye sürtüp giyme ritüelini, "olağanüstü erotik bir işlem" olarak görürken, folklor uzmanları bunu "atalar kültünün/tapıncının bir devamı" diye niteliyorlar. (agy.)

Kuveyt: Kadınlara Hem Serbest Hem Yasak

Haziran 2007'de çıkan bir yasa gereği, Kuveytli kadınların gece işlerinde çalışması yasaklanıyor. Gece mesaisi yapabilmek için, sağlık personeli (doktor, hemşire, vs) olmak gerekli. Sadece erkeklerin çalıştıkları işyerlerinde kadınların bulunma ve iş yapma olanağı da kanunla ortadan kaldırıldı. Kanun, kadınları, "ağır ve sağlığa zararlı" işlerden alıkoyuyor. (BBC News, 16 Haziran 2007)

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere, Kuveytli kadınların hakları siyasi dengelere ama daha çok erkek egemen bir zihniyetin keyfi tutumuna bağlı olarak "gel-git"lere tanık oluyor. Sözgelimi Kuveytli Kadınlar Sosyal ve Kültürel Derneği genel sekreteri Lulu'a Mulle, Nisan sonunda (2007) katıldığı "Politika Ekonomi ve Toplumda Kadın" başlıklı konferansta, ülkesindeki "hemcinslerinin politika, sosyo-kültürel ve ekonomik alanda çok aktif rol oynadıklarını; üst düzey mevkilerde görev aldıklarını" açıkladı. Almanya'nın başkenti Berlin'de düzenlenen ve uluslararası katılımın (Tunus, S. Arabistan, Suriye, Filistin, Moritanya ve Yemen'den) yoğun olduğu konferansta, özellikle Arap ülkelerindeki kadın delegeler, Almanya'da cinsiyet eşitliği ve kadın hakları alanında kazanılmış deneyimleri yakından izleme fırsatı buldular. Konferans ve gezi izlenimleri sonunda delegeler şu ortak görüşte birleştiler: Alman kadınlar, uzun yıllardır yüksek mevki ve makamlarda bulunmakla birlikte Arap kadınları gibi siyasi karar alma noktasında hâlâ marjinal kalıyorlar. (Kuveyt Haber Ajansı, KUNA, 28 Nisan 2007)

Dr. Rula Deşti, hemcinslerinin haklarını hemen her alanda savunma konusunda aktif bir Kuveytli kadın. Ülkesine ek olarak Lübnan ve ABD'de yüksek öğrenim görüp büyük bir bilgi ve beceri kazanmış. Bu yüzden, kurulduğu 1970'lerden beri Ekonomi Kulübü'nün (Derneğin) başına seçimle gelen (2006) ilk kadın unvanını taşıyor. Rula Deşti'ye göre kadınlar genel seçimler sırasın-

da parlamentoya giremediler ancak kamu alanında önemli bir tecrübe kazandılar. Deyim yerindeyse siyasete adım atmak, kadınların göz ve kulaklarının açılmasına neden oldu. Büyük bir moral kazanan kadınlar, hayatın her alanına el atmaya başladılar. Bu sayede Ekonomi Kulübü'nün başkanı olabildiğini ifade eden Deşti, şunları söylüyor: "Bu makamda olmam aslında Kuveytli hemcinslerimin başarısıdır. Gelecek seçimlerde parlamentoya girmeyi hedefleyeceğim. Ülke ve toplumun geleceği için, kadınların parlamentoya girmeleri şarttır. Kadının sosyo-politik hayata tam katılımını istiyorum. Bu yüzden gerek parlamento gerekse başka kurumlarda kadınlara kota ayrılmasına kesinlikle karşıyım. Kuveytli kadınlar, başlı başına yetenek ve beceri sahibidirler. Fakat kenara itilmiş durumdalar. Bunların hükümet ve yöneticiler tarafından hakkıyla değerlendirilmeleri; kendilerine yeterli fırsat verilmesi gerekir. Özetle, kadınlar karar alma mekanizmalarına katılmalılar. Toplumda kadının rolü ve öneminden çokça söz edilir; sloganlar halinde şuraya buraya asılır. Fakat pratikte, kadın geri plana itilir, marjinalleştirilir; kendisine inisiyatif tanınmaz. Kadına, bir türlü aktif rol sunulmaz." (*El Siyase* gazetesi, Kuveyt, 29 Nisan 2007)

Körfez Ülkelerinde Kadın ve Evlilik

Zengin körfez ülkelerinde evlilik masrafı, 1990'dan itibaren 100 bin dolara kadar yükseldi.

Katar ve S. Arabistan'da boşanma oranı % 25 olarak seyrediyor; Kuveyt'te % 29 ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde % 40'lara yükselmiş. Günümüz Arap kadını, annesinin tersine, mutlu olmadığı zaman boşanma yoluna başvuruyor.

Evlilik sırasında Arap-İslam geleneğinde mihr verilir ki, bu genelde başlık parası olarak görülür. Birçok Arap bunu, süt hakkı kabilinden sembolik bir rakam olarak görür. Aileler arasında uygun görülürse, mihr denen başlık parası gelinin eline teslim edilir.

Gelin kuşkucuysa, miktarı yükseltir ki, gelecekte kendisi için bir maddi güvence olsun.

Birleşik Arap Emirlikleri'nde 1998 yılında, yönetim ülke gençlerinin aralarında evlenmesini teşvik için tam 68 milyon dolarlık bir destekleme fonu ayırmıştı. Fon, 2006 yılında evleneceklerin çeyiz masraflarına ek olarak her çifte 8'er bin dolar vermeyi öngörüyordu. Gelgelelim bu teşvik fonu, giderek artan boşanmaların oranını azaltmaya yetmiyor.

Sıkıntılar baş gösterince, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) yönetimi yeni bir yasa çıkardı. Buna göre evlilik masraflarında aşırıya kaçanlara 136 bin dolar ceza kesilecek. 1998 yılındaki yeni evlilik yasası uyarınca, çeyiz masrafları 10 bin dolardan daha düşük olacak. Bu ülke, yabancılarla evlenme yasağı getirme meselesini de tartışma gündemine aldı. Ülkenin erkek vatandaşından olan çocuk, otomatik olarak vatandaş sayılırken, yabancı biriyle evlenen kadının çocuğunun durumu böyle değil.

S. Arabistan ve Katar yasaları, yabancılarla evlenmeyi yasaklamış. Umman, Kuveyt ve Bahreyn ise bu konuya daha hoşgörülü bir yaklaşım içindeler.

Körfez Ülkeleri üyesi Arap devletlerinde üniversite mezunları arasında kızların oranı % 65 dolayında. Bu da, onların eğitimlerini tamamlayana kadar evlilik meselesini ötelemeleri anlamına geliyor.

1980'lerde Arap kadınlarının çoğu 13 ile 19 yaşları arasında evlenmişler. Bugünkü evlenme yaşı ortalaması 22-24 yıl arasında değişiyor. Araştırmalara göre artan sayıda kız öğrenci evlenmeye pek istekli değil; BAE vatandaşı kadınlar, erkeklerini çok tutucu buluyor ve yabancı erkeklerin daha saygılı olduklarını ifade ediyorlar.

Kız öğrencilerin çoğu ailelerinin gönüllü teşvik ve destekleriyle okula devam ederken, orta tabaka kızları, daha çok iyi bir kısmet bulmak ve zengin bir kocayla evlenebilmek amacıyla okuyorlar.

İstisnai olaylara rağmen Arap kızlarının büyük çoğunluğu evlenmeyi ve anne olmayı reddetme özgürlüğüne sahip değildir. Bu, onun çevresinde büyük bir infial yaratır. Ancak çoğu, iş hayatındaki mevkisiyle evdeki yükümlükleri arasında bir denge kurulmasından yana görüş belirtiyor. (*The Middle East Magazine ve Data Dubai*, 9 Ekim 2006)

İranlı Ayetullah: Kadınlar İmam Olabilir

İran'ın Kum şehrindeki "Şii İlim Havzası" hocalarından Ayetullah Sanei, "kadınların imamlık yapabileceği" yolunda fetva verdi. Kadınların etkinliklerini kolaylaştırıcı fetvalar vermesinden ötürü "Kadınlar Müftüsü" (Fetvacıbaşısı) lakabıyla anılan Ayetullah Sanei'nin fetvalarının içeriği şöyledir: Kadınlar, erkekler cemaatine imam olabilir; namaz kıldırabilir. Kadınlar bir toplumun önderi olarak velayet-i fakih makamına oturabilir. Mahkemede baş yargıçlık yapabilir. Kadınlar eğitim öğrenim görmek için yalnız başına yurtiçi ve yurtdışında gezi yapabilir. Öldürülen bir kadının diyeti (kan bedeli) erkeğinkine eşittir. İki şey dışında kadınlar erkeklerle eşit haklara sahiptirler. Bunlardan biri miras, diğeri boşanmadır. Çünkü Kur'an'a göre erkek çocuğu kız kardeşinin iki katı miras alır ve erkekler eşlerini boşayabilirken, kadınların böyle bir hakkı yoktur." (*El Şarq el Awsat*, Tahran, 17 Mart 2007)

Fetva: Kadın Hükümdar Olabilir

Endonezya'nın 4-5 milyon nüfuslu Açe bölgesinde İslami hükümler geçerli. Şeriatla yönetilen hemen her yerde olduğu gibi, burada da kadınların toplumdaki konumu tartışılıyor. Kadınları sosyal hayata katabilmenin biricik yolu olarak, eskiden bölgede yaşamış bir din âliminin fetvasından destek alınıp medet umulmuş. Açe Türkiye'deki kamuoyunda, Osmanlı gemilerinin yardım amaçlı olarak oraya gitmesiyle tanınıyor. Bu bölgenin, pek bilin-

meyen bir özelliği daha var: Günlük yaşamdaki anaerkil (kadın egemen) kuralların kalıntıları uygulanabiliyor. Sözgelimi ilk evlenme anında erkek, kadının ailesinin yanına taşınıyor. Yani damat geline gitmiş oluyor. İlk çocukları doğduğunda, çiftler kendilerine ait bir eve yerleşiyorlar. Ayrıca kadınlar mülkiyet sahipliğinde de söz sahibidir. Özel işletmelerin birçoğu kadınlara ait. Kız çocukları eğitimde son derece aktif bir rol oynuyorlar.

17. yüzyılda Açe Sultanlığı'nda şeyhülislam makamına oturan Şeyh Kuala, Kur'an'ı yerel dile çevirmesiyle de ün yapmış. Toplumsal geleneklerde kadının bu rolünü iyi gören Şeyh Kuala, şöyle bir fetva vermiş: "Kadınlar sosyal hayatın her alanında bulunabilirler, hükümdar bile olabilirler." Bu fetvadan sonra bölgede 4 kadın, Sultanlık makamına oturmuş. Bu yüzden, Şeyh Kuala'nın mezar taşına, "kadın haklarının koruyucusu, büyük âlim" ibaresi kazılmış. (*Yeni Şafak,* İstanbul, 26 Şubat 2007)

Kadın, Kamu Görevlisi Olabilir mi?

Bütün dini-siyasi kısıtlamalara karşın Arap ülkelerinde milyonlarca kadının eğitim ve öğrenim kurumlarından mezun olmaları, yeni bir tartışmayı beraberinde getirdi: Kadınlar kamu alanındaki yüksek makamlarda görevlendirilebilir mi?

El Şarq el Awsat gazetesinden Hude el Salih, bu soruya cevap bulabilmek amacıyla gerçekleştirdiği soruşturmayı 22 Mart 2007 tarihli nüshada yayımladı:

"Dini düzlemde tartışılan şey, kadının millete vekaleten bir kamu hizmeti yapıp yapamayacağı konusunda düğümleniyor. Bunun anlamı, kadınların siyaset ve yargı gibi karar alma mekanizmalarında olup olmayacağıdır.

Fıkıhçılar (İslam hukukçuları), ortaçağdan beri bu meseleyi tartışıp dururlar ve genelde bu noktada görüş birliği bulunmaz. Günümüz İslamcı çevre ve akımları da ortak paydada buluşmaz-

lar. Destekleyenler, bir ümmetin/milletin kurtuluşunu, kadınları yüksek karar alma makamlarında oturmalarında görürken; itiraz edenler de tam tersini düşünüp, kadının toplumun başına musallat olacağını ileri sürüyorlar.

Kadının hukuk-yargı kurumlarında görevli olup olamayacağı, en fazla tartışılan asırlık sorunlardan biri haline gelmiştir. (Mısır) El Ezher İlahiyat Üniversitesi Kızlar Bölümü Arap-İslam Araştırma Fakültesi kadın dekanı Dr. Suad Salih'e göre kadının yüksek kamu hizmetinde görev yapıp yapamayacağı tarih boyunca tartışılagelmiş ve hiçbir zaman bu konuda anlaşma olmamıştır: Şafii, Maliki ve Hanbeli mezhebinde kadınlar kesinlikle kamu görevlisi olamazlar! Buna karşılık İbn Hazm, el Taberi, İbn Kasım gibi bazı ortaçağ fıkıhçıları, 'kadınların memur olmaları yönünde hiçbir engel bulunmadığını' belirtmişler; üçüncü kesimi oluşturan Hanefi mezhebi hukukçu ve âlimleri de, 'tanıklığı kabul edilen kadının memurluk yapabileceğini' vurgulayarak şartlı konuşmuşlar. Hanefilere göre kadınlar cinayet ve hadd (dine aykırı davrananlara öngörülen özel cezalar) davalarına bakamazlar.

Kadının kamu hizmeti görmesine karşı çıkanların sarıldıkları gerekçelerden biri de, tanıklık meselesidir. Muhalifler, Kur'an ayetine dayanarak 'iki kadının tanıklığının bir erkeğinki kadar ciddiye alındığını' vurgular; dolayısıyla kadının doğru dürüst hüküm veremeyeceği sonucuna varırlar. Oysa kadının erkeğin yarısı kadar sayılması durumu, daha çok aile içi meselelerde geçerlidir. Kamuyu ilgilendiren genel konularda böyle bir şey söz konusu değildir. Bu ayeti tevil edegelenlerin esas gayesi, kadınların millet/ümmet adına daha büyük makamlara temsilen/vekâleten gelmesini önlemektir. Mesela kadının halife (her bakımdan toplumun önderi) olması engellenmek istenmiştir. Ancak devir değişti. Günümüz Müslüman toplumları ülkeler ve devletçiklere bölünmüştür. Halifelik kurumu tümüyle bitmiştir. Her ülkenin anayasasınca belirlenmiş yasama, yürütme ve yargı kurumları var. Toplumları yöne-

ten yasalar geçerlidir, egemendir. Kadının halifelik makamı (başkan, başbakan) veya karar alma erkinde (siyaset-yargı) bulunmasını istemeyenlerin sarıldıkları gerekçelerden birisi de, onun 'dini bakımdan fetva vermeye yetkili olup olmayacağı' meselesiydi. Halbuki mevcut kanun ve kararnamelerin ışığında, muhaliflerin bu gerekçesi de kendiliğinden düşmüş oluyor. Zira toplumsal kuralları belirleyip yöneten yasalar var artık.

Kadının tanıklık meselesi de bütünsel değil, iki aşamalıdır. Birincisi bizzat olayı görme veya olayın içinde olma durumudur ki, bu aşamadaki tanıklıkta kadın ile erkek arasında hiçbir ayrım yoktur. İkisi eşit konumdadır. İkinci aşamada ise olayın yargıya intikali sırasında duruşma salonunda yapılan şahitlik olayıdır ki, burada diğer kanıtların yanı sıra hâkimin doğru karar vermesine yaraması bakımından tanıklığın titizce yapılmasıdır. Kadın ile erkek arasında ayrım yapılması, iki kadının tanıklığının bir erkeğinkine denk sayılması durumu bu aşamada yaşanır. Ancak bu da mutlak bir kural olmayıp her zaman ve mekân için geçerli değildir.

İtiraz noktalarından biri de kadına özgün sağlık sorunlarının (gebelik, aybaşı hali, doğum, loğusalık, vs) varlığıdır. Muhaliflere göre, kadın bu sorunlar sırasında dengesini yitirip doğru karar veremeyebilir. Fakat aynı durum bir erkek yargıç veya siyasetçi için de geçerlidir. Onun da genel veya erkeğe özgü sağlık sorunları da vardır. Peki, kadın âdet halinden kesildiğinde veya zaten kısır ise o zaman niçin kendisine karar alma yetkisi verilmiyor?

Kimi erkekler, zalimliklerini din maskesi altında gizliyorlar. Halbuki ne Kur'an ne de Peygamber Sünnetinde kadınların kamu adına karar almaya yetkili kurumlarda çalışmasını engelleyen açık ve yeterli kanıtlar vardır. Tersi örnekleri bulmak mümkündür. Mesela Hz. Ömer, Abdullah kızı Şifa'yı çarşı pazarın denetimiyle görevlendirmişti.

Buna karşılık, İmam bin el Saud, İslam Üniversitesi (Riyad-S. Arabistan) görevlisi Prof. Dr. Ali el Şıbıl, İslami kuralların za-

man ve mekâna göre değişmemesi gerektiğinde ısrar ediyor: 'Kaynağını Kur'an ve Sünnet'ten alan kanunlar değişemez. Ilımlı yahut katı görüşler kişisel hal ve tavırlardan değil, şeriata uygunluk ve maksatlarla ölçülebilir. Anlaşmazlıkların kaynağı tutumların esnek olup olmadığından çok, onların şeriat kurallarıyla çelişip çelişmediklerinden kaynaklanır.'

Prof. Dr. El Şıbıl devam ediyor: 'Halife (toplumun siyasi ve dini önderi) olma meselesi Hz. Peygamber'in bir hadisinde açıkça belirtilmiş olup buna göre kadın kesinlikle halife (devlet başkanı, başbakan) olamaz; hükümette yer alamaz ve yargının üst makamlarında bulunamaz. Kadın sadece belli konularda fetva verebilir ve hemcinslerinin bulunduğu yerlerde idari görevlerde çalışabilir. Kimi fıkıhçılar, 'kadına yasak olan alanın sadece devlet başkanlığı ve başbakanlık gibi makamlar olduğunu, geriye kalan kamu hizmetlerinde kadının pekala görevlendirilebileceğini' ileri sürerler ki, bu Hz. Peygamber'in açık seçik hadisiyle çelişmektedir. Hz. Ömer'in Abdullah kızı Şifa'yı pazar denetleyicisi olarak ataması, tarihi bir rivayet olması bir yana, aslında ona verilmiş bir makamdan ziyade sadece istişari (danışma) pozisyondur. Kadının fetva verebilme yetkisiyle devlet başkanlığı ve yargıçlık gibi hassas makamlara gelmesi arasında benzerlik kurmak yanlıştır; ikisi arasında 20 noktada fark vardır. En önemli fark ise devlet başkanı veya hâkimin verdiği kararlara uyma zorunluluğunun olması, fetvada ise böyle bir mecburiyetin bulunmamasıdır.

Suudi Arabistanlı İslam araştırmacısı ve Suudi İnsan Hakları Komitesi başkanı Süheyla Zeynelabidin, kadınların kamu hayatından dışlanmasına şu sözleriyle karşı çıkıyor: 'Kadının toplum hayatına katılmaması, derin yaralar ve aksaklıklara neden olur. Çünkü kâinat bir dişi ve bir erkekten yaratılmıştır. İlerlemiş ülkeler, kadınların kamu yaşamına katılması sayesinde bugünkü yüksek seviyeye ulaşabilmişler. Kadınların siyasete atılması noktasında İslam tarihinde yaşanmış olaylara bakılırsa, zengin örnekler bulmak

mümkün. Mesela Belkıs eskiden Yemen kraliçesiydi. Bugünkü Endonezya'da kadınların yargı erkinde yer alıp almamaları, Kur'an metinlerine bakılmaksızın, hemen tümüyle İslam hukukunun farklı yorum ve içtihadlarından kaynaklanmaktadır.'

Ürdünlü kadın milletvekili Hayat el Museymi (Müslüman Kardeşler hareketine bağlı İslami Hareket Partisi üyesi–EB.), kadının siyasi ve yargı erkinde yer alma konusunun din bilginleri arasında görüş ayrılığına yol açtığını; bazılarının kadınlara kökten yasak koyduklarına, kimilerinin ise her bakımdan kadınların önünü açacak içtihadlarda bulunduklarına işaret ediyor. El Museymi'ye göre her siyasi-dini partinin, yandaş veya karşıt fikirleri tercih etme hakları vardır.

El Museymi gerekçelendirmeyi sürdürüyor: 'Arap-İslam ülkelerindeki İslamcı siyasi partilerin birbirlerinden farklı tutum izleyip kadınları yönetim kademelerine kabul edip etmemeleri de, esasında dar fıkıh (dini hukuk yorumu) çerçevesinde kalmalarından, bir yorumu alıp diğerini ihmal etmelerinden kaynaklanıyor. Burada izlenen genel çizgi, tartışmanın paydasını alıp orta bir yol çizmekten ibarettir. Bir kadın olarak bana kalırsa, devlet başkanlığı ve başbakanlık dışında, kadının millet adına karar verme mekanizmasına katılmasından yanayım. Yaşanan tecrübeler gösteriyor ki Müslüman kadın, artık rüştünü ispatlamış, her alanda yetenekli ve donanımlı olduğunu kanıtlamıştır. İslami hareketler, bundan böyle kadınların yargı erkinde bulunmalarını kayıtsız şartsız desteklemeli, şeriat çerçevesinde tartışılıp henüz kesin karar verilmemiş bu meseleyi yeni içtihadlarla aşma yoluna bakmalıdırlar.'

Bahreyn'de kadın yargıç Mune el Kuwari ile Fas'ta atanmış onlarca kadın hâkim örneği karşımızda duruyor. Lübnan'da (çeşitli din ve mezheplere göre hüküm veren dini/sivil mahkemelerde çalışan–F.B.) yargıçların % 40'ı kadınlardan oluşuyor ki, bu sayı 450 eder. Ürdünlü kadın yargıç Teğrid Hikmet, Ruanda'da işlenen soykırımı araştırmak üzere kurulan Savaş Suçları Mahkeme-

si'nde görev almakla dünya çapında cinayet davası uzmanı olduğunu kanıtladı. Ürdünlü hâkim, uluslararası ceza davasında görev alan ilk Arap-İslam kadınıdır.

Doğaları ve yaradılışları icabı kadınların yargı erkinde yer alamayacaklarını savunan, bunu gerekçelendirmek için kadınların becerilerini ve özgün sağlık sorunlarını sıralayan muhalif dinci kesimler hakkında Lübnanlı bir kadın yargıç (adını vermekten kaçındı) şu eleştirileri getiriyor: 'Kanımca kadınların siyasi, sosyal, yargısal ve mesleki düzlemde Lübnan halkı adına görev alıp karar alma mekanizmasında yer almalarında herhangi bir sorun bulunmuyor. Dini kuralları ihlal edenler için öngörülen cezalar (had/hudud) ile adam öldürme olaylarında uygulan kısas (dişe diş, göze göz ve kan bedeli olarak diyet sorunu) davalarına kadın yargıçların bakmasına itiraz edenler var. Oysa ben, bu davalar dahil hemen bütün yargısal işlemlere baktım; çeşitli ticari, medeni, ailevi ve ceza davalarına girdim çıktım, hükümler verdim. Şunu söyleyebilirim: Genelde yargıçlık mesleği pek zordur; bunun kadın yahut erkek olmakla ilgisi yoktur. Burada aranacak şey, deneyim, birikim ve mesleki formasyondur. Kadınların özel sağlık sorunları, onun yargıç olmasına engel değildir; erkek hâkimlerin de aileden, eşinden, çocuklarından ve bizzat kendi psikolojik/fizyolojik durumundan kaynaklanan rahatsızlıkları vardır, olacaktır da. Duygularının etkisi altında kalabilen tez canlı erkekler olabileceği gibi böyle kadınlar da vardır. Bu tür insanların hâkimlik yapması son derece sakıncalıdır.'

Hukuk Fakültesi kadın öğretim görevlisi Dr. Rica Mekawi, "kadına danışan millet iflah olmaz" yolundaki zayıf bir hadis gibi tek örneğe dayanarak, kadınların kamu hayatına katılmalarına karşı çıkanları çürütecek görüşler öne sürüyor: 'Bir kere, bu hadis kesin olmayıp son derece zayıftır, ahad (tek) hadistir. Bu sözü destekleyen başka hadisler yoktur. Peygamber bunu söylemiş olsa bi-

le, o dönemin Fars kavmi (Sasani hanedanı yönetiminde) için sarf etmiş; çürümüş bir hanedanın son çare olarak Kisra (imparator)'nın kızını imparatoriçe seçtiğini öğrenince, onca erkek hükümdarla yürümeyen bu rejimin kadınla hiç olmayacağını belirtmek için böyle konuşmuştur. Ayrıca İslam tarihinde kadınların sorumlu mevkilere geldiğine/tayin edildiğine dair örnekler var ki, bunlar Kur'an ve Sünnet tarafından teyit edilmiştir. Dolayısıyla biz teamülde, iç tutarlılığı olup birbirini destekleyen hadisleri, tek örneği olan hadislere yeğlemek durumundayız. Ayrıca kadının kilit ve hassas mevkilerde görev almasını serbest kılan yahut destekleyen fıkhi görüşlerle içtihadlar, yüzlerce yılın hiçbir döneminde görüş birliği içinde olmamışlar; dahası, aynı mezhep içinde dahi birçok farklı fikir beyan edilebilmiştir.

Konuya başka bir noktadan yaklaşırsak; 'millet adına karar verme' kavramı da son zamanlarda değişmiştir. Ülkelerle toplumlar kurumsallaşmaya, mevcut kurumları yerli yerine oturtmaya doğru ilerliyorlar. Tek bir hükümdar, sultan, padişah yahut kralın hükmü yerine yönetişime dayalı demokratik kurumların egemenliği oluşuyor. Demokratik kurum ve kuralların hükmü geçerli hale geliyor. Bireysel kararların yerini kolektif kararlar alıyor. Yönetimde bir hiyerarşik yapı kuruluyor; yönetişimde yatay ve dikey katılımlar söz konusu. Böyle bir sistem içinde bir yahut birkaç insanın (kadın veya erkek) kişisel hükümleri ne olabilir ki! Bizde, Faslı kadın hâkimler yargı erkindeki birikim ve yeteneklerini çoktan kanıtladılar. Artık bunlar yargı erkine katılsınlar mı katılmasınlar mı sorusunun cevabı çoktan verilmiştir. Kimi Faslı kadın yargıçlar, kritik anlarda öyle doğru hükümler veriyorlar ki, bunları okuyanlar, yargıcın cinsiyetini anlamakta zorluk çekiyorlar.

Son olarak diyebilirim ki, kadının kamu yaşamından dışlanması, toplumun bütün yönleriyle gerilemesi ve aydınlanma sürecinin engellenmesine yol açmıştır."

Kadın, Devlet Başkanı ve Yargıç Olabilir mi?

Dini kıstasların egemen olduğu Mısır'da 33 kadının yargıç olarak atanması devlete yakın İslamcı kurum ve kuruluşlarca genel bir kabul gördü. Kadının kamusal alanda çalışması noktasında, din adamlarının itirazı şu temele dayanıyor: Kadınlar, devlet reisi (cumhurbaşkanı, başbakan) yani dini ve siyasi düzlemde toplumun halifesi/imamı (önderi) olamazlar; toplumun kamu velayetini (yükümlülüğünü, sorumluluğunu) üstlenemezler.

19 Nisan 2007 tarihli *el Şarq el Awsat* gazetesinin Mısırlı tanınmış din âlimleri arasında yaptığı araştırmada ortaya çıkan görüşlere bakalım:

Dr. Seyyid Tantawi (El Ezher şeriat/İlahiyat Üniversitesi rektörü): "İslam şeriatı, yargı alanı dahil olmak üzere kadın ile erkeğin kamu sektöründe çalışması konusunda bir ayrım yapmamıştır. Kadının yargıç olmasını engelleyen kesin İslami kurallar yoktur. Kadının siyasi yaşama katılma, seçme ve seçilme hakkı vardır."

Dr. Abdulhay Azzab (El Ezher Üniversitesi'nde Karşılaştırmalı Fıkıh profesörü): "Kadınların kamusal alanda çalışması meselesini, eski içtihadlardan daha esnek biçimde ele alıp yorumlamalı, çağın koşullarına ayak uydurmalıyız. İslam kadının kamu sektöründe çalışmasına izin vermişse, bunun anlamı şudur: Kadın yargıç olabiliyorsa, dekan, rektör, müdür ve hatta bakan bile olabilir. Kadının milletvekili adayı olması, onun İslami literatürde 'genel velayet/ kamu velayeti' aldığını göstermez; sadece onun bir görevi üstlendiğini gösterir. Bu, onun evde üstlendiği velayetin (veli olma halinin) bir çeşididir. 'Kadın Büyük İmam (devlet başkanı) ve dolayısıyla kamuoyunun (milletin) velisi olamaz' gerekçesine sarılanlar, onu bütün haklarından soyutlamayı ve çalışma hayatına sokmamayı amaçlıyorlar. Halbuki mesele, tümüyle yetkin ve yatkın olup olmama meselesidir. Eğer bir kadın erkekten daha

iyi icraat yapabiliyorsa, onun bakan olması caizdir; önünde İslami bakımdan bir engel yoktur. Buna rağmen İslam fıkıhçıları, kadının yargıç olup olamayacağı konusunda anlaşmazlığa düşegelmişlerdir. Örneğin İbn Cerir'e (Ortaçağ İslam âlimi–F.B.) göre kadının bu göreve gelmesini engelleyen herhangi bir açık nass (kutsal metin, değişmez İslami kural–F.B.) yoktur. İslam hukukunda üzerinde ittifak edilen konulara aykırı davranmak olmaz; buna karşılık üzerinde görüş ayrılığı olan konularda lehte yahut aleyhte bir görüşe uygun hüküm vermek mümkündür."

Dr. Abdülfettah İdris (El Ezher Üniversitesi Karşılaştırmalı Fıkıh Kürsüsü Başkanı): "Şeriat kadının kamu sektöründe görev almasını engellemiyor. Hz. Ömer zamanında bir kadın, halifenin hükmüne karşı Hz. Peygamber'den bir delil getirerek (hadis aktararak) karşı çıktı. Sonuçta Hz. Ömer, kadının yargısını doğru bulup onun sözüne boyun eğdi. İslam âlimleri, kadının milletvekili olmasına ilişkin meselede görüş birliği içinde olageldiler. Buna göre âlimler, kadının yargı makamında bulunmamasını genel anlamıyla onaylamışlardır. Gerekçe olarak, Hz. Peygamber'in 'işini kadının (yönetimine) havale eden bir kavim iflah olmaz' yolundaki hadisini göstermişlerdir. Bu âlimlere göre yargıçlık makamına izin verilen kadının her makamda bulunması caiz olur, âdet haline gelir. Kadından yargıç olmasını destekleyen din âlimleri de, Hz. Ömer'in halifeliği zamanında (El Şifa isminde) bir kadını, pazar yerinde fiyat denetimiyle görevlendirmesini kanıt olarak ileri sürerler. Günümüz şartlarına bakıldığında, kadının yargıç olması hem zamanın ruhuna uygundur hem de kadın işini daha iyi yapabilecek bir kapasitededir. Erkekten daha fazla sorumluluk duygusu taşımaktadır.

Bütün bunlar bir yana; kadının Büyük İmam (devlet başkanı) olması, millet adına devleti ve hükümeti idare etmesi şeriat açısından caiz değildir."

Dr. Ahmed Abdülsayih (El Ezher Üniversitesi öğretim görevlisi): "Kadın da Allah'ın bir kulu ve erkekle eşit düzeydedir. Dolayısıyla yargıç, müftü ve bakan olabilir. Devlet başkanı olup olamayacağı meselesi, günümüz koşullarında tartışılmalıdır. Çünkü (ortaçağ) İslam tarihindeki devletin niteliği ve başkanlığı ile günümüz devletinin temel nitelikleri arasında büyük bir fark vardır. Sözgelimi İslam'ın ilk dönemindeki devlet başkanlığı, kişisel önderlik ve namazda imamlık gibi bizzat katkı isteyen edimler sayesinde yürürdü. Oysa günümüz devletleri kurumsallaşmıştır. Birçok aygıtı ve erki vardır. Devletin günlük işleri, başkanın kişisel müdahale ve katkısı olmadan bürokrasi sayesinde otomatik biçimde yürümektedir."

Mısırlı din adamlarının görüşleri, genelde kadına kamu sektöründe görev verme yönünde. Fakat unutulmamalı: Yukarıda görüş belirtenlerin hepsi, devlete bağlı özerk bir kurum olan el Ezher İlahiyat Üniversitesi'nin öğretim görevlileridir. Devletin politikasına aykırı bir tutum sergileyemezler. Kadınların kamu görevlerine atanmalarına itiraz etmedikleri gibi bu tür görevlendirmelere dini bakımdan gerekçelendirip olaya meşruiyet kazandırırlar.

"Devlet başkanlığı dahil kadının her kamu makamında görev yapabileceğini" savunan az sayıda din âlimi olagelmiştir. Çağımızda bunlardan ikisini analım: Abdülhamid Mutevelli ve Zafer el Qasimi.

Sünni din adamlarının aksine, eski (ortaçağ) Şii âlimleri, kadının kamusal alanda çalışıp çalışamayacağı meselesine değinmemiş, çalışacak olanlarda erkek olma şartı aramamışlardı. Çağdaş Şii âlimleri, bunun tersine, kamu yönetiminde (devlet başkanlığı gibi) çalışacakların "erkek olmaları"nı şart koştular.

Kadınların genelde kamusal alanda, özelde politik yaşamda yer almalarına ilişkin bir kitap 2005 yılında basıldı. Adı, "Politik Mücadelede Kadınlar"; yazarı, (Ürdünlü) Fatıma el Samedi. Kitap, Ürdün Müslüman Kardeşler hareketinin siyasi kanadı İslami

Hareket Cephesi (İHC) ile Lübnan Hizbullah örgütünü temel alarak, kadınların politik yaşamdaki konumlarını irdeliyor. Yukarıdaki dini tartışmaları da kapsayan kitapta, "kadının hangi görevde çalışacağına dair İslami kuralın kesin ve sabit olmadığı" noktasına dikkat çekiliyor. Kuveytli İslamcılar ile Merve Kavakçı'yı milletvekilliğine aday gösterip (seçtiren) Türkiye'deki Refah Partisi'nin tutumları, buna örnek gösteriliyor. Eserin ilerleyen bölümlerinde Müslüman Kardeşler hareketinin, kadınları siyasi alanda erkeklerin düzeyine taşıdıklarına değinen Fatıma el Samedi, İslamcı oluşumların değişen koşullara nasıl ayak uydurduğuna/uydurabileceğine işaret ediyor. Müslüman Kardeşler hareketinin liderlerine bakılırsa, kadınlar politik düzlemde erkeklere denk olmalı; iki cins arasındaki fark sadece fiziksel/bedensel olarak kalmalı.

Ürdünlü yazara göre İran İslam Devrimi, bir devleti kurmakla kalmadı; kadınları siyasi arenaya taşıdı. Eğitim, tesettür, yasa ve siyasi katılım konusunda kadınlar açısından büyük değişimler yaşandı.

Ürdün'deki Müslüman kardeşler hareketinin deneyimine ışık tutan el Samedi, 1992'de çıkan siyasi partiler yasası düzleminde İHC'yi mercek altına alıyor. Aktarılanlara bakılırsa İHC, Dr. Nevval el Fauri isimli kadını, partinin Şura (Merkez Komitesi) üyesi seçti. El Fauri, Müslüman Kardeşler hareketinin tarihinde yönetimin üst kademesine seçilen ilk kadın olarak kayda geçti.

İHC'nin kadına bakışı, İslam Toplumunda Müslüman Kadın ve Siyasete Katılımı başlıklı bir raporda yayınlanmış. Buna göre, kadınlar şu alanlara katılabilirler: a) seçimlere, b) seçilmiş kurullara, c) kamu sektörü ve devlet dairelerine, d) genel olarak çalışma hayatına. Kulağa hoş gelen bu söylem, pratikte bir dizi zorluk ve engelle karşılaşabiliyor. Şura üyesi Dr. El Fauri, "partisinin kadın meselesinde kesin bir görüşü olmadığı; hareketin farklı kanatları arasında görüş ayrılıkları yaşandığını, meseleye parçalı ve bireysel düzlemde bakıldığını" belirtiyor. İHC Kadın Kolları so-

rumlusu mühendis Arwa el Keylani, partisinin ilk kurultayında hem erkek egemen erki eleştirmiş, hem de kadınlara daha fazla yer ve fırsat verilmesi konusunda öneriler sunmuş. Bunun üzerine kurultayda, kadınların parti içindeki konumlarının iyileştirilip geliştirilmesine ilişkin bir karar alındı; Şura'ya 6 kadın alınması onaylandı.

Hizbullah (Lübnan) hareketi, kurulduğu 1982'den itibaren İran'ı model İslam ülkesi olarak aldı. Radikal bir İslami direniş hareketinin bütün özelliklerini taşıyan Hizbullah, kadın konusunda iki tarihi şahsiyeti örnek alıyor: Peygamber kızı ve Hz. Ali'nin eşi Fatıma ile Hz. Ali'nin kızı (Kerbela Olayı'nın mağduru) Zeyneb. Her iki şahsiyet, zulme karşı duran kadını simgeliyor. Hizbullah saflarındaki kadınlar direnişi pasif desteklemekle yetinmeyip, kendi çaplarında mücadeleye katkıda bulunuyorlar. Bu yüzden tutuklanıp işkence gören birçok Hizbullahçı kadın militandan söz edilebilir. Ancak askeri düzlemde cephenin ön hatlarında savaşmalarına izin verilmiyor. Daha çok "düşman faaliyetlerini gözetleme, erkek savaşçılara silah ve mühimmat temin etme, bilgi ve bağış toplama, direniş kültürünü yayma, Filistin kadınının mücadelesini destekleme" gibi cephe gerisi faaliyetlere katılıyorlar. Hizbullahçı kadınlar, yönetimin karar merkezlerinde yer almıyorlar.

Hizbullah, ideolojisi gereği, kadınların örgütün alt kademelerinde faaliyet göstermesine izin verebiliyor.

Ürdünlü yazarın alan çalışması sonuçlarını şöyle sıralamak mümkün: İHC (Ürdün) ve Hizbullah (Lübnan) saflarındaki kadınların % 12'si, daha önce bir siyasi partide çalışmış. İHC içinde hemcinslerinin konumundan memnun olan kadın oranı % 56. Bu oran, Hizbullah'ta % 86'ya yükseliyor. Hizbullahçı kadınların tümü, parti yönetiminin kadınların siyasete katılmasını kabullendiğine inanırken; aynı kanaatte olan İHC kadın üyelerinin oranı % 20 ile sınırlı. Kadın Hizbullahçıların % 6'sı, toplumsal ortamın kadınların siyasete katılımını engellediği kanaatini taşırken, İHC'de bu

oran % 36'ya yükseliyor. İHC'li kadınların % 68'i ve Hizbullahçıların % 60'ı milletvekili adayı olmayı kendilerine hak görüyor. İHC'li kadınlar arasında örtünmeye değer verenler % 93, Hizbullahçı kadınların tamamı hem tesettürlü hem de örtünmeye sıcak bakıyor. Hizbullahçıların yarısı, İHC'lilerin % 96'sı kadınların (gelişmesi, siyasete katılması, vs) önünde engeller olduğu kanaatinde.

Yazar el Samedi, İHC saflarına giderek fazla kadın katılımı olacağına; Hizbullah'ta ise bunun daha hızlı ve kapsamlı yaşanacağına inanıyor. Daha fazla katılım ise, yönetim kademesini, kadın hakları konusunda ikna etmenin yolunu açacakmış gibi gözüküyor. Yazar bir noktaya daha dikkat çekiyor: Siyasete katılım, bizzat kadınların parti/örgüt içindeki mücadeleleri ve teorik açılımları sayesinde değil, erkeklerin girişimiyle hayata geçmiştir. Burada örnek alınan şahsiyet ise Mısır merkezli Müslüman Kardeşler hareketinin 1960'lardan itibaren simgesi haline gelen ve siyasi bakımdan acılar çeken (tutuklama, mahkûmiyet, vs) Zeyneb el Gazali'dir. (Kaynak için bkz; İbrahim Ğuraybe, el Cezire.net, 26 Haziran 2005)

Arap Kadınının Siyasete Katılımı

Şeyha Yusuf Hasan el Cerifi, Katar'daki kent konseyi üyesi olabilmek amacıyla Aralık 2005'te adaylığını koymuş fakat ailesi, fotoğrafının seçim afişleri, poster ve gazete ilanlarında basılmasına karşı çıkmıştı. Buna rağmen seçimi kazanan (aristokrat kızı) Şeyha, gerçekte bağnaz ve muhafazakâr sayılan Katar'daki kadınların genel durumunu yansıtıyor. Ülke kadınlarının çoğu, tesettürlü/peçeli biçimde sokağa çıkıyor. Mısır merkezli el Ehram Vakfı'nda siyaset bilimcisi olarak çalışan Hale Mustafa, kadının konumunu şu ifadelerle dile getiriyor: "Arap dünyasında kadının politik gücü çok azdır; bazılarında sayılı oranda kadın milletvekili olabilmiştir. Afrika'da kadının siyasi temsil oranı % 11-12 iken Arap ülkelerinde % 1.4-1.5 ile sınırlıdır."

Lübnan, Fas ve Cezayir gibi ülkeler sayılmazsa, kadınların politikada temsil edilmeleri hayli zordur. 2002 yılındaki yerel ve genel seçimlerde aday olan 39 Bahreynli kadından hiçbiri kazanamadı. Mısır'daki seçimlerde (2005) aday gösterilen kadın sayısı, parmakla sayılacak kadar azdı. Bu alanda sicili en bozuk olan S. Arabistan'da, Cidde Ticaret Odası yönetimine 2 kadının (2005) seçilmesine izin verdi. 2003 yılında Ürdün'de belirlenen kota sayesinde 6 kadın milletvekili seçilebildi. Fas ve Cezayir'de göreli olarak kadın milletvekili sayısı daha fazla.

Kuveytli kadın hakları savunucusu Şamel el Şarih, "2007'de Kuveytli hemcinslerinin politikada seslerini duyuracaklarını umduğunu" belirterek, sözlerini şöyle sürdürüyor: "Mesele kadının siyaset alanında söz sahibi olup olmaması değil, genel bir demokrasi sorunudur. Arap politikasında katılımcılık son derece sınırlıdır; sadece seçkinlerin oynayabileceği bir polo oyununa benzer. Bu yüzden demokrasi uğruna verilecek mücadele, aynı zamanda kadın için verilenle özdeş hale geliyor. (Challis Mcdonough, Voice of America, Kahire, 22 Aralık 2005)

Ummanlı kadınların siyasete katılımı serbest. Hükümetteki temsil oranları % 10 ve 4 kadın bakan görevinin başında. Ancak 2007'deki seçimlerde hiçbir kadın aday Şura (Danışma) Meclisi'ne seçilemedi. (*El Hayat,* 12 Aralık 2007)

Faslı ve Arap Kadınların Durumu

İkram Abdi, birikimli Faslı kadın bir yazar. Arap ve özellikle Faslı kadınlara ilişkin gözlemlerinde değişik bir boyut yakalamış. Bazı makalelerinden alıntılarla kadınlara dair değerlendirmelerine yer verelim:

Dünyaca ünlü Lübnanlı kadın pop şarkıcı Nancy Acram'ın (1983) kasetleri satış rekorları kırıyor. Sadece Arap ülkelerinde 12 milyondan fazla satış yapıp, 16 milyon dolarlık hasılat elde etti.

1990'larda Lübnan medyası tarafından "geleceğin yıldızları" arasında gösterildi. 2000'lerin başında ise Coca Cola firmasının sponsorluğunda birçok ülkede konserler verdi.

İkram Abdi, bu fenomeni sorguluyor: "Sevinçten uçmalıymışız! Zira ciddi konuları ele almasıyla bilinen *Newsweek* dergisi, Nancy Acram'ı, Arap diyarındaki 'ekran güzeli' ve 'sanat ve güzelliğin abidesi' olarak seçti. 'Arap ülkelerinde en etkili 43 şahsiyet' arasından seçilen Nancy Amerikan tarzı fırsatçılığı kaçırmayıp, etkisini somut bir çağrıya dönüştürdü: Arap devletleri, halklarımızı ilgilendiren bütün meseleleri enine boyuna tartışıp görüş birliği halinde kararlar almak amacıyla hemen bir zirve toplantısında buluşmalıymışlar! Amerikalılar seçimlerinde hata yapmazlar; kimi, niçin seçtiklerini iyi bilirler. Demek ki Amerikan zihniyetiyle Nancy Acram'ın mantığı çakışıyor.

Nancy, 'çağının kadını ve aynası'dır. Boğazına kadar şaşaaya ve gösterişe batmış yüzeysel tüketim toplumunun, göz kamaştırıcı 'refah toplumu'nun aynasıdır. Ya da medyatik ve fotojenik dünyanın putu oluvermiştir. Bu durum, özsel ve derinlikli bir kültürün aleyhine işlediğinden, yanıltıcı parıltılar saçan söz konusu toplumlar, insana kötülük yapıp onun onurunu zedeleyen mekanizmalara dönüşmekteler. Düşünce ve eleştirinin bulunmadığı bir ortamda Nancy ve benzerlerini, iştahla ve hatta çılgınca tüketilmesi gereken birer tüketim malı haline getirmekteler.

Her şey, piyasa mantığına, arz ve talep kuralına bağımlı kılınmıştır... Hedef, Arap gençliğidir. Video-klip, Mcdonalds, Adidas ve Nike kuşağı, her şeyi yıka yıka ilerlemektedir.

Ne yazık ki, Arap medyası da Batılı kitle iletişim araçlarının önünde diz çökmüştür. Uyuşturan ve habire sanallık üreten bir medya, her şeyi yalana çevirip bir tüketim aracına dönüştürmektedir. Arap toplumu, Amerikan ve Avrupa kültürünün birer tüketicisi konumuna gelmektedir.

Bizdeki din adamlarına gelince, onlar dünyadan bihaber,

Arap ülkelerinde kitap ve yazar avına çıkmışlar. Resmi sıfatı taşıyan imalat halindeki fetvalarla, şu ya da bu kitabın yasaklanmasını, İslam'ı eleştiren şu veya bu yazarı kâfir ilan edip eşinden boşanmasını istemekteler." (*El Şarq el Awsat*, 2 Haziran 2007)

İkram Abdi'nin erkek-kadın ilişkilerine dair söyleyecekleri de var: "*El Şarq el Awsat* gazetesinden Muhammed Sadık Diyab, davranışlarına göre erkekleri tasnif eden bir yazı yazmış. Pek keyiflendim: Sorumlu erkek, senarist erkek, kusursuz erkek, gizli erkek, çocuk erkek!

Erkeklere savaş açma sevdalılardan değilim; cinsi ve türü ne olursa olsun yaratılmışlardan hiçbirisine karşı düşmanlık da beslemem. Erkek-kadın eksenli şu ebedi mücadele de beni cezbetmiyor. Her taşlaşmış kısır fikrin prangasından kurtulmanın biricik yolu, eleştiri/özeleştiridir.

Arap erkeği, ne olduğu ile ne olması gerektiği arasındaki sürekli bir mücadelenin ortasında bulur kendisini. O, geçmiş, kutsal, töre, gelenek ve yitmek üzere olan bazı inançlar nedeniyle bir gerilim yaşadı ve geri adım atmak zoruda kaldı. Dolayısıyla gelenekçi katı aile terbiyesinin prangalarına bağlı kaldı. Ancak değişim/dönüşüm nöbetlerinin titremeleriyle kendine gelirken, bu gizli ve acı mücadele nedeniyle şaşırmış durumdadır. Kişilik bozukluğuna uğramıştır.

Arap kadını ise böyle bir mücadeleyi içselleştiremeyecek kadar kırılgan bir varlık olup, güçlü-zayıf denklemi çözülmeden çaresizlik içinde kıvranıyor. Arap erkeğinin çifte kişiliğinin sahnesi, kadının o kırılgan bedenidir. Erkek kimi zaman aptallık ve ahmaklığından nefret ettiği kadının, zekâsı ve üstünlüğünden de korkuyor. Erkek, kadının etkinleşip, hiç alışmadığı zaferin tadına bakmasından korkmaktadır. Bu yüzden kadını el altında tutmak için her yolu denemektedir. Çünkü erkek, Nietzsche'nin deyişiyle, zafere alışkındır; oysa zafer ve galibiyet kadınlar için istisna şeylerdendir. Erkek, bazen kadın yazarın kültürü ve yaratıcılığıyla övü-

nebiliyor; bazen de bu kültürün, kadına biçilmiş o geleneksel rolün (anne, itaakâr kadın) dışına çıkmasına yardımcı olmasından nefret ediyor. Şerefli, namuslu ve iffetli kadını (eşi veya bacısı) pek seven Arap erkeğinin, kendi şerefine leke sürülmesi halinde kan beynine sıçrıyor; şerefsizliğin giderilmesi için anında kan dökülmesini istiyor. Namus naraları atan aynı erkek, kendine bir oynaş ve sevgili bulmakta asla sakınca görmüyor; zira neymiş, beyefendi, 'çocuklarının annesinden beklenen ilgi ve sevgi noksanlığını yalnız bu yolla telafi ediyormuş!'

Toplumda centilmen, beyefendi diye bilinen nice erkeğin aile içinde demokrasiyi uygulamadığı, bunu bir hayat tarzı olarak benimsemediği iyi biliniyor. Pespaye kanallar ile müptezel şarkılara ateş püskürürken bile, gizliden gizliye bunları seyretmekten/dinlemekten geri kalmıyor. Geçmişin yüce değerlerine övgü dizerken, vahşileşmiş küreselleşmeyi alkışlayabiliyor.

Cesur yazılar döşenip, özgür değerleri sonuna kadar savunan ve bu arada özellikle kadınları kısıtlayan her türlü önleme karşı çıkan Arap aydını, hizmetçisinin ücretini belirlerken yahut ona karşı davranışlarında şeytan kesilebiliyor.

Arap erkeği kültürlü, namuslu, onurlu, etkileyici ve zeki kadını sever; yeter ki bu olumlu sıfatlar, erkek eksenli olsun, erkeğin çizdiği çemberin dışına çıkmasın; tersine, bu meziyetler o erkeğin erilliğine hizmet ediversin! Çizgiyi aşan her davranış cahilliktir, sapkınlıktır ve âsiliktir!

Erkek bu günlük karnavallar sürecinde bin bir maskelidir; uygar maskesi, demokrat maskesi, modern ve çağdaş maskesi, kültürlü maskesi. vs. (Mısırlı) Kasım Emin, (20. yüzyıl başında) 'Kadının Kurtuluşu' adlı bir kitap yazmıştı. Bugün yaşasaydı, eminim ki 'Erkeğin Kurtuluşu' başlıklı bir eser kaleme almış olurdu." (*El Şarq el Awsat*, 28 Mayıs 2007)

Faslı kadınların toplumsal konumu nedir? Türkiye'de pek bilinmeyen bu noktayı, İkram Abdi'nin bir yazısıyla aydınlatmaya çalışacağız:

"Genellikle Faslı ailelerde, 'akıllı' anneler, kocalarından şikâyet eden kızlarına şöyle nasihat ederler: 'Siyasetle çöz kızım! Kocana ve kaynanana karşı siyasetçi gibi davran ki, evlilik yaşamının gemisi fırtınalara rastlamadan, sessiz ve sakin yol alabilsin!'

Kadını her an alev almaya müsait bir barut fıçısına dönüştüren haller çok olmasına rağmen Fas toplumunda genel kabul gören tutum, 'kadının uzlaşmacı olması ve diplomatça davranması' dır. 'Erkeğin gönlünü alma'nın ve 'kaynananın gazabından kurtulma'nın yolu yordamı budur! Buraya kadar her şey toz pembe görünür; (güya) kadın 'toplumun yarısı'dır ve her yüce erkeğin arkasında mutlaka 'bir kadın' vardır; kadın 'okulun anası'dır!

Kadın siyasi arenaya çıkar çıkmaz ve siyasete atılma arzusundan söz eder etmez, bu pembe tablo aniden biter. Her şeyden önce siyasete katılma yönündeki kadın isteği, hayret ve şaşkınlıkla karşılanır. Ardından 'akıl ve din yönünden kusurlu', 'eksik etek', 'saçı uzun aklı kısa' ve 'Hz. Âdem'in kaburgasından çıkmış varlık' türünden söylemler devreye girer.

Siyasete atılan kadın, erkek egemen toplumun mekanizması içinde 'kadın bedenine giydirilmiş şerefli/görkemli erkek elbisesi' taşıyan zattan başka bir şey değildir. Kendini kanıtlayabilmek amacıyla, politik yaşamda diğerlerinden daha dinamik ve atılgan olacaktır. Tipik o erkek tarzıyla, karşısındakilerle tokalaşacaktır. Tıpkı ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice gibi sertçe el sıkışacaktır.

Böyle bir durumda bile kadındaki o şefkat, incelik, zarafet, insaflılık ve yumuşaklık yani insanlara özgü duygular silinip gitmeyecek; kadın, iddia edilenin tersine, susuz bir toprağa dönüşmeyecektir. Politika ile dişiliğin uyuşup bağdaşmadığını kim söyleyebilir ki? Fetvalarla da bu iş önlenemez; zira siyasetin kendisi 'dişi'dir!..

Yazık, artık kadınlar toplumun yarısı olmaktan çıkmış durumdalar. Çünkü her Allah'ın günü şiddet eylemlerinin hedefi haline geliyorlar; katliamların ilk kurbanları kadınlarla çocuklardır,

BM raporlarına göre ABD'nin bombaladığı her yerde çoğunlukla kadınlar katlediliyor.

Son zamanlarda Fas'ta demokrasi ve özgürlük rüzgârı esmeye başladı. Yeni genç Kral, 'kadın yandaşı ilk kral' unvanı aldı. Tahta geçtiği 1999 yılından beri kadınlar lehine birçok yasa ve kararname çıkarması yolunda umutlar doğdu. 2002 yılında, 35 kadın milletvekili parlamentoya girdi. Kral, aile kanununda birçok değişiklik yaptı; aile mahkemeleri kuruldu. Buna göre Faslı kadın, yabancı bir erkekle evlenmiş olsa bile, çocuğuna kendi uyruğunu verebiliyor.

Arap dünyası geneli ve Fas özelinde bakarsak, kadının durumunda belli iyileştirmeler olmasına ve medyada kadına yönelik olumlu imaj yaratılmasına rağmen beklenen gerçekleşmemiştir. Burada temel nokta kadınların politika oyunundaki becerileri konusunda duyulan kuşkudur. Yalnız erkekler değil aynı zamanda kadınlar da güvensizlik içindeler. Çünkü birileri ortaya atılıp, kadını 'din kefeni'yle sarmalayıp susturma gayretindedir. Aristo'nun vasiyeti uygulanıyor: 'Suskunluk, kadının tacıdır!'

Kim kadın haklarından söz ederse, 'dış mihrak', 'ülkede fitne çıkarmaya yönelik yabancı parmağı' gibi ithamlarla karşılaşıyor.

İlk hamlede geri çekilmek, bıkmak usanmak olmaz! Olur ya, günün birinde biz de bir 'Demir Arap Leydisi' buluruz." (*El Şarq el Awsat,* 12 Nisan 2007)

Fas'ın dışarıya pek yansımayan yüzünde ise şu gerçek var: Resmi raporlara göre 2007'de aile içi şiddet konusunda 10 bin 511 olay yaşanmış.

Cezayir: Kadınlar, Erkekleri Geçti

1990'lı yıllarda başlayan dinci dalga İslamcı örgütlerle Cezayir yönetiminin çatışmasına, iç savaşa yol açtı. On yılı aşkın süre de 100 binden fazla insan hayatını kaybetti. Savaş, Cezayirli kadınları maddi ve manevi bakımdan derinden etkiledi: Radikal İs-

lamcıların etkisiyle örtünenler, eve kapananlar ve evini barkını terk edenler oldu. Devletin baskısı, genel anlamda kadın haklarının yok sayılmasına ve köktendincilere taviz babından bu hakların budanıp gasp edilmesine yol açtı.

Tüm yurttaşları gibi, Cezayirli kadınlar da laik-İslamcı kutuplaşmasından etkilendiler. İkiye bölündüler. Alan çalışmalarının sonuçlarına bakılırsa, şimdiki Cezayirli kadınlar eski kuşak hemcinslerine oranla daha fazla dindarlar. Aynı zamanda, dindarlık ile modernlik arasında denge kurmasını becermişler. Kent merkezlerinde başı örtülü, türbanlı, tesettürlü kadınların camilerde namaz kıldıklarına tanık olmak sıradan bir olay haline gelmiş. Bu tür kadınların erkeklerle bir arada işyerlerinde çalışmaları da işin asrilik (çağdaşlık/modernlik) yanı sayılır. Çünkü daha önce kadınlarla erkeklerin birlikte çalışmaları alışılmış toplumsal bir durum değildi. Uzmanlara bakılırsa, "türbanlı ve tesettürlü kadın, sosyolojik düzlemde, kendisini erkeklerin ve ahlaki hükümlerin dayatmalarından kurtarmayı başarmış." Geceleri sokakta başı açık kadın bulmak zorlaşmışken; benzer saatlerde tesettürlü kadınların akşam/gece yemeklerine gittiğini görmek mümkün. 44 yaşındaki Fetihe, başörtülü biçimde otobüsünü sürdüğü halde "herhangi bir eleştiriye maruz kalmamış."

Tümüyle istikrar kazanmasa da, çatışmalar eskisi kadar yaygın olmasa da, Cezayir'de göreli bir sükûnet ve asayişten söz edilebilir. Fiziki açıdan çatışmaların asıl ceremesini çeken erkekler hayatın birçok alanında gözden kaybolunca, iş kadınlara kaldı. Evin geçimi, kadınların birincil sorunu haline geldi. Bir anlamda sessiz bir devrim gerçekleşti. Kadınlar, ekonomik ve politik bir güç olarak sahneye çıktılar.

Somutlarsak; avukatların % 70'i, yargıçların % 60'ı ve üniversite öğrencilerinin % 60'ı kadınlardan oluşuyor. Aile bütçesine kadın katkısı, erkeğinkinden daha fazla. Toplu taşıma araçları ve taksi sürücüleri arasında, akaryakıt istasyonları ve restoranlarda çok sayıda kadın çalışan var.

Yönetim kademeleri ve karar mekanizmaları erkeklerin tekelinde olmasına rağmen kadınların kamu sektöründeki oranı % 20'lere varabiliyor. Bu oran, bir önceki kuşağın iki mislidir. Arapça yayınlanan ve toplumsal alandaki eleştirileriyle tanınan *Naqd* dergisi yayıncısı Dahu Cibril'e göre; böyle giderse, kadınlar kamu alanında söz sahibi olacak ölçüde bir sıçrama yapabilirler.

Kadınların sahneye fırlamalarının nedenini sadece savaşa bağlamak yetersiz olur. Doğrudur, erkekler ve ilgililer devlet-İslamcı çatışmasına yoğunlaşırken; dipten gelen kadın ivmesini göremediler. Fakat kadınların sahnede boy göstermelerinin ikinci bir nedeni de, onların kaliteli eğitim görmeleri ve piyasada kadın çalışana olan talep fazlalığıdır. Üniversite bitirmek, iyi bir iş ve ekonomik kariyer elde etmenin temel şartı haline gelmiş. Oysa erkekler yüksek okulu bitirmeye yoğunlaşmadan, iyi bir iş bulmak amacıyla kısmetlerini yurtdışında arıyorlar. Ülkede kalanlar ise kısa yoldan ticarete atılıp yolunu buluyor.

Bazı semtlerde, doğmuş çocuklarının eğitimlerini tamamlamaları için, birçok anne özellikle yeni çocuk doğurmayı geciktirebiliyor. Kimileri de daha geç evlenmek suretiyle doğum yahut işsizlik oranında azalmaya katkıda bulunuyor. Eskiden evlenme yaşı kızlar arasında 17-18 arasındaydı; şimdiki ortalama 29 yaşa kadar varabilmiş.

Denk olmayan evlilikler, Cezayir'de yaygınlaşmaya başladı: Özellikle yüksek öğrenimli kadınlar, eğitim ve kültür düzleminde daha alt düzeydeki erkeklerle evleniyorlar. 33 yaşındaki avukat Halide Abdurrahman, beş ay önce bir gece bekçisiyle görücü yoluyla evlenmiş. Sosyolog Fatıma Osadiq, olayı yorumluyor: "1960'larda ilericiydik. Fakat bugünkü kuşağın gerçekleştirdiğini biz başaramadık."

Cezayir Üniversitesinde görevli Prof. Abdülnasır Cabi, "Bizi modernleşme ve çağdaşlaşmaya götürecek olan kadınlardır," diyor. Son zamanlarda yurt çapında yaygınlık kazanan faili meçhul patlamaları köktendinci örgütlere mal edenlerin yorumuna bakı-

lırsa, "kadınların kamu ve özel hayatta büyük hamle yapmaları, İslamcıları kızdırmış görünüyor. Bu tür eylemlerle, kadınların ilerlemesini yavaşlatmayı amaçlıyorlar." Cami imami İsmail bin İbrahim gibi din adamları, kadınların çalışma hayatını adeta istila etmelerini yanlış buluyor ve buna karşı çıkıyor." (*New York Times*'dan alıntılayan *el Şarq el Awsat*, 27 Mayıs 2007)

Yukarıdaki veriler bizleri yanıltmasın. Madalyonun öteki yüzü pek parlak değildir: 2004 yılında kadına yönelik şiddet konusunda 5845 olay tespit edildi. Bir yıl sonra bu rakam 7400'e yükseldi. Okuma yazma bilmeyen Cezayirli kadın oranı %37; ücretli çalışanların oranı ise %13'tür. 35 milyonluk ülkede 11 milyon kız, sosyo-ekonomik nedenlerle evlenme yaşını geçmiş bulunuyor. (El Arabiye.net, 17 Aralık 2007)

Belçikalı Müslüman Kadının Dramı

Faslı bir erkekle evlenen Belçikalı bir kadın, 15 yıllık evliliğinden olan dört kızını çatı katında bıçakla boğazlamak suretiyle öldürdü. Beden eğitimi öğretmeni olan Belçikalı kadın, kocasından ötürü camide Müslümanlığı kabul etmiş ve eşinin kültürüne uyarak Doğulu tarzda büyük aile geleneğini sürdürmüştü. Doğulu bir Müslüman eş gibi hareket eden Belçikalı kadın, kocasının izni olmaksızın dışarı çıkamamış ve başkalarıyla görüşememişti. Bir müddet sonra ev kadını ve anne olarak çocuklarla ilgilenmek üzere işini terk etmiş; bu arada kocasının hayli kalabalık olan yakınlarından eve konuk olanlara sürekli hizmet etmişti. Son derece dindar olan koca, büyük kızını tesettüre uygun giyinmeye mecbur bırakmıştı. Babasının dayatmasını kabul eden büyük kız, sonradan bu dini örtünme tarzından vazgeçmişti. Faslı koca, erkek olana kadar Belçikalı eşinin mutlaka çocuk doğurması gerektiğinde ısrar etmiş; ardından anayurduna dönme konusunda dayatmalarda bulunmuştu. Baskılara dayanamayan kadın depresyona girmiş; doktor tavsiyesi uyarınca ilaç almıştı. Uzun yıllar içinde büyüdü-

ğü Batı kültürüyle kocasının mensup olduğu Doğu kültürü arasında bocalayan kadın, cinnet geçirmiş; Mart 2007'de söz konusu cinayeti gerçekleştirmişti. Olay Belçika'da büyük yankı uyandırmıştı. (Ahmed İdris, BBC Arapça bülteni, 7 Mart 2007)

İspanya'da İmam Aleyhine Dava

İspanya'da görev yapan Müslüman din adamı Muhammed Kemal Mustafa "İslam'da Kadın" adlı bir kitap yazınca, bazı İspanyol kadınlar galeyana geldiler. Kur'an kursu hocası İmam Muhammed, kitabında, "şeriat uyarınca kadının dövülebileceğini" yazdı. Temmuz 2000'de Ayrılmış ve Boşanmış Kadınlar Federasyonu üyesi 90 İspanyol, Barcelona Mahkemesi'nde imam aleyhine dava açtı. Kadınlar, "ceza yasasına göre yasadışı olan kitabın yasaklanmasını ve kadına karşı şiddet kullanmayı teşvik eden din adamının suçlu bulunmasını" istediler. (BBC News, 24 Temmuz 2000)

İslami kaynaklara dayanan İmam'a göre; erkek, sözünü dinlemeyen ve itaat etmeyen karısıyla yatağını ayırır, cinsel bakımdan onunla yakınlaşmaz; ardından güzel sözle ona nasihat eder ve son çare onu döver/hırpalar. Dövme işlemi kesinlikle elle veya çok ince bir çubuk/çırpıyla olmalı, darp için ağır ve yaralayıcı alet kullanılmamalı. Gözü dönmüş veya sinirleri tepesine çıkmış bir koca, o sırada asla eşini dövmemeli; zira elinden bir kaza çıkabilir. Dövmekteki amaç, kadının manevi yönden acı çekmesini sağlamak; yoksa onu aşağılamak ve bedenen zarar vermek değilmiş!

İmam, "yaban ellerde yaşayan ama kendi dinlerinin (İslam) kadın konusundaki tutumunu bilmeyen Müslümanlara rehber olması" amacıyla bu kitabını yazdığını belirtiyor.

Irak Kürt Bölgesi: Kadına Dayağa Devam

Merkezi Irak yönetimine bağlı "Kürdistan Federal Bölgesi" diye tanımlanan coğrafyada, Saddam dönemindeki yasalardan ka-

dınlara ilişkin olanlarının bir kısmı değişmesine rağmen kadına yönelik şiddetin bir türlü sonu gelmiyor.

Kadın hakları alanında faaliyet gösteren Kürdistan Kadınları Birliği Başkanı Şirin Amedi, 1991'de kurulan bölge yönetiminden, kadınlara vaat ettiği reformları gerçekleştirmesini istiyor. Vaatlerin birinci maddesinde ise kadınlara reva görülen şiddetin yasaklanması geliyor. Amedi diyor ki: "Kadınlar hâlâ dövülüyor. Biz, ceza yasasında kadına yönelik şiddetin cezalandırılmasını öngören maddelerin pratiğe geçirilmesini; mümkün olduğunca geniş bir alanda uygulanmasını istiyoruz. Ayrıca çeşitli kadın kuruluşlarının düzenlediği konferanslarda alınan kararlar ve açıklanan talepler doğrultusunda kadınların toplumsal konumlarının desteklenip iyileştirilmesini talep ediyoruz."

Kürt Bölgesi İnsan Hakları Bakanlığı'nın 2007 başında hazırladığı bir rapora göre, geçen yılın ilk sekiz ayında toplam 239 kadın kendini yakmak suretiyle intihar etmiş. Kadın Haklarını Koruma Derneği'nin saptamalarına bakılırsa; "töre ve geleneklerin baskıları yüzünden umutsuzluğa kapılan onlarca Kürt kadını, her yıl kendini yakıyor veya intihar ediyor."

1996-2006 yılları arasında Irak'taki özerk "Kürdistan Yönetimi"nin sorumluluk alanında 4 binden fazla kadın intihar eyleminde bulundu; yaklaşık yarısı hayatını kaybetti.

Kadınlar, aile içi şiddete maruz kalmanın yanı sıra maddi bakımdan kocasına bağımlı durumdalar. Tek başlarına ailelerini geçindiremiyorlar.

Kürt Parlamentosu, Ağustos 2002'de Irak Ceza Yasasındaki üç maddeyi değiştirmişti. Bunlardan ilki, namus/töre cinayetine ilişkindi. 1969'da kabul edilen Irak Ceza Yasasının eski maddesine göre, töre veya namus cinayeti dışında, herhangi bir nedenle taammüden adam öldürmenin cezası ya idam yahut müebbet hapis idi. Töre cinayetinin cezasının azami sınırı 3 yıl hapis idi ve yargıç bu cezanın uygulanmamasını isteme hakkına sahipti.

8 Mart münasebetiyle bölge başkenti Erbil'de düzenlenen Kürt Kadını İçin Uluslararası Barış ve Eşitlik Konferansı, aile içi şiddet konusunu araştırma-incelemeyi kararlaştırdı. Konferansa Türkiye, İran, Suriye, Avrupa ve ABD'de yaşayan kadın örgütleri (muhtemelen Kürt kökenli) katıldılar.

Konferansın sponsorluğunu yapan Kürt Milli Konferansı (ABD merkezli) yetkilileri, bu toplantının bir amacının, "Batı ve Kürdistan'da yaşayan kadınlar arasında bir köprü kurmak ve kadınların gelişmesinin önündeki engelleri kaldırmak olduğunu" açıkladılar. Katılımcı kuruluşlardan WADİ (Almanya'daki kadın haklarıyla ilgilenen bir Kürt kuruluşu olup Erbil'de şubesi bulunuyor), Kürt bölgesindeki kadınların sünnet edilmelerini önlemek için geniş katılımlı bir imza kampanyası açtığını duyurdu. WADİ'nin Kürt parlamentosuna sunduğu dilekçede, kadının sünnetinin yasaklanmasını öngören bir kanunu hemen onaylanması istendi.

Geçmişteki etkinlikler nedeniyle önemli oranda azalan kadınların sünnet edilmesi olayı, belli yerlerde devam etmektedir. Verilere göre, sünnet edilmiş genç kızların oranı % 60'ı bulabiliyor. Kürdistan hükümetindeki toplam 42 bakandan 3'ü kadındır. Toplam 11 üyeli yerel parlamentoda 28 kadın milletvekili bulunuyor. (AFP, 9 Mart 2007)

Irak Kürt Bölgesi'ndeki kadın örgütlerinin hemen hepsi, siyasi bir partinin yan kuruluşu konumundadır. Bu açıdan bilinen anlamıyla sivil toplum örgütü tanımı içine girmiyorlar. Ancak kadın sorunlarında bir araya gelebiliyor ve birlikte hareket edebiliyorlar. Federal bölgede yayınlanan Kürt basını (Kürtçe, Arapça ve İngilizce) yeri geldikçe kadın meselesini irdeliyor; geçmişteki yanlışlıklar, günümüzdeki kazanımlar ve gelecekteki tasarımlar üzerinde durabiliyor.

Bu gazetelerden biri de Arapça yayınlanan *el Haqiqa* (Gerçek). "Kürdistanlı Kadının İçinde Bulunduğu Olgu" başlıklı makale 20 Mart 2007 tarihinde kaleme alındı. Özetine bakalım:

"Sorunlarına ilgi artarken, kadınların fiili olarak hayatın her alanına katılımının sağlanması yolunda çalışmalar sürüyor. Bu düzlemde kadının içinde bulunduğu durum köklü değişimler geçirmekte, bu gelişmeler kadınları manevi (moral ve ruhsal) bakımdan daha ileri taşıyabilmekteler.

İki cins arasında eşitlik sağlanması yolunda birçok adım atılmasına karşın kadının siyasi yaşam ve karar mekanizmalarına katılımında hâlâ büyük sorunlar var. Kadının bu alanlardaki temsil oranı düşüktür; bu yöndeki değişim/dönüşüm son derece yavaştır.

2000 yılında çıkan medeni yasada şu değişiklikler öngörüldü: Çok eşliliği (erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi)sınırlayan yasa uyarınca; eşi sakat, kısır, hastalıklı olan bir erkek yeni bir kadınla evlenebilir ancak her ikisine ayrı ev tutması ve ikisini geçindirebilecek durumda olması, ayrıca ikisi arasında adaletli davranacağını mahkemeye taahhüt etmesi şarttır.

Geçimini sağlayamayan, çalışamayan ve gelir kaynağı olmayan boşanmış bir kadına nafaka verilmesi mecburi kılındı.

Töre cinayetinde hafifletici nedenlerle ceza indirimi uygulaması kaldırıldı.

Doğum öncesi ve sonrasında kadın tam ücretli izinli sayıldı. Keyfi boşamaya (özellikle erkek tarafından) yani üç taş atıp yemin ederek boşamaya son verildi.

2001'de değiştirilen kanun gereğince hiçbir erkek veya kadın, mahkemeye başvurmadan nikâh yapıp evlenemez. Resmi nikâhtan sonra eşler dilerlerse, bir din adamının önünde inançlarına uygun dini tören/nikâh yapabilirler. Aynı yıl değiştirilen kanunun ilgili maddesinde, kadına dayak atmak ceza nedeni sayabiliyor.

2004 yılında çıkarılan veya değiştirilen (1959 tarihli ve 188 sayılı) kanun maddesi uyarınca, kadın ile erkek arasında eşitlik ilkesi benimsendi. Kürt Federal Bölgesi'nde 29 Aralık 2003 tarihinde kabul edilen medeni yasalar gereğince;

"Kürdistan Parlamentosu"ndaki kadın oranı % 25'ten aşağı

olmayacak. Mevcut durumda 11 milletvekilinden 29'u kadındır. 44 bakandan 3'ü kadındır. Kürt vilayetlerindeki İl Genel Meclisleri'ndeki üye dağılımı şöyledir: Erbil, 44 üyenin 11'i kadın; Süleymaniye, 44 üyenin 14'ü ve Duhok, 44 üyenin 13'ü kadın.

Parlamentodaki kadın milletvekilleri hayli faal durumdalar: Hemen her meclis oturumuna sundukları önergelerle kadın hak ve sorunlarına öncelik verilmesini talep ediyor, bu konuda kulis yapıp tartışabiliyorlar. Kadınların sosyo-ekonomik koşullarının düzeltilmesi yönünde çaba sarf ediyorlar.

Bunlar bir yana, kadınların yürütme organlarındaki temsil oranlarının düşük olduğu bir gerçektir. Keza siyasi partiler, kadın aday gösterip seçim kampanyalarında bunları öne çıkarmada tutucu ve çekingen davranabiliyorlar. Sadece bu alanda değil, birçok alanda kadınlara atfedilen rol ile yüklenen işlevlerde, kadının yeterli olduğu söylenemez. Yoksulluk kadın ve çocukları birlikte vururken; sonuçlarından en fazla çekenlerin kadın ile kız çocuklarının olduğu ayrı bir olgu olarak karşımızda durmaktadır."

Iraklı Kadın Portreleri

İşgal ve çatışmalardan ötürü Iraklı kadınlar hakkında çıkan haberlerin çoğu "tecavüz ve şiddet" üzerine. Onların kadm olarak gerçek durumlarını yansıtan inandırıcı bilgiler bulmak çok zor. Aralık 2007'deki bazı haberlere göre, günde ortalama 30 kadın kaçırılıp öldürülüyor. Cinayetlerin çoğu İslamcı milisler (özellikle fanatik Şiiler) tarafmdan işleniyor. Örtünmeyen kadınlar Sünni ve Şii milislerce ölümle tehdit ediliyor. Hıristiyan kadınlar bile bu tür baskılara maruz kalıyorlar. 3 Mayıs 2007 tarihli *el Hayat* gazetesinin İngilizce nüshasına yazan Susana Tarbuş, Iraklı kadınlar üzerine yapılan bir alan çalışmasından alıntılar yapmak suretiyle bizlere yeni ufuklar açıyor. İzleyelim:

"Süreyya, yetmişini idrak etmiş bir kadın. 1950'li ve 1960'lı

yılları hatırlıyor. O zamanlar Irak'ta muazzam bir kültürel gelişme varmış. Geçmişte yasadışı (illegal) politik faaliyet içinde olmakla birlikte Bağdat'taki kültürel ve entelektüel yaşamdan zevk alırmış. Başkentteki Café Swiss'e gider, erkek arkadaşıyla buluşurmuş. Zira birçok aydın, ressam ve şair buranın müdavimlerinden olmuş; kahve eşliğinde her şeyi tartışırlarmış. Herkes herkesi tanıyormuş ve sohbetlerin önemli bir kısmı edebiyat, sanat ve müzik üzerinde yoğunlaşıyormuş.

Sümeyya ise İslamcı el Davet Partisi militanıyla evliymiş. 1980'lerde eşinin Bağdat Üniversitesi'nde güvenlik güçleri tarafından öldürülmesinin ardından tutuklanıp işkence görmüş. İşkence esnasında arkadaşlarının gözü önünde bedenine kezzap dökülmüş; saçlarından tavana asılmış. Kablo ve demir çubukla dövülmüş. Ünlü el Sadr ailesinden ve İslamcı hareketin önemli isimlerinden Huda bint Sadr'ın öğrencisi olduğundan, ayrıca işkence ve eziyetle karşılaşmış. O dönem tutuklular arasında hayatta kalabilen tek kadın Sümeyya'dır.

Bağdat Üniversitesi'nde profesörlük yapan Hana, 2003'teki Amerikan işgaliyle birlikte her şeyin altüst olduğundan şikâyetçi. Şöyle diyor: '(O güzel) ülkemi geri istiyorum. Kötü hükümetlerin ceremesini neden biz çekelim. İşgalden bu yana üniversiteye gitmek için kendimi güvende hissetmiyorum. Üniversite artık o bildik güvenli ortama sahip olmadığından, sosyal ilişkileri geliştiremiyorum; arkadaşlarımı ziyaret edemiyorum. Hatta istediğim şeyleri bile okuyamıyorum; çünkü elektrik yok.'

Süreyya, Sümeyya ve Hana, 60 yıllık Irak tarihinde hatıraları olan kadınlardan sadece üçü. Nace Sadiq el Ali'nin 'Iraklı Kadın: 1948'den Günümüze Anlatılmamış Öyküler' isimli kitabında yer alıyorlar; özyaşamları anlatılıyor. Iraklı bir baba ile Alman bir anneden olma yazar Nace, İngiltere'nin güneybatısındaki Exeter Üniversitesi'nde Arap ve İslam Araştırmaları Enstitüsü Sosyal Antropoloji kürsüsünde üst düzey bir görevli. Daha önce Ortado-

ğu'da 'Cinsiyet ve Devlet' (2000) ile 'Göçmen Meselesine Yeni Bir Yaklaşım' (2002) kitaplarını yazmış. Akademik kariyerinin yanı sıra, Nace el Ali, siyasi bir muhalif olup 2002 yılında bir İngiliz-Irak kuruluşu olan Ortak Eylem: Irak için Kadın Eylemi'nin kurucusu. Savaş ve şiddete karşı evrensel kadın ağının aktif üyesi.

Kitap, modern Irak edebiyatına özgün ve canlı katkısı olan bir eser. Ülke tarihine ek olarak cinsiyet meselesine eğiliyor; kadınların konumlarını irdeliyor. Aynı zamanda zengin, çarpıcı ve bilinmeyen birçok gerçeği gözler önüne seriyor.

Kitabın seyri içinde kadın yazar el Ali, Iraklı hemcinsinin sesini ve soluğunu farklı biçimde aktarıyor. Her yaştan kadının özgün konum ve öykülerinden yola çıkıyor. Bir bakıma 'sessiz kurbanlar' durumundaki kadınların kötü kaderlerini ortadan kaldırmayı amaçlıyor. Onyıllar boyunca onca zorluğun üstesinden gelmiş kadınların başarılarına değinirken; yeni ortamda savaş, ambargo, yasalar ve polis devletiyle nasıl baş ettiklerine dair ilginç ayrıntılar sunuyor.

1920'lerde kendilerine özgü örgütler kuran kadınların siyasi hareketin nasıl bir parçası haline geldiklerine ve günümüzdeki engellere nasıl göğüs gerdiklerine ilişkin örnekler veriyor.

Farklı kesimlerden söyleşilerin yanı sıra, kitapta Iraklı kadın yazarların zengin kaynaklarını tanıtıyor. Sözgelimi roman yazarı Betül Hiadri ile Sura el Windawi ('Sura'nın Güncesi: Savaş Günlerinde Hayatım', 2004) özel olarak ele alınıyor. Yeri gelmişken el Windawi'nin henüz 19 yaşındayken kaleme aldığı güncesi, 'Bağdat Yanıyor: Bağdat'ın Bir Kızın İnternet Günlüğü' adıyla yayınlandı.

Başka kadınlar, sosyo-politik hayatın bir parçası olarak en heyecanlı günlerini Irak Komünist Partisi saflarında geçirmişler. Diğer bazıları, genç yaşlardayken iktidardaki Baas Partisi tarafından akıllarının nasıl çelindiğinden şikâyet ediyorlar; Arap milliyetçiliği ile eski Mısır lideri Cemal Abdülnasır'a tutkuyla bağlı olanlar kadınlar da var.

Yazar Nace, son beş yılda kadınların Baas yönetimi altında nasıl ezildiklerini, nasıl cinsiyet ayırımına tâbi tutulduklarını kanıtlayan belgeler toplamış. Bunlar arasında siyasi baskının değişim süreci, kadınlara yönelik politika değişikliği, bir dizi savaş ve ekonomik ambargonun olumsuz sonuçları da bulunuyor. Son eserinde 1940'lı yıllardan başlayarak adım adım ilerliyor; daha önce söyleştikleriyle birleştirilince toplam 180 kadının canlı tanıklığına başvurmuş. Amaç, suskun kadınları yeniden seslerini yükseltmeye, görüşlerini özgürce ifade etmeye teşvik etmek. Görüştüğü kadınlar farklı yaş, medeni durum, mekân (Londra, Amman, Detroit ve San Diego gibi, etnik köken (Kaliforniya'daki 8 bin Kürt gibi), politik ve dini inançtan (Detroit yöresindeki Keldani ve Şii göçmenler veya 1930-40'lı yıllar arasında Irak'ta yaşamış Londralı Musevi kadınlar gibi) olsalar da, çoğunun ortak noktası kentli orta tabakaya mensup olmaktır. Kırsal kesim ve yoksul kadınların gerçek konumlarına ilişkin çok az veri bulunuyor.

Çıkan sonuçlardan biri, devrik Irak lideri Saddam Hüseyin'in yerine göre aşiretçilik ve mezhepçiliği körüklemesi; işine gelmediği zaman bu tür eğilimleri anında bastırmasıdır.

İkinci bir sonuca göre, 1948 yılındaki büyük atılım (el Wesbe) sırasında kadınlar gerçekten krallık düzenine başkaldırmışlardı. Belli ölçüde cinsiyetçilik ve baskıya rağmen kadınlar, o günlere büyük özlem duyuyorlar. Tarihleri ve yaşamlarının önemli bir parçasını oluşturuyor o günler.

Diğer önemli bir sonuç ise, Saddam devrindeki çelişkili politikaların açığa çıkarılmasıdır. Bir yandan 'kadının kurtuluşu'ndan dem vuran Saddam, esasında kadınların rejime sadakatini ve gelecek kuşakları etkilemesini kastediyordu. Bu yüzden kadın çalışına hayatında güçlü olduğu kadar, eviyle işi arasında denge kurmaya teşvik ediliyordu. Iraklı hemcinslerinin katmerli ezilmişliğinin yaşandığı mevcut kötü ortamı gören kadınlar, her şeye rağmen Baas Partisi'nin kadınlara yönelik politikasında bazı olumlu noktaları

anmaktan geri durmuyorlar. Örneğin Irak, Ortadoğu'nun en fazla eğitim görmüş ve profesyonel kadınlarına sahipti. Irak Kadın Genel Federasyonu, iktidardaki Baas'ın bir kolu gibi çalışıyor; okuma yazma, iş hayatına atılma, sağlık ve eğitim-öğretimi yaygınlaştırma gibi faaliyetleri başarıyla yürütüyordu. Bu başarılar Baas'ın bir himmeti değil ama iktidardaki yöneticilerin kadın hakları konusundaki farklı politikalarının bir ürünüydü.

1980'ler Iraklı kadının konumunda çöküşün başlangıcı sayılır. Yönetimin girdiği bir dizi savaş (İran, Kuveyt ve ABD ile) aynı zamanda katı politikaların ve baskıların artmasına yol açtı. İran ile savaş, erkeklerin beceri ve savaşkanlığına vurgu yaptı; kadını ise sadece bir anne olarak ele aldı. Her kadından en az beş çocuk doğurması istendi. 1991 Körfez Savaşı ve izleyen 13 yıllık ekonomik ambargo döneminde kadının durumu giderek kötüleşti. İstihdam azaldı, ücretler düşürüldü; kadınlar çalışma hayatından evlerine dönmek zorunda kaldılar. Eve kapanma, muhafazakârlığa, deyim yerindeyse haremlik-selamlık ikilemine yol açtı. Eğitime ara verildi ve kadınlar arasında okuma-yazma bilmeyenlerin oranı aniden yükseldi. Iraklı kadın, bölgedeki o çok övülen özgünlüğünü yitirmiş oldu.

Kısacası; politik kesimlerce hoyratça kullanılan kadın, başta Baas olmak üzere yine siyasi çevreler tarafından evlerine zorla kapattırıldı. Durum öyle sarpa sardı ki, örtünüp örtünmeme meselesi sanki kadına saldırıların baş nedeni haline geldi. Aslında ipe sapa gelmez bu bahane, tek söyleme indirgendi: Vurun abalıya! Böylece her önüne gelen yok yere, sudan bahanelerle, kasıtlı yahut kasıtsız Iraklı kadına saldırdı; tecavüz etti, şiddet uyguladı.

Bunlara rağmen Iraklı kadınlar, hâlâ daha güvenli, daha barışçıl ve onurlu bir yaşama dair umutlarını koruyabiliyorlar."

II. BÖLÜM

KADIN HAKLARI VE TEORİK AÇILIMLAR

Suudi Rejimi ve Erkeklik

Arap-İslam dünyasındaki kadınların günlük yaşamları, salt sosyo-ekonomik, sosyo-politik olaylardan ibaret değildir. Kadın haklarına ilişkin ciddi tartışma ve teorik açılımlar yaşanmaktadır. Suudi Arabistan gazetesi *El Riyad,* Aralık 2007'deki nüshalarında şöyle bir tez geliştirdi: "Arap kadınların haklarını hasıraltı etmek isteyen bazı çevreler, Batılı hemcinslerinin olumsuzluklarını abartarak teşhir ediyorlar. Bu olumsuzlukları tüm Batı kadınlarına maletmek yanlış ve büyük haksızlıktır. Batılıların böyle olduğunu varsaysak bile, bu durum Arap kadınına haksızlık yapmayı gerektirmez." Şimdi, kadın haklarına ilişkin diğer açılımlara göz atalım:

Erkek olmak ile (tahakküme dayalı) erkekliği birbirinden ayırmak lazım. İlki biyolojik bir olgudur; ikincisi doğumdan sonra yetiştirme tarzına, egemen değerlere ve eğitime bağlı olarak bir zihniyet, bir sosyo-kültürel durum olarak ortaya çıkıyor. Süreç içinde kişinin karakterine, huyuna, söylem ve davranışlarına yön veriyor. Buradan hareketle bir siyasi rejimin müdahaleci, denetimci, baskıcı ve tahakkümcü karakteristiği haline gelebiliyor.

Suudi Arabistan'daki (monarşik) rejim, tahakkümcü bir erkekliğin simgesidir: İçeride, dışarıda ve bölge çapındaki siyasetlerinde bu erkeklik yansımalarını bulmak mümkün. Çünkü rejim sahiplerinin tümü, erkek olmanın bilinciyle, her faaliyetlerinde

bunu kanıtlamanın yol ve yöntemlerine başvururlar. Devletin kuruluş tarihine ve kimliğine, ders kitaplarındaki konularla eğitim müfredatına; düzenlenen etkinliklerden aşiret meclisi toplantılarına kadar hayatın her alanından erkeklik fışkırıyor. Yöneticiler, faaliyetlerinde *hypermasculinity* (abartılı ulu/üstün erkeklik) sorunlarıyla karşı karşıya kalmış gibiler. Sadece ülke içinde değil, aynı zamanda Arap-İslam dünyası ölçeğinde de Suudi Hanedanı'nın erkek egemen ilişkiler içine girdiği görülür.

Şaşalı siyasi tören, şölen ve ayinlere bakınca, bu abartılı halin farkına varmak mümkün: Erkek iktidar, sanki erkeklik kavramının yüce toplumsal ideali gibi arzı endam etmekte; eşraf ve âyan takımı, resmi şölen ve merasimlerde gerdan kırıp boyun bükmekte; itaat ile biat el ele verip ulu erkeğin (Kral veya veliaht) huzurunda el-pençe divan durmakta, secdeye varmakta ve hizmette asla kusur etmemektedir. Buna karşılık kerem sahibi ulu erkek, gayet cömert davranmakta; alt kademe yöneticilerine iltifat etmekte, onları ganimete boğmakta ve ülke dışındaki hükümetlere de son derece eli açık davranmaktadır. Suudi Arabistan'ın Filistin ve Lübnan'a yaptığı yardımlar, bunun tipik göstergesi sayılabilir. Bu tür yardımlar siyasi bir stratejinin bir parçasıymış gibi değil; siyasi kararları tekeline almış az sayıda insanı temsil eden bir erkeklik sembolü olarak sunulmaktadır.

Suudi erkekliği, özellikle kalkınma ve altyapıya dayalı devasa projelerle görkemli kültür merkezlerinin açılışları esnasında kendini göstermektedir. Açılışlar tören, şölen ve festival havasına büründürülmekte; fırsattan istifade, erkeklik bağlantılı kültürel kavramlar habire sergilenmektedir. Yönetilenlere yani reaya'ya sınırsız hizmetler sunulmuş, refah içinde bir hayat düzeni sunulmuş gibi gösterilmekte, gerçekleştirilen her ekonomik proje, bireylere erkeklerini hatırlatıp durmaktadır. Hizmetler ve zenginlik paylaşımı, yönetilen bireyin doğal hakkıymış gibi sunulmak yerine, aslında erkeklik timsalinin bir gerekliliği biçiminde sunulmaktadır.

Böylece büyük altyapı projeleri ve ekonomik zenginlik geleneksel eğitim kavramı çerçevesinden çıkıp, azınlıktan ibaret yönetici zümrenin tekelindeki bir metaya, bir mala dönüşmektedir. Bu zümrenin erkekliği, toplumdaki erkeklikten apayrı bir yere konulmakta, azınlık yönetiminin alamet-i farikası (ayırt edici niteliği) haline gelmektedir.

İktidar, erkeklik kavramını tekeline aldığını evlenme törenlerinde de kanıtlama yoluna gitmekte, göz kamaştırıcı ortamlarda insanlar, düğün derneklerin eğlence yönünden çok, tüketim piyasasının aracı olarak erkeğin eşine tahakkümü boyutuyla ilgilenebilmekte ve bunu iktidarla özdeşleştirip kutsamaktadırlar. Yönetilen bireylerin hep seyirci olarak izleyegeldikleri bu erkeklik görüntüleri, piyasa malıymışçasına içeride tüketilmekte ve dışarıya ihraç edilmektedir. Bu algılama tarzı, özellikle Suudi Arabistan'ın yurtiçi ve yurtdışında yaptığı mali yardımların medyada haber olarak veriliş tarzıyla iyice pekiştirilmektedir.

Erkekçi iktidarın her türlü gösterisi ve merasimi, toplumdaki diğer erkeklerin psikolojisini çökertmeye yöneliktir. Yönetilen erkekler, erkekçi iktidara özenerek erkeklik taslamakta ama bunu günlük hayatlarında uygulamaya her kalkıştıklarında çaresiz yerlerine oturmaktalar. Bu kusurlar ve başarısızlıklar, erkek vatandaşın erkekliğine leke sürmüş olmaktadır. Erkekliklerini dayatabilecek kadar ekonomik ve maddi güce sahip olamadıklarından, bunu gerçekleştirme şansını bir türlü yakalayamıyorlar.

Erkek egemen iktidar erki, sıradan erkeklerin hareket kabiliyetlerini sınırlamakta, kendilerini kanıtlama imkânını tanımamaktadır. Çünkü erkeklik, paylaşılamayan bir tekelci iktidardır ve çünkü sıradan erkekler, iktidar erkinin sadece tamamlayıcı halkaları olarak tasarlanıp düşünülmüştür. Herkes mevki, makam ve mertebesi ölçüsünde erkek olabilir ki, bu da iktidarın ataması yani himmeti sayesinde mümkündür. İktidarın halkaları kimseyle paylaşılamayacak kadar dar ve sayılı olduğundan, erkekliğini ka-

nıtlayıp başkalarına dayatmak için bu kez o makama göz dikenler arasında müthiş bir rekabet başlar. Ekonomik gelişme dönemlerinde, iktidarla rekabet ve zenginleşme için belli ölçüde yer açılmış olsa bile, sonuçta iktidar tektir ve alanı dardır. Oraya varmak uğruna verilen ölesiye mücadele, hem emeline ulaşan hem de ulaşmayanın ruhunda derin yaralar açar.

Her Allah'ın günü süper erkeklik gösterisinde bulunan iktidar, bireyler arasındaki ilişkilerin yanı sıra kadın-erkek ilişkilerini de derinden etkilemektedir. Her erkeğin gönlünde yatan aslan, erkek egemen iktidar gibi çevresini tahakküm altına almaktır. Onlara özenen kadınlar da, bu kez erkekçil bir kisveye bürünerek çevrelerine kendi erkekliklerini kanıtlama peşine düşerler, erkek iktidarının küçük/minik bir halkasını oluşturmayı hedeflerler. İkili bir ruh hali içinde kalmış olan kadınlar, bilinçli yahut bilinçsiz biçimde, bir yandan baba, koca, erkek kardeşlerinden iktidarın yaptıklarının aynısını kendilerine yapmalarını isterler; öte yandan, erkekliğe özenmek suretiyle kendileri böyle bir işe koyulurlar. Çünkü erkek iktidarı taklit eden sıradan insan, onun bazı kavramlarını alıp kullanmış olsa dahi, kendisi bizzat meta konumuna düştüğünden, erkeklik piyasasında rağbet görmez bir mala benzemiş/benzetilmiş olur.

Suudi Arabistan'da son zamanlarda sayısı giderek çoğalan dul, evlenmemiş, boşanmış kadınların durumu; tırmanışa geçen boşanma olaylarına paralel biçimde artan uyuşturucu alışkanlığı, gerçeklerden kaçma halleri, açık ve gizli cinsel sapıklıklar vs. göz önüne alındığında, şunu tespit etmek mümkündür: Kaybedilmiş erkeklik krizi, toplumun hücrelerine sinmiş, hastalıklı toplumsal bir davranışa dönüşmüştür.

Bu kriz ortamında kendini arayan Suudi Arabistanlı genç, erkekliğini kaçıp-kovalamaca oyunları, deve, at ve araba yarışları gibi yüzeysel etkinlikler aracılığıyla kanıtlamakta; iktidar organları da bu tarzı sürekli abartarak kamuoyuna pompalamaktadırlar. Bununla tatmin olmayan gençler, bu kez çeşitli suçlara bulaşmakta ve uyuşturucu müptelaları haline gelmekteler.

Petrodoların Suudi Arabistan toplumunda yarattığı zenginlik, erkek iktidar tarafından habire kuru ve sevimsiz rakamlarla ifade edilmektedir. İdeal bir erkeklik arayışındaki tatminsiz gençler, rakam ve verilere soğuk baktıklarından olsa gerek, bu sefer erkekliğinden şüphe duyar hale gelmekte, kendini yüce iktidar karşısında çaresiz hissetmektedirler. İktidara kafa tutup meydan okumanın yolunu bulmak için tek seçenek şudur: Rejim karşıtı köktendinci İslami veya cihadi örgütlere katılmak. Çünkü bu tür örgütlerin söylemleri, başından sonuna kadar iktidara karşıdır. Cihad temelli iktidar karşıtı söylemler iktidarın karizmasını çizdikçe, onun erkekliğine dair olan inancını kökten yıkmaya çalışıp bir anlamda iktidar parçalanmasına yol açtıkça ve buna bağlı olarak beyinlerdeki yenilmez erkek iktidar kavramını hepten felç ettikçe, gençlerin cihad faaliyetini bir erkeklik simgesi ve erkekliği ispat aracı olarak benimsemeleri çok doğaldır.

Cihadi söylemlere bakınız, göreceksiniz: Suudi yönetiminin kendi toprağını, namusu ve haysiyetini koruyamadığını; namusunun elin gâvuru elinde beş paralık olduğunu ve dolayısıyla erkeklikten düşüp iktidarsız olduğunu vs. işleyip dururlar. Özetle cihadi söylemler, iktidarın beyinlere nakşettiği o 'iktidar=hakiki erkeklik' denklemi tersine dönüp, köktendincinin elinde yönetime karşı bir silah haline gelivermiştir. Orta yerde toprağı ve namusu olmayan iktidarsız bir iktidar imajı oluşmuştur. İktidarın erkekliğine göz koyup ona sahip olmaya yeltenen gençler yurtiçinde bunu başarma fırsatı yakalayamadıkları zaman, yurtdışında aramaya koyuluyorlar. Yurtiçi piyasasında el koyamadığı nesneyi, yurtdışında kapma çabasına giriyorlar.

Sonuç olarak, Suudi yönetici zümresinin tekeline aldığı iktidar ve erkeklik kavramı esasında onun sahip olduğu ekonomik ve enformatik imparatorluğunun eseridir. Bu imparatorluk, toplumun her kesim ve tabakasında gerginliğe ve huzursuzluğa yol açmıştır. Bundan doğan psiko-sosyolojik sorunları hafifletmenin bi-

ricik yolu, bu erkekçi iktidar tekelini kırmaktır. (Arap kadın akademisyen Dr. Mudaqi el Reşid, *el Quds el Arabi*, 5 Şubat 2007)

Resmi Veriler Işığında Suudi Kadını

S. Arabistan kraliyet hanedanından Prenses Dima bint Türki bin Abdülaziz, İsveç'teki "Talberg World Forum" isimli uluslararası bir toplantıda, "The Changing Role of Women in Saudi Arabia" başlıklı (*El Hayat* İngilizce baskısı, 7 Temmuz 2007) bir tebliğ sundu. Prenses'in kendi rejimine herhangi bir eleştiri getirmeyeceği açıktır. "Suudi Arabistan'daki kadının konumuna ilişkin bazı yanlış algılama ve yargıları düzeltmeyi amaçlıyorum. Batılılar nezdinde, Suudi kadını, sanki hayatın her alanında erkeklerin egemenliği altındaymış; İslam şeriatından gücünü alan kurallar gereği kadın ile erkek arasında sosyo-ekonomik düzlemde eşitsizlik varmış; dini kurallar kadının eğitim ve çalışmasını engellemek amacıyla seferber ediliyormuş gibi bir kanaat hasıl olmuş. Şu kadarını söyleyebilirim; bu yanlış algılama ile hayatın gerçekleri arasında büyük bir uçurum vardır. Ayrıca İslam dini, kadının ekonomik ve siyasi hayata katılmasını yasaklayıp engellemiyor," cümleleriyle söze başlamasına rağmen Prenses'in sunum ve verilerine ihtiyatla yaklaşmakta yarar var. Konuşma metnini temel alarak, Suudi kadınının geldiği noktayı belirlemeye çalışalım:

"Hükümetin resmi verilerine (2005) göre Suudi üniversitelerinden mezun olanların % 56'sı kadındır. İşletmelerdeki müdür ve yönetici kadınların oranı % 31'dir. Özel sağlık kuruluşlarının % 40'ına yakını kadınlarca işletiliyor. Başkent Riyad'daki emlak piyasasının % 25'i ile Cidde şehrindeki aynı piyasanın % 45'i kadınların elindedir. Üniversite ve kolejlerin yönetim makamlarında (dekanlıkları) kadınlar bulunuyor. Bankaların CEO'ları ve finans uzmanları arasında hatırı sayılır oranda kadın bulunmaktadır. Tıp doktorlarının% 40'ı kadındır. Ayrıca Cidde Sanayi ve Ticaret

Odası, Suudi Arabistan Mühendisler Meclisi (Odası), Suudi İşletmeciler Derneği, Suudi Barolar Birliği gibi kuruluşların başkanları kadınlardan oluşuyor.

Ulusal ve yerel düzeydeki hemen tüm devlet dairelerinin sorumlu mevkilerine kadınlar atanmaktadır. Suudi Danışma Meclisi (bir çeşit parlamento–F.B.) müsteşarları arasında birçok kadın bulunmaktadır. Suudi kadını, sanat dalında da hakkıyla temsil edilmektedir: Çok sayıda kadın sanatçı, fotoğrafçı, film yönetmeni, gazeteci, yazar ve moda tasarımcısı ülke çapında ve uluslararası alanda olumlu eleştiriler alıp övgüye layık görülmüştür.

Kadının toplumda değişen rolünün arka planında birden fazla etken var: Birinci Körfez Savaşı, ülkenin inşası ve eğitiminde kadın işgücüne ihtiyacı büyütmüş, yönetim, buna uygun projeler geliştirmiştir. Artan nüfus, ülke genelinde bir rekabeti körüklemiş, aile geçimini sağlamak üzere kadının dışarıda çalışmasını zorunlu kılmıştır. Kırsal alandan kente göç, geleneksel tutucu aile ve demografik yapıda değişikliğe yol açmış, aile bireylerinin birbirlerini denetlemesini zorlaştırmıştır. Aile bağlarında gevşemeler, kopmalar başlamıştır. Kadınlar, eski kuşak hemcinslerine göre, daha geç yaşlarda evlenme alışkanlığı edinmiştir. Eski evlilikler görücü yoluyla gerçekleşirken, şimdiki Suudi kadınları kendi eşlerini görüp tanıdıktan sonra karar verme imkânı elde etmişlerdir. Keza, çok karılı evlilikler azalmaya, yerini tek eşli (karılı) evliliklere bırakmaya başlamıştır.

Kral Abdullah'a doğrudan bağlı iki insan hakları kurulu/komisyonu, kadınların sosyo-ekonomik konumlarını iyileştirmeyi bu çerçevede ele almaya başladılar. Doğum yapan kadınlar, 10 hafta boyunca annelik ücreti alabilmekte, gebelik döneminde ücretli izinli sayılmanın dışında hamilelikle ilgili tüm sağlık masrafları karşılanmaktadır. 50'den fazla kadın çalıştıran işyerleri, çalışma yasası gereği, bebek bakıcısı hemşireler temin etmeye ek olarak annelere belli saatlerde emzirme molası vermekteler."

Televizyondaki Yanlış Kadın Programı

Lübnan merkezli *el Müstakbel* televizyon kanalı ile aynı adlı gazete, eski başbakanlardan Refik el Hariri'ye aitti. Sünni aristokratların temsilcisi el Hariri, şu ana kadar faili meçhul gibi görünen bir suikasta kurban gitti. Yerini el Müstakbel olarak bilinen partinin başında parlamentoya giren oğlu (Sa'ad) aldı. El Hariri ailesinin, din iman adına mangalda kül bırakmayan Suudi Arabistan yönetimiyle iyi ilişkileri olduğu gibi, kendini muhafazakâr diye tanımlayan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın lideri olduğu AKP ile de yakın bağlantıları (iş ve siyaset) var. Türk Telekom'u satın alan yabancı çok ortaklı firma, esasında bu Lübnanlı ailenin denetimindedir.

Şimdi işin özüne gelelim: Adı geçen kanalda yayınlanan 'Beauty Clinic' (Güzellik Kliniği) adlı programın içerik ve formatına ilişkin bir eleştiri, Lübnanlı kadın gazeteci Zehra Mer'i'den geldi.

Özetleyelim: "El Müstakbel kanalı, sözde kadın programını yeniden başlatırken kadınları tektipleştiriyor, onları tek kalıba sokuyor. Sömürgeci televizyon kanallarının sipariş verdikleri bir kadın modelini yaratmaya çalışıyor. Soruyoruz: Bu kanal, daha ne zamana kadar kadınları baskı altında tutup despot bir tarzda onları sadece bir güzellik sandığına, bir nakışlı kutuya çevirmeye devam edecek? Sandık ve kutunun dışı göz kamaştırıcı, akıl çelici olabilir; peki, ya içinde ne var? Bu baskıcı yöntemin en iyi örneği, aralarında Lübnanlıların da bulunduğu Arap güzellik kraliçelerinin dur durak bilmeden o kanal senin, bu kanal benim dolaşmaları, güya güzelleşmeye ilişkin tavsiyelerde bulunmalarıdır. Beauty Clinic programı, bu tiplerle dolup taşıyor. Aynı program önce bir güzellik yarışması düzenliyor, sonra kazanan kraliçeyi ya programın yönetmeni yahut haber spikeri olarak çalıştırıyor.

Bu cam ekrandan kadınların akıllarıyla nasıl oynandığını daha iyi fark ediyoruz. Öyle ki, kendisini şık bir eşya, bir nesne, bir

mal olarak görebilmek/gösterebilmek uğruna kimbilir hangi fedakârlıklara katlanıyor! Halbuki her şeyden önce o bir insan; etten, kemikten, akıl ve fikirden oluşmuş bir insan!

Bir örnek daha; aynı kanal açtığı yarışmaya katılan toplam 4 bin kadın arasından 18 kişiyi seçti. Spikere kalırsa, bunlar henüz körpecik, ter-ü taze kızlardı. Oysa bir kısmının ergen yaşta kızlarının olduklarını gördük! Hadi neyse! Peki, genç yani spikerin ifadesiyle 'bu taze ve körpecik kızların', öyle görünebilmek uğruna yattıkları estetik cerrahi masalarına ne demeli? Daha beteri var: Ameliyat sonrasında bazılarının yüzlerinde şişkinlikler, morluklar, yara ve bereler, hatta bıçak izleri vardı.

Saçlarının telinden parmak uçlarına kadar kadınların yeniden yaratılıp biçimlendirilme operasyonu hangi anlayışın ürünüdür? Ameliyata girmeden önce kocalarına, 'eski karılarınızı unutun; ameliyat çıkışında yepyeni bir kadınla karşılaşmış olacaksınız' diyenlere bir sorum var: Bazılarınız, neşter sayesinde genç kızlarınızdan daha güzel görünebilirsiniz. İyi de, genç kızlarınızdan daha güzel olmanın doğal olmayan bu yapmacık, bu sahte yolunu denerken, kızlarınızla birlikte şöyle aynaya bakıp gerçekten neler hissettiğinizi soran olmayacak mı? Keza, ameliyat zoruyla siz 'eski kadın olmaktan çıkıp yeni karılara dönüşürken' dışarıda kalan kocalarınızın hâlâ eski kocalar olduğu gerçeği karşısındaki samimi (olumlu-olumsuz) duygularınız ne olacak?" (*El Quds el Arabi,* Beyrut, 9 Kasım 2006)

Batı ve Arap Kadını

Arap kadınlarının genel hakları konusunda, dış kaynaklı bir eleştiriyi sunalım: "'Araplar sinsidir, Yahudiler cimridir, sarışınlar aptaldır, kızıl saçlılar asabidir' türü genelleştirmelerden kaçınmak gerekir. Ama kimse, yukarıdaki genelleştirmeleri hiç kullanmadığını söyleyemez.

Batı'daki yanlış bilgilendirme ve duyarlı olmama nedeniyle, Arap kadını da bu tür bir klişenin, basmakalıp genelleştirmenin kurbanı olmuştur. Bizim konumumuz ve bütün hayatımız çok az anlaşılmıştır. Lanetlenmiş bütün o diğer gruplar gibi, bize ilişkin bu yanlış algılamayı gidermek veya önyargıyla mücadele için, elimizden geleni yapıyoruz. Batılıların hakkımızdaki kalıplaşmış düşüncelerinin değişmesinin zorluklarını bilmeyen hiçbir Arap kadını (Batı ile temas halinde olan–F.B.) yoktur. Batılının gözünde Arap kadını, 'tesettüre hapsedilmiş kudretsiz ve çaresiz' biridir.

Batılılar Arap/Müslüman bir kadını, kendi kız kardeşleriyle karşılaştırırlar. Tek başına bu ölçüt bile bir aşağılama tarzıdır. Arap kadınına yönelik bu aşağılama katlanarak devam eder: Çünkü (güya) onlar, içinden çıktıkları petrol zengini ama tesettürlü yani uygar olmayan bir varlık olarak, daha düne kadar mücadele verememişlerdi. Batılının nezdindeki klişe imaj yanlış ve aşağılayıcı olmanın ötesinde, gülünçtür de! Çünkü Batılı kadınların bireysel ve kolektif haklarından tecrit edildikleri çağlarda, Müslüman kadınlar kurtuluşları için, 1400 yıl önce mücadeleye atılmışlardı. İslam diniyle birlikte kültürel ve manevi bakımdan bütün haklara kavuşmuştu Müslüman kadını. Halbuki aynı dönemde Hıristiyan Kilisesi, kadının ruhunun olup olmadığını tartışırken, İslam dünyasının kadını böyle bir ruha zaten sahipti. Müslüman kadınlar tam anlamıyla birer varlık/zat (Yaradan'ın kulları) ve seçenekleri olan özgür insanlar idiler.

Bu yanlış anlamanın kısırdöngüsü genelde Batılıların kötü bir davranışıdır. Ama daha önemlisi, her Batılı kadın bilir ki, maksatlı olmasa da bu tür davranışlar insanları niyet düzleminde insan olmaktan çıkarabiliyor. Meseleye, 'daha dün doğuvermiş Arap kadın hakkı' bağlamında bakıldıkça, bu salt bir insanlıktan çıkarma, insanlıktan soyutlama zihniyetine indirgeme sayılmamalı; aynı zamanda Arap kadını ve erkeğinin çağlar boyunca eşitlik uğruna verdikleri mücadelenin küçümsenmesi olarak da algılanmalıdır.

Kurtuluş denen şey kendiliğinden gerçekleşmez ve hemen olabilecek bir şey de değildir. Bu bir süreç meselesidir. Arabistan yarımadasında kadın, İslam'dan önceki zamanlarda kabile (aşiret) kültürüyle yetişmişti. Her kabilenin kendi kadınına ilişkin örf ve âdetleri yani töresi vardı. Kimi kadınlar, bugünle karşılaştırıldığında bile son derece ileri haklara kavuşmuş; diğer bazıları ise şovenist kavimlerin içinde yaşamışlardı. Öyle ki, kadınlar taşınabilir mülk mesabesinde olup, yeni doğan kız çocukları diri diri gömülürlermiş.

İslam, bu kuralları iptal ederek kadınları kurtarmış; erkeğe denk düşecek bir seviyede onu korumuş; her iki cinsin ayrılık ve benzerliğini eşit temelde kuramlaştırmıştır. 1400 yıl önce dahi kadınların kendilerine iş kurmaları, ticaret yapmaları, mali özerkliğe sahip olmaları ve eğitim görmeleri sağlanmıştır.

Geçmiş yıllarda Amerikalı kadınların birçoğu, evlendikten sonra kızlık soyadlarını taşımak için uğraşıp didindiler. Halbuki Müslüman kadın, yüzyıllar boyunca bu hakkını kullanagelmiştir. Her şeyden önce kadın çiftlerden biri, eşlerden biri olarak kâğıt üzerinde zaten eşitti. Uygulamada ise, Arapça zevc (erkek için), zevce (kadın için)' sözcüğü eşlerden biri demektir.

O halde, 'kadın kurtuluşu için daha çok mesafe alman, bir fırın ekmek yemen lazım' denklemi üzerine kurulmuş bu Batılı senaryonun anlamı nedir? 8.-9. ve 10. yüzyıldaki Batılı kadınının (kötü) konumunu temel ölçüt alıp bunu o zamanın Arap kadınlarınkiyle karşılaştırmanın mantığı nedir? Bakıyoruz; Roma hukukunda kadınlar ya çok az hakka sahiptiler ya da hiç değillerdi. Çocuklarının velayeti meselesi, Batı'nın modern zamanında kadınlara verilebildi. 1000 yılında bile, kadının bir insan olduğu konusu hâlâ tartışmalıydı.

Buna karşılık Arap kadını, aynı dönemde daha büyük mesafe almıştı. Hz. Peygamber'in ilk eşi Hatice'nin iyi bir işkadını; Şahika Nefise'nin Şafi mezhebinin kurucusu İmam Şafi'nin öğret-

menliğini yapabilecek kapasitede bir din kadını olduğunu öğrendiklerinde şimdiki feministlerin ne kadar şaşıracaklarını gözümün önüne getirebiliyorum. Arap kadınının erkeğiyle omuz omuza tam eşitlik için mücadele ettiğini acaba kaç Batılı kadın biliyor? Ya o meşhur Kraliçe Zübeyde'nin Hac yolu üzerinde içme suyu kanalı açtırdığını? Veya 10. yüzyılda İslam dünyasında çok sayıda kadın doktor ve hemşire olduğunu?

Bunları aktarmakla Batılı kadının mücadelesini küçümsemiş olmuyoruz. Konuyla ilgilenenler iyi bilirler ki, kadının gün gün mücadelesinde, gelip dayandığı belli toplumsal sınırlar var. Keza kadınların günlük yaşamlarında karşılaştıkları toplumsal baskının da sınırları var. Verili bir değişim için belli bir politik ortamın niteliğinden de haberdarız. Kadının değişen konumu, politik, kültürel ve sosyal sürecin değişiminden ayrı tutulamaz. Toplumsal süreçlerin devamlılığı veya kesintisini bilmek için sosyoloji okumak gerekmez. Değiştirme eylemine başlayan herkes, bulunduğu ortama göre kendini ayarlar. Bu mücadele sürecinde sıçramalar olabildiği gibi geriye dönüşler de yaşanabilir. Bizim 'hak mücadelesi' dediğimiz şeyi özgün yahut doğal kılan da budur.

Araplar da bu kuralın içindedirler. Yükseliş ve düşüş dönemlerinin uzun tarihi döneminde, kadının da ilerlediği ve gerilediği zamanlar olmuştur. Modern Arap kadınının kurtuluşunun tarihi 1920'lerin başı (Mısır gibi ülkelerde) ile 1960'lı yıllara denk düşer. Bütün değişimler gibi bu da eksik, tamamlanmamış olarak kalmış; sürekli dönüşümün mecrasında yürümüştür.

Bu tür (Batılı ile Doğulu arasındaki) karşılaştırmalar bizi aydınlatmaktan çok önümüzü karartır. Batılılar tek bir fotoğrafa bulanık cam arkasından baktıkları sürece Arap kadınının varlığından ve ne yaptığından asla haberdar olamazlar. Herhangi bir Batılı aydına 'Fransız kadını nasıldır?' veya 'Almanlar arasında ev kadını olanlar var mı?' yahut 'İngiliz kadınları hiç aşk yaşamışlar mı?' ya da 'İspanyol kadını çocuğunu sevebilir mi?' diye sorsanız,

onlar bu soruları yersiz, saçma bulur ve hatta hakaret sayarlar. Ama benzer soruları Arap kadınları hakkında sorun, aynı Batılı aydınlar merakla yanıtınızı beklerler. (Batı'da) esas sorun, Arap kadını hakkındaki bilgisizliktir. Bilgi sahibi olmamak ayıp bir şey değildir; haberdar olmakla, bilgilenmekle ve dinlemekle çözülebilir. Uygulamada bu bilgisizlik bazı şeylerle pekişebiliyor. Birçok insan, öncelikle Batılı kadının tarihini okumakla işe koyuluyor ve Arap kadınını da Batı aynasına yansıyan bir gelişim çizgisinde değerlendiriyor. Beteri de var: Birçok Batı insanı kendi tarihinden de haberdar olmadığı için, hayli çetrefilli olan bu meseleyi iyice kördüğüm haline getiriyor.

Kur'an'da 'kadınlar erkeklerin kardeşidir' buyruğu yer alır; Kur'an, 'kadın ile erkeği birbirinden sorumlu tutar'; Kur'an, 'Allah'ın, kâinatı bir erkek ve bir dişiden yarattığını' söyler ki bu, insanoğlunun sahip olabileceği tüm hak ve sorumlulukların İslam tarafından kadına verildiği anlamına gelir. Bu yüzden, Arabistan yarımadasındaki İslam, Doğu'da Çin'den Batı'da Fransa'ya kadar geniş bir coğrafyaya yayılabildi. Oralara Arap kültürünü taşıdı. Şaşırtıcı olacak ama Batı kültürünün Arap kültürüyle erken alışverişi hakkında bilgi sahibi çok az Batılı vardır. Araplar sadece gözüpek savaşçılar değil, aynı zamanda şair, filozof, gökbilimci, matematikçi, bilgin, doktor, hemşire ve din âlimiydiler.

Arap yükselişi zaman içinde gerileme, parçalanma ve düşüşe dönüştü. Şimdi devran döndü, yeniden değişim başladı. Artık bir Arap aydınlanması var; (sömürgecilikten) bağımsız olmanın verdiği özgür ortamdaki gelişim sürecinde, önce erkek sonra kadının kurtuluşu söz konusudur. Bu heyecan verici kurtuluş çağı, 19. yüzyılın sonunda birçok Arap ülkesinde başlamıştı. Arap ve Müslüman kadınlar, kimliklerinin farkına varmış, günlük hayatlarında bunun mücadelesini vermiş, hedeflerini gerçekleştirmişler. Bir Müslüman kadın, ilahi buyruğun kendine bahşettiği hakların, sadece kendisinin gayretiyle tamamlanabileceğinin farkındadır.

Arap kadını, Batılı hemcinslerinin çabalarını da takdir etmektedir. Yine de kendisini özgürlüğe taşıyacak olanın bizzat kendi adımları, kendi kavramları ve tarihin özgül bir anındaki kültürüne uyan kendi gerçekliği olabileceğini bilmelidir.

Arap kadını 1400 yıllık bir bilgeliğe sahiptir. Bu tarihi birikim ve deneyimini, yeni dönemdeki kurtuluş mücadelesine yarayabilecek biçimde kullanma avantajına sahiptir. Arap kadını başkalarının ilgi ve duyarlılıklarını takdir etmekle birlikte, o daha çok kendi özgün gelişimiyle ilgilenmeyi tercih eder ve başka (Doğulu veya Batılı) hemcinslerinin kurtuluş mücadelesine müdahale etmemeye özen gösterir. Batılı kadını klişe biçimde ele alınamayı öğreniyor ve ona saygı duymak için onun bizim ölçütlerimize uymasını şart koşmuyoruz."

(Suriye kökenli ABD vatandaşı Noha el Hecelan, *Arab Perspective* dergisi, Ekim 1980)

El Saadawi: Sünnet Edilmeye Karşıyım

Dr. Nevval el Saadawi, yargılanıp hüküm giymemek için anayurdu Mısır'ı terk edip ABD'de ikamet etmeye hazırlandığı günlerde, çok tartışılan görüşlerini, İngiliz yayın kuruluşu BBC'nin düzenlediği sanal bir konferans yoluyla yeniden gündeme getirdi. El Saadawi, birçok Arap ülkesinde ve yurtdışında yaşayan Arap dinleyicilerin sorularını yanıtladı. Özetliyoruz: "Beni, 'ülkeden kaçmak'la suçlayanlar, bunun gerçek olmadığını iyi bilirler. Ben, mevcut yönetimden daha fazla halk içinde kök salmış biriyim; zira, yazdığım toplam 40 kitap, dört kuşak boyunca okundu, okunuyor. Ancak Mısırlı ve Arap aydın zümresine çok kızgınım. Çünkü bu zümre kendini para ve iktidara satmış bulunuyor. Kitaplarım ve düşüncelerimden ötürü mahkemeler 'kâfirlik' suçlamasıyla beni yargılarken, bu satılmış aydınların beni desteklemeleri, mahkemeye kadar gelip tavır belirlemeleri mümkün olabilir miydi? Asla!

Bir doktor olarak, sağlık ve biyolojik nedenlerle hem kadının hem de erkeğin "sünnet edilmesi"ne kesinlikle karşıyım. Tıp bilimi, küçük çocuğun bedeninden herhangi bir parçanın kesilip alınmasını çok tehlikeli buluyor. Esasen bu erkek-kadın sünneti İslam ile birlikte gelmemiştir; köleci çağın bir geleneğidir. İslam dininde bulunsaydı, Suudi Arabistan, Suriye, Tunus ve Irak gibi Arap-İslam ülkelerinde de kadınlar sünnet edilmiş olurlardı. Ancak Mısır'da bu gelenek var ve sürüyor. Tevrat'ta, 'vaat edilmiş toprakların verilmesi karşılığında Beni İsrail kavmi ile İbrahim peygamberin zürriyetinden erkeklerin sünnet edilmeleri şartı' ibaresi yer alıyor.

Gerçekte başörtüsü ve tesettür konusunda itiraz ettiğim nokta şudur: Erkek, ailesinin geçim parasına ve karısının maddi birikimine el koymak suretiyle Hac için uçak bileti alıp, Kâbe'deki Hacer-ül Esved taşını öpüyor. Böylece dini vecibesini yerine getirdiğini sanıyor. Oysa aileyi geçindirmek ve çalışmak da ibadet sayılır. Aslında Hacca ilişkin ayin ve dini törenlerin hepsi, henüz dinlerin ortaya çıkmadığı dönemlerde vardı. Tesettür veya genelde örtünmeye gelince, esasen ben bir kadının, sadece avret yerinden ibaretmiş veya avret yeriymiş gibi görülüp gösterilmesine karşıyım. Ahlak, bir kadının davranışında, hal ve tavrında, çalışma tarzı ve yaptığı iştedir; yoksa, başını örtmekle kadın iffetli olur, ahlaklı olur diye bir kural yoktur. Özünde bu örtünme işi, gerçek ahlak kıstaslarından soyutlandığı ölçüde sahtekârlıktır, ahlaksızlığın daniskasıdır. Kadına, bir beyne sahip ve düşünen bir varlık olarak bakılmalı, buna göre değerlendirilmeli. Kısaca, kadının erkekle aynı hak ve görevlere sahip olmasını istiyorum! Doğru, erkekler de eziliyor ama kadınların ezilmişliği kat kat fazladır.

İşin aslı şudur: Kadınlar serbest piyasada bir tüketim metası, aracı haline getirilip satılıyorlar: Önündeki iki seçenekten biri açılıp saçılmak yani beyaz etini teşhir etmek yahut örtünüp tesettüre bürümek! 'Kadının iffetine pek düşkün olduğunu' dillendiren

dinci akımlar, gerçekte kadınları bu serbest pazar ekonomisinde meta haline getirmiş bulunuyorlar; kendi isteklerinin dışında onu bir mal olarak tüketmeye bakıyorlar.

Kadının kurtuluşu ile Mısır ve bütün Arap ülkelerinin kurtuluşunu birbirinden ayırmıyorum. Kitaplarımda yazdım: Geçmişte İngiltere'nin bugün ABD'nin hem ülkemiz hem de bölgemizdeki sömürgeci siyasetleriyle, kadının köleleştirilip ezilmesi arasında ilinti kurdum. Fakat basın, sanki kendimi kadınlara adamışım, kadından başka bir şeyle ilgilenmiyormuşum gibi bir izlenim yaratıyor kamuoyunda. Halbuki kadın sorunlarıyla onun toplum içindeki yerini; dünya ve ulusal ölçekteki politikalarla bağlantısını açıkça göz önüne seriyorum.

Laiklik yahut din-devlet ilişkisi noktasında şunu söyleyebilirim: Başka ülkelerde din-devlet işleri birbirinden ayrılmıştır. Bizim onlardan neyimiz eksik? Siyasete egemen olan, siyasileşen bir dinin yarattığı ortamda tartışma yerine, çatışma ve kavga dövüş olur. Din özel bir durumdur, kişisel bir olaydır; herkes tanrısına evinde tapınabilir. Devlet dünyevi ve sivil toplum yasaları çıkarmakla meşgul olmalıdır.

İlginçtir; Mısırlı (meşhur ve popüler din adamı–F.B.) Şeyh Muhammed Mutevveli el Şaarawi, çıkar televizyonda saatlerce vaaz verir, ahkâm keser. Ben, onunla aynı programda tartışmak veya en azından 5 dakika boyunca kendi görüşlerimi açıklamak için ilgili makamlara başvuru yaptım. Benzer bir talebi El Ezher (İslam Üniversitesi)'den ilahiyatçı bir kadın profesörle tartışmak için de ilettim. Reddettiler!

Ülkemizde demokrasi olmuş olsaydı, bunun gerçekleşmesi amacıyla mücadele etmemiş olurduk. Kanımca bütün Arap ve Batı ülkelerinde diktatörlük egemendir. 13 yıl okumuş biri olarak söylüyorum, ABD'de bile demokrasiden söz etmek imkânsızdır. Mesela Amerika'da gördüğüm yoksulluk, Hindistan'dakinden daha beterdi. Çare, bireyin kendisinden başlar; 'Gerçek demokrasi-

nin var olması için bugün ne yaptım?' diye kendinize sorduğunuz andan itibaren başlar."

El Saadawi: Kadınlar İstismar Kurbanı

"İnsan beyni köleci çağdan beri özel-kamu, siyasal-kişisel, kamusal yasalar-medeni yasalar diye bölünmelere şartlandırılmıştır. Bu köleci bölünme tarzı beşeri toplumları cins, sınıf ve din esasına göre tasnif etmiştir; öyle ki gerçekte ikincil (tali) olması gerekirken bölünme esas haline gelmiştir. Köleci siyasi sistem feodal dönemden modern kapitalizme, oradan post-modern döneme kadar kendini kabul ettiregelmiştir.

Anılan sistemlerin tümü çağlar boyunca kölelik felsefesini dayanak almış, insanoğlunun beynini yıkayagelmiş, buna uygun prensip ve kurallar koymasını sağlamıştır. "Böl-yönet" kuralını benimseyen aydınların öncülüğünde önce Avrupa sömürgeciliği, ardından Amerikan sömürgeciliği 21. yüzyıla kadar sürebilmiştir.

Bu durum, aynı zamanda Doğu-Batı, Kuzey-Güney demeden bizim Arap ülkeleri dahil dünyanın her yanında dinin niçin siyasileştirildiğini açıklar. G. Bush, aynen babası gibi, ABD'deki köktendinci Hıristiyan akımlara dayanıp onları istismar suretiyle, dünya ölçeğinde askeri ve ekonomik savaşlar sürdürüyor. Bush'un 1980'lerin başında radikal İslamcı örgütlerle ilişkisini bilmeyen yoktur. ABD hükümeti, El Kaide ve Usame bin Ladin'i, bu arada Arap-İslam (Mısır dahil) ülkelerinden birçok genci destekledi. O tarihte Sovyetler Birliği ve komünizmi vurmak için bu köktendincileri Afganistan'a gidip savaşmaya teşvik etti.

Enver Sedat devrinde (devlet başkan olduğu 1970'li yıllar) dinci akımlar, Mısır'daki ABD ve İsrail karşıtı sosyalist ve ilerici güçleri (komünistler ve ulusal Nasırcılar dahil) vurmak amacıyla teşvik edilip sahaya sürüldü. Sedat, Müslüman Kardeşler (İhvan) cemaati ve ondan türeyen farklı İslami cemaatlerle ittifak halinde, Mısır'ın milli pazarını Amerika'ya peşkeş çekti. Ülkenin yerli sa-

nayisi ve tarım ürünleri büyük bir darbe yedi: Kıpti (Hıristiyan) topluluğuyla besleme İslamcılar arasında din kavgaları, boğazlaşmalar başladı. Medya ve eğitim kurumlarında dincilik yapıldı; köktencilik aşılandı ki, bu dönem aynı zamanda serbest piyasaya ekonomisinin şampiyonluğunu yapan ABD'ye, yerli pazar kapılarının ardına kadar açıldığı dönemdir. Amerikan malları tüketim piyasasını istila etti. Coca Cola'ya ek olarak, buğday ve temel gıda maddelerinin yanı sıra Sudan soya fasulyesi üretip onunla övünen Mısır, bu ürünü bile ta Kaliforniya'dan ithal etti.

Sedat'ın başlattığı bu serbest pazar politikası, Mısır'da 'Amerikancılaştırma ve İslamlaştırma' diye anıldı. Tesettür ve türban fenomeni böyle ortaya çıkıp yayıldı; dinci fikirler sokağa egemen oldu. Tesettür olayı arttıkça, kadınları sünnet etme olaylarında da sayısal artışlar oldu.

Her durumda ne başörtüsü, ne tesettür ne de kadının sünnet edilmiş olması, ne yazık ki, onun dışarıda kocası veya babası için bir yerde ücretli çalışmasına, İngilizce ve bilgisayar öğrenmesine ve hatta daha büyük ücret karşılığında Amerikan şirketlerinde (Mısır'daki şubeleri dahil) çalışmasına engel değildir. Keza aynı kadınların ithal Amerikan süs eşyaları ve gerdanlıklarını satın almalarına, ince topuklu ayakkabılar giyip kalçalarını sallamalarına, hatta dar Amerikan blucin pantolon giymelerine de engel değildir. Garip bir çelişki!

2007 yılında sünnet edilen kadın oranında % 97.4'lük artış yaşandı. Oysa son yıllarda bir düşüş vardı. Kahire sokaklarını şöyle bir dolaşıverin, her yaşta tesettürlü kadınların sayısının nasıl arttığına bizzat tanık olun.

Dünyada yoksulluk dişileşmiştir; zira her kültür ve inançtan kadınlar erkeklerden daha az ücret almaktadırlar. Her ülkedeki kadınlar, en alttakileri oluşturuyorlar; bedenlerini, kanlarını ve rahimlerindeki yumurtalarını bile satıyorlar. Teknolojik ilerlemeler kadın ve yoksulları kalkındırmak yerine, onları daha fazla istismar edip sömürme olanakları sağlıyor. Çünkü bu ilerlemeler, pratikte

daha fazla savaş, daha fazla ölüm ve daha fazla sömürü anlamına geliyor. 19 Şubat 2007 tarihli İngiliz *Daily Mail* gazetesinde şöyle bir haber vardı: 'Kadınlara müjde! İngiltere ve Avrupa'daki yoksul kadınlar rahimlerindeki yumurtaları 250 sterlin karşılığında veri bankalarına satabilirler. Bu para çocuklarının okul, yemek ve giysi masraflarını karşılanması demektir.'

Öyle ya, fakir kadının döllenmeye, doğurmaya yarayan yumurtalara bir ihtiyacı yok ki! Düşünmeye ne hacet! Gariban kadın bu parayı duyunca aklı başından gidiveriyor; cinsellik ve aşk benzeri şeylerin yaşamın tamamlayıcı önemli unsurları olduğunu düşünecek hali bile yok! Bu gibi şeyler zenginlerin, sosyetenin veya hali vakti yerinde olanların işidir! Sapına kadar erkek kapitalizm, kazançtan başka bir şey düşünmez. Bu da onu daha iğrenç kılıyor. Sadece bekâretlerini değil, aynı zamanda çok değerli olan ruhsal yaşamlarını, ruh ve akıl sağlıklarını da yitiren, sevmeyi, aşkı, sevgiyi gerçekten hak eden o gencecik kızlar (her dinden, her kültürden ve her ülkeden) tekil bir erkek kapitalist dünyanın gölgesinde yaşıyorlar; duygularını, bedenlerini, akıllarını ticari meta haline getiriyorlar; duygu ve aşka duyulan ihtiyaçlarını insafsız biçimde serbest piyasada pazarlıyorlar.

Yeni bir araştırmaya göre, 21. yüzyılın başındaki genç kızların bir kuşağı, cinsel/duygusal ticaret yüzünden ruhsal bakımdan hepten çökmüş!

Fuhuş ticareti, Doğu-Batı demeden dünyanın büyük pazarı haline gelmiş.Yoksul ülke kızları zengin Batı'ya ihraç edilip satılıyor. Milyarlarca doları bulan bu pazar, sadece silah ve eroin piyasasıyla karşılaştırılabilir." (*El Hayat,* Brüksel, 26 Şubat 2007)

Batılı Önünde Zelilce Eğilmek!

Arap dünyasında kadın haklarına farklı açılardan yaklaşanlar var. Yaklaşım, çoğunlukla siyasi ve ideolojiktir. Mısır kökenli polemikçi bir yazar olan yazar Safinaz Kâzım, siyasi-ideolojik tutu-

muyla Türkiye'de İslami kadın yazar Emine Şenlikoğlu'nu andırır. Kadınlara ve dünyaya bakışında, dini temel alır. Bu makalesinde, Mısırlı aydınlanmacı, modernist din adamı Kasım Emin'in (1863-1908 yılları arasında yaşamış modernist, Namık Kemal veya Dr. Abdullah Cevdet benzeri bir din adamı–F.B.) kadın ve Batı'ya bakışını eleştiriyor:

"Kasım Emin 'Kadının Kurtuluşu' (1899) ve 'Yeni Kadın' (1900) kitaplarını yazdığında, Avrupa ve ABD'nin gelişme nedenlerini öve öve bitiremiyordu. Batılı kadınların spor, yüzme ve binicilik dahil hayatın her alanındaki etkinliklerini methediyordu. Sıra Mısırlı kadının durumuna gelince, onun kusurlarını sayıp döküyordu: 'Kadında akıl izan, işe yarar herhangi bir şey kalmayınca, biricik oyuncağına (bedeni, cinselliği–F.B.) sarılarak erkeğinin arzularını tatmin etmeye yöneliyor... Onun dikkat ve ilgisini çekebilmek, (cinsel) dürtülerini ayaklandırabilmek için elinden geleni yapıyor, böylece kendini tehlikeye atıyor. Halbuki bu cahil kadınlar erkeklerinin ilgi ve arzularını uyandırmaya gayret ettikçe, genelde ters tepkilerle karşılaşıyorlar.'

Aynı Kasım Emin, Batı'ya hayranlığını uç noktalara vardırıyor: 'Özgür (Batılı) ülkelerde insanlar vatansız, dinsiz olduklarını, Allah ile peygamberine inanmadıklarını açıkça söyleyebiliyorlar. İstedikleri şekilde düşünüp yazabilirler! Mısır'ın bu düzeye gelebilmesi için acaba daha ne kadar zaman geçmesi lazım?'

Günümüz İslami din adamı ve yazar Dr. Muhammed Ammara (Mısır), Kasım Emin'in bu görüşlerini sert bir dille eleştiriyor ve onun İslam-kadın ilişkisine dair çıkarsamalarını eksik, kusurlu ve yersiz buluyor. Kendisine katılıyorum. Zira Kasım Emin, İslam hukuku (fıkıh) ve içtihadı konusunda hüküm çıkaracak kadar yetkin ve akıllı birisi değildir. Dolayısıyla (20. yüzyıl başında) Batı ve İslam dünyasını karşılaştırırken tahrifat yapmış ve çelişki içinde kalmış, en kötüsü, Batı önünde zelilce eğilmiştir.

Kasım Emin'in kendisiyle çeliştiği noktalara bakalım: 'İslam

şeriatı, töreleri gerçekten etkilemiş olsaydı, kadın şimdiye kadar özgürlük ve bağımsızlığını elde etmiş olurdu. Zira o tarihte dünyanın bütün milletlerinin nezdinde kadınlar en aşağı durumdayken, İslam kadına haklarını bahşetmişti... İslam uygarlığı kadının doğasını/niteliğini anlama, kendisine önem verme konusunda hatalı davranmıştır. Fakat buradaki kusurları, diğer alanlardakinden daha büyük değildir!" (*El Şarq el Awsat*, 15 Mart 2007)

Mısır: Kadınlar Günü Hatıraları!

Kadın haklarına ilişkin bütün eleştirileri demokratik ve ileri bir noktadan yapanlar olduğu gibi, İslami ve geri bir noktadan eleştirenler de var. İşte tipik bir örneği:

"Kadınlar Günü'nde şunları hatırlayıp dururum: 1980'lerde Mısır'da kadınların Allah'ın dinine yönelişlerini önlemek için büyük kampanyalar açılırdı. Şeriat kıyafetine yönelik bu kampanyalar, pek şiddetli, pek yaralayıcıydı; ayrıca hatalarla doluydu. Zira Kur'an'ı başvuru kaynağı olarak almayan kalem erbabı, bu kampanyaları destekleyip öncülük ederlerdi. Bu büyük yönelişle baş edemeyenler, o tarihten bugüne gizliden gizliye Müslüman oluverdiler; bir dönem için akıllarını çelen garip (ithal) fikirleri benimsemişken, İslami vicdanları yeniden depreşti ama bu kez İslam adına aşırı uçlara savruluverdiler. O dönem kampanyalarına karşı yazıp çizdiğim şeyler, ne yazık ki yasaklanmıştı. Yasaklı makalelerimi ve tepkileri, '(Kadınların) Yüzlerini Gösterme ve Örtünme Meselesi Üzerine' (*Fi Meselet-il Sufr v'el Hicab*) başlığı altında topladım. Ancak el Sufr (Yüz Açma) Kampanyası şeriat kıyafetini emreden kuralı tahrip etmeyi değil, dini açıdan emredilen örtünmeyi doğru biçimde yerli yerine oturtmayı amaçlamalıydı. Maalesef bu kampanya, kadınların nasıl açık saçık gezmeleri ve bikinili yokinili nasıl dolaşmaları gerektiği türden bir kampanyaya dönüştürüldü. Mesela bütün vücut hatlarını en ince ayrıntısına kadar or-

taya koyan blucin giyimli ve aynı zamanda başörtülü bir kadın/kız bile, tesettürlü/örtülü sayıldı. Yüzünü örtene peçeli kadın denildi ve kendisine veryansın edildi. Peçeye düşman kampanya, bu kez şeriat kıyafetiyle mücadeleye dönüştürüldü.

Kampanyaya yönelik eleştirilerimi 1980'lerde derlemeye başlarken, Kasım Emin'in 1976'da basılmış eserlerini okudum; (Ortodoks din adamı ve yazar–F.B.) Dr. Muhammed Ammara'nın buna ilişkin eleştirilerini gözden geçirdim. Toparlayabildiğim tepkilerimin bir kısmını, 1980 sonunda *el Muhtar el İslami* (İslami Seçmeler) isimli dergide yayınladım.

Araştırmamdan çıkan ilk tespit şu oldu: Kasım Emin'in kadının kurtuluşu diye bir meselesi yoktu; o daha ziyade Avrupa'ya yaranma derdindeydi. O ve benzeri Mısırlı aydınlanmacılar, Batı imalatı fikirlerin piyasada tüketimi amacıyla sosyo-kültürel uyanış eksenli bir Arap-İslam aydınlanması öngörüyorlardı. Emin, 'Yeni Kadın' isimli eserinde Batı taklitçiliği yapıp Mısırlı kadının Batılı hemcinsine özenmesini teşvik ediyordu: Çocuklarımızı Batılı tarzda eğitmeyi, hastalığımızın ilacı ve derdimizin dermanıymış gibi savunuyordu. Arap-İslam köklerimizle mücadele etmek suretiyle Batılıların yöntemlerini öğrenmemiz gerektiğini vurguluyordu. Batı medeniyetini bilmek suretiyle hakikati keşfedebileceğimizi belirtiyordu!

Halbuki çağdaşı Melek Hufni Nasif, Kasım Emin'in bu Batıcı ve taklitçi düşüncelerini reddediyor, alternatif olarak İslam öğretisi ve Arap kültürü zemininde kadının kurtuluşunu savunan bir tez ileri sürüyordu. Kadının dini öğreti ve özgün kültürüyle kurtuluşunu savunan bu sentez, Mısır'da ilk yerli malıdır.

Şimdi, Mısırlı aydın Kasım Emin'in Batıcılık yaparken kendini nasıl bir aşağı mertebeye koyduğunu daha iyi anlıyorum. 'Yeni Kadın' kitabı, Mısırlıları aşağılayıcı ibarelerle doludur. Örneğin diyor ki: 'Türk (Osmanlı–F.B.) kadını temiz, sadık ve cesurdur; Mısırlı hemcinsi onun tam tersidir. Bununla birlikte cahillik, tem-

bellik ve yozluk noktasında her ikisi birleşmiş, söz birliği yapmış görünüyorlar. Bunların ortak paydasını oluşturan neden, illet nedir? Müslüman seçkinleri, bu illetin, Müslümanların yozlaşıp çöküşlerindeki biricik nedenin din olduğu konusunda görüş birliği içindeler!'

İkinci hatıram ise, o sırada şeriat kıyafetine karşı duranlara, misliyle karşılık veriyor, aklıma geleni dilimden esirgemiyor olmamdı! Aradan 27 yıl geçmesine karşın o günkü görüşümden zerre kadar geri adım atmadım. Fakat dilimi, üslubumu yumuşatmasını bildim. (Safinaz Kâzım, *el Şarq el Awsat*, 6 Mart 2007)

Mısırlı Erkeklere Kadın Kuşatması!

Kadın haklarının tüketim toplumundaki istismarına ilişkin bir örnek sunalım:

"Mart ayı gelmeden, Mısır'da 'kadınlar kuşatması' başladı. Medya, Enformasyon Bakanlığı, ticaret erbabı ve ilgili kurullar, Mart ayını 'Kadınlar Ayı' olarak ilan ettiler. Herkes üst düzeyde hazırlık yapıp alarma geçti. Böylece Kadınlar Günü, 'festivaller ve doğum günleri' şenliklerine dönüşüverdi. Hükümet, parlamentodan geçirilecek yasa tasarılarını, 'kadının konumunda niteliksel bir sıçrama' olarak kamuoyunu sundu. Böylesine yoğun kadınsı bir ortamında, Mısırlı erkekler başlarında kara bulutların toplandığı, her taraftan kuşatıldıkları hissine kapılıverdiler. Erkeklerin bulunduğu her ortamda kadından başka bir şeyden söz edilmiyor.

Başlama vuruşu 8 Mart'ta yapıldı: Çok sayıda kadın belgeseli gösterildi; kadınların kazanım ve haklarından bolca söz edildi. 16 Mart gelince, erkekler çembere alındı. Derken Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in eşi Suzanne'ın öncülüğünde Kadın Milli Kurulu'nun yedinci yıllık oturumu başladı. Bunu fırsat bilen hükümet ve devlet yanlısı medya, yönetimin propagandası babından şaşaalı biçimde müjdeyi verdi: 31 Mısırlı kadının, başkanlık maka-

mı dahil yargı erkinin kilit mevkilerine atanması için karar alınmıştır! (Dikkat: şimdiye kadar Mısırlı kadınlar yargı erkinde yer almazlardı–F.B.)

Bunu duyan erkekler, yeni yasalar yüzünden kendilerinin kenara itildiklerini sandılar. Yayın programlarında sunulan 'Mısırlı Kadınlar ve Anayasal Değişiklikleri' ve 'Mısırlı Kadınlar ve Yargı' başlıklı açık oturumlar erkekleri hayli bunaltmışa benziyor.

Bu ve benzeri kadın festivalleri sona yaklaşıyor derken, bu kez yeni bir furya başladı: Kampanya, bu kez erkeklerin akıl ve kalplerini değil, ceplerini hedef aldı! Anneler Günü yaklaşırken restoranlar, kozmetik mağazaları, güzellik salonları ve ticari mekânlar, 'Anneye Bir Armağan' sloganlarını vitrinlere astılar bile. Eh, anneye hediye alacak çocukların parası kimden çıkacak? Tabii ki, babadan. Anlayacağınız, bu bir cep boşaltma operasyonu! Bu arada babalar günü de güme gitti!

Neyse ki, Sosyal Yardım Bakanlığı devreye girerek, bu 'hatunlar ayı'nda erkeklerin gönlünü almayı denedi. Çam sakızı çoban armağanı kabilinden, 'yılın babası/ideal baba' başlığı altında belli sayıda erkeğe ödül vermeyi kararlaştırdı.

Görüntünün hepsi aydınlık ve olumlu olmadığından, Kadın Hakları Örgütleri mart ayının 'kadınların doğum günü' ilan edilmesini fırsat bilerek, aile içi şiddette erkeklerin rolüne ilişkin raporlar yayınladılar. Raporlarda neler yok ki; erkeklerin kadınları ezmesi, cinsiyet ayırımı yapma, ücret sisteminin kadınlar aleyhine işlemesi, kadınların küçümsenmesi, toplumdaki düşük konumları, erkek egemen dalganın sürekliliği ve yükselme tehlikesi vs.

Kadın örgütleri, bir uyarıda daha bulundular: 'Bırakın bu göz boyayan biçimsel törenlerle şaşaalı şölenleri, işin aslına gelin; kadın meselesinin özünü anlayın! Festivaller, gerçek kadın sorunlarını arka plana itmekten başka işe yaramıyor!'" (Emine Hayri, *el Hayat,* Kahire, 26 Mart 2007)

Bu münasebetle, Mısırlı kadınların sosyal konumuna ilişkin

birkaç noktayı belirtmekte yarar var: Mısır Kadın Hakları Merkezi'nin verilerine göre, kadınlara sarkıntılık toplumsal bir afet halini almış; ülkenin bünyesini kemiren bir sosyal kansere dönüşmüştür. Başörtülü, tesettürlü veya modern giyimli bütün kadınlar, istisnasız taciz edilebiliyor. Her yaş kümesi ve her toplumsal tabakadan tacizci bulmak mümkün. Dolayısıyla sarkıntılık yapanları belli bir sınıfa veya yaş grubuna dahil etmek imkânsız; zira çok yaygın bir fenomendir bu. Tacize uğrayan kadınların sadece % 16'sı ilgili makamlara başvuruyor ki, bu, kadınların kendilerine güvenlerinin eksikliğini, daha doğrusu ne denli baskı altında olduklarını gösteriyor. Mısırlı erkeklerin büyük bir kısmı, cinsel bastırılmışlıkları ve başarısızlıklarının kabahatini kadınlara yüklüyor. Son derece dindar ve muhafazakâr sayılan Mısır'da kadınların böylesine taciz edilip bastırılmalarının başat nedeni, Suudi kaynaklı Vahabilik yorumunun ülkede itibar görmesidir. Son yıllarda Vahabilik etkisini yayan bir örgüt, özellikle kadınların hor görülmesine yönelik dini propaganda yürütüyor. Öte yandan ülkede her saat başı bir tecavüz olayı gerçekleşiyor. Tecavüzcülerin % 90'ı ise işsiz kümelerden geliyor. (El Arabiya.net, 27 Ekim 2007)

Mısır'da okuma yazma bilmeme oranı % 35 iken, genç kadınlar arasında % 45'tir. Mısır yasalarına göre çocuklarını okula göndermeyen ebeveynlere verilen para cezası sadece 1 dolar 65 cent'tir.

Yasak Kitaplar, Din ve Kadın

Arap dünyasında her yıl milyonlarca kitap yayınlanır. Dünyanın türlü ahvaline dair roman, öykü, şiir ve araştırma kitabı piyasaya çıkar. Ancak Türkiye kamuoyunun hiç yabancısı olmadığı sansür kurulu da bazı yayınlara yasak koyar. Türkiyeli her okuyucu, Arap dünyasındaki şu üç yasak gerekçesini yaşadığı deneyimden ötürü iyi bilir: Dine veya dini duygulara hakaret, muzır neşri-

yat (kadın ve cinsellik konusunda açık saçık yayın) ve rejime/sisteme düşmanlık temelinde yayın. Hakkını yememek lazım; Arap edebiyat dünyası, özellikle kadın ve cinsellik konusunda cüretkârdır; zengin ve renklidir, özellikle şiirde kimi zaman belli sınırları aşabilecek ölçüde sanatsal çıkışlar yapar. Ancak dine eleştirel bakış noktasında aynı cesareti gösterdikleri söylenemez. Sözgelimi Türkiye'de kitapları birçok baskı yapmış olan ve fikirleri yüzünden öldürülen Turan Dursun'un İslam'a yönelik eleştirileri, kullandığı üslup ve verdiği örnekler herhangi bir Arap ülkesinde yayınlansa, kızılca kıyamet kopar. Mısırlı iki laik yazardan biri Farac Fuda (Türkiye'de Uğur Mumcu tarzında bir aydın) İslam'a yönelik eleştirileri yüzünden radikal İslamcılar tarafından katledildi; diğeri ise yurtdışına çıktı ama bu kez, onun kâfirliğine karar veren Şeriat Mahkemesi, "gâvurla evli bir Müslüman olmaz" gerekçesiyle eşinin kendisine boşanması yolunda fetva çıkardı.

Şimdi gelelim yasak kitapların hikâyesine:

Ocak-Şubat 2007'de Mısır'da açılan dünyanın en geniş katılımlı 39. Kahire Kitap Fuarı'nın en büyük kurbanı yine kitap oldu. Birçok eser, dine hakaret ve muzır yayın bahanesiyle ya ülkeye sokulmadı ya da fuara girişi yasaklandı. Parlamentoda 13 milletvekilinin verdiği önerge doğrultusunda, sansür kurulu harekete geçti: Faslı Muhammed Şükri'nin "Gizli Ekmek" başlıklı romanı, "Arap örf ve âdetlerini lekelediği" gerekçesiyle Amerikan Üniversitesi(Kahire)'ndeki kimi öğrencilerce protesto edilince raflardan kaldırıldı. Türkiyeli okuyucuların yakından tanıdığı Fas kökenli feminist yazar Fatıma Mernisi'nin eserleri de sansürlenmişler arasındaydı. Yasak kapsamına alınmış Mısırlı iki yazardan biri "Çılgın Hikâyeler"in sahibi Yahya İbrahim, diğeri "Petrol Çağında Aşk: İmarnın Düşüşü" adlı esere imza atan kadın hareketi öncüsü Dr. Nevval el Saadawi'ydi. Suriyeli Firas Sevvah, "Rahman ve Şeytan" başlıklı araştırması; Haydar Haydar, "Deniz Otlarına Ziyafet" ve Lübnanlı şair Cozef Harb ise "Beyaz Hanımın Şehla Şeh-

veti" isimli eseriyle yasağa layık görüldüler. Öte yandan Mısırlı Nevval el Saadawi, "Tanrı Yaz Tatillerinde İstifa Eder" adlı kitabından ötürü dünyaca ünlü el Ezher (şeriat) Üniversitesi yönetimince dine ve İslam'a hakaret suçlamasıyla yargılandığından, Şubat 2007 sonunda yurtdışına çıkmak zorunda kaldı.

Mart 2007'de Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da açılan kitap fuarı, hem Dini Ahlak Zabıtası hem de kimi bağnaz ziyaretçilerin baskı ve saldırılarına maruz kaldı. Yarı resmi *el Vatan* gazetesine göre, Mutavva (İslami Gönüllüler anlamına gelen resmi Dini Ahlak Zabıtası–F.B.) mensupları, teftiş ve denetleme babından dolaştıkları fuarda, "aşk ve diğer dinler üzerine yazılmış bütün kitapların kaldırılıp yasaklanmasını" istediler. Yasaklamaya ilişkin herhangi resmi bir belge bulundurmayan Mutavva, içeriğine bakmaksızın kitap kapaklarında gördükleri "kadın, cinsellik, aşk, Hıristiyan, Hıristiyanlık, Hz. İsa, Buda, Budizm vs" sözcüklerinden hareketle kitaplara el koydular. Fuarı gezen kimi ziyaretçiler de benzer tutum içine girerek, dine aykırı gördükleri kitapların tezgâhlardan kaldırılması yolunda baskı yaptılar.

Filistin Milli Eğitim Bakanı (İslamcı Hamas örgütünden) Nasreddin el Şair, "Söyle Ey Kuş" adlı kitabı yasaklayıp okul ve halk kütüphanelerinden toplatılan 1500 nüshasının imha edilmesi yolunda talimat verdi. 5 Mart 2007 tarihli Filistin *el Eyyam* gazetesine göre, 45 halk hikâyesini içeren kitap, esasında Filistinli kadınların anlatımlarından oluşuyor. Arapça'nın Filistin lehçesiyle rivayet edilen hikâyeler, Batı Şeria'daki Ber Zeit Üniversitesi öğretim görevlisi Şerif Ken'ane ile İskoçya Edinburg Üniversitesi'de görevli İbrahim Mehwi tarafından 1980-87 yılları arasında derlendiler. Büyük ilgi gören kitap, İngilizce (1989) ve Fransızca'ya (1997) çevrildi.

Toplatma ve imha gerekçesinde, "açık cinsel anlatımlar ve kamu yaşamını lekeleyen ifadelerle dolu" ibaresi yer aldı. Kitabın ortak derleyicisi Şerif Ken'ane sorumluları eleştirdi: "Öğrencilerin

eğitiminden sorumlu cahillerin Milli Eğitim Bakanlığı makamında oturmaları gerçekten üzücüdür. Kitabın mahiyetini bile kavramaktan uzak yöneticilerle karşı karşıyayız. Bakanlık kararı, Filistin folklor ve kültürünü yani uygarlığı yargılama anlamına gelir. Zira bu hikâyeler 3-4 bin yıldan beri kuşaktan kuşağa anlatılagelmektedir; Sümerler ve Akadlardan, bazıları da Firavunlardan süzülerek bize ulaşmıştır."

Bazı Filistinli aydınlar ise, yasaklama kararının Filistin halkının demokratik mirasını hedef aldığı, özellikle fikir ve edebiyat hayatının renkliliğine, kültürel yaşamın zenginliğine gölge düşürdüğü görüşündeler. Aydınlara göre, demokrasi kültürünü hedef tahtasına koyan bu tür yasaklar, gerçekte köktendinciliğin sıradan, yüzeysel ve içine kapalı fikir dünyasına zemin hazırlamak anlamına geliyor. Başka ifadeyle, bu hikâyeleri yasaklamak ile Taliban'ın Afganistan'daki Buda heykellerini bombalaması arasında öz olarak fark yoktur. Batı'yı eleştiren bu köktendinci zihniyet, aslında hikâyeleri toplayıp imha etmekle ortaçağ Avrupası'nın Kilise güdümlü Engizisyon Mahkemeleri'ninkiyle aynıdır.

7 Mart 2007 tarihli Londra merkezli *el Hayat* gazetesinde konuya değinen Muhammed Ali Ferhat'ın şu cümleleri dikkat çekiciydi: "Halk hikâyeleri denince, tarihin derinliklerinden süzülüp geldikleri için son derece bütüncül, girift ve karmaşık bir bileşimin Filistin kimliğinin oluşumuna olan katkısı akla gelir. Aynı zamanda bu hikâyeler hem Doğulu hem de evrensel bir kimliği içerirler. Günümüzde kaynağı kurutulup yozlaştırılmak istenen de bizzat bu meseledir. Bu kimliği gizleme, boğma, bozma, yozlaştırma, çarpıtma ve kaynağını kurutma gayretleri iki kesimden gelmektedir. Biri Amerikanlılaştırma (ki küreselleşmeye paralel yürüyen bir süreçtir) operasyonu, diğeri Arap-İslam halklarının engin kültürünün üstünü örtmek ve bastırmak yolunda önemli adımlar atan İslamcılaştırma operasyonu. Her iki operasyon birbirine zıt görünümlü olsalar da, aslında varmak istedikleri hedef aynıdır.

Hamas ve benzeri İslamcılar, bu kez imha etmek istedikleri bir kültürü savunan bilinçli aydınlar buldular karşılarında. Aydınların, Hamas'ın İslamcı ideolojisine karşı savunma aracı olarak halk hikâyeleriyle çıkmaları anlamlı ve dikkat çekici değil midir? Gariptir, bizzat Hamas İsrail işgalcilerinin denetiminde Filistin topraklarında yerleşim yerleri kuran İsraillilere karşı direnirken, "burada kültürü olan bir Filistin halkı vardır" söylemini sıkça kullanmaktadır. Peki, nedir bu halk kültürü denen şey? Sakın, Hamasçıların yok etmek istedikleri o hikâyeler olmasın? Filistinlilerin Hamas'ın bu kültürel imha operasyonuna itiraz etmeleri pek yerindedir. Ancak yetmez; zira Arap ve İslam ülkelerinin de "kimliğimizi oluşturan bu tür kültürel mirası" boğmaya, çarpıtmaya, gizlemeye ve yok etmeye, özetle tektipleştirmeye yönelik küreselleşmeci, Amerikancı ve İslamcıların operasyonlarına karşı çıkmaları gerekir."

Geçen yıl Fas'ta benzer bir olay yaşanmıştı. Haftalık *Nişan* dergisi, din ve cinsellik hakkındaki halk fıkralarını derleyip kapak konusu yapmış; bunun üzerine hem yayını durdurulmuş hem de sorumlular hakkında dava açılmıştı. Dergi sorumluları, "halkın mizah duygusu yargılanabilir mi?" ekseninde savunma yapmışlardı.

Filistin: Hamas'ın Kadın Siyaseti

2006 genel seçimlerini kazanan Filistin İslamcı hareketi Hamas, siyasi güdülerle Meryem Ferhat'ı aday listesinin üçüncü sırasında gösterip parlamentoya girmesini sağladı. Meryem, Filistinli militan İslamcıların mücadele simgesi haline gelmiş, zira oğlu Muhammed İsrail'deki bir yerleşim biriminde intihar eylemi gerçekleştirmiş; olayda kendisi dahil birçok İsrailli ölmüş. Bu yüzden Meryem Ferhat, "Şehitlerin Anası" unvanıyla yüceltiliyor.

Peki, Hamas neden kadınların siyasete katılımını istiyor? Çünkü, Filistinli kadınların işgale karşı uzun soluklu bir mücade-

le geleneği bulunuyor. Çünkü Filistinli kadınlar, diğer Arap ülkelerine göre daha fazla hak-hukuk elde etmişler. Çünkü faydacılık ve fırsatçılığı neredeyse bir kural haline getirmiş olan İslamcılar (Hamas dahil); laik, solcu, liberal ve ulusalcı karşıtlarıyla rekabetinde kadını bir araç/koz gibi kullanıyor. Özetle, bir yandan kadını tesettüre büründürüp erkek egemen toplumun ve olası bir İslami rejimin zeminini hazırlamaya bakan Hamas, öte yandan kadının konumunu kendine yaradığı şekliyle kullanmayı deniyor.

İslami fikir ve mirası koruma misyonunu üstlenmiş Cemile el Şantiy, Filistinli kadının konumunu yorumluyor: "Töreler, kadının toplumda ikinci derecede önemli olduğunu ileri sürerler. İslam'da böyle bir şey yoktur, eşitlik vardır. İnsanlar, şeriatın kadının örtünmesine dair kurallarını yanlış yorumluyorlar. Mesela tesettürlü kadının muhakkak evinde oturması gereğine inanırlar. Oysa örtülü kadın dışarıda çalışabilir ve her alana katkıda bulunabilir. İşte Hamas bu köhnemiş zihniyeti söküp atıyor; kadını toplumsal yaşama katıyor." (Alan Johnston, BBC News, 3 Mart 2006)

Bu iyimser ve pragmatik yorumlar, Filistinli demokrat-laik kadınların kaygılarını gidermiyor. Gazze bölgesinde çalışan kadınların haklarını savunan Lama Horani, "Hamas örgütünün şimdilik kadınlara tesettürü dayatmayacağı" görüşünde olmasına rağmen dolaylı yollardan ve uygun bir ortam yaratılması durumunda, örgütün kadınları kapanmaya zorlayacağından ve (kazanılmış) haklarını geri almasından endişeleniyor. Sözgelimi Hamas'ın iktidara gelmesiyle birlikte dindar/dinci gençler, sokakta ve işyerlerinde karşılaştıkları kadınlara başörtü takmaları ve örtünmeleri konusunda daha rahat uyarıda bulunabiliyorlar.

İslamcı ideolojisinden kaynaklanan siyaseti nedeniyle, Hamas'ın gerek iş gerek ev hayatında kadınlara eşitlik tanıması olanaksızdır. En basit örneğini L. Horani veriyor: "Nikâh töreninde kadına ilk öğretilen şey, kocasına mutlak itaat edip boyun eğmektir ilkesi varoldukça..." (agy.)

Hamas'ın yayın organı *el Risale*'nin 9 Mart 2006 tarihli nüshasında, örgüt sözcüsü Salah el Berdawel'in "Kadın Kimdir, Nedir?" başlıklı bir makalesi çıktı. Makalede Filistinli kadın hareketlerinin hak arama talepleri ve mücadelelerine yönelik sert eleştiriler yer aldı. Bu münasebetle el Berdawel, bir de tanık olduğu bir olayı aktararak, örtünmeyen kadınları aşağılayan bir örnek sunuyor: "Yolda şişman bir kadını indirmek üzere duran otobüsü gözlüyordum: Kadın hayli şişman olmasına rağmen örtünmemişti; her tarafından etler sarkıyor, et fışkırıyordu. (Örtüsüz) saçları saldırgan teller gibi diğer kadınların yüzlerini fırçalıyor ve iğneliyordu..."

Buradan hareketle, Hamas sözcüsü, hak talebinde bulunan kadınları, "İsrail işgaline karşı esas mücadelenin önünü kesmek"le suçluyor.

Filistin merkezli *el Eyyam* gazetesinde karşıt bir yazı yazan Feryal Salem, el Berdawel'i, "pek ince fikirli, pek zeki çocukmuş" diye tanımladıktan sonra, şu eleştiriyi yapıyor: "Kadın rehberliğinde sağlıklı bir toplum yaratacağız diyen Hamas'ın, bununla neyi kastettiğini şimdi daha iyi anlamış oldum: Onlar, örtünmeyen/tesettüre bürünmeyen kadını insan olmaktan çıkarmak, kadın bedenini yukarıda verilen örneklerle sözel kırbaçlarla dövmek ve hidayete erene kadar kadınlarla alay etmek için bizim medyayı kullanmak istiyorlar."

2006 Filistin genel seçimleri sırasında Hamas, "sağlıklı kadın, sağlıklı toplum" sloganını ileri sürmüştü. Örgütün kadına ilişkin siyaseti şu sözlerle dile getirilmişti: "Örneğin biz, kadının eğitim, çalışma, siyasete katılım ve kendi eşini tercih etme düzleminde haklarının olduğunu kabul ediyoruz. Bu hakları, kadının statüsünü ve mahremiyetini koruma bakımından birer güvence olarak görüyoruz ve bu hakların kadını istismar etmek ve ona zarar vermek bağlamında kullanılmasına da karşıyız. Biz, kadınlara tesettür giymeyi dayatmayacağız. Bunun yerine, daha sağlıklı olabilmeleri için örtünme konusunda kadınlara yol yordam göstereceğiz."

Hamas'ın bu politikasını kadın gözüyle eleştiren Filistinli Emel A, şöyle yazıyor: "Kadının özel konumu ve mahremiyetinin korunması' ibaresi, aslında bu cinse uygun iş ve akademi (haremlik gibi) alanlarının yaratılmasından başka anlama gelmez. Aynı zamanda bu, karma iş kollarının haremlik-selamlık diye ayrılması yahut aynı maksatla, amaçla teşvik görmesi demektir. Yoksa, kadının sözde 'mahremiyeti' bozulmuş olur!

Kadın haklarının 'istismar edilmemesi ve onlara zarar verilmemesi gerekir' cümlesine gelince, hangi hakkın ve etkinliğin istismar veya zararlı olduğuna kim karar verecek? Ayrıca, kadının korunmaya/ dışarıdan korumaya bir ihtiyacı var mı? Onları, korunması elzem olan bebek ve çocuklar derekesine indirmek niye? Kadınlar, bir devletin vatandaşına verdiği/vereceği her türlü haktan yararlanmayı talep ediyorlar. Bu çok aşırı bir talep mi?

Hamasçılara göre, 'Kadınlara tesettür dayatılmayacakmış, ama aynı zamanda örtünme konusunda rehberlik yapılacakmış!' Yeniden başa dönüyoruz; kadın haklarına karşı olmadıklarını ileri sürenlerin, örtünüp örtünmeme konusuna parmak sokmaları niye? Onların nazarında 'sağlıklı kadın' profili nasıl bir şeydir; mesela et yemeyen vejetaryan biri mi, bakire bir kadın mı? Peki, kadının sağlıklı olmasının ölçütü nedir ve buna karar verecek olan kimdir? Hamas, bu noktada yapısal bir muğlaklık ve bulanıklık içinde midir, yoksa maksatlı olarak mı buna açıklık getirmemiştir!

Dikkat çekicidir; Hamas, miras meselesini kadın hakları içinde saymamıştır; zira burada sorun vardır.

Yukarıda sergilenen görüşler, Taliban'ın kadına bakışıyla tek bir noktada farklıdır: Kadının, sözde 'siyasete katılımı'. Tesettür kıyafetinin dayatılmaması noktasında ise, Hamas Vahabilerden ayrılıyor. Filistinli İslamcıların topluma hiçbir şey sunamayacaklarına dair bunlardan daha iyi bir kanıt olabilir mi?"

Yeri gelmişken değinelim; 2003-2006 yılları arasında evli kadınların % 27.5'i rahim kanserini teşhis testine tâbi tutulmuşlar.

Ayrıca "saygınlıklarını korumak için Filistinli kadınların test edilip kontrolden geçmek suretiyle kendilerini kanıtladıklarına" ilişkin haberler yer aldı basında. Filistinli bir kadın bu konuyu sorguluyor: "Acaba erkekler de kendi saygınlıklarını test ettiler mi?"

Hıristiyan çoğunluğun yaşadığı Batı Şeria'daki Ramallah şehrinde 2006 Kadınlar Günü münasebetiyle gösteri yapan kadınların önünü kesmek amacıyla, Hamas yandaşları karşı yürüyüşe geçtiler. Hamasçılara göre, "8 Mart Batı'dan ithal edilmiş bir âdet olup Filistin kültürünü bastırıp yok etmeyi" amaçlıyor.

Olay, iki Filistin gazetesinde eleştiri konusu oldu: "Madem İslamcılar özgün kültürden dem vuruyorlar ve bu tür münasebetleri dine aykırı bid'atlar/icatlar olarak kabul ediyorlar, o zaman sormak gerek: Filistin halayı Debke, Filistin evlenme törenleri ve geleneksel giysileri olan renkli cilbab da (nakışlı fistan ve kaftan) bid'at sayılmaz mı? Bu giysiler dururken nikab ve hicab denen tesettür kıyafetlerini bu ülke kadınına dayatmak, farklı bir kültürü ithal etmek değil mi?"

İslam Dünyasında Kadının Kurtuluşu

Arap kadınının hakları ve özgürlüğü meselesi farklı açılardan ele alınıp tartışılabiliyor. Tartışmayı sürdüren çevreler arasında Batıcı aydınlar, liberaller, İslamcılar ve milliyetçiler de bulunuyor. Bunlardan biri, el Cezire TV kanalının 4 Haziran 2004 tarihli programında gerçekleşti. Dünya İslam Âlimleri Birliği Başkanı ve fetvalarıyla ünlü medyatik Mısırlı din adamı Dr. Yusuf el Kardawi soruları yanıtladı. Özetliyoruz:

"Soru– Arap-İslam dünyasında kadın haklarının yenildiği yolundaki görüşe katılıyor musunuz?

Cevap– İslam ülkelerinin çoğunda kadın haklarının çiğnendiği yadsınamayan bir olgudur. Kimileri bunu dini kurallara bağlıyor, genel ise bunun toplumsal koşullardan kaynaklandığını savlı-

yor. Mesela bazı yerlerde kadın, seçme/seçilme hakkından yoksundur. Oysa dini buyruklara (ayetlere) göre kadının öğrenmesi ve eğitim görmesi lazımdır. Eğitimli, bilinçli ve donanımlı kadının siyasi hayata katılması şarttır. Bilim, ilim, kültür ve olgunluktan nasibini almış, yetenekli, deneyimli ve becerikli kadınların sosyal ve fikirsel birikimlerini hayatın hemen her alanına taşımalarında hiçbir sakınca yoktur. Çünkü ailesine bakıp çocuklarını yetiştirirken elinde fazladan bir zaman ve enerji kalıyor; bunu, topluma aktarmalıdır.

Kadın birçok hakkından mahrumdur; sözgelimi mirasta erkekler kayırılıyor. Oysa bunun zalimce bir tutum olduğunu açıkça söylemeli, haksızlığın giderilmesine gayret etmeliyiz. Zulmün en büyüğü kadının eğitim-öğrenim hakkını elinden almaktır; kadını çalıştırmamak da ayrı bir haksızlıktır.

Prof. Abdülhalim Ebu Şeqqa'nın 'Asr-ı Saadet Döneminde Kadının Kurtuluşu' isimli kitabını hatırlıyorum. Ta o zamandan beri İslam, kadının kurtuluşu için çalışmış. (Mısırlı modernist yazar ve âlim) Kasım Emin'in (1863-1908) kadına dair yazdığı dönemde kurtuluş murtuluş olmamış.

Soru– Arap dünyasına bakıyoruz; kadın haklarını savunan kişilerin çoğu gayrimüslimlerden oluşuyor. Bunlar, İslam dininin teorik bakımdan kadına belli haklar verdiği konusunda İslami çevrelerle aynı görüşteler. Ancak tarihsel süreç içinde, İslami hareketler dinin fıkıh (hukuk), öğreti ve örgütlenme yanına ağırlık verirken, kadın meselesini neredeyse es geçen ve ihmal eden bir tutum takınmışlar. İslami hareketlerin fikirsel önermelerinde kadınların siyasi haklarına hemen hiç değinilmemiş. Bazı din âlimlerini (Yusuf el Kardawi, Seyyid Sabık, Muhammed el Gazali gibi) saymazsak, İslami fikirlerde muğlaklık söz konusu. Bunu nasıl açıklarsınız?

Cevap– Aslında, İslami hareketler bu meseleyle yakından ilgilendiler. (Müslüman Kardeşler örgütünün kurucu lideri) Hasan el Benne, hem erkekler hem kadınlarla çalıştı. Fakat bazı (İslami)

şahsiyetler son derece dogmatik görüşlere sahipler. Bu da ortamı etkiliyor. Örneğin "imamların imamı" konumunda bulunan (Pakistanlı) Ebu'l Ala Mevdudi, çağımızın müceddidi (dinde canlanma ve yenilenmeyi sağlayan) bir zat olmasına rağmen kadın konusunda son derece katıdır; kadının *burda* (çarşaf–F.B) giymesini şart koşmuştur. Onun dayısı ve amcasına bile yüzünü, saçını başını göstermesini yasaklamıştır. Çünkü ilgili Kur'an ayetinde (Nur suresi) dayı ile amca mahremler (kadının görünmesi caiz yakınları) arasında zikredilmemiştir. Halbuki ayetin esnek ve mantıklı tefsirinde dayı ile amca, baba konumunda ele alınabilir.

Birkaç yıl önce Müslümanlara dini konferanslar vermek üzere Hindistan'ın birçok şehrini dolaştım: Tek bir kadının beni dinlemeye geldiğini görmedim. Nedenini sordum. Şöyle izah ettiler: 'Hanefi mezhebinin fıkhı (hukuk kuralında) uyarınca, kadınlar camilere gitmezler.' Yine sordum: 'Peki, bu konferanslarda dinlediklerinizi ailenizdeki kadınlara aktarıyor musunuz?' Olumsuz cevap aldım. Bu mezhebin Hindistan, Pakistan ve Bengladeş'te yaygın olduğunu düşünürsek, milyonlarca kadın neyin ne olduğunun farkında değil. Halbuki Hz. Peygamber zamanında kadın beş vakit boyunca camiye gidip namazını kılardı; ki o zaman yollar bozuktu, aydınlatma araçları yoktu ve geceleri ortalık karanlıktı. Fakat o tarihte her nasıl olmuşsa, Hz. Ayşe bazı kadınların kokular sürünüp camiye-mescide gitmelerinden rahatsız olmuş; 'Eğer Peygamber görseydi, sizleri buraya gelmekten kesinlikle alıkoyardı,' mealinde bir söz sarf etmiş. İşte, bazı âlimler bu sözü dayanak alarak kadınların dini etkinliklere ve bu arada camiye gitmelerine karşı çıktılar. Öyle uç noktalara savruldular ki, genç, olgun ve yaşlı demeden bütün kadınları camilerden kovdular. Sonuçta kadınlar vaaz dinleyemez, din dersi öğrenemez, âlimlerin sohbetlerine katılamaz oldular. O dönemin bazı âlimleri, bu yasakları gerekçelendirmek için, 'erkekler bilip öğrendiklerini kadınlara (eşi, kızı, bacısı, vs) öğretsinler' demişler.

İslam'ın temel kaynaklarını başvuru makamı olarak alırsak, kadının kurtuluşu sorununu da şeriat temelinde çözebiliriz. Yoksa, kimi din âlimlerinin keyfi fetvaları uğruna 350 milyonluk Arap dünyasının üçte birini cahilliğe mahkûm etmiş oluruz. Bu konuda hüküm verirken tek bir mezhebe değil, dört mezhebe bakıp ortalamasını almalıyız. Çünkü bu dört mezhep, İslam'ın ortak malıdır.

Soru–Egemen dini algılama tarzı budur. Fakat her egemen fikrin gerçek olması şart değildir. Hindistan ve Pakistan gibi ülkelerde siz istediğiniz kadar Buhari gibi hadis erbabından hadisler (Peygamberin sözleri–F.B.) aktarın, örnekler verin. Karşınızdaki, bağlı olduğu din adamının (âlim, mürşit veya mevla) yorum ve fetvalarına göre hareket ediyor. İslam dünyasında bir yenilenmeye (tecdid), dinin yeniden yorumlanmasına ihtiyaç yok mudur?

Cevap– Hindistan ve benzeri ülkelerde egemen olan bu dini algılama, kadınlar bir şey talep etmedikçe değişmez, değişemez! Eh, kadın da cahil olduğuna göre! Halbuki kadın öğrenip aydınlandıkça, toplum da kalkınıp ilerlemiş olur; insanlar kendi hak ve hukuklarının peşine düşerler. Bu durum, erkekle kadının bir araya gelmesi, buluşup tartışmasıyla mümkündür. Toplum ve aile içindeki rahatsızlıklar ya da illet temel meseleler değildir. İşin esası şudur: Kadın erkeğin aldığı mülkün yarısını almaya kalktığında, bunda hakkı olduğunu iddia ettiğinde, yapay biçimde yan sorunlar ve kavgalar yaratılıyor! Kadına temel haklarını (mülk, miras, nafaka) vermeyi kabullendiğimizde sorunlar azalır. Aksi taktirde, kadın özüne yabancılaşır; bağlı olarak toplum da kendine yabancılaşmış olur. Ya da artık toplumunu beğenmeyen kadının gözü gurbette (yurtdışı) olur; kurtuluşu oraya gitmekte arar.

Soru– El Mevdudi gibi âlimlerin kadın konusunda son derece katı olduğunu belirttiniz. Peki, bazı din adamlarının bu katı ve ortodoks tutumunda toplumun herhangi bir sorumluluğu var mı?

Cevap– Bu fetvaların, dini yorumların katılaşması ve toplu-

mun durağanlığına etkisi inkâr edilemez. Fakat İslam ümmetinin geneli böyle değildir; çağa ayak uyduranlar çoğunluktadır. Söz gelimi, 'Zaman değişti; artık kadın çarşı-pazar, okul ve işyerine gidebilirken, neden onu camiye gitmekten alıkoyalım' tarzında bir mantık gelişiyor. Dinamizm budur, buradadır.

Erkek egemen zihniyetin iktidardan başlayıp toplumun her hücresini sardığı bir çağda, kadın-erkek eşitliği gayet zor bir denklemdir. Doğa yasalarıyla şeriat kuralları açısından iki cins arasında tam eşitlik sağlamak aykırı bir durumdur. Çünkü Allah, insanoğlunu erkek ve dişiden yaratmıştır. İlahi yasa eşitlik sağlamamıştır. Nobel ödülü kazanan bilim adamları da (*İnsan Denen Meçhul* kitabının yazarı gibi) bunun imkânsız olduğunu savunuyor. Doğa her iki cinse ayrı işlevler yüklemişse, sizin tam eşitlik diye çabalamanız boşunadır. Buradan hareketle derim ki; gebe kalan, doğuran ve emziren kadın hakir görülüyor. Oysa kadındaki bu meziyetler, yüceltilmesi gereken muazzam niteliklerdir. Ama ikisini hak ve ödevler düzleminde eşit kılabiliriz; aynı hukuku paylaşıp, farklı ödevleri yapmak olmaz! Burada bile eşitlik yoktur; zira her cinsin gücünün yettiği şeyler ayrı ayrıdır.

Kur'an'da 'erkekle kadın birbirinden...' ibaresi yer alır. Bu, 'kadın erkekten, erkek kadından...' mealinde bir söz olup, 'birbirini tamamlayan' mânâsına gelir. Yani zıtlık, karşıtlık ve husumet yok, bütünleşme var. Kadın meselesini, iki cinsin düşmanlığı temeline oturtmak yanlıştır. Hayat bütünlük üzerine kuruludur: Âşık (seven) varsa, maşuk (sevilen) da vardır. Kur'an 'erkeklerle kadınları birbirlerinin velisi' olarak tayin etmiştir. Hz. Peygamber, 'kadınlar erkeklerin kardeşleridir, öteki (tamamlayıcı) yarılarıdır' diye buyurmuşlardı. Kuşkusuz ailevi meselelerde durum biraz farklıdır. Kur'an'ın buyurduğu üzere, 'Erkekler kadınlara öncelikle sorumlulardır'. Çünkü aileye bir reis gerek; aynen bir şirkete bir müdürün lazım olduğu gibi! İktidarda aynı yetenekte iki başkan (hükümdar, yönetici) olamaz. İki kaptanı olan gemi batar! Yoksa

karmaşa doğar. Burada daha yetenekli olan erkektir. İlahi buyruk, yönetimde ve işleri çekip çevirmede erkeği öncelikli kılmıştır. Kadınlara böyle bir yetki vermemiştir. Fakat bu bir üstünlük taslama gerekçesi olamaz. Kadın bir yanıyla, erkek de diğer yanıyla üstün tutulur: Erkek fikir ve öngörü bakımından, kadın ise sezgi, şefkat ve sevgi bakımından gelişkindir.

Kadını sadece sezgi, şefkat ve sevgiyle sınırlamak doğru olmaz; çünkü onun başka meziyetleri de vardır; erkeklerle paylaştığı birçok özellik olduğu gibi, bazen ona üstün yanları da bulunur. Mesela annelik kadının özgün bir yeteneğidir ama bu, onu başka işleri yapmaktan alıkoyamaz.

Bu noktalarda başkalarını taklit etmekten, Batılılar gibi olmaktan kaçınmalıyız. Sanki Batı kadınlara hak vermekle mutluluğun doruğuna ulaşmış gibi bir tutum içine girmemeliyiz. Tersine, özellikle cinsellik söz konusu olunca, Batı aşağı derecelere düşüp yozlaşmıştır; cinsel sapkınlık, pornoculuk alıp başını yürümüştür. Ve aile kurumu çökmek üzere! Artık babası oğlunu tanımıyor! Onların şikâyetçi olduğu şeyleri biz nasıl örnek alabiliriz? Eğer senin malın daha iyi ve kaliteliyse, niçin dışarıdan ithal edesin ki? Zengin bir kültürel mirasımız var; dönüp ondan yararlanmalıyız.

Mısır'da medeni kanunlarda bazı değişiklikler yapılırken şeriat temel alındı. İnsanlar tartışıyor; varsın, olsun! Şeriatı bilmeyen dışarlıklı/yabancı insanların gelip bizim adımıza bu kanunları yapmasından daha iyidir.

Soru– Karma eğitim ve başörtülü okula gitme konusunda ne dersiniz?

Cevap– Karma eğitim yani kızlarla erkeklerin aynı sırada oturmaları caiz değildir. Keza kızların başları açık okula gitmeleri de dinen caiz olmaz. Fakat bazen zorunluluklar, yasakları mubah kılabilir. Eğitim zorunludur, şarttır. O halde kızlarla erkekler aynı sınıfa girebilirler, birlikte ders görebilirler. Ancak ya camideki kadın ve erkekler gibi önlü arkalı saflarda dururlar; ya da sıraların

bir kısmı kızlara, diğerleri erkeklere ayrılır. Eklemeliyim ki, şu "karma eğitim" kavramı da İslami değildir. Biz kadınla erkeğin karşılaşmasına ve bir arada bulunmasına sadece üç noktadan itiraz edebiliriz: Kadınla erkek ortak bir mekânda tek başlarına kalmamalı; kadın, süs eşyaları veya bedeniyle erkeğe kur yapmamalı ve nihayet kadınla erkek arasında fiziki temas olmamalı. Bunu yapmayanlar, her yerde ve her zaman bir arada bulunabilirler.

Örtülü kız ise, okul kapısından içeri veya sınıfa girdikten sonra sadece başörtüsünü açabilir, paydos olunca yeniden örtünebilir. Genel olarak bakıldığında olay başörtüsünü açıp açmamaymış gibi görünebilir, ancak mesele burada bitmiyor: İnsanoğlu zayıftır, zaafıyla maluldür. Bugün başını açan, yarın kolunu ve bacağını açar, öbür gün göğsünü açar ve bu böyle sürüp gider.

Bugün İslam dünyasında medeni kanunlar ve kadın haklarına ilişkin iki ana çözüm birbiriyle yarış halindedir. Birisi ta Roma döneminden beri egemen olan Latin kökenli (şimdi modern Batı) yasalardır ki, bunlara laik/dünyevi kanun ve kurallar da denilebilir. Diğeri 1300 yıl boyunca bu topraklarda kök salmış İslami kurallar ve şeriat yasalarıdır. İyi bakınız; 1300 yıldan beri hiçbir hükümdar, şeriat kurallarını toplumdan söküp atamamıştır.

Ne zaman (askeri, siyasi, kültürel, toplumsal ve kanuni) sömürgecilik belası bu topraklara girmiş; işte o zaman bu ümmetin kimliğini değiştirmeyi hedeflemiştir. En tehlikeli şey budur. Sömürgeciler, İslami yasaları iptal edip yerine insan yapımı kanunları koydular; böylece İslami kavramları, kendilerinkiyle değiştirdiler. İbn Haldun'un dediği gibi, "Mağlup, galibini taklit etme sevdasına kapıldı." Komprador ve aristokrat takımı, özellikle yabancıların aileye ilişkin kanunlarına imrenip özendiler. Şunu bilmeliyiz: İslam şeriatının son kalesi 'medeni hukuk/aile hukuku'dur. Bu ele geçerse, her şey biter!

Biraz önce bir izleyicinin dediği gibi, 'İthal malı laik yasalar gereğince kadın bir insan olarak özgürleşmiyor; kendinden, aile-

sinden ve toplumdan azâde hale geliyor; her şeyle ipini koparıp başına buyruk yaşıyor. Her türlü ahlak ve benzeri değerlerden kurtulmuş oluyor; köksüzleşiyor ve boşluğa düşüyor. Herkes, her şeyden kurtulmanın yoluna bakıyor! Herkes herkesi kontrol altında tutma gayretinde. Cinsel bakımdan kadın erkeğe, erkek de kadına hükmetme sevdasında!'

Birçok İslam ülkesi, yasalarını (ceza kanunu, anayasa, mali ve ticari yasalar, vs) değiştirmiş bulunuyor. Elimizde sadece medeni yani aileye ilişkin yasalar kalıvermiş. Kemal Atatürk gibi bir yönetici, Türk halkına medeni yasaları bile tepeden dayatmış; İslami kurallara göre işleyen medeni yasaları hepten iptal etmiştir: Boşanma, çok evlilik, miras... Batılı yasalara göre uygulanmış; Müslüman bir kadın, gayrimüslim erkekle evlenip evlenmeme konusunda serbest bırakılmıştır. (Şeriat kurallarının tatbiki düzleminde) ilk zaaf burada başlamıştır. Halbuki aile, bir ümmetin son savunma mevzisidir. Zira bir millet, bir ümmet çökse de aile kalıcıdır. Yetmiş yıl boyunca komünizmin yönettiği diyarlarda İslam'ı ayakta tutan işte bu Müslüman aile tipi oldu; babadan oğula, anneden kızına aktarılarak gelenek sürdürülürdü. Türkiye'deki (ithal) medeni yasaların gölgesinde ateş söndüyse bile külün közü devam etmiş olmalı ki, o Müslüman aile tipi, Necmeddin Erbakan gibi birini yetiştirebildi.

Batı, elimizde kalan son kanun ve kuralları alıp tahrip etme peşindedir. O halde bizim kanunlardan ziyade bilinçlenmeye ve eğitime gereksinimimiz vardır.

Kadının kurtuluşuna dair önümüzde iki seçenek vardır: Ya İslam diniyle kurtuluşu gerçekleştireceğiz, ya da kadını İslam dininden kurtaracağız! Birçok feminist kuruluş ve kadın hareketi, kadının kurtuluşundan söz ederken, aslında onun İslam'dan kurtarılmasını kastetmektedir. Çok yazık! Örneğin 'Kadının Kalkınma Projesine Dahil Edilmesi' adı altında bir plan Fas'ta yürürlüğe

geçmiş. Bu planın kaynağı Amerika ve Avrupa'dır. 1994'te Kahire'de Habitat Konferansı ile 1995'te Pekin Belgesi'ne dayanılarak oluşturulan bu projenin ruhu Amerika'nın elinde, denetimindedir. Bu projeyi hayata geçiren kadın kuruluşlarıyla kimi solcuların, bu emperyalist planı reddetmelerini dilerdik; ancak olmadı. Tam tersini yaptılar; üstüne atlayıp bunu savundular. Bu tür projeler, Müslüman kadını çözüp paramparça etmeye yönelik bir istila operasyonudur. Fakat ne oldu? Bu tür Batıcı kadın hareketleri sınırlı kalırken; on milyonlarca Arap kadını, Batı'nın 'çağdaş' diye dayattığı kadın tipine tepki duyup yüzyıllardan beri giyegeldiği geleneksel örtüsüne, kıyafetine sarıldı. Örtünen kadınlar/kızlar, bunu baba veya abilerinin itirazlarına rağmen gerçekleştirmeye devam ettiler. 10-20 yıl önce Arap şehirlerinde tesettürlü bir kadına güç bela rastlanırken, şimdi kitleler halinde giyiniyorlar; asıllarına dönüyorlar.

Kanımca örtünme, İslami davanın en önemlilerinden biri olmasına rağmen hâlâ doğru dürüst bir İslami kadın hareketi ortaya çıkabilmiş değil. Halbuki İslami kesimde öncü rolünde olan, girişken ve gayretli birçok kadın bulunuyor. İslamcılar niçin bu kadın konusunu böylesine örtbas edip, gündemin gerilerine atıyorlar? Bunu bir türlü anlayamıyorum.

Diğer bir nokta; çoğu Müslüman kadınını 'avrat' diye çağırıyor; ismiyle hitap etmeyi ayıp sayıyor. Bu yanlıştır. Bakınız, Hz. Muhammed, kızlarının ve eşlerinin hepsini adlı adınca çağırırdı. O zamanın İslam cemaati de hem peygamber kadınlarına hem de kendi eşlerine ya isimleriyle yahut "Fatıma bint filan" veya "Ümmü falan" (filancanın kızı Fatıma, falancanın annesi) diye seslenirlerdi. Kesinlikle, şunun karısı (zevcet-ü filan) demezlerdi.

Şeriat yasaları ilahi kanun ve kurallar bütünü olduğundan, kadın veya erkeğe iltimas yapmaları olanaksızdır. Halbuki insan yapımı yasalar, ister istemez şu yahut bu tarafı tutabilir."

Rezillik Tuzağına Düşmemek İçin

Aşağıdaki makale, Arap dünyasındaki kadın haklarının içinin nasıl boşaltılıp anlamsız hale getirildiğini gösteriyor:

"Genellikle 8 Mart, folklorik bir malzemeye dönüştürülür. Bu münasebetle kadınlar, hak-hukuk, cinsel ayrımcılık, içinde bulundukları kötü koşullar ve çektikleri acılara ilişkin ardı arkası gelmeyen rakamlara gömülürler; kendilerine sunulan bilgiler öylesine karmaşık ve içinden çıkılmazdır ki, kadınların bunların içinde boğulmamaları imkânsızdır. Ek olarak Arap dünyasının kriz bölgelerinde kadınların maruz kaldıkları katmerli trajik olaylara da rastlıyoruz.

Kadınlar Günü, acı gerçeklerin dile getirildiği ara istasyona dönüştürülmüştür. Ne ki, gerçekten can yakan trajik olaylar düzenlenen toplantı, forum ve panellerde öyle hızlı biçimde dile getirilip geçiştirilir ki, şaşarsınız! Medyanın tavrı da böyledir; bu münasebetle şöyle bir hatırlatınada bulunur, konuyu yüzeysel biçimde ele alır. Meselenin ciddiyeti ve önemine yaraşan bir irdeleme değildir bu.

Dünya ölçeğinde kadına şiddet uygulanır ama bizim (Arap) toplumlarımızda bu şiddetin oranı daha yüksektir. Aile içi şiddete itiraz eden, ortadan kaldırılması için çabalayan girişimler olmadı değil; ancak tantanalı sözlerle suskunluk duvarının aşılması, tek başına yeterli değildir. Kadınlar Günü'ne törensel biçimler vermek suretiyle, meselenin içini boşaltmış bulunuyoruz.

Arap ülkelerinin kriz bölgelerinde, kadın çok yönlü şiddetin toplu veya bireysel hedefi haline gelmektedir. Çatışan taraflardan biri, diğerinden intikam almak için kadına tecavüz edebiliyor. Erkek egemen toplumda kadınlar kesintisiz biçimde şiddete maruz kalıyor. Bu yöndeki veriler, gidişatın kötü olduğunu gösteriyor. Somuta indirgersek; (işgal altındaki) Filistinli kadının durumunu ele alalım. Verilere göre, kadına yönelik aile içi veya dış kaynaklı

şiddette artış var. Şiddet, kimi zaman kadının öldürülmesine kadar varabiliyor ki, Filistin yönetimi, ne yazık ki burada tümüyle çaresiz kalabiliyor. Meselenin bu yanı, medyaya yansımıyor.

Gerekçelere sığınmak isteyenler, hemencecik şu yanıtı verebiliyor: 'Ama esas davamız bu değildir; bizim önceliğimiz İsrail işgaline direnmektir!' Doğrudur; İsrail kadın, erkek, çocuk, genç, yaşlı demeden Filistin halkına topyekûn bir şiddet uyguluyor. Eh, basın da bu noktaya hakkıyla yoğunlaşıyor. Sözgelimi sayısız Filistinli kadının, İsrail'in ördüğü duvar önünde doğurduğunu/doğurmak zorunda olduğunu nasıl unutabiliriz ki!

Buradan temel noktaya geliyoruz: İsrail ile mücadeleye yoğunlaşmak, bize, aile içi şiddet kullanma ve bunu gerekçelendirme hakkı verir mi? Basın olarak kadına yönelik sapık muamelelere (onu inciten her türlü davranış) yoğunlaşmadığımız müddetçe, toplumumuzu daha büyük mücadele biçimlerine hazırlayamayız."(Diyana Muqalled, *el Şarq el Awsat*, 11 Mart 2007)

"Kadınlar Günü'nde Kutlanmaya Değer Ne Var?"

8 Mart, Arap dünyasında kadınlar üzerinden tartışmaların sıkça yaşandığı bir münasebettir. Genelde kadın haklarından yana olan kesimler bunu fırsat bilip açıklama yapıyor veya makale yazıyorlar. Bunlardan biri de 9 Mart tarihli *el Şarq el Awsat* gazetesi köşe yazarı Nadiye Mahdid'in makalesidir. Okuyalım:

"8 Mart, Arap kadınları açısından gerçekten kutlanmaya değer bir şey midir?

Bakalım; Arap kalkınmasının dinamizmini oluşturan kadınları görmezlikten gelen vurdumduymaz politikalar, bu münasebetin o bilinen klişe kutlamalarının ne kadar boş şeyler olduğunu gösteriyor. Kadın hakları konusundaki suskunluk sadece erkeklerle sınırlı değil, bu davayla ilgili olması gereken kadınları da kapsıyor. Neyi bekliyorlar ve kimden kendilerine hak vermesini

umuyorlar? Eğer haksızsam, 'Kuzey Afrika'dan Yemen'e uzanan bu geniş coğrafyada kadınlar nerede?' sorusuna tatmin edici bir cevap alınam şarttır. Yerli ve yabancı kurumlarda, gelecek kuşaklara aktarılabilecek kadın başarısı, kazanımı ve kadın sesi var mı acaba? Fatıma Mernisi, Nevval El Saadawi ve Fadile Murabıt gibi birkaç ismin dışında, nerede kadın aydınlar ve yazarlar? Bölgemizde ilerici kadın hareketinin meşalesinin sönmesi/söndürülmesine neden olan tartışma ve açık oturumlar organize edebilecek kadınlar nerede?

Körfez ülkelerindeki kadının konumundaki minicik ilerleme, 2006 yılında bir Suudi Arabistanlı kadının resmi heyet içinde Çin'i ziyaret etmesi gibi, sayılmazsa, Arap kadınının o eski kazammlarından ne derece gerilere gittiğini kim inkâr edebilir? Arap kadınının piyasaya katılım/katkı oranı, dünyadaki en düşük seviyede. Kendisiyle karşılaştırıldığında, kuşkusuz önemli bir gelişme ama meslek sahibi kadınların çoğunun işi, geleneksel elişçiliğinden oluşuyor. Hükümet, parlamento ve üst düzey görevlerde kadınların katılımı simgesel olmaktan öteye gidemiyor. Bu makamlarda sorumluluk verilse dahi, ikinci ve üçüncü öneme sahip görevlerle meşgul ediliyor; kadının ön plana çıkması asla istenmiyor.

Verimli Hilal'deki (Irak, Suriye, Lübnan ve Ürdün) siyasi krizin yanı sıra, ekonomik istikrarsızlık ve bunalımlar kadına herhangi bir umut vermiyor; bunalıma çare olarak kadınlar işten atılıyor.

20. yüzyılın başlarında Kerküklü ve Basralı kadınlar ilerici kadın hareketinin öncülüğünü yaparken, Baas iktidarı, peşi sıra süren savaşları bahane ederek onların haklarını yedi bitirdi. Ardından 'demokrasi tüccarları' ile 'özgür Irak'ın yeni efendileri devreye girip, yeni bir anayasayla güya kadın haklarına ilişkin yaratıcı maddeler getireceklerini vaat ettiler. Yasayı kuşa çevirmekle kalmadılar, kadın haklarını dini fetvalara bağladılar. İşte, en acı darbe bu oldu.

Politik İslam'ın tırmanışı ve köktendinciliğin yaygınlaşmasıy-

la birlikte dincilik ruhunun Irak toplumuna (ve diğer Arap toplumlarına) egemen olması, artık yepyeni bir durumdur. Bu olgu, kadını eğitim, ekonomi ve toplumsal alanda gemlemeye, geçmiş onyıllar boyunca elde ettiği kazanımları gasp etmeye çalışıyor.

Şundan korkarım; kadınların siyasi karar mekanizmalarında söz sahibi olmaları için herhalde bir 50 yıl geçmesi gerekir. Üstelik öyle sıradan yıllar olmayacak bunlar; tersine, köktencilikle (belki de Arap yönetimleri ve medyasıyla da) kıyasıya geçecek olan upuzun bir mücadele sürecidir bu. Hadi, rejimler, tek adamlar, (petrol) şeyhleri ve krallarının durumu belli. Peki, şu dördüncü kuvvet denilen Arap medyası, büyük ölçüde tarihi gerilemeden sorumludur: Ne bu gerilemenin nedenlerini irdeleyip sorguladı, ne de konuya ilişkin nesnel tartışmalar başlattı. Yükselen köktendincilik önünde kadını feda eden medyamız, işgal altındaki toprakların kurtarılması meselesini merkezi bir dava olarak almakla esas sorunlarımızın tartışılmasını ikinci, üçüncü ve dördüncü plana atıverdi.

Bugün yerel, ulusal ve bölgesel kanalda kadına dair hangi konu ve tartışma başlatılırsa başlatılsın, muhakkak din (İslam–F.B.) eksen alınıyor, her şey dini ölçeğe göre ayarlanıveriyor. Bu uydu kanallarından hemen hiçbiri, karşı cinsin sesine, kadın yazarlara kendilerini anlatma ve duyurma imkânı/fırsatı vermiyorlar. Katılan kadınlar ise, he ne hikmetse mutlaka dini vaazlar ve milli söylemler çerçevesinde meseleyi irdeliyor. Hiç kimse, kadının tam yurttaşlık temelinde eşit haklara sahip olmasını, buna göre hak ve ödevlerini yerine getirmesi meselesini dile getirmiyor.

Arap kadını, kendisine yabancı bir konuma düşürülmüştür. Mesele enine boyuna ele alınmadıkça, sadece değişim/dönüşüm korkusuyla (hem hükümetler hem de bireyler düzeyinde) hareket etmekle değişimin sonuçlarına katlanılamaz. Halbuki kadının yükselmesi, Arap erkeğinin de yükselmesini beraberinde getirir. Günümüzde bir devletin çağcıl/modern ya da geri olup olmadığı-

nın önemli göstergelerinden biri de kadındır. Batı-Doğu ilişkilerinde yakınlaşma ve uzaklaşmanın boyutunu da kadına dair meseleler/sorunlar tayin edecektir. Kadın haklarını inkâr etmenin, bugünün temel sorunlarını yarına ertelemenin yarın (olumsuz) sonuçları olacaktır. Kadınlara ilişkin öngörüden yoksun bir siyaset, gelecek kuşak kızları/kadınları arasında istikrarsızlığa, ahlaki yozlaşmaya neden olacaktır. Aslında daha şimdiden yozlaşma görüntülerini (magaziner boyutuyla) aktarıp duran medya, bu fenomeni sebep-sonuç düzleminde ele almıyor, almaktan kaçınıyor.

Bölgeyi ziyaret edenlerin bu toplumdaki şizofreni ve benzeri kişilik bozukluklarına tanık olduklarını söylersem, herhalde kimseye iftira etmiş olmam. Kendisiyle barışık olmayan, seviyesiz ve hep tamahkâr bir toplumda yaşıyoruz. Kusur toplumda değil; onun bugününü ve yarınını öngörüsüz biçimde tasarlayanlardadır. Toplum mühendisliğinde büyük bir yanlışlık ve kusur var."

Kadınlar Truva Atı mı?

Kadın hakları söz konusu olunca, Arap-İslam dünyasında laiklik-İslam ve Batı-İslam ekseninde tartışmalar yoğunlaşır. Meseleyi bu çerçevenin biraz dışına çıkarak irdeleyenlerden biridir Ürdünlü kadın yazar Tucan Faysal. Görüşlerini özetliyoruz:

"Kadın hakları için mücadelenin arzulanan hedefi, yani kadın ile erkek arasında eşitliği sağladığını söylemek, kendini aldatmaktır. Öncü kadınlar olarak, insan hakları ve vatandaşlık temelinde haklarımızı elde etmek istiyorsak, bilincimizin yitirilmemesi gerekir: Yüzyılların açlığı, tabağın dibinde kalmış artık yemeğe çeşni kabilinden tuz serpilerek giderilemez. Boş mideye su doldurmakla doymuş olmayız.

İnsan hakları bir bütündür; kadına ve erkeğe imtiyaz tanınmaz. Hakların yenilmesine yönelik her davranışın altında mutlaka siyaset vardır. İnsanoğlunun tarihini inceleyenler iyi bilirler; ana-

erkil siyasi ve dini tahakküm, erkeklerin başkaldırısına yol açmıştır. Devrilen 'kadın teokratik tahakkümü'nün yerini, bu kez 'ataerkil teokrasi' almıştır. Zaman içinde roller değişmiştir. Kadın-erkek ilişkisini çatışma ve düşmanlık ilişkisi olarak tanımlamak yanlıştır. Fakat tarihi süreçteki kolektif ve toplumsal mücadelelere bakıldığında, bu hareketler içinde yer alanların hepsinin bilinçli olmadıkları görülür. Yani tarihi rollerinin farkında olmadan bu tür mücadelelere katılmış olabilirler. Leyla ile Mecnun ya da Romeo ve Juliet arasındaki duygusal trajedileri, onlar farkında olsalar da olmasalar da, sakinmiş gibi görünen derin deryaların dibindeki kuvvetli akımların, mücadelelerin yüzeye yansımış halleridir. 'Bu aşk trajedilerinin süreçle birlikte romantizme dönüşümü bile, aslında mücadelenin estetik hale getirilmesidir' dersek, sanırım abartmış olmayız. Kavuşamayan âşıklar hikâyelerine bakınız; kahramanlardan biri mutlaka yoksuldur; bir türlü sınıf atlayıp sevgilisine kavuşamamaktadır. Yahut *Macbbeth*'te olduğu gibi mücadele halinde olan sınıf veya toplumsal tabakalar arasındaki derin farklılıklar giderilemeyince, erkek karısını öldürmektedir. Vuslat olmuş, evlilik gerçekleşmiştir. Ancak burada mutlu son yoktur.

Kadın hakları yolundaki mücadeleyi kadim dinler, edebiyat ve folklor çerçevesiyle sınırlandırmak yetersizdir. Tarihi düzlemde ele alınırsa, sosyo-politik yönüyle dinlerin anlaşılmasında iman ile analizci mantığın birbiriyle çatışmadığı görülür. İslam tarihi bunun renkli örnekleriyle doludur. Ne ki kadın konusu, tarih incelemelerinden yeterince nasibini alamamıştır.

İslam'ın tarihi mesajı ve gelişimi açısından yaklaşırsak; bu din, bildiğimiz anlamdaki kadın haklarından fazla veya buna aykırı düşen bazı haklar sunmuştur. Cahiliye (İslam öncesi) döneminde, S. Arabistan'da (Hicaz bölgesi) hüküm süren Mekke'de 'erkek teokrasisi' söz konusuydu. İslam'ın sunduğu haklar, bu dönemdekinden hem daha fazla hem de bilinenin dışında bir şeydi. Bir rejimin reformize edilip değiştirilmesi amacıyla ortaya çıkan dini ve-

ya dünyevi söylemli bütün muhalif hareketler, siyasi iktidara karşı çıkabilmek için doğal olarak, o rejim tarafından altta bırakılmış ve kenara itilmiş kitleler, sınıf ve tabakaların desteğini almaya yönelirler. Peygamber Efendimiz ile Hz. İsa'nın yaptıkları da aynen böyleydi. Mustazaflara (ezilenlere) yöneldiler.

Dikkat ediniz; Mekke aristokrasisi/oligarşisinin tahakkümü altında ezilenlere yönelik İslami çağrılar, esas olarak kabile sistemi içinde belli bir kesime ağırlık verip onu içten parçalamayı hedefledi. Bu kesim kadınlar idi. İslam'ı ilk benimseyen Hatice, aşiret toplumundaki kast sistemine karşı çıkmasıyla da tanınır ki, o bu tutumuyla, Sahabe'nin (Peygamber dönemindeki Müslümanlar) kadınlarının klasik tavırlarından tümüyle ayrılır. Ebubekir'in kızı Esma'nın Emevi soyunun hükümdarlarına kök söktüren kararlı siyasi mücadelesi de bir başka örnektir. İslam tarihi araştırmacıları, bu tür kadınları ele alırken, her nedense cinsiyetleri üzerinde fazla durmamışlar. Aynı siyasi sınıfın yatay ve dikey kesimlerinden ezilen, hakları yenen toplulukların bu özelliğini iyi yakalayan Hz. Muhammed, yalnız Medineli erkeklerin değil, aynı zamanda kadınların da kendisine biat etmesini ısrarla istemişti. Böylece İslam, aynı kabile içindeki sınıf farklarının giderilmesinde olduğu kadar, kabile toplumunun çeşitli katmanları arasındaki farklara ek olarak erkek ile kadın arasındaki dengesizliğin de ortadan kaldırılması sürecine eşlik etmiştir.

Kendisini diğerlerinden ayıran niteliksel bir sosyo-politik sıçrama gerçekleştiren İslam, hakların verilmesi ve ayrım yapılmaması konusunda ileri adım atmış, sürdürebilir bir toplum modeli yaratmayı başarmıştır. İslam'ı her zamanda ve mekânda geçerli kılan şey, bu reformcu/yenilenmeci özelliğidir.

Arap-İslam ülkelerindeki baskıcı rejimlerle siyasallaşmış İslam birbirlerine karşıt gibiymiş görünseler/gösterilseler de, gerçekte birbirlerinin müttefikidirler. Çünkü her ikisinin de yöntemi aynıdır: Diyaloğu reddeder, kimseyi iktidara ortak etmek istemez-

ler. İktidarı ve mali imtiyazları tekellerinde bulundururlar. Bu imtiyazlardan yararlanmak isteyenler, mutlaka kendileriyle çatışmak durumunda kalırlar. İmtiyazların tekelleştirilmesi neticesinde, toplumsal bölüşüm ve katılımdan en az yararlananlar, sosyal zincirin en zayıf halkasında kalanlar, yani en alttakilerdir.

Tarihsel nedenlerle en zayıf halkayı oluşturan kadınlar, siyasi ve dini iktidarın gözünde kıymeti en az olan kesimdir. Dahası dini ve siyasi iktidar, kadına daha kolay baskı yapabilmekte; ya da kadına yönelik baskılar kendisine daha az külfete mal olmakta; buna karşılık erkek damgalı bu ikili iktidar, kadın sömürüsünden daha fazla pay alabilmektedir. Aynı nedenle, geçen yüzyıl boyunca despotik Arap-İslam rejimleri İslami akımlarla sağlam ittifaklar kurdular.

Bu bağlamda yeni olan, bu teokratik ittifakın, karşısında duracak hiçbir muhalefeti kabul etmemesidir. Arap hükümetlerinin siyasal İslamcıların medya ve yargı organlarını muhaliflerini bastırmak için nasıl kullandıklarını; bu amaçla onları 'dinden dönmüş, kâfir, dinsiz imansız' diye nasıl suçladıklarını iyi hatırlıyoruz. Geçenlerde bir televizyon kanalında arzı endam eden ilahiyat kökenli bir profesörün; 'İslam'da çok evliliği öven, nikâh için kadına mutlaka yakın erkek akrabasının veli tayin edilmesini şart koşan' sözlerini duyunca şaşırdım. Çünkü söyledikleri, İslam şeriatında kesinleşmiş hükümler değildi. Ama bir başka ilahiyatçı, aynı konuda benim görüşüme yakın şeyleri savunarak, Cezayir'de aile ve medeni yasaların çıkmasında herhangi bir engel olmadığına ilişkin görüş belirtti.

Bu ve benzer ilahiyatçıların ileri fetvaları, maalesef, çok evliliğe karşı kavga verdiğimde beni desteklemeyip yalnız bıraktılar. Dolayısıyla bu din kâhinleri ile siyasi iktidar arasında zaman zaman tanık olduğumuz ayrılıklar, bağlantı kopması benzeri olaylara güvenemeyiz. Çünkü ileri-geri giden bu istikrarsız ilişkiler, iç dinamiklerden çok dış dinamiklerin etkisiyle yaşanmakta; iktidar-

lar, din kâhinlerinin (ruhban tabakası) nüfuzunun fazla büyüyüp kendisine tehdit oluşturduğunu görünce yahut birileri dışarıdan bunu ihsas ettirince, önde gelenler hemen değiştirilir.

Şu sıralar Arap ülkelerinde kadın haklarına ilişkin yasa çıkarma furyası başlamış gibi görünüyor. İş öyle bir aceleye getiriliyor ki, halkın görüşü ve desteği alınmadan değişiklikler (parlamentoda kadınlara ayrılan kotalar, töre cinayetleri gibi) yasalaşıyor. Kimse, kadın haklarına dair kanun değişikliklerinin olumsuz veya olumlu sonuçlarının ne olabileceğini tartışmadan/tartışamadan bir fermanla yahut meclisteki bir oylamayla kabul ediliyor. Mesela bu yasaların gerçekten hayata geçirilme olanakları araştırılmıyor. Bu tür değişikliklerin insan hakları düzleminde niteliksel bir sıçrama olmadıkları, dış güçler tarafından dayatma sonucu yapıldıkları açıktır. Daha kötüsü, insan ve yurttaş haklarının sürekli ihlal edildiği bir ortamda, bu tür yüzeysel değişiklikler, temelde insan haklarının tam anlamıyla verilmesinin önünde birer barikat oluşturuyorlar.

Bunun son örneği, Cezayir'de yaşandı. İnsan hakları bağlamında ele alınmayan kadın hakları, yurttaşların siyasi ve insani haklarının geniş ölçüde çiğnendiği, (ülkedeki yolsuzlukları ortaya çıkaran) basın özgürlüğünün ve muhalefetin hepten ezildiği bir ortamda verildi. Sanki kadının derdi erkeğine, babasına veya velisine karşı haklarından ibaretmiş gibi bir noktadan ele alındı mesele. Toplumda ezilen kesimlerin (başta kadın ve çocuklar olmak üzere) haklarını savunanların her türlü baskıya maruz kaldığı, sağlık hizmetlerinden yoksun kitlelerin 'hayvan muamelesi' gördüğü Arap ülkelerindeki temel slogan, 'kadının hayata katılımı ve başkentlerdeki konumunun güçlendirilmesi' oluvermiştir. Bu tür pratikler, aslında bütün bir ulusun mali kaynaklarıyla milli servetinin çalınmasıyla atbaşı gidiyor.

Kadın hakları bir bütündür; parçalanamaz. Tarih, insanın kendi hakkını elde etme mücadelesinin bir özetidir. Bu hakları kim gasp

ederse, o hasımdır, düşmandır. Bu sıfat yolsuzlukla özdeşleşmiş yasama yetkisine sahip iktidarlara yakışıyor. Biz, herhangi bir hakkın elde edilmesine karşı değiliz; kim verirse versin, bu hakların 'kadın, erkek, aile hakları vs' diye bölünüp parçalanmasına karşıyız. Bölünmüş haklar, bizi körleştirmemeli; bütünü görmekten alıkoymamalıdır.

Bölünmüş haklar vermekle göz boyamaya kalkan, bu noktada ABD ve Batı ile çeşitli tertipler içinde olan yerli hükümetlerin bu sinsi faaliyetlerini kesinlikle reddetmeli, bütün bir milletin hakkını, yurttaşlık ve insan haklarını bir bütün olarak savunmalıyız. Parçalı haklar vermekle kadınları bir Truva Atı olarak kullanıp bütüncül hakları gasp etmeye çalışanlara karşı kararlı ve bilinçli bir tutum sergilemeliyiz." (El Cezire.net, 17 Mayıs 2006)

Çağdaş Kadına İslam Mirası

Arap dünyasındaki kadın hakları, genelde İslami bir çerçeveyle sınırlı kalmakta; teorik açılım ve talepler, dinin koyduğu sınırları bir türlü aşamamaktadır. Aşağıdaki makaleyi bu gözle okumakta yarar var:

"1300 yılı aşan tarihimizdeki fıkıh ve siyasi hükümlerle dayanırsak, çağımız kadınına ait hakları bulmak imkânsız hale gelir. O dönemin görüşleri, kadınları eski toplumsal çerçevede ele aldıkları için, bugünkü hak-hukuk anlayışına ters çıkarsamalarla karşılaşabiliriz.

O zamanın kadim şairlerinden biri, kadınların yazmaya yönelik arzu ve heveslerini şöyle eleştirmiş: 'Kadının yazma, çalışma ve hitabet eylemiyle ne ilgisi olabilir ki; bu, biz erkeklerin işidir. Onların bizleri cenabet etmeleri yeterlidir!'

Yeri gelmişken belirteyim: Bir Arap ülkesi parlamentosunda, erkek milletvekilinin biri, hemcinsleri adına hak hukuk isteyen bir kadın meslektaşına buna benzer bir laf atmış.

Aynı zihniyeter babınagöre, kadının sınırlı/kısıtlı görevleri vardır. Onlarla sadece ihtiyaç esası üzerinden ilişki kurulabilir. Şairin dediği gibi; *'Kadınlar, bizler için yaratılmış şeytanlardır/ Şeytan şerrinden Allah'a sığınırız!'*

Dizedeki 'bizler için' ibaresine dikkat ediniz! Neymiş efendim, kadın insan kılığında bir şeytan imiş! Ona ilişkin bir görüş ya da günlük hayatta ona dair hiçbir ciddi bir işi/edimi/eylemi/davranışı olamazmış! Kadının hayatla bağı hakkında onlarca deyim, karalayıcı ifade ve hikâye var ki, hemen tümü onun yaşamdaki yarım yamalak, gölgeli, kısıtlı ve son derece gariban rolünü perçinlemeye yöneliktir. Sözgelimi o yatakta erkeğinin zevk aracıdır; çocuklarının annesidir; suskun bir avunma nesnesidir. Eh, bazen su getirebilir bazen de tarım işiyle uğraşır. Hepsi bu kadar!

Fakat, sıkı durun! Bu kadim kültürde kadının solgun ve çarpık imajınadair bolca örnek bulunduğu gibi, aynı örf ve âdetler içinde kadının hakkını teslim eden kültürel kırıntılar da bulunur: O tarihi dönemlerin şartlarına göre değerlendirildiğinde, kadını dürüstçe tasvir eden kimi şiirler, çarpıcı sözler ve hikâyelere rastlamak mümkün. Örneklersek;

(Ortaçağ din âlimi) Fahreddin Razi, Şafii mezhebinin önde gelen bilgesiydi. Şöyle demişti: 'Kadının örtünmesi kötü bir durumdur; çünkü kadın nesneleri eliyle alır. Öte yandan, nikâh, mahkeme ve tanıklık esnasında kadınların yüzlerinin mutlaka açık olmasında yarar var.'

Bu sözü, bırakın S. Arabistan ve Kuveyt gibi daha muhafazakâr ülkeleri, günümüz din âlimlerinden biri şimdiki Mısır basınında yazmış olsa, eminim kızılca kıyamet kopar. Peki, neden Razi'nin ortaçağda söylediği bu söz, günümüzde tekrarlanamıyor? Mesele, ortam meselesidir. O tarihte laiklik-İslam, çağdaşlık/modernlik-gericilik, özel durumumuz (milli örf ve âdetler) ve küreselleşme diye bir ikilem, bir çatışma yoktu.

Hz. Ömer oğlu Abdullah'ın bir rivayetine göre, kadınlarla er-

kekler birlikte abdest alırlarmış. Yine, El Ezher İlahiyat Üniversitesi din görevlisi Abdülhalim Ebu Şaqqa'nın 'Hz. Muhammed Devrinde Kadının Kurtuluşu' isimli eserinde, o dönem Müslüman kadınları tasvir ediliyor. İlginçtir; bu ilk Müslüman kadınlara, bugünkü gibi olumsuz bakılmazmış; kadın imajı gayet olumluymuş, kadınların iradeleri gasp edilmemiş ve toplumdan tecrit edilmemişler. Serinkanlı biçimde okunduğunda, bu kitaptan çıkarılan olumlu kadın imajı, günümüz köktendincilerinin kadınlar için çizdikleri portreden hepten farklıdır.

Devam edelim; kitaba göre Peygamber devrinde kadınlarla erkekler kamu alanına ortak biçimde katılıyorlarmış; kadınlar erkeklerle birlikte veya tek başlarına çarşı pazarda, panayır yerlerinde dolaşabiliyorlarmış; o dönemin *toplantılarına katılıp* erkekler gibi görüşlerini açıklıyorlarmış. İyi güzel de, bu 'karma' (karma eğitim, karma toplantı, karma çalışma hayatı vs) kavramı korku dizileri ve kâbuslar gibi gösterilip nereden başımıza musallat edildi?

S. Arabistan'daki kitap fuarı (2007) sırasında, bize dışarıdan gelivermiş olan bu haremlik-selamlık âdetinin kaldırılıp kadın-erkek demeden kapıların bütün ziyaretçilere açılması, bu tabunun yıkılması açısından önemlidir. (Hac mevsiminde) mukaddes topraklarda kadın erkek ayrımı yapılmaksızın yapılan ziyaret ve ibadet varken, nedir bu 'kadınlar için alışveriş günü-erkekler için alışveriş günü' ayırımı? Kadınlara mahsus çarşı pazar, erkeklere mahsus çarşı pazar saçmalığı nereden çıkıyor, bir türlü anlamıyorum. İslam'dan önce kadınlarla erkekler Kâbe çevresinde birlikte dönerlerdi; İslam gelince bu geleneği değiştirmedi. Emevi boyu şairlerinden meşhur Ömer bin Ebu Rabia, Kâbe çevresinde güzel kadınların çokluğundan etkilenip onlara methiyeler düzmüştü. Şairlere ilham veren güzel kadınlara rağmen o devrin hükümdar ve din adamları, kadınlarla erkekleri birbirlerinden ayırmayı, haremlik-selamlık usulü Hac ziyareti yapmayı asla düşünmediler. Hac ziyaretleri süresince tek bir haremlik-selamlık durumu yaşanmıştır. O da Emevi halifesi Abdül-

melik bin Mervan zamanında, Mekke valisi Halid el Qasri tarafından gerçekleştirilmiştir. Sebebi şuydu: Tavaf sırasında Vali, mealen şöyle bir kaside işitiyor: Hacc mevsimi ne güzel/ Kâbe'ye gitmek ne güzel? Hacer-ül Esved'e dokunurken güzel hatunlarla temas etmek ne güzel!' Öfkelenen Vali, 'Ya öyle mi, bundan sonra o güzel hatunlar bir daha asla seni Kâbe köşesinde sıkıştırıp dokunmayacaklar!' diyerek kadınlarla erkekleri birbirinden ayırıveriyor. Bu yasak, o zalim Vali'nin dindarlığından değil; dönemin siyasi tavrı ve bizzat kendini sevmeyen halktan intikam almasından kaynaklanıyordu.

Bu istisna yasağın tersi bir karar, yine Emeviler zamanında alınmıştır. Tanınmış fıkıhçı Ebu Hazım Selma bin Dinar Kâbe'de dolaşırken şiir okuyan bir kadın sesi duymuş. Kadın öyle duygulu bir aşk şiiri okumuş ki, bizim din adamı, onun güzel yüzünü ve sesini unutmaması, daha doğrusu bu güzel yüzün kendisine eziyet vermemesi için Allah'a yakarmış.

Ebu Hazım'ın bulunduğu ortamdaki o hoşgörüye dayalı bakış açısı, maalesef bugünkü köktendincilerde yoktur.

Şimdi, Arap ülkelerinde kadın hakları konusunda yazıp çizen çok. Tartışma ve görüşler sürüp gidecektir. Gerçekte 'topyekûn Arap kadın hakları'ndan söz etmek de yersizdir; çünkü 22 ülkeden oluşan Arap dünyasında şartlar birbirinden farklıdır. Sözgelimi krallık (1952'ye kadar) ve Cemal Abdülnasır (1952-70) devrinde tanınmış kadın haklarının, günümüz Mısır yönetiminde (1980'lerden itibaren) tanınmış haklardan kat kat fazla olduğu; kadınların kazanılmış haklarının bugün büyük ölçüde geri alındığı söylenir. Mısır'da gerileyen kadınlar, Körfez Ülkelerinde belli ilerlemeler sağladılar. S. Arabistan'a hâkim olan panik havasına yahut bu konuda yaratılan kıyamet senaryolarına rağmen kadınların durumu geri değil, ileri bir mevzidedir. Bazı sıkıntı ve pürüzler (kadın giysilerinin satıldığı dükkânlarda kadınların çalışmalarının yasak olması gibi) sayılmazsa, Suudi kadını hayatın birçok alanına el atmış durumdadır." (Mişari el Zayedi, *el Şarq el Awsat,* 13 Mart 2007)

Arap Kadın Öykü ve Romancılığı

Arap kadın roman öykücülüğüne dair önemli ipuçlarını, Syracuse Üniversitesi yayınlarından çıkan *Gender, Nation and Community in Arap Women's Novels* başlıklı kitapta bulmak mümkün. Kitap, Arap kadın edebiyatının sanatsal yorumunu içeriyor. Özellikle Mısırlı, Lübnanlı, Filistinli ve Cezayirli öncü kadın edebiyatçıların tarihine ışık tutuyor. Öncüler arasında gerçekçi edebiyat yapan iki kadından biri Suad el Sabah, diğeri Ehlam Müstağanemi idi. Bunları Lübnanlı roman yazarı Nazire Zeyneldin (1908-1976) izledi. 1928'de "Seyahat ve Tesettür" adlı ürününü yazınca büyük gürültü kopmuş, kadının örtünmesini kötülediği için "dinden dönmek ve kâfir olmak"la suçlanıvermiş. 1929'da eleştirilere cevap niteliğinde yayınlanan 'Genç Kız ve Şeyhler' isimli öyküsü piyasaya çıkınca, birçok din adamı, Nazire Zeyneldin'i karalamak amacıyla, bu kitabın kendisi tarafından yazılmadığı yolunda söylenti çıkardı.

1907-1975 yılları arasmda üç kadın, Nazik el Melaike (Lübnan), Nevval el Saadawi, Duriye Şefik (Mısır), Saher Halife ve Fedva Tukan (Filistin) ön plana çıkıyor. 20. yüzyıl başlarında kendini kanıtlama ve kimliğini bulma aşamasına gelen Arap kadın edebiyatı, 1970'lerden itibaren siyasi alana ağırlık vermek kaydıyla edebiyat dalında Batı edebiyatıyla boy ölçüşmeye başlıyor. Ancak sömürgecilik politikası ve fiili işgallerkadınların özgürleşmesine giden yolu açan Aydınlanma'ya değil, daha ziyade yobaz vemuhafazakâr bir ortamın yaratılmasına yaradığından, Arap kadın edebiyat akımı bölgesel kalıyor. Yurtdışında çokça çevrilen ve kendini aşmış görünen Doktor Nevval el Saadawi'nin sanat ürünleri, sanki "beni tercüme ediniz" kabilinden yazılıp Batılıokuyucuyahitap eden bir üslup taşıyor.

El Saadawi'nin Batı'ya bakışı temelde (sol ve demokrasi düzleminde) eleştirel olmakla birlikte günün siyasi-ekonomik gelişmelerine göre değişkenlik gösterir.

El Saadawi, Arap-İslam dünyası kadın hareketini savunan yazılarına yönelirken iki şeyden etkilenmiştir: a) 1979 İran İslam Devrimi; b) Birleşmiş Milletler'de ilan edilen kadının on yılı (1975-1985). El Saadawi, Arap ve İslam dünyasında kadına yapılan mezalim ve baskıyı ayrıntılarıyla teşhir ederken bölgesel örneklerle yetinmiyor; bu kötü muamele tarzının sadece Ortadoğululara mahsus olmadığını, Batılı ülkelerde de kadının ezildiğine dair birçok örneğin bulunduğunu ve esasta bunun bir sistem (kapitalizm, emperyalizm, sömürgecilik, köktendincilik vs) meselesi olduğunu sıkça vurguluyor. Ancak Batılılar, kendilerine yönelikeleştirileri görmezlikten gelirler; Dr. el Saadawi'nin Arap ülkelerinden verdiği kötü örnekleri cımbızlayıp ön plana çıkarır ve onun eserlerini sadece bir Arap-İslam eleştirisinden ibaretmiş gibi sunarlar. Bu tek yanlı bakış ve sunum öyle aşırıya kaçar ki, bizzat el Saadawi'nin kişisel konumu (sıkça tehdit alması, yargı önüne çıkması, resmi çevrelerden baskı görmesi, kendisine dil uzatılması vs) bile, sanki onun yalnız "Batılı tarzda bir kadın olmasından" kaynaklanıyormuş gibi bir havaya büründürülüyor. Halbuki bu Mısırlı yazarın maruz kaldığı kötü muamele ve sıkıntıların çoğu, onun kadınlığından ziyade kararlı bir siyasi kimliğe (tutuma) sahip olmasından kaynaklanıyor. Sözgelimi, 1978'de Mısır ile İsrail arasında imzalanan ünlü Camp David Anlaşmasına karşı, sol perspektiften çok sert eleştiriler yönelten el Saadawi, aynı tutumunu 1991'deki Körfez Savaşı'nda da sürdürdü. Her iki süreçte kendine yönelik tehdit ve baskıların dozu arttı, aleyhinde olmadık suçlamalarla davalar açıldı.

Belirtmek gerek; bizzat el Saadawi, Batılı okuyucunun kendisine tek yanlı bakmasına yol açan yanlış bir tutum takınmıştır. Örneğin "Arap Kadınının Çıplak Yüzü" adlı kitabının ABD'deki baskısında "Evde ve İşte Kadın" başlıklı bölüm, genelde Batılı kadının kötü konumunu eleştirip somut örnekler verdiği için; "Kadın ve Sosyalizm" başlıklı bölüm ise kapitalizmin kalesi Amerika'da pek hoş karşılanamayacağı (hem sosyalizm övgüsü ve hem kadın-

sosyalizm ilintisi) için kitaptan tümüyle çıkarılmıştı. Ezilmişlik bağlamında Arap kadını ile Batılı (Avrupa ve ABD) hemcinsleri arasında özündehiçbir fark bulunmadığına ilişkin örnekler de aynı kitaba konulmamıştı. Çıkarılanların yerine konulan ısmarlama "Kötü Ahlaklı Atalarımız" başlıklıbölümde anlatılan "örf ve âdet icabı sünnet edilen kadınlar" (özellikle Mısır ve Afrika Boynuzu'ndaki Arap ülkelerinde pek yaygın olan bir âdet) örneği, tahmin edileceği gibi, Amerikan Üniversitelerinde Arap-İslam dünyasının kadına kötü muamele edişine dair somut kanıtlar olarak ders malzemesi yapıldı; İslam aleyhine alabildiğince kullanıldı.

1970'lerden itibaren yavaş yavaş yükselip toplumun öncü kadrolarıyla siyasi odaklarını kuşatan muhafazakâr-dinci dalganın kadın edebiyatı üzerindeki olumsuz etkisini görmek için Mısırlı öykücü Selva Bekr'in (1949 doğumlu) eserlerine bakmak gerek. Bekr, özellikle Enver Sedat (1970'ler) zamanında tutuculaşma, dincileşme ve liberalleşmenin atbaşı gittiği, resmi çevrelerce desteklendiği bir ortamda, iki konuyu işliyor. Bir yandan tek parti döneminden kurtulmaya doğru giden liberal (sosyo-ekonomik) bir süreç, diğer yandan dinin siyaset ve topluma egemen olduğu bir dönem. Gerçi fikir ve ifade özgürlüğü eskisi kadar kısıtlanmıyor; insanlar rejimin özüne dokunmadıkça yazıp çizebiliyorlar. Fakat sansür, başka bir kanaldan işliyor: "Ayıp (Muzır) Yasası", "Mısır Ailesini Koruma Kanunu". Bu kanunlara dayanılarak ülkedeki edebiyat ve sanat ürünlerinden aykırı görülenler yasaklandı; sanatsal yaratıcılık köreltildi. Töre ve köhne gelenekler diriltilip ilerleme önünde barikatlar halinegetirildi. Demokrasi yerine babaerkil hoşgörü gündeme geldi. Öykücü Bekr, "Altın Araba Gökyüzüne Yükselmez" isimli eserinde bir cezaevine konulmuş çeşitli katmanlardan kadınların toplumu, ataerkil düzeni, kadını ezen kurumları sorgulayan, onların rolünü mahkûmeden tutumlarını konu olarak almış. Kitap, aslında kadınların hayal ve kurgu yoluyla özlemlerini, ideal ve ütopyalarını dile getiriyor; gerçek sevgi ve saygıya ne zaman ve nasıl kavuşacaklarının ufuklarını gösteriyor.

Filistin kadın öykücülüğünün ekseninde ise iki konu var: İsrail işgaline karşı mücadele ve kadın. Batılı kadın hareketi temsilcileri, genelde kadın hareketi ile ulusalcılığın (yahut ulusal kurtuluş mücadelesinin) birbirleriyle bağdaşmadığını ileri sürerler. Filistin kadın öykücülüğüne Batılı bakış, bu noktadan hareket ederek yanlışa düşer. Oysa hayatın yadsınamayan bir gerçeği karşımızda duruyor: Filistinli kadınlar bir yandan ulusal kurtuluş mücadelesine, mesela İntifada'ya destek verirken, diğer yandan hem ataerkil kültüre, hem de İslamcılara karşı kadının özgürleşme mücadelesinde yer alıyorlar. Filistinli kadın yazar Liyana Bedir'in eserlerinde bunun çok sayıda örnekleriyle karşılaşıyoruz. Öyküleri okuyan tarafsız bir göz, iki mücadelenin (ulusal kurtuluş ve kadın kurtuluşu) birbirinden ayrılmazlığını, birbirini tamamladığını daha iyi görebilir. ABD'de uzun yıllar akademisyen olarak yaşadıktan sonra anayurduna dönen Saher Halife'nin kadının ezilmişliği ekseninde kaleme aldığı "Kaktüs" (1970'lerde işgal altındaki Nablus kentindeki olayları rivayet eder) ile Meydan Kapısı (1987'deki İntifada'yı konu alır) iki mücadelenin kopmazlığının estetik bir örneğidir. Meydan Kapısı, yazarın ikili düşünce tarzını (Amerikan vatandaşı ve Filistinli) yansıtması; Batı'da ulusal mücadele ve kadın kurtuluşu arasına kalın bir çizgi çekmeyi öneren Batılı kadın hareketlerine, işgal altındaki kadınların vermiş oldukları sanatsal bir "hayır" yanıtıdır.

Kadın edebiyatında Lübnanlıların özgün deneyim ve yaratıcılıklarına rastlamak mümkün. Burada eksen, kadının cinsiyeti (cinsel kimliği) ile toplumsal değerler, pratikte hep var olan şiddet ve sömürü sistemi ile toplumun kadına yüklediği/atfettiği kimlik arasındaki çelişkiler üzerine oturtulmuştur. Yazar Hude Bereket'in özellikle "Gülme Hücresi" ile Hennan el Şeyh'in "Zehra'nın Hikâyesi" bu alanda okunmaya değer eserlerdir. İlk kitapta Lübnan'daki iç savaş sırasında (1975-90) kadının kendi cinselliğiyle yaşadığı sorunlar; erkek egemen bir savaşın kadınlara dayattığı militarist ve erkeklik ruhu sorguluyor; erkekliğini kanıtlamak için vahşete, şid-

det ve öldürmeye yönelen bir toplumu eleştiriyor. İkinci eserde Hizbullah örgütünün ve dolayısıyla İslamcılığın egemen olduğu Güney Lübnan'da yaşayan Zehra adlı bir kızın kendi dünyası, hayalleri ile hayatın gerçekleri (dini baskılar, töreler, Hizbullahçı dinci düşünce, İsrail saldırıları, erkeklerin tacizleri) arasında ezilmişliği öyküleştiriliyor.

Cezayir'de Asya Cebbar'ın öykücülüğü ise, esasında Fransızca ile Arapça arasmda sıkışıp kalmış Kuzey Afrikalı Arap kadınların ikilemini, çifte kişiliğini, iki kültürün uzlaşma ve çatışma noktalarındakadınlarınkonumunu anlatması bakımından dikkate değerdir. (Yararlanılan kaynaklar: El Cezire.net, 17 Mayıs 2006 ve *Cambridge Book Reviews,* 2006)

Ortadoğu'da Kadın ve Medya

Kadının medyadaki yeri, konumu nedir? Sorunun tatmin edici bir karşılığı bulunmuyor. Genel bir fikir edinebilmek için bazı kaynaklara bakılması gerek. Bunlardan biri de İngiltere'de (2005 yılı) yayınlanan *Women and Media in The Middle East* adlı çalışmadır. Londra merkezli Westminster Üniversitesi'nde görevli Naomi Saqr, aynı zamanda Arap medyası konusunda uzman bir akademisyen. Saqr, Arap kadınının medya ile çokboyutlu ilişkilerini ele almış. Örneklemelerin çoğu Arap dünyasından verilmiş olmasına karşın İran gibibölge ülkelerinden bir-iki örnekle de karşılaşmak mümkün. İncelemenin ekseni, Ortadoğulu kadının medyada çalışması ve konumu üzerine kurulmuş. Saqr'a göre medyanın toplumu etkilemedeki rolü göz önüne alınırsa, kadının medya kuruluşlarındaki konumunun (sayıca azlığı veya çokluğu, kilit mevkilerde bulunup bulunmadığının), toplumda kadına yönelik imajın olumlu yahut olumsuz olmasında büyük payı var. Sözgelimi bir medya kuruluşunda ne kadar az kadın çalışırsa, toplumda kadın-erkek eşitsizliğine ve cinsiyet ayrıncılığına katkısı/etkisi daha fazla olabiliyor.

Naomi kitabın yayınından sorumlu ancak biricik yazarı değil; birçok Arap kadın yazar ve gazeteci de araştırmalarıyla kitaba katkıda bulunmuş. Sözgelimi "1952'den (cumhuriyet öncesi krallık dönemi) Önce Mısır'da Kadın Hakları ve Kadın Gazeteleri" unvanlı makale, önemli tarihi bilgi ve veriler sunuyor: Melek Nasif, Münire Sabit ve Duriye Şefik'in dönemin kadın gazete ve dergileriyle ülke basınında yazıp çizdikleriyle, kadın hakları konusunda hangi hakları elde ettikleri, kadınların siyasete katılımına nasıl katkıda bulundukları anlatılıyor. Ayrıca Mısırlı kadınların İngiliz işgaline (20. yüzyılın başlarında) karşı mücadeleye katılımları aktarılıyor ki bu, o dönem erkeklerin pek hoşuna gitmemiş! Erkek egemen Mısır toplumunun o tarihteki bu olumsuz tutumu, kadınların kalemlerini silah olarak kullanmalarına yol açmış; gazetelerde kadınların seçme ve seçilme haklarına kavuşmaları ve ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmaları için kararlı makaleler yazmalarını sağlamış. Keza Mısırlı kadınların 20. yüzyıl başlarında eğitimden mahrum edilmeleri sert bir dille eleştirilmiş ve bu alandaki (görüşmeler yahut emrivaki baskınlar yoluyla) faaliyetleri anlatılmış. Hemen ardından kadınların özel alandan (ev işleri, çocuk bakımı vs) çıkıp hızla kamu alanında görev almalarının, edebiyat ve sanat dahil basında seslerini duyurmalarının acı dolu serüveni gözler önüne serilmiş. Bir sonraki aşamada siyasi partilere girmelerinin (üye, yönetici vs) hikâyesi sunulmuş. Basındaki kadın kalemler sayesinde, hemcinsleri yasa tasarılarının hazırlanması ve uygulanmasında katkıda bulunmuşlar. 50 yıllık bir mücadeleden sonra tanınan seçme hakkı, yine basındaki yazılarının sonucunda kazanılmış.

Leeds Üniversitesi öğretim görevlisi Zahiye Salihi, Mısır'dan Fas'a kadar uzanan Kuzey Afrikalı Arap ülkelerindeki kadınlar hakkındaki araştırmasını, "Faslı Kadınların Sinema Sektöründeki Yeri ve Modernizmin Tehdidi" başlığı altında toplamış. Buradaki temel mesaj şudur: Kadınlar, baskıcı ataerkil sömürgeciliğe meydan okumak ve kendilerini kuşatan sessizlik duvarını aşabilmek için si-

nema sektöründe yoğunlaşmışlar. Makalenin seyri içinde 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında Batılı sanatçıların (ressamların), tablolarına yansıyan kadın tipleri oryantalist bir perspektife dayandırılmış. Özellikle Fransız sanatçıların kurguladıkları "Hayali Şark" tabloları, esas olarak *Binbir Gece Masalları*'ndan esinlenmiştir. Bu kurgu, ister istemez Batılı sanatçı kesiminin dikkatini saray, köşk ve kaşanelere çevirmiş, gün boyu yan gelip yatan şu ünlü "harem kadınları" tiplemesinin klişeleştirilmesine yol açmıştır. Tef, tambura, darbuka ve zillereşliğinde oryantal dans yapan cariye tasvirleri tabloları süslemiştir. Tasvirlerdeki temel konu şöyle özetlenebilir: Bu ahu devranlar, bu ceylan gözlüler pek seksi ve suskun dilberler olup, bir türlü doymak bilmeyen cinsel arzuları tatmin etmek üzere hazır ve nâzırdırlar!

Batılı oryantalistlerin bu tasvirleri, Kuzey Afrikalı (Fas, Cezayir, Tunus gibi) Arap erkeğinin bilinçaltına, "namusun elden gidiyor; koru onu!" mesajını yerleştirmiştir. Böylece kadın, eve hapsedilmiş ve tesettüre büründürülmüştür. Kuzey Afrikalı kadın, bir yandan sömürgeci Batılının, diğer yandan sömürgecilik altında inleyen yerli erkeğin katmerli baskısı altında kalıvermiştir.

Mısırlı hemcinslerinin aksine, K. Afrikalı kadınlar basında direkt sosyo-politik yazılar döşenmediler; daha çok roman ve öykü yazımı kanalıyla kendilerini ifade etme, dolaylı biçimde dertlerini topluma aktarma yöntemine başvurdular. Bu daldaki ilk kitap 1947'de Tavus Amruş tarafından yayınlandı; bunu Cemile Debçi'nin *Azize* isimli romanı izledi. Her iki kitabın amacı sömürgeci oryantalistlerin çarpıttıkları kadın imajını yerli yerine oturtmaktı: Arap kadınlarının dünyadaki benzerlerinden hiçbir farklarının (duygu, düşünce, davranış ve ezilmişlik bağlamında) olmadığı anlatılıyordu. Bu gerçekçi tanım, Arap erkek edebiyatçıların hayali ve ideal tanımlarına da ters düşen bir durumdu.

Uzun yıllar erkeklerin tekelinde kalan sinemaya kadınların el atması geç ve güç oldu. 1978'de Cezayirli Asya Cebbar'ın yönetti-

ği film, kadınların bu alandaki ilk ürünüdür. Sıradan insanların konuştuğu dili korumak suretiyle ve gece karanlığında bir kadın siluetinin "Ben konuşuyorum, konuşuyorum, konuşuyorum!" diye tekrarlamasının ardında yatan mesaj şuydu: "Kadın artık gözlerin üzerine dikildiği bir piyasa malı değildir." İkinci film, hikâyesi Faslı Feride bin el Yazid tarafından yazılıp eşinin (Dicale Ferhati) sinemaya uyarladığı "Kamıştan Oyuncak"tır. Üçüncüsü ise Tunuslu Mufide Telatali'nin yönetmenliğinde gerçekleşti.

Peki, Arap kadının internet ile arası nasıl? İncelemeye göre büyük çoğunluk interneti ya kullanmıyor ya da bu konuda bir şey bilmiyor. 2002 verilerine bakılırsa, İran ve Arap ülkelerinde toplam 4.9 milyon kişi internet kullanıyordu. Bu, dünya ortalamasının çok altındadır. Araplar arasında internet kullanan kadınların oranı sadece % 6 idi. Erkek tekelindeki internete girebilen Arap kadınlarının çoğu da ya zengin çocukları, ya yüksek öğrenim görmüş seçkin bir zümrenin mensuplarıdır. Daha kötüsü, internete erişmenin asıl amacı tüketim mallarını (özellikle petrodolar şeyhliklerindeki kadınlar için geçerli) elde etme; chat (ekran sohbeti, geyik muhabbeti) yapma, gençler arasında tanışıp arkadaş bulma, çöpçatanlık, hovardalık, kız-erkek tavlama ve kimi zaman da cinsel ihtiyaçları tatmin etmeye yöneliktir. Belli ölçüde mesleki bilgiler edinmeyi hedefleyenlerin sayısı daha düşüktür.

İranlı kadınlar ise, medyayı yatay ve dikey boyutlarda kullanabiliyor; seslerini medya aracılığıyla ulusal ve evrensel düzeyde duyurabiliyorlar. (Yararlanılan kaynak; el Cezire.net, 2 Ocak 2005 ve *Cambridge Book Reviews*)

Arap Kadınının Yol Haritası

Aşağıdaki makale, Arap kadın haklarını çağdaş bir anlayışla ele alan teorik yazılar için bir örnek oluşturabilir:

"Temel kuraldır; siyasi hayata katılım olmadan, sağlıklı bir de-

mokrasi uygulaması ve gerçek yurttaşlık olamaz. Dolayısıyla Arap kadınının siyasi yaşama katılım meselesi, toplumda sosyal ve siyasal hizmetlerin verilip verilmediği konusunda mihenk taşı sayılır. İstihdam politikası ve görev dağılımında, cinsiyet yerine yetenek ve beceri esas alınmalıdır. Bu aynı zamanda toplumda kök salmış kadın-erkek eşitsizliğinin dayanağı olan kültürel-düşünsel mekanizmanın ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağının da bir ölçütüdür.

Kadın hakları düzleminde belli bir ilerleme sağlanmış olmasına karşın cinsiyet ayrımı yapma ve kadını kenara itme noktasındaki önyargılarımızı kökünden söküp atamıyoruz. Kadınların siyasi iradeye katılımı, parlamento ve benzeri kurumlarda temsili, karar odaklarında söz sahibi olmaları ve yürütme organındaki tatmin edici varlıkları henüz istenilen noktada olmaktan çok uzaktadır. Bazı Arap ülkelerinde kadın hakları cümleten ve tafsilen yani hepten inkâr edilmektedir. Ek olarak bazı Arap devletleri, uluslararası insan hakları sözleşmelerini imzalamış bile değildir. İmzalayanlar ise, kadın haklarına ilişkin maddelere itiraz edip şerh koymuştur. Ataerkil toplumda baskın durumda olan örf ve âdetler gereği, seçme hakkına sahip kadınlar kendi iradeleri yerine başkaların'in (mesela erkeğin) istekleri doğrultusunda oy kullanmaktadırlar.

Siyasi katılımcılık şunları kapsar: Katılımcılık, yönetişim, bilişim, eşitlik, ötekinin siyasi alandaki bilgi, birikim, beceri, başarı ve etkinliğini peşinen kabullenme. Bir an önce hayata geçmesi elzem olan bu önkabul, katılımcılığa dair kanun maddelerinin anayasaya doldurulmasından daha yaşamsal ve önceliklidir. Zira katılımcılık, geçmişten ders alıp bugün ve yarına ilişkin karar alma mekanizmasına katılmanın ta kendisidir; bireysel ve kolektif günlük hayatın ortaklaştırılmasıdır. Kadının karar mekanizmasına katılmasının çerçevesi belli yapı ve oluşumlarla (siyasi parti, dernek, kulüp, sendika, örgüt, cemiyet vs) sınırlı kalmamalı; evden işe, sivil toplum kuruluşlarından resmi kurumlara, yerel yönetimlerden semt/mahalle komitelerine ve kent konseylerine kadar genişleyebilmelidir. Bura-

larda kararlara ortak olmak, karar mekanizmalarında bulunmak, kadını gerçek demokratik sisteme dahil etmek anlamına gelir.

Kurumsallaşma bağlamında, kadını siyasi hayata katmayı öngören herhangi bir strateji veya yol haritası, kısa vadeli geçici uygulamalarla sınırlandırılmamalı; tersine, uzun soluklu bir mücadele sürecinde kadının her alanda varabileceği en son noktaya kadar ulaşmasının zeminini, ortamını hazırlamalıdır. Kadının siyasi yaşama katılımı kalıcı ve stratejik düzlemde ele alınmalıdır. Bunun bir vizyonu, bir plan ve projesi olmalıdır. Günübirlik önlemlerle arzulanan hedefe varılamaz.

Bu bağlamda, kadın oluşum ve örgütlenmeleri, mevsimlik etkinliklerin ötesine geçecek mücadele taleplerini öne sürebilecek biçimde yeniden organize edilmeli; kadın hakları, sosyal ve demokratik dinamiğin bir parçası olabilecek bir talep haline gelebilmelidir. Ekonomik, siyasi, milli, sosyal davalarda kadın haklarının öncelikler listesinde nereye yerleştirileceği iyi belirlenmeli; bu genel çerçeve içinde Arap ülkelerinde kadınlardan oluşacak bir lobinin nasıl bir baskı grubu işlevini göreceği; diğer kadın hareketleri arasında nasıl bir eşgüdüm kuracağı ve hangi programa göre hareket edeceği planlanmalıdır.

İlk aşamada siyasi hayata ve diğer karar organlarına katılımda oran ve pay (ya da kota) üzerinde durularak mevcut eşitsizlik asgariye indirilmeli. İzleyen aşamalarda kadının siyasi yaşamın hemen her alanına tam katılımının sağlanmasının yol ve yöntemlerine bakılmalı. Hak ve ödevlerde eşitlik sağlamak kolay bir şey değildir. Önyargıların yıkılması da yetmez. Ayrıca kadınlar arasındaki elit (seçkin) tabakanın sürekli olarak taze kan almasının kanalları açılmalıdır. Bu tabaka, günlük uygulamalarında gerçek icraat yapacak biçimde donatılmalı yani gerekli yetki ve imkânlara sahip olmalıdır.

Kadınların talepleri tek başına ele alınamaz. Haklara ilişkin istemler, evrensel düzlemde kabul edilip imzalanmış genel insan haklarıyla paralellik arz etmeli ve onun bir parçası gibi işlem gör-

melidir. Uluslararası sözleşmelere şerh koyan Arap ülkelerinin bu şerhlerinin iptal edilmesi için mücadele edilmelidir. Sözleşmelerin bağlayıcı olmasına çalışılmalıdır. Cinsiyet ayırımının ortadan kaldırılmasını kabul eden 1979 tarihli protokol, bu bakımdan önemli bir örnektir. Genel anlamda insan hakları ve özel anlamda farklılıkları öngören, ötekinin varlığını kabullenen bir anlayışın yaygınlaşabilmesi amacıyla, kitle iletişim araçlarından yararlanılmalı; kadını 'ikinci sınıf insan, aşağı yaratık, işe yaramaz mahluk' olarak gören eski kültürün kökten sökülüp atılmasına yönelik çabalar yoğunlaştırılmalıdır. Burada önemli olan, kadınların medya ve benzeri kitle iletişim araçlarının kilit mevkilerinde sorumluluk almaları ve karar sahibi olabilmeleridir. Zira kadın haklarının kazanılması, belli ölçüde kamuoyunun bilinçlendirilip kazanılmasıyla mümkündür." (Libyalı kadın yazar Dr. Suad el Latif el Fituri, *el Quds el Arabi*, 14 Mart 2007)

Türban Takmak Demokratik Hak, Çıkarmak Döneklik

Eski İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı'nın eşi Reyhan Gürtuna, kocası Ali Müfit Gürtuna'nın görevli olduğu zamanlarda (2002'e kadar) türbanlı olarak kamuoyu önüne çıkıyor, başörtülü dolaştığı herkesçe biliniyordu. Eşi Ali Müfit, belediye başkanlığını kaybedip AKP'de herhangi bir görev alamayınca önce kenara çekildi. Sonra yeni bir siyasi parti kurmaya soyundu ancak istenilen olmadı. Şimdilerde pek ortalıkta görünmüyor; kendisine ilişkin haberler kamuoyuna yansımıyor.

Hürriyet gazetesi (13 Haziran 2007) Gürtuna'nın eşi hakkındaki bir haberi birinci sayfadan gördü: "Reyhan Gürtuna, İstanbul-Sultanbeyli'de inşa edilen bir spor kompleksinin açılış töreninde, saçları fönlü halde objektife yansıdı. Gürtuna, başını açmasıyla ilgili şunları söyledi: 'Herkesgiyim tarzında, yaşayış biçiminde özgür

olmalıdır. Dini kavram ve simgeler, siyasi ve ideolojik istismar ya da düşmanlık konusu olmaktan çıkarılmalıdır'."

Buraya kadar her şey olağandır; kişisel bir tercih meselesidir. Ters olan şudur: "Türbanlı olduğu günlerde Reyhan Gürtuna'yı yere göğe sığdıramayan, onun bu giyim tarzını diğer Müslüman kadınlara örnek gösteren ve bir Başkan hanımı da olsa türban takınanın vazgeçilmez demokratik bir hak olduğunu döne döne vurgulayan" İslamcı basından kimi kalem ve fikir erbabı, Reyhan Gürtuna'nın türbandan vazgeçmesini bir türlü hazmedemediler. Köşe ve sayfalarında ona saldırdılar, fikirsel linç hamlesine giriştiler.

Bu nasıl çifte standart? Türban takmak "bireysel tercih ve demokratik bir hak" oluyor ama ondan vazgeçmek "demokratik bir hak" olmaktan çıkarılıp, "dinden dönme ve dinden vazgeçme" derekesine indirgeniyor! Esasen, türban ve tesettür giyim ilahi ve dini bir buyruk ise, zaten demokratik değildir. Dinsel anlamda iman ve inancın demokrasiyle ilintisi olmaz, olamaz; çünkü iman ediyorsanız, onu tartışma ve sorgulama hakkınız yoktur. Sadece ona itaat edip gereğini yerine getirebilirsiniz. Sıkıldığınız an veya keyfi biçimde bu buyruğun farizasını yerine getirmekten vazgeçmeniz de imkânsızdır.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (APK) reklam kampanyalarını yürüten ve AKP lideri R. Tayyip Erdoğan'a çok yakın bir isim olan Erol Olçak, *Medyatik* (Mayıs 2007) dergisine verdiği demeçte, şöyle bir benzetme yapmıştı: "Kitleler ve kadınların davranışları ortaktır. Kadınlar ve kitleler de yoktan anlamaz!" İslami arka plana sahip Olçak ve benzeri zihniyet erbabının "kadın, demokrasi, demokratik haklar"dan anladıkları budur!

Kur'an'ın Kadınca Yorumu

Amerikan vatandaşı İran kökenli bir kadın, Kur'an'ın İngilizce mealini (yaklaşık tercümesini) yayınladı. Çeviride dikkati çeken en önemli şey, Kur'an ayetlerinin kadınca yani kadın bakış açısıyla

anlamlandırılmış olmasıdır. Dr. Lale Bahtiyar isimli akademisyen, Chicago Üniversitesi'nde İslam konusunda ders verdiği sırada Kur'an çevirisine ilişkin bir proje tasarlamış. Bazı Musevi ve Hıristiyan kuruluşlarının maddi desteğini aldıktan sonra işe koyulup, Kasım 2006'da New York'ta bir toplantı yapmış. Katılımcılar feminizm ve kadın hareketleriyle yakından ilgilenen kadınlar olduğundan, Kur'an'ın tercümesi, onların görüş ve yorumlarıyla birlikte gerçekleşmiş. Nisan 2007'de basımı yapılan Kur'an meali, kadın-erkek eşitliğini temel alan bir yorumu esas alıyor.

Bahtiyar, Kur'an'daki birçok sözcük, deyim ve kavrama sözlük anlamlarının ötesinde anlamlar yüklemek suretiyle hem Müslüman kadın ile erkeğin eşit olduğunu hem de İslam dininin kadına sanıldığından çok daha iyi bir yaklaşım gösterdiğini kanıtlamaya çalışıyor. Sözgelimi Arapça "ıdrub" sözcüğü, sözlük anlamıyla 'vurmak, darp etmek' demektir. Oysa Bahtiyar, bu sözün başka anlamlara da gelebildiğini gözler önüne serip, buradan hareketle şunu iddia ediyor: 'Idrub' kelimesini bahane ederek kadınlara dayak atan ve insan haklarını ihlal eden erkekler, yeni mânâsını öğrendiklerinde kadınlarla erkeklerin eşdüzeyde olduğunu ve ona vurmak yerine saygı duyulması gerektiğini anlayabilirler.

Çevirdiği Kur'an için bir açıklama/önsöz yazan Bahtiyar, 'ıdrub' kelimesinin zahiri (dış) anlamı vurmaktır; ancak batını (iç) anlamı da 'bir şey yapmadan uzaklaş ve kadını kenara itiver'dir ki, esas olan da budur şeklinde örnek açıklamalar yapıyor.

Amerika'da yaşayan bazı din adamları ve İslami çevreler, söz konusu Kur'an çevirisinin doğruluğundan kuşku duyuyorlar. Özellikle Arap kökenli İslamcılarla din bilginlerine göre, "kadınların Kur'an'ı çevirme faaliyetinde herhangi bir sakınca yoktur. Ancak çeviriyi yapacak kimsenin Arap dilinin inceliklerini çok iyi bilmesi ve konuya hâkim olması şarttır."

Kendi çevirisine son derece güvenen Dr. Bahtiyar, "eski ve yeni Arapça'yı iyi bildiğini, konusuna da vakıf olduğunu" söyledi.

İran'da Şiilerle ve Chicago'da Sünnilerle birlikte yaşadığını ifade eden Dr. Bahtiyar, Kur'an'ın İngilizce çevirilerinde "iç tutarlılık olmadığını gözlemlediğim için bu işe koyuldum" diyor. (El Cezire.net, 23 Mart 2007)

Türban: Gerçek Mücadeleyi Perdeliyor

Kadın haklarına ilişkin tartışmaların önemli bir kısmı tesettür ve türban konusunda yoğunlaşıyor. Türban olayının biçimsel yanına değil, perde arkasındaki siyasetlere ışık tutması açısından okunması gereken bir makaleyi sunalım:

"İngiltere, Danimarka, Tunus ve Mısır hattı üzerinde türban tartışmalarında bir gerginlik ve tırmanış yaşandı. Adeta uluslararası bir mesele haline gelen bu tartışma sürecinde, kimin kim peşine takıldığı, kimin kimi kışkırttığı belli değil. Acaba medya 'bu konu pek ilginç' diyerek işin peşine mi düştü; yoksa türban giymek ve tesettüre bürünmek yoluyla İslami bir misyon (dini tebliğ etmek) ile yola çıkanlar mı medyayı göreve davet ettiler? Kendini günün gaileleri ve vatanın devasa sorunlarına adamış insanlar, bu meselelerden ziyade türbanın gündeme egemen olduğunu, medyada, yolda, işte ve evde, kısacası her yerde başörtüsü tartışmasının yapıldığını gördüler! İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw, kendisiyle (veya herhangi bir vatandaşla) kimin konuştuğunu, kiminle muhatap olduğunun bilinmesi için Müslüman kadınların peçe takmamalarını, en azından karşılaşma anında yüzlerindeki örtüyü/peçeyi o an için kaldırmalarını istedi. Bunun üzerine BBC, düzenlediği bir açık oturumda, konuya ilişkin bir raporu açıkladı. Buna göre, İngiliz hosteslerinin boyunlarında haç işareti taşıyan kolyeler taşımaları bile yasakmış. Yani mesele türbanla değil, tümüyle kamu alanında 'dini semboller taşıyarak kimliği'ni açığa vurmakla ilgili. El Cezire kanalı aynı konuya ele aldı; programın akışı içinde bir İngiliz yetkilisinin, Arap asıllı bir İngiltere kadın vatandaşını kabul ediyor. Kadın baştan ayağa beyaz tesettüre bürünmüş, sadece gözlerinin bir

kısmı görülüyor! Tunus hükümeti, türban ve peçe takma yönünde yapılan yaygın faaliyetlere kanmamaları için kadınlar arasında hızlı bir karşı kampanya başlattı. Birçok Tunus gazetesi, Rotana televizyon kanalında spiker Hale Sirhan'ı, 'dekolte kadınları ekrana çıkarıp tesettürlü müminelere hakaretler yağdırmak'la suçluyorlar. Mısır sokaklarında peçesiz/başörtüsüz bir kadın, genç ve küçük kıza rastlamak ender bir olay. Televizyonlarına bakıyorsunuz; neredeyse resmi bir propaganda veya kampanya başlatılmış izlenimine kapılıyorsunuz: Allah'ın her günü, şu ya da bu sanatçının nasıl tövbe edip hidayet yolunu seçtiklerine ve tesettüre büründüklerine dair hikâyeler ballandırıla ballandırıla anlatılıyor!

Durun bir dakika! Olay bir kumaş parçası mı, yoksa kadının bir saç telinin insanoğlundan saklanması mı ya da insani değerler denilen şey, bir kadının telinden mi ibaret? Bütün mesele bu mu yani?

Görünüşte, biri 'mümine kadının örtünme hakkı'nı savunurken, diğeri bu konuda aşırıya, ifrata kaçılmasını yani inançlarını siyasi ve toplumsal alanda aşırı derecede dışa vurmasını eleştiriyor. Zahiri ve dış görüntü şudur: Değerlerin bunalım çağında türban veya tesettür, kimi zaman dinler, kimi zaman uygarlıklar çatışmasının simgesi haline gelmiş! Türban, bunun meydan muharebesi, savaş alanına dönüşmüş/dönüştürülmüş!

Olayın batınında, özünde ve içeriğinde bambaşka şeyler dönüyor. İyi bilinir; hemen tüm savaşların aldatıcı/yanıltıcı bir dış, biçimsel nedeni ve hatta bahanesi vardır; bir de gerçek esas nedeni vardır. Herkes bu gerçek nedeni bilir fakat dillendirmez, suskunlukla geçiştirir. Arabistan yarımadasındaki kabilelerin karıştığı ve tam 40 yıl süren savaşların görünürdeki biricik nedeni, bir dişi devenin öldürülmesiydi! Oysa gerçek neden başkaymış! Meğer kabile töresinde onurlu bir yeri olan 'baskın, yağma ve talan' yani diğerinin malına, ürününe el koymak bu savaşların temel nedeniymiş.

Özetle, istisnalar dışında bütün çatışma ve savaşların nedeni 'mal, mülk, servet; yeraltı ve yerüstü zenginlikleri'ne sahip olmaktır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, yeniden paylaşım savaşları de-

ğil miydi? Batı, Doğu'nun malına, mülküne, servetine göz dikmiş; görünüşte 'kurtuluş değerleri'ni (mesela kadının kurtuluşu) savunuyor! Buna karşı çıkan Doğu, 'gaipten gelen değerler' (örf, âdet ve inanç) silahına sarılıyor. Gaip (gaybiyete ilişkin) değerlerin en somut biçimi dindir, imandır. Kadın şerir bir varlıktır örneğin; bedeni, saçının teli, teninin rengi, vücut hatları 'şer'den ibarettir. Şer saçan şey ise, bir kumaş parçasıyla örtülüp yok edilmelidir! Burada peçe ve tesettür, Arabistan'da kırk yıllık kabile savaşlarma yol açan 'dişi deve'nin işlevini görüyor.

Açıkça bilinmelidir; dünyanın bütün kadınları örtünse bile, bu satırların yazarı, bırakın türban takmayı, başma herhangi bir kumaş parçası almayı kesinlikle reddeden bir düşünceye sahiptir. Aynı zamanda türbanın sosyolojik bir fenomen olduğuna ve iyi tahlil edilmesi gerektiğine inanır. Şöyle düşünmeye ne dersiniz: Kadının tesettüre bürünmesi, aslında bir 'isyan'dır. Kadınların türban takarken, başlarının kapatılması suretiyle dünyanın bütün meselelerinin çözüldüğünü sanan erkeklerine isyan halidir bu. Görünürde itaatkâr, gerçekte bir 'âsi' sayılır tesettürlü Müslümanlar. Kitleler halinde kapanan Tunuslu kadınlar, genel ve özel sorunlarına bir çözüm bulamayan diktatör yöneticilerine başkaldırmış oluyorlar. Ona karşı 'sessiz bir darbe' gerçekleştirmiş oluyorlar. Sanki 'madem sen beni eziyorsun, ben de türban takıp kişiliğimi yok etmek suretiyle senden intikam alıyorum' yani 'hem bana hem sana' demek istiyorlar! Diktatörlükten canı yanmış Tunus erkeği, kendisi için en kolay ve zararsız yola başvurarak İslam şeriatının kocaya/babaya tanıdığı imkânı kullanıyor; eşini, kızını veya bacısını tesettürgiymeye özendiriyor, zorluyor. Böylece sosyo-politik düzlemde isyanını dışa vurmuş oluyor. Mısırlı kadın, yıllar yılı çekedurduğu yoksulluk ve sefaleti protesto babından çarşafa, tesettüre bürünüyor. Fakirliğini bu örtüyle gizleyebiliyor. Her bakımdan aşağılanıp hor görülmüş Mısırlı kadın tesettüre bürünmekle bir kez daha aşağılanmış oluyor. Hepsi bu kadar; gökkubbe altında yeni bir şey, değişen bir şey yok bu kadın açısından! Hep yenilgiyi tatmış;

her alanda başarısız olmuş, çaresiz kalmış Mısırlı erkek ise isyanını şöyle dışa vurmuş oluyor: Ülkedeki İslamcı akımların kurban diye seçip kendisine teslim ettikleri en kolay 'düşman'dan yani kadından intikam alıyorlar: Kadını çarşafa mecbur ediyorlar. Hayatın diğer alanlarında başarısızlığa uğrayan erkek, böyle yapmakla kadın üzerinde büyük bir zafer kazanmış oluyor!

Batı'daki göçmenler (kadın ve erkek), topluma uyum gösterememenin ve bütünleşememenin isyanını, örtünme/tesettür yoluyla ifade etmiş oluyorlar. Batılı toplumların kendilerini bünyelerine almayı reddetmelerinden bu şekilde intikam alıyorlar. Tesettürü bir silah olarak kullanmak suretiyle, 'üstün Beyaz Adam'ı tedirgin ediyorlar, rüyalarında kâbus gördürecek ölçüde yüreklerine korku salmış oluyorlar. Jack Straw'ın "ben muhatabımın yüzünü görmek isterim" demesinin ardında yatan da bu bilinçaltı korkusudur.

Benzer biçimde kibirli Batı'nın saldırganlığına karşı çıkan geri bıraktırılmış ülkeler, 'öz değerleri, dinleri, örf ve âdetleri ve özgünlükleri'ne sarılmak suretiyle isyan ediyorlar. Zaaf ve zayıflıklarını böyle örtmeye, telafi etmeye çalışıyorlar. Zayıflar, ezilmişler ve yönetilenler açısından en kolay intikam hedefi kadındır. Zira zaten ezilmiş ve savunmasız 'kadın'a misillemede bulunmak özel bir çaba, araştırma, maliyet ve güç gerektirmiyor.

Muhakkak belirtilmeli; açık saçıklık bir kadını aşağılamada ne denli ucuz bir yol ise, tesettür/türban da aynı ölçüde ucuz bir aşağılama yöntemidir. Yüzyıllar boyu uğradığı bu hakir durumunun farkına varabilse, gerçek bilince çıkarabilse, kadın mutlaka buna karşı ölümüne mücadele eder.

Şu noktaya gelip dayanıyoruz: Tesettür soyut kişisel bir hak değil, tarihi, siyasi ve toplumsal bir meseledir, bir sonuçtur. Aslında 'hak' sözcüğü bile, İslamcıların asla kabul etmedikleri bir kavramdır. Taşlaşmış düşüncelerinde bireysel özgürlüklere yer yoktur! Herkes Allah'ın kuludur, kadınlar ise Allah'ın köleleri sayılırlar. Eğer söz konusu 'tesettür giyinenlerin görkemi, onuru ve iffeti' ise, kadınlar çağlar boyunca büründükleri giysileriyle, mesela Mısırlı köylü ka-

dınlar ve hatta kentlerdeki kırsal kökenli orta tabaka mensupları zaten geleneksel giyim-kuşamlarıyla bu görkemi yaşayan onurlu, iffetli kimselerdi. Kendilerini hakir gösteren o kumaş parçasını türban/tesettür biçiminde giymeyi reddedenler dahi, şimdiye kadar açılıp saçılmak suretiyle bedenlerini teşhir etmeye asla razı olmadılar. Bu durum özellikle 1970'lerin Mısırlıları arasında böyleydi. Çünkü o dönemde Mısır'ın durumu iyiydi; insanların hali vakti yerindeydi. Fakat bu tarihten itibaren, esasen açılıp saçılmak kadar aşağılayıcı bir davranış olan tesettüre bürünmeye başladılar. Ne zaman ki erkekler her alanda iflas bayrağını çektiler, kolay bir hedef olan kadınlara yönelerek, onlardan öfkelerini aldılar. Zaten insanlığını (insan olma konumunu) anlamakta başarısızlığa uğramış kadınlar, derinliklerine sinmiş geçmişin tortularını söküp atamadılar; çağa göre hayli gerilerde kalmış güdülerinin peşinden sürüklendiler.

Bu durumu, Mısır Müslüman Kardeşler hareketinin önde gelen isimlerinden Muhammed Abu'l Fettuh, bir süre önce çıktığı el Cezire kanalında açıkladı: '1968'de Mısır'daydım. Tesettürlü hiçbir kadına rastlamadım. Şimdi ey kardeşlerim, Allah'ın açık ve inkâr edilmez zaferine bakınız: Allaha hamdolsun ki evler, sokaklar, caddeler, salonlar ve işyerleri tesettürlü kadınlarla dolup taşıyor!'

Tekrar edelim: Evet, tesettür bir isyan yoludur. Ancak umutsuz kadınlarla erkeklerin isyanıdır bu. Ne ki, bu isyan ülkeyi, üzerinde savaşlar verilen yeraltı ve yerüstü zenginliklerini savunan bir isyan değildir; ulusları ileri götürecek bir isyan değildir. Bu, gerçekte kendisine isyan edilmesi elzem olan (içi boş) bir isyandır." (Mısırlı kadın yazar Huveyda Taha, "Tesettürün Örttüğü Gerçekler", *el Quds el Arabi,* 18 Ekim 2006)

Kadınlar Günü ve Sahtekârlık

Aşağıdaki makale, sıradışı gibi görünse de, İslam kurallarının kadın için çizdiği çerçeveyi aşamıyor. Dini anlayış içinde bir içtihattan öteye gitmiyor.

"Arap ve İslam ülkelerindeki bütün kadın günü kutlamaları, folklorik şenlikler ve münafıkça etkinlikler olmaktan öteye gitmiyor ve böyle kalmaya da mahkûmdur. Çünkü pop-kültürü ve sıradan insanların değer yargılarını İslam dinine aykırı biçimde kadınlara karşı kullanmaya devam ediyoruz. Oysa kadın her şeyden önce bir insan olarak doğal ve Rabbani (Tanrı'nın bahşettiği) haklara sahiptir. Burada; kadın aleyhine rivayet edilegelen zayıf hadislere (Peygamber sözleri), mevzu (uydurma) hadislere açıkça karşı çıkmalıyız. Çünkü bu hadisler maksatlı biçimde İslam Peygamberine atfedilmektedirler. Keza fıkıhçıların (din adamları, din hukukçuları) yanlış tefsir ve içtihadlarını kararlı biçimde eleştirmeliyiz. Zira bu fıkıhçılar din ile töreyi (ve köhnemiş âdetleri) birbirine karıştırmak suretiyle yanlış yorumlar yapıp hatalı fetvalar veriyorlar. Kadını hor gören, aşağılayan ve zayıf bir mahluk olarak algılayan kültürel algılama tarzıyla mücadele etmeliyiz.

Kadını övüp göklere çıkarmak çıkar yol değildir; bununla yetinmemeliyiz. Kadını anne, bacı, eş ve nine olarak övmekten ziyade, onu bir devlet kadını, cumhurbaşkanı, başbakan, bakan, veliaht ve siyasi parti başkanı olarak görmek isteyip istemediğimiz ve bu meziyetleriyle ona övgüler dizip dizemeyeceğimiz önemlidir.

Binlerce insanın katıldığı bir sohbet meclisinde veya milyonların izlediği bir televizyon kanalında meşhur bir din adamı çıkıp; 'Kadının çalışması erkeğin haysiyetini zedeler; kadının yeri evidir ve kadın erkeğin parasına, malına sürekli muhtaçtır, öyle kalmalıdır. Kadın mutlaka tesettüre bürünüp örtünmelidir' dediğinde, eğer ona karşı duramıyorsak, onu engellemiyorsak veya onun görüşlerini çürütecek haklı gerekçeleröne süremiyorsak, bizim ahlak, iffet, namus gibi kavramlardan dem vurmamız boşunadır. Elimizi vicdanımıza koyalım, son derece popüler bir din adamı çıkıp 'kadın evinden iki kere çıkar; evlenme ve ölüm!' dediğinde milyonlarca Müslüman suskun kalıyorsa, kadın haklarından dem vurmak boşunadır. Peki, Hz. Peygambere atfedilen 'Kadın bir oyuncak gibidir. Oyuncağınıza

özen gösteriniz' veya 'Kadına itaat pişmanlık getirir; ona danışınız ama mutlaka tersini yapınız' yahut 'Kadınlar olmasaydı, erkekler çoktan cennete girmiş olurlardı' gibi zayıf/uyduruk hadisleri boşa çıkaramıyorsak, kadınlar gününü kutlamanın ne anlamı var ki?

Bu hadislere sarılanlar, aslında zalimlerin, sömürenlerin ve ezenlerin istismarcı mantığına sarılmış oluyorlar. Törelerden meşruiyetini alan pop-kültür temelli dini fetva ve tefsirlerden medet ummak, iliklerine kadar kadın düşmanlığı yapmaktır. Çünkü halk kültüründeki kadın imajı, ezilmiş karı/eş imajıdır. Böyle bir karı, kocasını memnun etmek ve boyun eğmekle yükümlüdür. Ne kadar dövülüp aşağılansa da, ne denli bir sefalete layık görülse de karı, kocasının bir dediğini iki etmemeye adeta yeminlidir. Bu karı tipi, (Mısırlı yazar) Necip Mahfuz'un ünlü üçlemesinde (üçlü roman) ayrıntılı biçimde tasvir edilmiştir. Keza şartlandırılmış toplumuzda erkeğin evlilik olayına bakışı, (Sudanlı yazar) Tayyip Salih'in 'Kuzeye Göç Mevsimi' adlı romanında şöyle betimlenmiştir: Kadın, bir eşek değiştirir gibi değiştirilebilir!

Arap sinemasında gösterilen genel kadın tipine bakalım: Ezilmiş, mağlup olmuş, korkak, ürkek, bir türlü karar veremeyen, aklı başından gitmiş ve ahmak bir yaratık. Arap şarkılarında kadın sözcüğünün geçtiği her yerde seks, şehvet, arzu kelimeleri de kendisine eşlik ediyor. Böyle müptezel bir tasvir (söz veya görüntü olarak), yoz Batılı toplumlarda bile görülmüyor.

Kadına karşıt tavrımız katmerlidir. Biri Doğu ya da Batı, her ülkede kadını düşük konumda gören/gösteren genel tutum; diğeri bize özgü olanıdır ki; İslam'ın ruhuna aykırı bir dini söylemimizin töre ve âdetlerle bulamaç haline getirilmesi suretiyle kadının aşağılanmasında kendini gösterir." (Dr. Ali Muhammed Fahur, *el Quds el Arabi*, 15 Mart 2007)

III. BÖLÜM

TÖRE CİNAYETLERİ

Suriye: "Töre Cinayetlerini Kınayalım!"

Suriye Başmüftüsü Şeyh Ahmed Bedir Hessun, "töre cinayetleri"ni kamuoyu önünde tartışmaya açtı. Açık oturuma katılanlar arasında eski ve şimdiki bakanlarla yöneticiler, din âlimleriyle ilahiyat öğrencileri ve sivil toplum kuruluşları bulunuyor.

"Kadının Rolünü Geliştirmek için Milli Dernek" isimli kuruluş, oturuma katılan bakanların önünde, Suriye müftüsü Şeyh Hessun'a çağrıda bulundu: "Son zamanlarda ülkemizde töre adına trajik olaylar yaşanıyor. Cinayetlerin sayısı ve türünde artışlar had safhaya ulaştı. Töre cinayetlerinde hafifletici sebepleri gözeten ceza yasasının ilgili maddelerinin değiştirilmesine yönelik eğitim ve bilinçlendirme faaliyetine başlayınız!"

Müftü Hessun'nun yanıtına bakalım: "Töre cinayetlerini hafifletici sebep sayan madde, esasen İslam şeriatının bir gereği değildir; tersine, Fransız ceza yasasını örnek alan Arapların formülasyonudur. Şeriat hükümleriyerine örf ve âdetleri töreye çevirip ona sımsıkı yapışmışız. Namus ahlak ve değerler sistemiyle mi korunacak, yoksa kanun ve dini hükümlerle mi? Ahlak ve değerlerin önleyip koruyamadığını, kanun ve İslam ceza hükümlerinin koruyup kollaması imkânsızdır. İşin temeli budur.

Halkımızın çoğu, namus ve şerefi dişi olanla yani kadınla öz-

deşleştiriyor. Onu annesi, bacısı, eşi ve kızının namusundan sorumlu tutuyor. Oysa en büyük namus kirlenmesi, milletin hakkına ve onuruna yapılmış olan tecavüzdür."

El Fatih İslami Enstitüsü öğretim görevlisi ile bazı ilahiyat öğrencileri, Suriye Başmüftüsü'nün söylediklerine dini açıdan itiraz ettiler.

Tartışmalar sürecinde şöyle görüşler öne sürüldü: "Ey vatandaş, madem şerefine ve namusuna o kadar düşkünsün; senin vatanın ve milletinin (Arap ülke ve halkları) namusu kirletilmiş, ırzı payimal edilmiştir. Sayısız Müslüman kadın, düşman tutukevleri ve hapishanelerinde yatıyor; onuru ve şerefiyle oynanıyor. O halde buyur ey vatandaş, işgal ve zulme karşı direnmek suretiyle namusunu temizle, şerefini koru!"

Tartışmalardan çıkan en somut sonuç şuydu: Yargılama esnasında töre cinayetlerini hafifletici sebep olarak gören ceza kanunu maddelerinin (1949 tarih ve 528 sayılı madde) değiştirilmesi amacıyla bir komisyon oluşturmak. (İbrahim Hamidi, *el Hayat,* Şam, 1 Mart 2007)

Geçerken belirtelim; kimi sivil toplum kuruluşlarının tespitlerine göre, namus cinayetleri yüzünden her yıl öldürülen ortalama kadın sayısı 200'ü buluyor. (BBCNews, 14 Ekim 2007)

Filistin'de Töre Cinayetleri

Filistinli bir sivil toplum örgütü, "namus/töre cinayeti"ne dur demek amacıyla Mart 2006'da harekete geçti. Bu kuruluşun Mayıs 2004-Temmuz 2005 yılları arasında yayınladığı bildirilerde bu meseleye ilişkin aşağıdaki verileri bulmak mümkün:

"Anılan dönemde 25 töre cinayeti, 21 öldürme girişimi, 12 tecavüz, 20 tecavüz girişimi, 1001 cinsel taciz ve sarkıntılık, 129 intihar ve intihar girişimi, 7 aile içi şiddet olayı meydana gelmiştir. Namus cinayetlerini işleyenlerden hiçbiri hapiste (ceza almış olsa bile)

yatmamıştır. Töre cinayetlerini işleyenlerin çoğu kadının yakın erkek akrabaları (baba, kardeş, amca, dayı) olarak kayda geçiyor."

Kuruluş, namus cinayetinin, taammüden (bilerek ve önceden planlayarak) adam öldürmenin esas zeminini oluşturduğuna değinerek, buna ilişkin yasa maddelerinin bu eylemi gerçekleştirenleri caydıracak biçimde değiştirilmesini istedi.

İslamcı örgüt ve anlayışların egemen olduğu Gazze bölgesinde, 8-50 yaş grubundan 500 kişiyle yapılan bir anketin 'sizce namus şeref nedir?' sorusuna cevap verenlerin % 84'ü bu kavramı, 'kadın namusu ve iffeti' olarak algıladıklarını söylediler. Töre cinayetine destek verenlerin oranı % 36.2'de kalırken, karşı çıkanlarınki % 63.2'ye yükseldi. İlginç olan şey, büyük/kalabalık ailelerde yaşayanların % 100'nün namus cinayetini kökten kabullenmesiydi.

Türkiye: Kusursuz Töre Cinayetleri

Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde töre cinayetlerinde büyük bir artış var. Amerikan haber ajansı Associated Press (AP), bu cinayetleri "Kürt geleneği" olarak tanımladı. AP'nin bu çıkarsamasının gerçekleri yansıtmaktan uzak bir tanı/teşhis olduğu açıktır. Yukarıdaki örneklerde görüleceği üzere "töre veya namus cinayetleri" denen bela, çok kadim zamanlardan kalan toplumsal bir gelenektir. Çin, Kırgızistan, Kazakistan, Afganistan, Pakistan, İran, Gürcistan, İtalya (Sicilya), Arnavutluk ve 22 Arap ülkesi dahil dünyanın birçok yerinde hâlâ yaygın olduğu bilinmektedir.

İzmir Ege Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ahsen Şirin'e göre "polis sorumluluk alanı" içindeki bölgelerde son beş yılda (2002-2007) toplam 1091 namus cinayeti işlendi. Bunların dağılımı da şöyle: Ankara 110, İstanbul 101, Diyarbakır 50, Urfa 17, Van 18 ve Tokat 19 kişi. Töre cinayetlerinin en yaygın olduğu bölgeler Ege ve Güneydoğu olarak belirlendi. Araştırma, AP'nin "namus cinayeti Kürt geleneğidir" yolundaki yargısını çürütüyor. Eğer durum AP'nin de-

diği olsaydı, Kürtlerin yoğun biçimde yaşadıkları Van ve Urfa'daki sayının, Tokat ili çevresinden daha yüksek olması gerekirdi.

Dicle Üniversitesi (Diyarbakır) öğretim görevlisi Prof. Dr. Aytekin Sır'ın 430 kişi arasında yaptığı (Ekim 2006) ankete göre, deneklerin % 84'ü erkeğini aldatan kadının mutlaka cezalandırılmasını ve % 37'si de bu cezanın ölüm biçiminde olmasını istiyor. Veriler, olgunun herhangi bir etnik topluluk veya millete mal edilmesinden ziyade, toplumların ilkel kabileve feodal dönemlerinden kalma erkek egemen hegemonyanın mirası olarak ele alınması gereğine işaret ediyor.

Konunun çok boyutlu irdelenmesi düzleminde Hande Öğüt'ün "Kusursuz Cinayet: Töre" başlıklı makalesi önemlidir: "Son altı yılda işlenen ve sayıları bini aşan namus cinayetleri, 'töre' kisvesi altında yerelleştirilerek ötekileştirilen (dolayısıyla meşrulaştırılan) kusursuz cinayetler değil midir?

Toplumsal yaptırımlarla geleneksel âdetler arasındaki sınır silinmiş olduğundan, bunlardan birini tercih etmek ve yasayı tanımlamak olanaksızdır. Toplumsal sözleşme ya da cemaatsel yargı; hangi düzlem ve düzende olursa olsun, kusursuz cinayetin nihai amacı kadınsızlaştırmadır. Namus merkezli dünyada yasa da iyiye bağlı olarak düşünülemez; tersine, iyinin kendisi yasaya bağlı kılınmıştır. Bu da yasanın artık kendi otoritesinin kaynağını bulacağı daha yüce bir ilkede temellendiği, kendi temelini kendisinde bulduğu anlamına gelir. Yasanın temellendiği yüceilke, uyumsuz ve kusurlu olanın, tarih boyu tehlikenin ve tekinsizliğin simgesi olan kadının imhasıdır.

Geleneğin hâkim (olduğu), değişme düşüncesinin hakir (görüldüğü), örf, adet ve geleneğin kendi yazılı kurallarını oluşturduğu töreyi koruma uğruna işlenen cinayetler, haysiyetli olduğu gerekçesiyle kusursuz cinayetlerdir şüphesiz! Ancak asla cezasız kalmayan bu kusursuzluğun cezası da, ne yazık ki, onun yeniden üretilmesidir. Boğularak nehre atılan, testereyle parçalanan, salıncak

ipiyle tavana asılan, kuyuya sallandırılan, traktörle ezilen, kurşunlanan, bıçaklanan kadınlara ilişkin haberler, medya kanalları sayesinde perspektiflerimize giriyor...

Töre cinayetlerinin (medya yoluyla) tekrar tekrar 'canlandırılması', hakkında kitaplar yazılıp belgeseller çekilmesi, komisyonlar (parlamentodaki araştırma komisyonu gibi–F.B.), dernekler oluşturulması, pornografik yanını bertaraf etmek şöyle dursun, onu ziyadesiyle kışkırtıyor, icabet bekliyor. Töre cinayetlerini hamasi ve şovenist söylemlerle magazinleştiren televizyon filmleri, Doğu'nun egzotikliğiyle masallaşan romanlar, tüm bunların altında yatan gerçeği, kadına olan öfke ve nefreti ikincilleştiriyor. Gazetelerin üçüncü sayfa haberleriyle TV'lerdeki 'realty show'lar ise namus cinayetlerini gündelik hayatın sıradan ayrıntılarına dönüştürüyor. Çünkü olanlar bize çok uzaklar ve kendi mitlerini (efsanelerini) yarattıkları için de çok tanıdıklar...

Namusu yalnızca kadınların üzerine yükleme onursuzluğuyla onları cezalandıran ortaçağ kanununun hâkim olduğu coğrafya kısmi değil, tüm Türkiye'nin bilinci ve Türk erkeğinin zihniyet dünyasıdır. Hukuka değil töreye vurgu yapan, kendini kabile veya aşiret kültüründen sıyıramamış, demokrasi ve hukuku içselleştirememiş siyasi erkin, töreyi bizatihi bir değer olarak algılayıp kutsamasıysa, kadına olduğu kadar ötekine düşmanlığa, milliyetçiliğe, ırkçılığa içkindir...

Ağır eril tahakkümün militer ve milliyetçi boyutlarının toplumsal sızıntısı olarak yaşanan namus cinayetleri ve cinsiyet temelli şiddet, kadının cinselliğinden duyulan korkuyla bağlantılı. Kızların erkek akrabaları tarafından kontrol edilmedikleri zaman topluluk sözleşmesinin dışına çıkacakları ihtimalinin içselleştirilmesi ve kadının tek başına iffetini koruyamayacağına dair yaygın inanç, cinsel cinayet zanlılarını haklılaştırıyor. Çünkü onlar, namuslarını olduğu kadar kendi erkekliklerini de koruyorlar öldürerek. Geniş anlamda bekâreti ve iffeti, kadının toplumsal cinsiyetinin merkezi ol-

makla kalmayıp, aynı zamanda erkeğin toplumsal cinsiyetinin de merkezidir. Ki bu anlayış, sadece belli bir bölgeye değil, tektanrılı dinlere özgüdür. Erkekliğin ölçüsü, kadınlar üzerindeki denetime göre belirlenir; itibarı, kadının bedenine ve cinselliğine bağımlı kılınır. Namusa atfedilen bu elzem önem suçun yaptırımını azaltır, yenilenmeyi teşvik eder...

Handan Çağlayan'ın *Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar* adlı incelemesi 'Kürt Hareketi'nde kadınların ve kadın kimliğinin oluşumunu incelerken, onların bedenlerinin ülke ve ulus ile özdeşleştirilmesinin, 'ulusun yeni kuşaklarının yetiştiği rahimler' olarak kodlanmasının, kadın bedeni üzerindeki ataerkil kontrolü meşrulaştırdığı üzerinde duruyor.

Tüm Müslüman ve Ortadoğu toplumlarında olduğu gibi, Kürtlerde de kadının bedeninin aile ya da aşiretin namusunun simgesi olarak inşa edildiğini belirtiyor H. Çağlayan. Ama bu sadece Kürtlerin değil, tüm erkeklerin sorunudur. Bu nedenle Çağlayan, namus cinayetlerinden töre olarak söz etmiyor ve Kürt kadınını sadece töreye indirgemiyor...

Cumhuriyet rejimiyle birlikte tepeden inmeci biçimde getirtilen modern Batılı hayat, kadının serbest tavrı, giyimi, kuşamı, tutkusu, hüsranı yani kadının yaşamındaki köklü değişiklikler, erkeğin denetleme sorununu yeniden canlandırır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadındaki ruhi bozukluklar tıp dünyasının temel uğraşılarındandır ki, bu sorunların en bariz göstergesi intiharlardır. Bu intiharlar pek sağlıklı incelenememiştir, zira intihar haberleri bir süre yasaklanmıştır. Kadını siyasal yaşamdan uzak tutmak için başvurulan taktiklerden biri, onu toplumsallaştıran tüm 'kanıtları' ortadan kaldırmaktır. Onlara ait 'kanıtlar' romanlarda yaşayacaktır ancak...

Cumhuriyet rejimiyle birlikte tıp bilimi, toplumsal mekânda özellikle iki alanı kuşatır: Öjenizm (sağlıklı nesiller, kadının sorumluluğudur) ve kadının ruhiyatı, iffeti (aile kutsaldır; kadın, ancak aile normları içinde meşruiyet kazanabilir)... Cinselliğin denetimi

ile siyasal rejimin kuruluşu eş ve iç içe süreçler olarak gerçekleşir. Modern kadının ötekisi olarak kurulan geleneksel kadın, öteki uçta hem cehalet, bağımlılık ve ezilmişliğin hem de çalışkanlık ve itaakârlığın sembolü olarak tanımlanır. Her ikisinde de aseksüelliğe (cinsel boyutun silinmesi, cinsiyetsizleşme hali–F.B.) varan püritenlik (arınmışlık, saflık, temizlik–F.B.) ve milletin anası olma rolü beklenir...

Cumhuriyet'in bugüne kadar biyo-iktidar politikalarının sonucu olarak mistifike edilen (gizemleştirilen–F.B.) annelik konumuna bir misyon eklenir böylece. Törelere başkaldıramayan, değişmesi doğrultusunda çaba gösteremeyenler, kadınlar, annelerdir ne de olsa! *Töre ve Namus Gerekçesiyle İşlenen Cinayetler: Toprağa Düşen Sevdalar* adlı kitapta, avukat Vildan Yirmibeşoğlu, çözümü, 'bıyıklı'lardan bekler.

Evet, namus cinayetleri, en uçtaki ataerkil denetim biçimi. Ancak ataerkilliğin çeşitleri sonsuzdur ve dildeki hegemoni, faşizmi bile sıradanlaştırır." (*Radikal* gazetesi kitap eki, İstanbul, 27 Temmuz 2007)

Töre Cinayetine Evet Ama Nasıl?

Şeriat hükümlerinin hemen hemen harfiyen uygulandığı Suudi Arabistan dahil, Arap ülkelerinde kadına yönelik ayrımcılık ve şiddet belli kesimlerce sorgulanıyor. Bunlardan biri de töre cinayetinin dini cezalara (hudud) ne derece uyduğu ve bunun sınırının nerede başlayıp nerede bittiği noktasında yoğunlaşıyor. "Töre cinayeti" diye magazinleştirilen olay, birçok yönüyle ailede yaşanan ensest (yakın akrabaların yasak cinsel vukuatları) ilişkilerinden kaynaklanır. Adına "namus temizleme" olayı dense de, bu tür cinayetlerde namustan, vicdandan zerre kadar bir şey yoktur. Belki de bizzat yanlış yapan erkeğin o kirlenmiş namus-vicdanını tersyüz ederek, yani kadına mal ederek ve onun kanını dökerek temizleme ola-

yıdır. *El Şarq el Awsat* gazetesi kadın muhabiri Hude el Salih, konuya ilişkin bir makale yazdı:

"'Günahtan arınma' yahut 'âsi kadın' kavramları, hadd'in (dini cezalar) kimlere ve nasıl uygulanacağına dair toplumda tartışmalar yaşanıyor. Doğu kültürüyle beslenmiş ve erkek egemen toplumların hayat tarzından doğan alışkınlıklarla hareket eden Arap-İslam ülkeleri, 'günahkâr kadına' ölümden başka bir seçenek bırakmamış. Oysa küçük günahlardan sayılan bu suçlar/kabahatler, aslında bir günlük oruç ve bir gecelik ibadet ile pekala temizlenip kefareti ödenebilir.

Hal böyleyken, Doğu toplumları hâlâ köhnemiş örf ve âdetlere yapışmış; babaerkil toplum bireyleri ellerinde bıçak ve baltalarla, namus bekçiliği yapmanın peşinde koşup duruyor. Namus temizleme eylemi muhakkak kan dökmeyle, ölümle sonuçlanıyor. Töre cinayeti adı verilen bu fiiller, gerçekte faillerini (baba, koca, amca, erkek kardeş) adi caniler ve suçlular konumuna itiyor.

Erkek egemen toplumlar 'günahkâr kadınları' bedeni olarak imha etmekle yetinmiyor; aynı zamanda kadınları da suç ortakları haline getirip bacısını, annesini veya kızını bizzat bu kadınlar eliyle ortadan kaldırmaya zorluyorlar. Cinayetlerden hemen sonra tören ve şölenler düzenlenmek suretiyle olay kutsanıyor. Ürdün töresinde olduğu gibi, verilen ziyafetler eşliğinde namus temizliği topluca kutlanıyor!

Ürdün, Mısır, Pakistan, Afganistan, Irak, Filistin ve hatta Avrupa'daki Müslüman topluluklar ile bazı Körfez ülkelerindeki (Suudi Arabistan ve benzeri yerler) 'namus cinayetleri' hâlâ şeriat hükümlerinin örtüsüyle meşrulaştırılıyor. Bunakimi İslamcı siyasi partiler de dahildir. Suudi şeriat Mahkemesi Kadısı Ahmed el Umeyra'ya göre kefaret, zina ve hırsızlık gibi suçlarda, dini hükümler, cinsler arasında herhangi bir ayırım yapmaz. Töre gölgesinde yaşayan Ortadoğulu toplumlar, aşiret/kabile geleneklerinin derin etkisinde kalarak asla 'kadını affetmeme'yi bir kural olarak benimsemişler.

Her iki cinse eşit mesafede duran şeriat kurallarını, aşiret veya İslamcı partilerin değiştirmesi, dine aykırı bir davranıştır. Mesela zaten korumasız ve savunmasız bir konumda bulunan kadın zina fiilini işlediğinde, şeriat onun velisine (babasına) cezalandırma yetkisi vermediği gibi, hakkında ölüm emri de vermez; sadece kadını kırbaçlatır veya toplumdan dışlayıp sürgün cezası vermeyi öngörür.

S. Arabistan'ın başkenti Riyad'daki kızlar okulunda din dersleri veren bir kadın öğretmen anlattı: 'Kızının bir gençle dostluk ilişkisini öğrenen baba, önce onu sımsıkı bağlayıp abasıyla sarıp sarmaladı, ardından otomobiliyle onu ezmek üzere arabayı çalıştırdı. Bunu görür görmez hemen fırlayıp, o zavallı öğrencimi kurtarmaya çalıştım. Zor bela kurtuldu ama ben buna kurtuluş diyemiyorum. Çünkü yasalar uyarınca cezaevlerine girmiş olsalar bile, bazı genç kızlar, tahliye olduklarında töre cinayetlerine kurban gidebiliyorlar. Sırf hayatlarının kurtulması için cezaevlerinde yatmaya razı olan kadınları düşünün!'

Bir Suudi emniyet yetkilisi, 'Hayat kurtarmak için cezaevlerine atmak çare değildir. En iyisi, Suudi Arabistan'ın her yerinde kadınlara sığınma yeri, barınak, güvenli yuvalar tahsis edilmesidir. Belli bir zaman geçtikten sonra, araya yetkililer (resmi makamlar, din adamları, vs.) girerek meselenin hal yoluna bakabilirler,' diyor.

El Melz Cezaevi yetkilisi Albay Said Abdüldaim, örnekler veriyor. 'Zina ve benzeri suçlardan cezaevlerine giren kadınlar, tahliye sonrasında aileleri tarafından reddedildiklerinde, cezaevi idaresi devreye girip uzlaşma yolları arıyor. İlgili makamlarla görüştükten sonra, bu tür kadınlara barınak bulmak amacıyla sorunu Sosyal İşler Bakanlığı'na havale ediyor.'

Araştırmalara göre her yıl 5 bin kadın töre cinayetine kurban gidiyor. 2003 yılında 600 Pakistanlı kadın katledildi. Irak'taki töre cinayetleri sadece normal koşullarda yasak ilişkilere giren kadınları değil, aynı zamanda ABD ve Irak denetimindeki cezaevlerinde (görevliler tarafından) tecavüze uğramış olanları da kapsıyor. Mı-

sır, Suriye ve Afganistan yoğun töre cinayetlerine sahne oluyor. En liberal, özgür, rahat ve Batı kültüründen en fazla etkilenen Arap ülkesi diye bilinen Lübnan bile, namus cinayetlerinden arınamamış. Başkent Beyrut'ta 'Namus Cinayetleri' başlığı altında gerçekleşen konferansta sunulan rakamlar gerçekten ürkütücü boyuttaydı: '2005 yılında 19 Ürdünlü kadın cinayet kurbanı olmuş; 2006'da ise yaşları 18-45 arasında değişen 18, Filistin'de 20 kadın katledilmiş; ayrıca 15 kadına da öldürme girişiminde (2004-2005 yılları arasında) bulunulmuş. Suriye'de her yıl ortalama 200 kadın töre cinayetine kurban gidiyor.'

Töre cinayetlerinin çokluğunu yalnız örf ve âdetlerin egemenliğiyle açıklamak yetersiz kalır. Her ülkedeki medeni ve ceza kanunları ile cinayetleri teşvik edici tarzda karar veren yargı organları da kusurludur. Töre cinayetini işleyenler ya hafifletici sebeplerle çok az bir ceza alıp yakayı sıyırıyor yahut sanık olarak girdiği duruşma salonundan beraat etmiş olarak çıkabiliyorlar. Beteri var: Toplum, emniyet ve yargı mensupları, töre cinayetlerine ters köşeden bakıyorlar. 'Ahlak yozlaşması içine giren kadınları, bu ahlaksızlığa batmaktan alıkoymanın en etkin yolu cinayetlerdir' yolundayorum yapıyorlar.

Ceza yasaları ve insan hakları alanında uzman kadın gazeteci olan Rana el Hüseyni, meseleye açıklık kazandırıyor: 'Ürdün ceza yasasının namus cinayetine ilişkin 98. maddesinde öyle hafifletici nedenler öne sürülüyor ki, katil altı ay ile bir yıl arasında ceza alabiliyor. Ürdünlü kadın toplumda 'ahlaksızlık' diye nitelenen herhangi bir kabahat işlediğinde yahut sadece kendisinden şüphelenildiğinde, kolay bir hedef haline gelebiliyor. Sözgelimi kadının ailesinin isteğine karşı çıkarak sevdiği erkekle evlenmesi veya herkese açık bir yerde tanımadığı bir erkekle karşılaşıp buluşması bile 'suç' sayılıp, ölümle cezalandırılıyor. Son derece aşağılayıcı bir muameleolan bekâret testinden geçmiş kızların, ölüm korkusuyla hapis cezalarına razı olduklarını biliyorum. Bunların bir kısmı, henüz 10 ya-

şındaydılar. Korku belasına Cüveyda Cezaevi'nde 10 yıldan beri yatanlar var. Bu namus cinayetlerinin bir kısmı, son derece suiistimal ediliyor. Eşlerinden kurtulmak isteyen kocalar ile kızlarıyla ensest ilişkileriçine giren babalar, yasaları kötüye kullanarak kadın ve kızlarını, 'namus cinayeti' kisvesi altında katlediyorlar. Bu bakımdan kimi İslamcı çevrelerin, töre cinayetlerine verilecek cezaları ağırlaştırmayı öngören kanun değişikliğine 'ahlaksızlığı teşvik eder' bahanesiyle karşı çıkmaları haklı bir itiraz değildir.'

Ürdün Kadınlar Birliği Başkanı Emineel Zaubi, 'Doğu toplumlarını esir almış köhne zihniyet ve kavramların eğitimle değiştirilmesi' yolunda resmi çevrelerle sivil toplum kuruşlarına çağrı yapıyor. Kuruluşun açtığı Kadın Sığınma ve Konukevi, cinsel ve bedensel şiddete maruz kalmış kadınları barındırıyor. Günde ortalama 6 kadın, buraya başvuruyor. El Zaubi, cinayetlerin önüne geçebilmek amacıyla aile ile kurban/mağdur arasında uzlaşma sağlama yolunda belli ölçüde ilerleme kaydettiklerini söylüyor.

İslamcı araştırmacı Dr. Hamdi Mecdi, Tanrı buyruklarının yanlış yorumlanıp hatta istismar edilip 'kötü örf ve âdetlerin yani töre cinayetlerinin bir aleti haline getirilmesine' şiddetle karşı çıkıyor. İslam tarihinden örnekler veren Mecdi'ye göre zina suçlaması ciddi bir mesele olup, İslam hukukunda çok titizlikle araştırılıp kesin deliller elde edildikten sonra sanığın suçlu olduğuna karar veriliyor ki, bunun cezası da kemikleri kırılmayacak ölçüde 100 kırbaç/kamçı darbesidir. 'Tecavüze uğramış, ırzına geçilmiş' suçlaması hatta töhmeti, gerçekte 'şerefli, namuslu' diye nitelenmeyecek kadar adi bir cinayet girişimidir. Töre cinayetlerinde genelde bıçak, satır ve benzeri kesici aletler; keser, balta, kazma, boğma teli, cereyan veren elektrik aletleri kullanılıyor. Şeref ve namus peşinde koşan canilerin yaptıkları düpedüz katl ve vahşettir.

Aile korumasından sorumlu Ürdünlü Dr. Hani Cehşan, 'bekâretin yitirilmesi veya bozulmasıyla töre cinayetleri arasında herhangi bir direkt bağlantı olmadığını' özellikle vurguluyor: 'Bekâret tes-

tinden geçip masum oldukları belirlenen kızlar çoğunlukla öldürülüyor. Bu tür cinayetlerin % 60'ı ortalıkta dolaşan dedikodular üzerine gerçekleştiriliyor. Mısır'da yapılan bir araştırma, töre kurbanlarının % 97'sinin dedikodu neticesinde öldürüldüklerini ortaya çıkardı. Ürdün özelinde konuşursak, ayrıca cinayet öncesinde kadınlara ağır biçimde işkence edildiği de saptanmış; canilerin % 62'sinin ise bir yıldan fazla mahkûmiyet cezası almadıkları belirlenmiştir. 15 yıldan beri kırsal alanda göçerler ve Bedeviler arasında herhangi bir töre cinayeti olayı yaşanmamasına karşılık Amman ve Zerka gibi büyük kentlerde yaşayanlar arasında cinayetlere bulaşanlar ağırlıktadır. Bunlardan sadece dört olay, Hıristiyan inancı mensuplarınca gerçekleştirilmiştir.'

Arapların dışında Afrika, Asya ve Avrupa'daki Müslüman topluluklar arasında bu tür namus cinayetleri yaşanabilmektedir. Son 10 yıl zarfında İngiltere'nin başkenti Londra'da 52, taşra kentlerinde ise 65 cinayet olayı saptandı. Bunların arasında Türk ve Kürt aileler de bulunuyor. Hollanda hükümeti, namus cinayetlerine karşı sert önlemler alma yoluna gitti. Emniyet birimlerinin (2004-2005 yılları) araştırmasına göre, Lahey'deki cinayetlerin % 50'si töre/namus gerekçesiyle işlenmiş. Kadına yönelik toplam 79 şiddet olayının 11'i öldürme, 26'sı yaralama ve fiziki sakatlama ve 30'u da şiddet kullanma tehdidiyle sonuçlanmış. Olayların % 43'ü Türk-Hollanda karışımı aileler, Afganistanlı, Iraklı, Faslı ve Kolombiyalı ailelerin içinde meydana gelmiş." (8 Şubat 2007)

Irak'taki "Kürt Federe Bölgesi"nde 1991-2007 arasında toplam 12 bin 500 kadının töre cinayetlerine kurban gittiği tahmin ediliyor.

İKİNCİ CİLT İÇİN SONSÖZ

Arap-İslam dünyasında kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal konumlarını ele alan çalışmanın bu bölümü, yaşanmış veya yaşanmaya devam eden onlarca örnekten oluşuyor. Yer verilen olaylar, daha çok günlük yaşamın ayrıntılı uygulamalarıyla ilintilidir. Makalelerin önemli bir kısmı ise, kadın meselesini, cinsiyetçilik zemininde irdeleyen yazılardır ve Müslüman kadınların yurtiçi veya yurtdışındaki statülerini insan hakları bağlamında sorgulama konusunda yoğunlaşmıştır.

Meramımızı daha iyi açıklayabilmek için, birkaç somut olayı sıralayalım:

1) Çoğu sonradan hidayete ermiş tesettürlü kadın sanatçılar–ki bildiğimiz kadarıyla bunların önemli bir bölüğü, işin bezirgânlığını yaptı; para-pul uğruna örtündü– hemcinsleri ve yurttaşları olan Mısırlı laik sanatçıları kara listeye aldılar. Bir Suudi televizyon kanalına göre, kara listenin başında 5 sanatçı bulunuyor; "Modern-laik kadın sanatçılar, tesettürlü hemcinslerinin din-iman temelinde değil, menfaat icabı örtündüklerini açık açık anlatınca, mümine hanımların gazabına uğramışlar." (El Arabiye, 22 Kasım 2007)

2) Serseri bir çetenin saldırısı ve tecavüzüne uğrayan Suudi Arabistanlı evli bir kadın, 6 ay hapis ve 200 kırbaç cezasına mahkûm edildi. Şeriat mahkemesine göre, kadın "hem namusunu koruyamamış hem de bu kötü fiili kamuoyuna açıklamak suretiyle iffetine leke sürmüştü." Olayın ayrıntısı, cinsiyet ayrımcılığının ideolojik ve mezhepsel boyutu hakkında fikir veriyor. Zira tecavüzcü çete Sün-

ni, mağdur kadın ise Şii (azınlık) mezhebindendirler. "Tecavüz olayının tanıkları olmadığı ve kimsenin bu suçu itiraf etmediğinden" yola çıkan şeriat kadısı, tecavüzcülere 1 ile 5 yıl arasında hapis cezası vermeyi kararlaştırdı. 19 yaşındaki evli genç kadının avukatı ile kocası, kamuoyu oluşturmaya çalıştılar. Mahkeme kararını temyiz ettiler. Şeriat kadısı, "temyizin kabul olmaması halinde, kadına verilen cezanın artırılabileceğini" söylemek suretiyle, davacı tarafa gözdağı verdi. (*The Daily Star*, Beyrut, 22 Kasım 2007)

3) Savaş koşullarının hüküm sürdüğü Irak'ta kadınlar, çatışmaların birinci hedefi ve kurbanı durumundalar. Temmuz-Eylül 2007 arasında 40 Basralı kadın, İslamcı militanlarca kaçırılıp öldürüldü. Şeriat kurallarına göre örtünmeyen kadınlar, İslamcılar tarafından ölümle tehdit ediliyorlar. Bu beladan kurtulabilmek için, kadınlar kıyafetlerinin yanı sıra sesleriyle yüzlerini değiştiriyor. (BBC News, web sitesi, 20 Kasım 2007)

4) Filistin Aile ve İnsan Hakları Derneği, İsrail cezaevlerinde hükümlü bulunan 120 Filistinli tutsak kadının, ağır maddi ve manevi işkenceye maruz kaldığını ileri sürdü. Fiziksel ve ruhsal hastalıkların yaygın olduğu kadınlar koğuşunda, ayrıca çocukların psikolojileri de altüst olmuş durumda. (El Cezire.net, 19 Kasım 2007)

5) Fadwa Farğali adlı Mısırlı kadın araştırmacının *Bağa el Qasirrat* (Küçük Hayat Kadınları) isimli kitabında, çocuk seviciliğinin ve küçük kızların seks ticaretine alet edilmesinin ülke çapında nasıl bir veba gibi yayıldığı örneklendiriliyor. Eser, özellikle kimsesiz küçük kızların (ki en büyükleri 18 yaşında) seks tüccarları tarafından istismar edilişinin hüzün verici öyküleriyle zenginleştirilmiş. Öte yandan, "turizm kampanyaları" adı altında Fash çocukların para karşılığı Batılılara peşkeş çekilmesine dair hikâyeleri Arap basınında görmek, bizi şaşırtmıyor.

6) Arap-İslam ülkelerine göre birçok alanda hatırı sayılır ilerleme sağlamış olan laik Türkiye'de, dini motifli veya şeriatça meşrulaştırılan çok eşli evlilikler yaşanıyor. İstanbul'da AKP'li büyük

belediyenin göz alıcı iskân projesi sayılan Başakşehir konutlarındaki yaşamın bir kesitine göz atalım: "Para-pul ile tanışan 30-40 yaş dolayındaki modern muhafazakârlar (yani ılımlı İslamcı türedi sermayedarlar, nevzuhur dinci zenginler–F.B.) arasında ikinci hatun (hanım) alma modası adeta patlama gösteriyor." (Zübeyir Somuncu, Netpano.com, 6 Kasım 2007)

7) Nüfusu 35 milyona yaklaşan Cezayir'de toplam 11 milyon kız, istediği halde evlenememiş. Yaklaşık 75 milyon nüfusa sahip Mısır'da bir türlü evlenemeyen toplam 9 milyon genç bulunuyor. 35 yaşını geçmiş bu gençlerin 5.5 milyonu erkek, 3.5 milyonu ise kızdır. Uygun kısmet bulamayan kızların oranı % 17 gibi yüksek bir rakama ulaşmış. 30 milyon dolayındaki Suudi Arabistan'da 2 milyon kız evlenme yaşını (35 ve üzeri) kaçırmış bulunuyor. 600 bin nüfuslu Bahreyn'de ise, 50 bin kız hâlâ muradına erememiş. Petrol zengini Kuveyt'te boşanma oranı % 22'leri geçerken; Arabistan'daki boşanma grafiği habire yükseliş kaydediyor. Ciddi sosyal bir soruna dönüşmüş olan bu evlenememe olgusuna, halk deyimiyle "evde kalma" haline bir türlü çare bulunamıyor. Bu yüzden Cezayir, "Evde Kalmış Kızlar Devleti" diye anılıyor. Sosyal-devletin iflas ettiği ve İslami değerlerin egemen olduğu bu ülkelerde, dinci çevreler olaya el atıp, sorunu, kendi kuralları çerçevesinde çözüyorlar. Sözgelimi Cezayir'de bir İslami hayır cemiyetinin yöneticisi Şeyh Şemseddin, bir yandan kısmet arayan on binlerce kızı dinliyor; öte yandan, başında bulunduğu derneği bir çekim ve rant merkezine dönüştürmek suretiyle, "çöpçatanlık" (evlendirme büroları, evlilik eğitim merkezleri, evlenenlere bağış kampanyaları, vs) yapıyor; mesela evde kalmışları, evli erkeklere ikinci/üçüncü kuma olarak gitmeye razı ediyor; üçüncü yandan ise, "Evde Kalmışların Ehlileştirilmesi" ismiyle yazdığı kitabı, en çok satanlar listesine koymayı ihmal etmiyor.

Evlenemeyen gençlerin dertlerine derman babından fetva veren din âlimleri yahut şeyhler, bilinen nikâh işlemlerinin dışında ni-

kâh kıyma yöntemlerine izin vermek suretiyle, farklı birleşme yollarını teşvik ediyorlar. Din adamlarına göre; nikâhın şeriat açısından geçerli olması için gerekli şartlar şunlardır: Tarafların rızası, yani evliliğe talip olması, kız ve erkek velilerinin buna onay vermesi, nikâh şahitlerinin tanıklığı ve bir din adamının huzurunda bu işlemin İslam'a uygun (mesela kadın hakkı sayılan mihr, bir çeşit başlık yahut süt hakkı) biçimde tamamlanması.

Fetva böyle olunca, aslında bir sosyo-ekonomik eşitsizliğin yol açtığı bu evlenememe olayında, kabak kadınların başında patlıyor; fatura onlara çıkıyor.

Nasıl? Arap ülkelerinde evlenememe olgusunu aşabilmenin birçok yolu, din adamlarının çoğunun onayını almış durumda: Zevac-il Misyar, Zevac-ı Masyaf, Zevac-il Misfar, Zevac-il Uşra gibi Arapça isimler alan bu evliliklere yakından göz atalım:

İlk tür evliliğe göre; kız ile erkek arasında dini nikâh kıyılıyor. Ancak kız, nikâhtan önce eşinden nafaka almayacağını ve çocukların velayetini üstlenmeyeceğini peşinen kabul ediyor. Ayrıca kız, başka bir yere gelin gitmiyor; babasının evinde kalıp, erkeğinin kendisine gelmesini bekliyor. Koca, cinsel ve benzeri ihtiyaçlarını karşılamak üzere kayınpederinin evindeki eşine uğruyor. Böylece mahalle baskısının önüne geçilmiş oluyor.

İkinci evlilik, daha çok mevsimlik türdendir. Zengin kimseler, özellikle petro-dolar zenginleri, daha yoksul Arap ülkelerine giderken, parayı bastırmak suretiyle tatil süresince kendilerine nikâhladıkları kızlarla aynı evde oturuyorlar. Dönüşte boşanma işlemi gerçekleşiyor ve kadın ülkesinde kalıyor.

Üçüncü evlilik, uzak yolculuklar için geçerliymiş! Daha doğrusu iş, çalışma veya eğitim için yurtdışına giden Arap erkekleri, bulundukları ülkelerdeki bir kadınla nikâhlanıp birkaç yıllığına gül gibi geçiniyorlarmış! Yurtdışındaki öğrenci yahut işadamları vatanlarında evli olsalar bile, eşlerinden yazılı onay almak suretiyle, yabancı kadınlarla evlenmeye izinli sayılıyorlar. Güya, yurtdışındaki

erkeğin sağa-sola sapmasından daha hayırlı bir iş yapılmış oluyor! Bu tür evlilikler, genellikle Doğu Avrupa'da yaşayan Arap erkekleri arasında yaygındır.

Dördüncü evlenme türü, "töre" icabı gerçekleşiyor. Buna göre erkek ile kız nikâhlandıktan sonra, bilinen evlilik kurallarının dışında birlikte yaşıyorlar. Bu haliyle, Batılı ülkelerde yaygın olan nikâhsız "birlikte yaşama" yöntemi örnek alınıyor.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, savaş yahut barış ortamında, İslam dünyasında en fazla ezilen, baskı ve ayrımcılığa uğrayanlar yine kadınlardır. Bunun toplumsal, ekonomik, sınıfsal ve politik yanları kitabın akışı içindeki olay, haber ve yorumlarda verilmiştir. Fakat halkı Müslüman olan toplumlarda, karşımıza özgün iki şey çıkmaktadır: Din ve feodal ilişkiler. Feodalizmin önemli bir boyutu aşiret sistemi ve törelerden güç almakta; iktidar erkine, erkek egemen bir zihniyet (Suudi Arabistan Krallığı örneği) olarak yansımaktadır. Feodal dinci erkekçil iktidarın elindeki küresel petro-dolar silahı, kadınları, her bakımdan ikinci sınıf yurttaş olmaya zorlamaktadır. Sözgelimi, Suudi monarşisi, Ekim 2007'ye kadar kadınlara kimlik vermeyi bile reddetmekteydi. Din ve feodal geleneğin egemen olduğu Mısır'da, kadınların % 90'nın sünnet edilmesinde hayret edilecek bir şey olmasa gerek!

Dinci ve küreselleşmeci (bu anlamda kapitalist ve serbest piyasacı) ittifakın Malezyalı kadınları nereden nereye götürdüğünü, Temmuz 2007 seçiminden sonra Türkiye'de yaşanan "Malezya olur muyuz?" tartışmaları sırasında gördük, anladık. Batılı ülkelerde yaşayan İslamcıların, demokrasi ve insan hakları bahanesiyle, bizzat demokrasiye aykırı olan (kadın-erkek eşitsizliği veya cinsiyet ayrımcılığı gibi) kuralları dayatıp kadınları tesettüre sokmaları, Batı modernizmine/değerlerine bir tepki olarak ortaya çıkıyor gibi görünse de, (belli oranda haklılık payı olmakla birlikte) esasında amaç bu değildir. Amaç, kadın üzerinde tahakküm kurup bunu İslam öğretisi uyarınca meşrulaştırmaktır.

Arap-İslam dünyasından bize yansıyan tablo karamsar gibi görünebilir: Oysa, söz konusu ülke ve toplumların iç dinamiğini iyi anlamakta yarar var. Kadınlara baskı, günümüzde hemen her İslam ülkesinde tepki topluyor. Bütün engellere rağmen kadınlar örgütleniyor, bilinçleniyor ve haklarını şu yahut bu biçimde savunuyorlar. Bu ivme, bu hareketlilik, ülke yönetimleri üzerinde bir toplumsal/siyasal baskı yaratabiliyor. En tutucu rejimler bile, kendi denetimleri altında olması koşuluyla, kadın haklarını gözetip savunan dernek ve oluşumları kuruyor yahut kurulmalarına onay verebiliyorlar.

Bu süreç yeni başlamadı; iddia edildiği gibi sadece küreselleşmenin bir ürünü de değildir. "ABD, her gittiği yere kadın haklarını götürüyor" yolundaki iddiada belli bir gerçeklik payı olsa dahi, işin özü esası bu değildir. Süreci, Fransız Devrimi'nin yani Aydınlanma'nın dünyaya olan etkisinin başladığı tarihe kadar götürebiliriz. Jön Türklerle çağdaş olan Arap aydınları, Avrupa'daki eğitimleri sırasında edindikleri veya orada bulunmalarının verdiği kazanımları, kendi ülkelerine taşıdılar. Mısırlı Kasım Emin, 1898-1900 yılları arasında "Yeni Kadın" ve "Kadının Kurtuluşu" isimli iki kitap yazdı. Yazar, o sırada İngiliz işgali altında ezilen Mısır'ın hastalıklı toplumunda kadının kurtuluşunun, ülkenin kurtuluşunun bir ön adımı olabileceğine dair öngörüde bulunmuştu. Aydınlanma ihtiyacına vurgu yapan Emin'in tezi, Arap-İslam Uygarlık Projesi'nde ifadesini buldu. Sömürgeciliğe karşı milli uyanış, işte bu proje zemininde yükseldi. Aynı şekilde, Tunuslu aydınlanmacı düşünür Tahir el Haddad, ülkesinin uygarlık projesinin mihenk taşlarından birisinin kadın olduğuna işaret ederek, mutlaka kadının kurtuluşuna önem verilmesi gereğini bıkmadan usanmadan tekrarladı. Yazar, düşüncelerini, 1930'larda "Şeriat ile Toplum Arasında Kadınlarımız" isimli kitapta topladı. Kitap, İslam tarihinin en eski ilahiyat külliyesi sayılan El Zeytuna'nın bağnaz, sofu din âlimleri tarafından adeta topa tutuldu. Bu âlimlerden biri, yazara, şeriat eksenli bir kitap

yazarak cevap vermeye çalıştı. El Haddad'ın kadının kurtuluşuna ilişkin tezleri, daha sonra, Tunus'taki sendikal hayatın başlaması ve kadının çalışma yaşamına adım atmasıyla sonuçlandı.

Arap-İslam dünyasında kadın hakları konusundaki görüş ve tepkiler farklıdır. Sözgelimi "kadının kurtuluşu, kadın hakları" türünden söylemlerin çoğu, özellikle İslamcı ve tutucu çevrelerde olumsuz tepkimelere yol açmaktadır. Bir kısmı; "Irak'ın gâvurlarca işgal edildiği, Müslümanların ikinci kıblesi Mescid-ül Aksa'nın (Kudüs) İsrail çizmesi altında inlediği bir ortamda kadın haklarından dem vurmak, yapay bir sorunla uğraşmaktır; gündemi saptırmaktır!" diyebiliyor. Bazı İslamcılar ise, "Kadın hakları meselesi, esasında Batı'nın ve özelde ABD'nin içişlerimize müdahale edip, bizi İslami kimliğimizden tecrit etmesinin bir yoludur" iddiasındalar.

Kadın haklarına daha samimi yaklaşan liberal, demokrat ve laik çevrelerde olayın algılanışı ve sunuşu daha farklıdır. Bir bölük, şunu savlamaktadır: "Kadının mevcut konumu mutlaka değişmelidir. Ancak bu değişim, Arap insanının dönüşümünü içeren daha kapsamlı projenin bir parçası, bir halkası olmalıdır. Genel toplumsal proje gerçekleşmeden, kadınm tek başına veya topluca kurtarılıp erkekle eşitlenmesinin hiçbir anlamı yoktur." (bkz. Tunuslu yazar Adil Latifi, el Cezire.net, 17 Mayıs 2006)

Kadın cephesinden bakılırsa; kendi haklarını savunanlar, kabaca üçe ayrılmaktalar. Bir; Batıcı liberal veya solcu demokrat kadınlar. Bunun tipikörneği Mısırlı Dr. Nevval el Saadawi'dir. Sosyalist meşrepli olmasına vè nitelikli Batı eğitimi almasına rağmen Dr. El Saadawi, özellikleBatılı yönetimlerin(ABD dahil) verdikleri mali yardımlar çerçevesinde ülkesinde faaliyet gösterip kadınlara el uzatmıştır. Ürdün, Filistin, Irak (ve Kürt bölgesi), Lübnan, Suriye, Fas, Afganistan ve Pakistan'daki kadın kuruluşlarının çoğunun Batı'yla işbirliği içinde etkinlik gerçekleştirdikleri unutulmamalıdır. İki; hükümet destekli resmi ya da resmi kuruluşlarda yer alan kadın hakları savunucuları. Bunların büyük bir bölüğünün Körfez'de-

ki Arap ülkelerinde yaşadıklarını belirtelim. Mali olanaklar devletçe karşılandığından, bu tür kadın oluşumları, özellikle hem dini bakımdan hem siyasi düzlemde resmi çerçeveyi aşmamaya özen gösterirler. Burada temel nokta şudur; kadın hakları savunulurken bile, "asıl kaynağın İslam dini ve külliyatı olduğu" noktasından yola çıkılır. Mesela, şu ifadelerine sıkça rastlarız: "İslam'da kadın-erkek ayırımcılığı yoktur, Kur'an'da kadınlara her türlü hakları verilmiştir; bu bağlamda şeriat, Batılılardan yüzyıllar önce kadına hak-hukuk bahşetmiştir. GünümüzMüslüman toplumlarında yaşanagelen kadın-erkek ayırımı, gerçekte İslam ve Kur'an'ı kendi çıkarlarına göre yahut erkek gözüyle tefsir eden kimseler (din adamı, şeyh, imam, vs) tarafından yapılmaktadır." Belli kadın hakları savunucuları, kadınlar lehine kazanım elde edebilmek amacıylayörenin etkin imam, molla veya din âlimlerine başvurup onları ikna ettikten sonra, bu kez kendilerinden, kadın hakları için fetva vermelerini rica ediveriyorlar. Toplumda kök salmış olan kadına yönelik cinsiyetçi bakışı ve önyargıyı, böyle yöntemlerle kırmaya çalışanlar, yarı resmi yarı sivil gönüllü oluşumlardır.

Üçüncü bölük ise, bir ideoloji veya doktrine bağlı olarak (sosyalist, feminist, vs) kadın haklarını savunuyor. Bu tür savunmalar genelde bağımsızdırlar ve iktidara yönelik programlar kapsamında kadın haklarını gerçekleştirmeye çalışırlar.

Sonuç olarak belirtirsek; Arap-İslam dünyasında kadının konumunu tek boyutlu görmemek, onu klişe halinde algılamamak gerekir. Durağan değil son derece dinamik, tek değil çok boyutlu, kısır değil son derece zengin ve renkli bir dünyanın içinde olduğumuzu (Türkiye olarak) unutmadan, meseleyi ezberi bozma zemininde ele almakta sayısız yarar vardır.

DİZİN

-A-

Abdi, İkram, 144-147
Abduhalık, Halid, 89
Abdullah *(Kral)*, 169
Abdullah *(Ömer oğlu)*, 214
Abdullah, Nori, 57
Abdülaziz, Dima bint Türki bin, 168
Abdülaziz, Fehda bint Saud bin, 16
Abdülaziz, Saud bin, 13
Abdülaziz, Talal bin, 13
Abdüldaim, Said, 245
Abdülmecid, Muhammed Temyiz, 59
Abdülnasır, Cemal, 159, 216
Abdülsayih, Ahmed, 140
Abdülvahab, Fatıma bint, 37
Acram, Nancy, 144-145
Adams, Laurens, 109
Ahd, Nevval el, 50
Ahmed, Leyla, 45
Akil, İntisar el, 93
Ali *(Hz.)*, 34, 142
Ali, NaceSadiq el, 158-159
Amedi, Şirin, 154
Ammara, Muhammed, 182, 184
Amruş, Tavus, 223
Andrabi, Aasiya, 54
Aris, Roşna Mat, 59
Asfur, Saba el, 91
Atatürk, Mustafa Kemal, 51, 202
Aybay, Hasan, 126
Aziz, Ferah, 31
Azzab, Abdulhay, 138

-B-

Badi, İbrahim, 29
Bahtiyar, Lale, 229
Beauvoire, Simon de, 58
Bedewi, Ahmed, 57
Bedir, Liyana, 220
Behbahani, Simin, 70
Bekr, Selva, 219
Benne, Hasan el, 196
Berdawel, Salah el, 193
Bereket, Hude, 220
Berkazi, Şükriye, 101
Bistani, Butros el, 86
Biye, Cemile, 20
Botşekan, Mahmud, 74
Böhürler, Ayşe, 57, 85

Buhari, 198
Burgiba, Habib, 51
Bush, George, 179

-C-Ç-

Cabi, Abdülnasır, 151
Cabir, Ahmed, 87
Cebbar, Asya, 221, 223
Cehşan, Hani, 247
Celal, Mesude, 101
Cemal, Salih, 22
Cerifi, Şeyha Yusuf Hasan el, 143
Cerrus, Suad, 96
Cevdet, Abdullah, 182
Cıbril, Dahu, 151
Clark, Emma, 106
Collins, Laura, 105
Çağlayan, Handan, 242

-D-

Debçi, Cemile, 223
Değaydi, Enas el, 66, 68
Derviş, Kemal, 39
Deşti, Rula, 127
Devleti, Ziyad el, 51
Dinar, Ebu Hazım Selma bin, 216
Diyab, Muhammed Sadık, 22, 58, 146
Dureym, Fevziye el, 28
Dursun, Turan, 188

-E-

Ebadi, Şirin, 70-72
Ebu Halil, Esad, 42-43
Ebu Halit, Fevziye, 93
Ebu Rabia, Ömer bin, 215
Ebu Şeqqa, Abdülhalim, 196
Ebu'l Ala Mevdudi, 197
Ebubekir, 97, 210
El Şifa *(Abdullah kızı)*, 50, 139
El Taberi, 132
Elmas, Cumhur, 77
Emani, Şerife, 59
Emin, Kasım, 147, 182, 184, 196, 254
Emruz, Tehran, 70
Enver, Zeyna, 57
Erbakan, Necmeddin, 202
Erdoğan, Recep Tayyip, 170, 228
Esma *(Ebubekir kızı)*, 97, 210

-F-

Fahur, Ali Muhammed, 236
Farğali, Fadwa, 250
Fatıma *(Hz.)*, 34, 79, 142
Fauri, Nevval el, 141
Faysal, Tucan, 208
Ferhat, Meryem, 191
Ferhat, Muhammed Ali, 190
Ferhati, Dicale, 224
Fernandez, Yusuf, 107
Fettuh, Muhammed Abu'l, 234
Fituri, Suad el Latif el, 227
Fuda, Farac, 188

-G-Ğ-

Gazali, Muhammed el, 196
Gazali, Zeyneb el, 143
Geylani, Fatıma, 101

Gürtuna, Ali Müfit, 227
Gürtuna, Reyhan, 227-228
Ğuraybe, İbrahim el, 143

-H-

Haddad, Kasım, 32
Haddad, Tahir el, 254-255
Hafsa *(Hz.)*, 50, 97
Halev, Kerem el, 86
Halife, Raşad el, 91
Halife, Saher, 217, 220
Halit, Amru, 49
Hameney, Ali *(Ayetullah)*, 79-80
Hamidi, İbrahim, 238
Hamilton, Richard, 35, 38
Harb, Cozef, 188
Harbi, Abdullah el, 11
Harbuş, Abdulvedud, 20
Hariri, Refik el, 170
Hariri, Sa'ad, 170
Harisi, Zuheyr el, 98
Harrison, Frances, 73
Harter, Pascale, 36
Haşim, İyman, 91
Hatice *(Hz.)*, 50, 60, 97, 173
Haydar, Haydar, 188
Heccar, Hune, 19
Hecelan, Noha el, 176
Herici, Fatıma el, 93
Hessun, Ahmed Bedir *(Şeyh)*, 237
Hiadri, Betül, 159
Hikmet, Teğrid, 135
Hind *(Atabe kızı)*, 50
Horani, Lama, 192
Hudeyri, İbrahim el, 23
Huri, Kolet, 95
Hüseyin, Saddam, 153, 160
Hüseyni, Rana el, 246
Hüsnü, Faruk, 62

-I-İ-J-

Irvine, Stephanie, 36
İbn Batuta, 37
İbn Cerir, 139
İbn Haldun, 201
İbn Hazm, 132
İbn Kasım, 132
İbrahim, İsmail bin, 152
İbrahim, Yahya, 188
İdris, Abdülfettah, 139
İdris, Ahmed, 153
İdris, Harrusani, 59
İmam Şafi, 173
İmtiyaz, Malik, 55
Johnston, Alan, 192

-K-

Kadifar, Cemile, 77
Kardawi, Yusuf el, 195-196
Karzai, Hamid, 100-101
Kasım, Ahmed, 33
Kaşgari, Emira, 58
Kavakçı, Merve, 141
Kâzım, Safinaz, 62, 64, 181, 185
Kemal, Namık, 182
Ken'ane, Şerif, 189
Kerrubi, Mehdi, 80
Keylani, Arwa el, 142

Keylani, Heifa Fahhum el, 105-106
Keylani, Hifa el, 39
Khalife, Marcel, 32
Kuala *(Şeyh),* 131
Kuwari, Mune el, 135

-L-

Ladin, Usame bin, 47, 179
Latifi, Adil, 255

-M-

Mahathir, Marina, 57
Mahathir, Muhammed, 57
Mahdid, Nadiye, 205
Mahfuz, Necip, 236
Mani'e, Abdullah bin, 22-23
Mas'ad, Nevin, 88
Mcdonough, Challis, 144
Mecdi, Hamdi, 247
Mehwi, İbrahim, 189
Meir, Golda, 44
Mekawi, Rica, 136
Melaike, Nazik el, 217
Mer'i, Zahra, 30
Mer'i, Zehra, 170
Meraş, Fransis el, 86
Mernisi, Fatıma, 188, 206
Mervan, Abdülmelik bin, 215-216
Minbari, Umeyme el, 19
Muayyed, Mune Yusuf el, 106
Muhammed *(Hz.),* 23, 50, 60, 123, 203, 210, 215
Muhammed, Afra, 112
Mulle, Lulu'a, 127
Mumcu, Uğur, 188
Munif, Maha el, 20
Muqalled, Diyana, 205
Murabıt, Fadile, 206
Museymi, Hayat el, 135
Mustafa, Hale, 143
Mustafa, Muhammed Kemal, 153
Mutevelli, Abdülhamid, 140
Mübarek, Hüsnü, 61, 185
Mübarek, Suzanne, 105
Müstağanemi, Ehlam, 217
Müşerref, Pervez, 52
Mütevekkil, Abdülvahid, 38

-N-

Nasif, Melek Hufni, 184
Nefise, Şahika, 173
Nietzsche, Friedrich, 146

-O-Ö-Q-

Olçak, Erol, 228
Osadiq, Fatıma, 151
Öğüt, Hande, 240
Ömer *(Hz.),* 50, 97, 133-134, 139, 214
Qabbani, Nazar, 11, 95
Qasimi, Zafer el, 140
Qasri, Halid el, 216
Qudsi, Suad el, 84

-R-

Rabii, Fadıl el, 87
Ranya *(Ürdün Kraliçesi),* 105, 119, 122-123
Raşit, Amir, 82

Razi, Fahreddin, 214
Reid, Rachel, 17
Reşid, Mudaqi el, 168
Rice, Condoleezza, 148

-S-

Saadawi, Nevval el, 46-47, 60-62, 94, 176, 188-189, 206, 217, 255
Saadeddin, Nadiye, 88
Sabah, Suad el, 217
Sabık, Seyyid, 196
Sabit, Münire, 222
Sadr, Huda bint, 158
Said, Emine el, 62
Salem, Feryal, 193
Salih, Hude el, 23, 50, 104, 131, 244
Salih, Suad, 132
Salih, Tayyip, 236
Salihi, Zahiye, 222
Samedi, Fatıma el, 140-141
Samh, Raşid Ebu el, 32
Sanei *(Ayetullah)*, 130
Saqr, Naomi, 221
Saud, İmam bin el, 133
Sayıl, Işık, 125
Sedat, Cihan, 62
Sedat, Enver, 62, 179, 219
Semir, Ebulkasım, 35
Semman, Ğedat el, 95
Semmiye, 97
Server, Muhammed, 54
Sevvah, Firas, 188
Seydi, Ayşe bin, 37
Sır, Aytekin, 240
Sibai, Yusuf el, 95
Sirhan, Hale, 64-65, 231
Somuncu, Zübeyir, 251
Straw, Jack, 230, 233
Subh, Ulviye, 96
Susuwa, Emetul Âlim el, 41
Süheyl, Turki el, 20

-Ş-

Şaarawi, Muhammed Mutevelli el *(Şeyh)*, 178
Şafii, Muhammed el, 100
Şair, Nasreddin el, 189
Şamlan, Nura el, 24
Şantiy, Cemile el, 192
Şardan, Tolga, 125
Şarih, Şamel el, 144
Şayib, Cafer el, 27
Şedad, Nesrin, 84
Şefik, Duriye, 217, 222
Şemri, Semir el, 88
Şenlikoğlu, Emine, 182
Şerara, İzzet, 114
Şerim, Saud el, 27
Şerkat, Şehla, 80-81
Şeyh, Emel, 17
Şeyh, Hennan el, 96, 220
Şıbıl, Ali el, 133

Şirin, Ahsen, 239
Şükri, Muhammed, 188

-T-

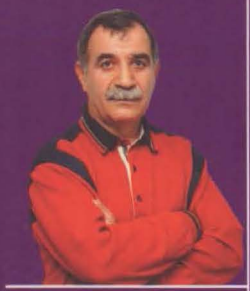
Tabtabai, Velid el, 96
Taha, Huveyda, 234
Tahtawi, Rifaa el, 86
Talal, Velid bin, 65
Tantawi, Seyyid, 138
Tarbuş, Susana, 157
Tarrad, Mine, 94
Telatali, Mufide, 224
Temelkuran, Ece, 57
Tevfik, Ahmed, 38
Tobi, Kâmile, 107
Tukan, Fedva, 217

-U-W-Y-

Umeyra, Ahmed el, 244
Usman, Zilla Huma, 54
Windawi, Sura el, 159
Yasin, Nadya, 36
Yasir, Ammar bin, 97
Yazid, Feride bin el, 224
Yirmibeşoğlu, Vildan, 243

-Z-

Zaubi, Emine el, 247
Zayedi, Mışari el, 216
Zeyneb *(Hz. Ali kızı)*, 142
Zeynelabidin, Asri, 60
Zeynelabidin, Süheyla, 48, 97, 134
Zeyneldin, Nazire, 217
Zübeyde *(Kraliçe)*, 174

FAİK
BULUT

Küresel Çağda İslam 2

KADIN VE TESETTÜR

İslam dünyasında liberal, solcu, demokrat kadınlar; hükümet destekli resmi kuruluşlarda yer alan kadınlar; feminist ideolojiye bağlı kadınlar haklarını nasıl savunuyor?

Arap-İslam dünyasında kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal konumlarını ele alırken yaşanan örneklerden yola çıkan Faik Bulut "ezber bozma"yı yeğliyor.

Faik Bulut, "Küresel Çağda İslam" dizisinin ikinci kitabında kadın ve tesettürü çarpıcı yorumlarla irdeliyor.

9789944150453

KİTAP
2006
SAB 070436-VGU

Cumhuriyet Kitapları